

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Jiří Toman

Zemědělství států ECOWAS

PRAHA 2008

Vedoucí diplomové práce: RNDr Václav Frajer

Abstrakt

Hospodářské společenství západoafrických států dnes víceméně funguje pouze na úrovni bilaterálních vztahů a pouze za předpokladu politické stability. Přestože integrace z počátku proklamovala řadu sáhodlouhých a líbivých prohlášení, zůstalo většinou pouze u nesplněných přání a politických předsevzetí. Více než hospodářský, má integrace spíše politický charakter, i když narozdíl od ostatních afrických společenství, vykazuje alespoň určité zlepšení například ve vnitroregionálním obchodě. Pozitivním jevem bylo založení vojenských operačních jednotek, které zaznamenaly úspěchy v podobě zásahů v krizových oblastech. Zároveň tyto jednotky zasahovaly i mimo integraci ECOWAS, pod záštitou Africké unie. Tento krok můžeme chápat jako první úspěch zamýšlené celoafrické integrace.

Řada států spolu v ekonomické oblasti prakticky nespolupracuje, což samozřejmě ztěžují i velké vzdálenosti a nedostatek komunikací. Také z hlediska nabízeného sortimentu nemůže obchod fungovat, poněvadž státy nemají co nabízet. Koloniální područí zanechalo v západní Africe naprosto nevhodnou hospodářskou strukturu, která byla a nadále bude největší překážkou jakéhokoli rozvoje. Obrovské množství nerostných surovin stále putuje na západní trhy a pro státy ECOWAS tvoří nepostradatelnou devizovou položku.

Také export zemědělských komodit je i nadále v západní Africe významnou součástí státních příjmů, a jeho význam je nižší pouze tam, kde je více rozvinut těžební průmysl. Vzhledem ke kolísavým cenám na světových trzích, skýtá toto odvětví značné vnější nebezpečí, nehledě na škálu vnitřních problémů, v podobě klimatických výkyvů a následných neúrod. Také nákup drahých hnojiv a mechanizace si mohou dovolit pouze bohatší pěstitelé. Naprosto podstatné je však to, že exportovány jsou především různé pochutiny, zatímco ostatní potraviny se do Afriky musejí dovážet. Dnešní Afrika je tak značně závislá na dovozu potravin, ačkoli by lidské kapacity na jejich produkci rozhodně měla. Drtivá většina obyvatel je nadále „uvězněna“ v zemědělském sektoru, který však prozatím nedovede vytvářet téměř žádné přebytky jak pro vlastní potřebu, tak i pro trh. Podobně je tomu tak i v případě pastevectví, kde početná stáda dobytka vyjadřují pouze společenské postavení, zatímco v jejich bezprostřední blízkosti velká část populace hladoví.

Zásadním závěrem ke kterému docházíme, je že by měla být prohlubována vzájemná spolupráce alespoň sousedních členů integrace, podpořená politickou stabilitou a prosazováním demokracie. Tuto domněnku již v dnešní době potvrzují státy v západních oblastech regionu v čele s Gambií, Senegalem a Mali, které se spolupodílejí na některých projektech v oblasti výstavby závlahových systémů a většímu využití energie. Tyto státy však

zaměřily své úsilí i na rozvoj rekreace, která by měla zvýšit úroveň v zaměstnanosti služeb, čímž by se částečně ulevilo i zemědělskému sektoru. Významný je také fakt, že Nigérie, jakožto populační a ekonomický gigant, má obrovské možnosti ovlivňovat celé dění nejen v rámci integrace, ale i celého kontinentu. Proto je nesmírně důležité, aby právě tato země udržovala vnitřní politickou stabilitu, protože jedině v takto navozených podmínkách může docházet k alespoň částečnému rozvoji společnosti a přílivu zahraničního kapitálu, bez něž se v dohledné době západní Afrika zcela určitě neobejde. Už dnes je jasné, že prakticky celá subsaharská Afrika bude daleko více zapojena do světových globalizačních procesů, které zpětně ovlivňují započaté procesy integrace. Nevyřčenou otázkou také zůstává, jestli se Africké unii podaří v rámci vysoce fragmentovaného kontinentu uskutečnit své některé programy. Mírný optimismus vyvolávají již zmíněné společné vojenské operace, a také založení programu NEPAD, který by se měl stát hlavním nástrojem k překonání mnoha afrických stigmat.

OBSAH

SEZNAM SCHÉMAT, TABULEK A GRAFŮ

1. ÚVOD.....	11
1.1 HLAVNÍ CÍLE.....	11
1.2 PŘEDPOKLÁDANÉ HYPOTÉZY.....	11
1.3 METODIKA, STRUKTURA PRÁCE A DISKUSE S LITERATUROU.....	11
2. HISTORICKÝ A POLITICKÝ VÝVOJ AFRIKY.....	19
2.1 VÝZKUM AFRIKY DO KONCE 18. STOLETÍ.....	19
2.2 VÝZKUM AFRIKY DO POČÁTKU 20. STOLETÍ.....	21
2.3 KOLONIÁLNÍ ROZDĚLENÍ AFRIKY.....	22
2.4 ROZPAD KOLONIÁLNÍHO SYSTÉMU.....	25
2.4.1 Počátky africké dekolonizace a rozpad kmenového zřízení.....	25
2.4.2 Hlavní problémy vznikajících afrických států.....	26
3. INTEGRACE V RÁMCI AFRIKY.....	28
3.1 HLAVNÍ INTEGRAČNÍ SESKUPENÍ V AFRICE.....	28
3.2 ORGANIZACE AFRICKÉ JEDNOTY (1963 – 2002).....	33
3.3 AFRICKÁ UNIE (AU).....	35
3.3.1 Vznik a hlavní cíle Africké unie.....	35
3.3.2 Hlavní ekonomické problémy subsaharských států Africké unie – zadluženost.....	37
4. HISTORICKÉ FORMOVÁNÍ ZÁPADNÍ AFRIKY.....	39
4.1 VYMEZENÍ ZÁPADOAFRICKÉHO REGIONU A STRUČNÝ DĚJINNÝ VÝVOJ.....	39
4.2 STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ DO KONCE 19. STOLETÍ.....	40
4.3 ZÁPADNÍ AFRIKA V KOLONIÁLNÍ DOBĚ	42
4.4 INTEGRACNÍ SNAHY V ZÁPADNÍ AFRICE PO ZÍSKÁNÍ	

NEZÁVISLOSTI.....	43
4.5 VZNIK SPOLEČENSTVÍ ECOWAS.....	45
4.5.1 Založení ECOWAS a hlavní cíle.....	45
4.5.2 Struktura ECOWAS.....	47
4.5.3 Hodnocení ECOWAS.....	49
5. EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA ECOWAS.....	51
5.1 HOSPODÁŘSKÁ CHARAKTERISTIKA RANNÝCH KOLONIÍ.....	51
5.2 HOSPODÁŘSKÉ PŘEMĚNY PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE DO VYTVOŘENÍ NEZÁVISLOSTI.....	52
5.3 EKONOMICKÝ ROZVOJ ZÁPADOAFRICKÝCH STÁTŮ PO ROCE 1960.....	54
5.4 HOSPODÁŘSKÁ CHARAKTERISTIKA ECOWAS PO ROCE 1980	57
5.4.1 Hlavní trendy ekonomického rozvoje.....	57
5.4.2 Vývoj hrubé domácí produkce ECOWAS a porovnání s dalšími africkými integracemi v letech 1981 – 2005.....	59
5.4.3 Sektorová struktura ECOWAS v porovnání s hlavními africkými integracemi v letech 1981 – 2005	64
5.4.4 Sektorová struktura ECOWAS v letech 1981 – 2005.....	66
5.4.5 Struktura zahraničního exportu států ECOWAS.....	69
5.4.6 Vnitroregionální export ECOWAS v letech 1996-2005.....	70
6. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY ZEMĚDĚLSTVÍ STÁTŮ ECOWAS.....	73
6.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ZEMĚDĚLSTVÍ.....	73
6.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZEMĚDĚLSKOU VÝROBU.....	74
6.2.1 Vzájemné působení přírodních a socioekonomických faktorů.....	74
6.2.2 Přírodní podmínky pro zemědělství v západní Africe	75
6.2.3 Socioekonomické faktory ovlivňující zemědělskou výrobu v západní Africe.....	80
6.2.4 Populační charakteristiky ovlivňující zemědělství v západní Africe.....	87
6.2.4.1 Základní populační ukazatele.....	87
6.2.4.2 Zemědělská populace v zemích ECOWAS.....	89
6.2.4.3 Významné problémy států ECOWAS ve vztahu k zemědělství.....	93

6.2.5	Struktura půdního fondu v západní Africe.....	97
6.3	TYPOLOGIE ZEMĚDĚLSTVÍ V ZEMÍCH ZÁPADNÍ AFRIKY.....	107
7.	ZEMĚDĚLSKÁ PRODUKCE STÁTŮ ECOWAS.....	110
7.1	VÝVOJ ZEMĚDĚLSKÉ SPOLEČNOSTI V ZÁPADNÍ AFRICE.....	110
7.2	HLAVNÍ TRENDY V ZEMĚDĚLSKÉ PRODUKCI SPOLEČENSTVÍ ECOWAS.....	111
7.3	ROSTLINNÁ PRODUKCE ZÁPADOAFRICKÝCH STÁTŮ.....	113
7.3.1	Produkce exportních plodin.....	114
7.3.2	Tradiční zemědělská produkce, samozásobitelství.....	123
7.4	ŽIVOČIŠNÁ PRODUKCE STÁTŮ ECOWAS.....	129
7.5	ZAVLAŽOVACÍ PROJEKTY V ZEMÍCH ZÁPADNÍ AFRIKY.....	134
8.	RYBOLOV A LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ VE STÁTECH ECOWAS.....	137
8.1	MOŘSKÝ A SLADKOVODNÍ RYBOLOV.....	137
8.2	LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ STÁTŮ ECOWAS.....	140
9.	ZÁVĚR.....	143

LITERATURA

PŘÍLOHY

SEZNAM SCHÉMAT, TABULEK A GRAFŮ

Kapitola 2.

Schéma 1. Afrika s vyznačenými cestami nejvýznamnějších objevitelů, nejznámější pevnosti a evropské obchodní stanice.

Schéma 2. Atlantický obchod s otroky

Schéma 3. Afrika před první světovou válkou

Schéma 4. Afrika před nástupem dekolonizace po druhé světové válce

Kapitola 3.

Schéma 1. Hlavní regionální integrace v rámci Afriky

Schéma 2. Harmonogram vstupu afrických států do OAJ

Schéma 3. Státy Africké unie

Kapitola 4.

Schéma 1. Státy západní Afriky

Schéma 2. Západní Afrika s vyznačenými historickými státy a etniky

Schéma 3. Západoafrická integrace UEMOA

Schéma 4. Hospodářské společenství západoafrických států (ECOWAS)

Schéma 5. Západoafrické ekonomické integrace UEMOA a WAZM

Kapitola 5.

Tabulka 1. Základní ekonomické ukazatele Afriky a porovnání s Evropou a světem v letech 1970 a 1980

Tabulka 2. Celková hodnota HDP ECOWAS v porovnání s dalšími integracemi

Tabulka 3. Hodnota HDP/obyv. ECOWAS v porovnání s dalšími integracemi

Tabulka 4. Podíl jednotlivých sektorů hospodářství významných afrických integrací v porovnání se světem a Evropskou unií

Tabulka 5. Podíl jednotlivých sektorů států ECOWAS na jejich HDP v letech 1981 – 2005

- Graf 1. Časový vývoj HDP významných afrických integrací v letech 1981 – 2005
- Graf 2. Procentuální podíl afrických integrací na celkovém HDP Afriky v letech 1981 – 85
- Graf 3. Procentuální podíl afrických integrací na celkovém HDP Afriky v letech 2001 – 05
- Graf 4. Rozložení HDP v rámci ECOWAS v letech 1981 – 85
- Graf 5. Rozložení HDP v rámci ECOWAS v letech 2001 – 05
- Graf 6. Časový vývoj HDP/obyv. ve státech ECOWAS ve vybraných pětiletých intervalech
- Graf 7. Procentuální podíl exportních komodit integrace ECOWAS v roce 1996
- Graf 8. Procentuální podíl exportních komodit integrace ECOWAS v roce 2005
- Graf 9. Struktura vnitroregionálního exportu ECOWAS v roce 1996
- Graf 10. Struktura vnitroregionálního exportu ECOWAS v roce 1996
- Graf 11. Vývoj vnitroregionálního exportu

Kapitola 6.

- Schéma 1. Půdní poměry Afriky
- Schéma 2. Klimatické oblasti západní Afriky
- Schéma 3. Vegetační pásma v Africe
- Schéma 4. Podíl zemědělské půdy států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003
- Schéma 5. Podíl orné půdy států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003
- Schéma 6. Podíl pastvin států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003
- Schéma 7. Podíl trvalých plodin států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003
- Tabulka 1. Průměrná hodnota spotřeby hnojiv ve vybraných světových regionech v mil tun
- Tabulka 2. Hektarové výnosy vybraných plodin států ECOWAS určených k přímé spotřebě obyvatel v porovnání se světovými hodnotami v letech 1980 – 2004
- Tabulka 3. Hektarové výnosy kakaava nejvýznamnějších produkčních oblastí světa v letech 1980 – 2004
- Tabulka 4. Hektarové výnosy arašídů významných producentů ECOWAS a porovnání s USA v letech 1980 – 2004
- Tabulka 5. Základní demografické ukazatele integrace ECOWAS v porovnání se světem
- Tabulka 6. Procentuální podíl obyvatel pracujících v zemědělství ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004
- Tabulka 7. Absolutní hodnoty obyvatel pracujících v zemědělství ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004
- Tabulka 9. Vývoj urbanizace ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 10. Vývoj podílu venkovského obyv. států ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 11. Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze zemí ECOWAS v letech 1980-2003

Tabulka 12. Podíl orné půdy na zemědělské půdě v zemích ECOWAS v letech 1980-2003

Tabulka 13. Podíl pastvin na zemědělské půdě ECOWAS v letech 1980-2003

Tabulka 14. Podíl trvalých plodin na zemědělské půdě v zemích ECOWAS v letech 1980
- 2003

Graf 1. Průměrná spotřeba hnojiv ve světě

Graf 2. Podíl jednotlivých států ECOWAS na jeho zemědělské populaci

Graf 3. Podíl zemědělské půdy, lesů a ostatních ploch na rozloze společenství ECOWAS

Graf 4. Podíl orné půdy, trvalých plodin a pastvin na zemědělské půdě ECOWAS v roce
1980

Graf 5. Podíl orné půdy, trvalých plodin a pastvin na zemědělské půdě ECOWAS v roce
2003

Kapitola 7.

Schéma 1. Zemědělské produkční oblasti západní Afriky

Schéma 2. Hlavní oblasti pěstování kakaa v západní Africe

Schéma 3. Hlavní vodohospodářské projekty v západní Africe

Tabulka 1. Produkce kakaa ve státech ECOWAS v letech 1980 - 2004

Tabulka 2. Export kakaa ze států ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 3. Produkce kávy ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 4. Produkce arašídů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 5. Export arašídového oleje ze států ECOWAS v letech 1980 - 2004

Tabulka 6. Produkce oříšků kešu ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 7. Export oříšků kešu ze států ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 8. Produkce bavlníku ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 9. Produkce prosa ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 10. Produkce sorga ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 11. Produkce jamů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 12. Produkce kasavy ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Tabulka 13. Stavby ovcí a koz ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

Tabulka 14. Stavby ovcí a koz přepočtené na obyvatele ve státech ECOWAS v letech 1980
-2004

Tabulka 15. Stavby hovězího dobytka ve státech ECOWAS V LETECH 1980-2004

Tabulka 16. Stavby hovězího dobytka přepočtené na obyvatele ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

Tabulka 17. Stavby drůbeže ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

Graf 1. Podíl západoafrických států na celkové zemědělské produkci ECOWAS v letech 1981 – 85

Graf 2. Podíl západoafrických států na celkové zemědělské produkci ECOWAS v letech 2001 – 05

Graf 3. Podíl západoafrických států na celkové produkci kakaa společenství ECOWAS v letech 1980 – 2004

Graf 4. Podíl hlavních obilovin ve státech ECOWAS na jejich celkové produkci v letech 2000 – 04

Kapitola 8.

Schéma 1. Postupný zánik Čadského jezera ve 2. polovině 20. století.

Tabulka 1. Celkový rybolov států ECOWAS

Graf 1. Podíl mořského a sladkovodního rybolovu ve státech ECOWAS

1. ÚVOD

1.1 HLAVNÍ CÍLE

- Stěžejním cílem celé diplomové práce je hodnocení ekonomického potenciálu integrace ECOWAS, se zaměřením na zemědělskou výrobu
- Vznik integračních seskupení v rámci Afriky a nefunkčnost multilaterálních smluv společenství ECOWAS
- Tendence afrických integrací v přerůstání v Africkou unii
- Vyhodnocení ekonomického potenciálu ECOWAS a porovnání situace napříč africkými integracemi
- Vyhodnocení stavu současného západoafrického zemědělství se zaměřením na vývoj zemědělské produkce po roce 1980
- Hlavní problémy ekonomického rozvoje

1.2 PŘEDPOKLÁDANÉ HYPOTÉZY

- Nefunkčnost společenství ECOWAS
- Předpoklad pouze dílčího fungování
- Přetrvávající závislost ekonomického rozvoje na exportu nerostných surovin, ropy a zemědělských komodit
- Předpoklad ústupu plantážního zemědělství
- Potvrzení převahy rostlinné produkce nad živočišnou
- Vliv rostoucího počtu obyvatel na přetrvávající strukturu zemědělství
- Trvajících nestabilita vládních systémů, problémy korupce a prorůstajícího úřednického aparátu do ekonomického rozvoje
- Potvrzení ojedinělého postavení Nigérie vůči zbytku integrace

1.3 METODIKA A STRUKTURA PRÁCE, DISKUSE S LITERATUROU.

Samotná práce je strukturována do sedmi hlavních kapitol, které mají zobecňující charakter, součástí těchto kapitol jsou pak podkapitoly členěné číselným způsobem do dalších konkrétnějších segmentů. V tomto ohledu byl tedy zvolen systematický postup, kdy se od obecného dostáváme ke konkrétnímu. Z hlediska stanovených cílů a hypotéz této práce

bychom mohly nalézt další zobecnění, které se v této práci prolíná skrze všechny kapitoly. Jedná se o historický a ekonomický pohled, které se vzájemně doplňují.

Jednotlivé kapitoly na sebe navazují systematicky i obsahově, takže je víceméně zajištěna kontinuita celé práce. V rámci jednotlivých kapitol postupujeme opět systematicky a návazně. Vyvrcholením každého segmentu je problémově pojaté shrnutí, avšak to může být rozpuštěno i v textu. Předmětem tohoto hodnocení jsou významné trendy a snažíme se též identifikovat klíčové body. Také se snažíme poukázat na hypotézy, jež byly na začátku práce stanoveny. Zde se tedy jedná o induktivní přístup k danému tématu. Schémata, grafy a tabulky číslujeme zvlášť v rámci jednotlivých kapitol.

V kapitole 2. kde se zabýváme historickým pohledem na africký kontinent, vycházíme z dostupných literárních pramenů, na jejichž autory se často v textu odkazujeme. Na konci této pasáže se pokoušíme navodit plynulý přechod do další kapitoly krátkým zamyšlením nad vlivem koloniálního systému na budoucí africký rozvoj. Jako hlavní zdroj literatury pro tuto část, ale i pro další historická hodnocení, jsme použily především české autory v čele s Lacinou a jeho *Nejnovějšími dějinami Afriky* (1987). *Votrubcova Afrika* (1973) je sice poněkud zastaralá, ale přesto poskytuje dle mého názoru velmi zajímavé informace převážně geografického charakteru. Velmi zajímavá kniha, kterou jsme použily ve větší míře, je *Kandertova Afrika* (1984), v níž se autor zabývá africkými společnostmi v historickém kontextu, ale i v současnosti. Dekolonizací kontinentu a dalšími souvislostmi se zabývá také Nálevka ve své knize *Čas soumraku* (2004), politickou situaci pak rozebírá i v knize *Světová politika ve 20. století* (2000). Nahlédli jsme i do dalších knih, jež jsou uvedeny v přehledu literatury. Ze zahraničních autorů si velkou pozornost zaslouží především J. Iliffe a jeho kniha *Afrika a Afričané* (2001), která se v podstatě stala základním pramenem celé práce, neboť nahlíží na Afriku v širším moderním kontextu a byla využita i v ekonomické části této práce, poněvadž se zabývá i ekonomickou historií afrického kontinentu a mnohými dalšími oblastmi. Jako doprovodný materiál jsme použily některá schémata, týkající se například koloniálního rozdělení Afriky.

Skrze druhou kapitolu se dostáváme k hlavním integracím v rámci Afriky, jež jsou další součástí našeho systémového přístupu, jímž je založení integrace ECOWAS. V této kapitole jsme se zaměřily na významné africké integrace, které se objevily v Africe po získání nezávislosti. Zde jsme hlavní pozornost věnovaly společným rysům těchto společenství a již zde, ovšem i s pomocí různých pramenů, poukazujeme na jejich nefunkčnost, kterou později potvrdíme vlastními analýzami statistických dat v ekonomické části. Podstatnou součástí této kapitoly jsou africké snahy o vznik velké integrace na způsob Evropské unie. Ať již to byla

OAJ či nově Africká unie, poukazujeme na jejich nefunkčnost, ačkoli v konkrétních prohlášeních mají troufalá předsevzetí.

Poněvadž jsme v rozporu s naším původním plánem zcela vypustily z této práce kapitolu jež nesla název „Hlavní problémy západoafrického zemědělství“, jednotlivé pasáže jsme rozpustily v rámci celé práce, a zařadily jsme do kapitoly 3. krátké pojednání o zadluženosti zemí Afriky. Důvodem bylo hlavně to, že zde zmiňujeme založení NEPAD, které by mělo podle svých proklamací řešit i tyto problémy.

Jako hlavní pramen informací posloužila již některá uvedená literatura a internetový zdroj wikipedia.org, který je v anglické verzi výbornou pomůckou k vyhledávání množství informací, jež na našem serveru zatím chybí. Přes stránky wikipedia.org se snadno dostaneme k adresám prakticky všech afrických integrací.

V následující kapitole 4. už přicházíme k jádru věci – vlastní západní Afrika a vznik společenství ECOWAS. Z důvodů bližšího navození problematiky západoafrického regionu jsme opět sáhly k historickému pohledu na formování této oblasti. Zmiňujeme zde už i ranné zemědělství a třeba vliv islámu na západní Afriku, který je nesmírně významný i dnes. O historickém formování západoafrického regionu a také o ekonomickém pohledu pojednává R. Michel (2004) na serveru Wiskonsinské univerzity (www.uwlax.edu). Vyvrcholením celé kapitoly je vznik společenství ECOWAS. V této pasáži se již zabýváme konkrétními deklarovanými cíly integrace tak, jak je uvádí na svých internetových stránkách samotná organizace. Zároveň zde uvádíme, vymezení západoafrického regionu, které vlastně odpovídá společenství ECOWAS. Budeme li tedy v naší práci hovořit o západní Africe, máme na mysli společenství ECOWAS. Také musíme zdůraznit, že ačkoli sem geograficky, ale i historickými vazbami spadá Mauretánie, kvůli opuštění integrace v roce 1999, jsme ji úplně vypustily z našeho dalšího hodnocení. Mohlo by tak dojít ke zkreslování řady statistických údajů s kterými později operujeme. I když z celkového pohledu by to bylo nepatrné, protože tento stát nevykazuje významné socioekonomické výsledky. V závěrečném hodnocení dosavadních výsledků se pak zabýváme významným postavením Nigérie, které si v naší práci všímáme nejvíce.

V kapitole 5. jsme se dostaly k prvním stěžejním problémům této práce: hodnocení ekonomického vývoje západoafrických států. V úvodních pasážích se díky knize J. Iliffe Afrika a Afričané (2001) můžeme zabývat i ekonomickou situací západní Afriky v době kolonialismu a rozvojem hospodářství v druhé polovině 20. století, tedy v době kdy se ještě zdaleka nedá hovořit o nějaké bližší integraci. Opět se nám zde jedná o navození historického kontextu, na něž bychom mohly navázat již vlastními výpočty, hodnoceními porovnáváním

dat a vyvozováním vlastních závěrů, či ověřováním některých hypotéz. Tato ekonomická část je založena především na komparaci statistických dat socioekonomického charakteru, jejich výběru, následné grafické či tabulkové znázornění a na závěr následuje opět celková analýza, či domněnky budoucího vývoje. Hlavní oblastí našeho zájmu je hodnocení ekonomického vývoje po roce 1980, což znamená, že začínáme prakticky v samém počátku „fungování“ integrace. Dále se snažíme hodnotit celkovou ekonomickou situaci v Africe tím, že porovnáváme jednotlivé ekonomické údaje významných integrací, pro větší názornost používáme na mnoha místech této práce i srovnání např. s Evropou a světem. Vytváříme tak nezbytný rámec do nějž je společenství západoafrických států zasazeno. V tomto vytváření komparací se nese prakticky celá ekonomická oblast. Nezbytné je však i vnitroregionální porovnávání rozdílů mezi jednotlivými státy. Především si všímáme naprosto ojedinělého postavení Nigérie, která svým ekonomickým a populačním potenciálem zcela maskuje rozdíly uvnitř integrace. Těžiště ekonomické komparace spočívá ve sledování vývoje celkové HDP a HDP/obyv., viz dále, a poté se zabýváme i sektorovou strukturou hospodářství, z níž už se nám zřetelně vynořuje hlavní zájem našeho bádání – zemědělská produkce. Proti původnímu plánu jsme na závěr této kapitoly zařadily i zahraniční a vnitroregionální obchod států ECOWAS, protože je to vlastně nejdůležitější část západoafrických ekonomik (v případě zahraničního exportu je to nesporné a v případě vnitroregionálního obchodu zjištěné údaje zase ukazují na špatné fungování integrace).

Pro tvorbu grafů a tabulek jsme použily statistiku OSN, která je poměrně snadno přístupná a přehledná (www.unctad.org). Jedná se o světově známou statistiku Handbook of statistic. Nejčastěji používanou početní metodou bylo vytváření průměrů v pětiletých intervalech, abychom pokryly celý časový úsek po roce 1980. Zároveň nám tyto nové hodnoty pomáhají postihnout jednotlivé časové úseky a případně zakrýt výraznější odchylky. Vytvářením těchto nových hodnot provádíme tzv. geografizaci dat, neboli přizpůsobení statistických hodnot potřebám geografie. Samozřejmě je, že nelze tato data brát jako naprosto pevná a neměnitelná, proto i při jejich následné analýze používáme spíše zobecňující výrazy jako: přibližně, pravděpodobně, zhruba, asi, okolo, téměř apod. Laicky řečeno neuvádíme stanovené závěry jaksi „natvrdo“. Dalším důvodem používání různých zobecnění je, že statistické údaje podléhají změnám a jsou v nich zcela určitě chyby. Ačkoli jsme se v naší práci snažily data příliš nezkreslovat našimi výpočty či zaokrouhlováním (pro případnou další kontrolu a použití), mohly jsme se chyb také dopustit.

Nejčastějšími údaji, které se ve statistikách zkreslují, jsou hodnoty HDP, které podléhají neustálým změnám v souvislosti s vývojem dolaru, který prodělal za posledních deset let

nevídaný pokles. Z tohoto důvodu přestávají některé statistiky používat přepočtení dolaru vzhledem k určitému pevně stanovenému roku. Takovou změnu prodělala v loňském roce i statistika unctad.org, z které jsme vycházely i my, když na svých stránkách přestala přepočítávat dolar k roku 1995, a začala vydávat veškeré údaje k současným cenám. Z hlediska obrovské devalvace dolaru je to určitě správný krok. Z hlediska naší práce to ovšem znamenalo kompletní předělání dosavadních tabulek a začít de facto od začátku. Pozitivní na tom je to, že jsme po zdokonalení těchto statistik začaly používat pouze jednu statistiku, a nedošlo tak k jinému zkreslení. Nespornou výhodou této práce je používání jednotné statistiky v oblasti ekonomických údajů. Další významné světové statistiky jsme použily pouze v přípravné fázi, pro kontrolu statistických údajů. Poměrně nedokonalé statistiky má i samotný ECOWAS. Přestože se na jeho webových stránkách dočteme řady proklamací, včetně podrobných časových plnění, statistiky jsou doslova žalostné. Přesto i tady najdeme určitý posun k lepšímu, když na základě iniciativy uvnitř ECOWAS začal být na internetu přístupný online atlas – The Web Atlas on Regional integration in West Afrika (na jaře 2008), s množstvím tematických map.

V kapitole 6. jsme na začátek trochu nezvykle zařadily úvahu na téma postavení afrického zemědělství ve světě, neboť se domníváme, že takto navozený vstup do kapitoly je vhodnější nežli jeho zařazení na závěr, kde vzhledem k rozsáhlosti této části už spíše přecházíme do vlastní zemědělské produkce. Největší částí této oblasti jsou faktory ovlivňující zemědělskou výrobu v západní Africe. Z pohledu přírodních faktorů jsme se snažily jednotlivé segmenty shrnout dohromady a pojednávat o nich v souvislostech, nežli je členit například na samostatné části typu: vegetační oblasti, klima a půdní poměry. Tuto část jsme spíše obohatily doprovodnými schémata.

Socioekonomické faktory, které na tuto část navazují jsme rozebraly podle Bičíka (1982), který se jim věnuje ve skriptech: „Geografie zemědělství“. Jednotlivé typy socioekonomických podmínek jsme se snažily rozebrat s ohledem na západní Afriku, kde jsme vycházely z publikace Webster a Wilson: „Agriculture in the Tropic“, která nás doprovází také povětšinou této práce, a je v ní řada důležitých a specifických informací o africkém zemědělství. Přestože je tato kniha již poněkud staršího vydání, nesetkaly jsme se s publikací podobného charakteru. Na českém knižním trhu zatím podobná kniha schází.

Opět jsme některé pasáže řešily spíše určitou úvahou, nežli jejich celkovou charakteristikou. Do této části jsme také zařadily pro ukázkou tři tabulky týkající se intenzity zemědělské produkce, poněvadž v následující kapitole již na to nebyl patřičný potenciál. V tomto místě je možná slabina této práce, ale my se domníváme, že probírání intenzity

zemědělské produkce ve větším měřítku, je spíše otázkou nějakého speciálnějšího díla. Další částí socioekonomických faktorů jsou také populační charakteristiky, které jsme vzhledem k jejich obrovskému vlivu na zemědělství o něco rozšířily. Nepojednávaly jsme tak pouze o zemědělské populaci, ale vtáhly jsme do tohoto tématu i další populační ukazatele, přestože souvisí se zemědělstvím spíše nepřímo. Máme tím namysli kojeneckou úmrtnost a naději na dožití. Na závěr socioekonomických faktorů jsme zařadily některé problémy související se zemědělskou činností, které jsme původně chtěly zařadit v rozšířené podobě do samostatné kapitoly. Jedná se o chudobu a hlad, zdraví obyvatel a negramotnost africké populace, jež zcela evidentně souvisí jak s populačními ukazateli, tak i se samotným zemědělstvím. Také jsme sem zařadily problémy nedostatečné zemědělské produkce a neúspěch zelené revoluce v zemích západní Afriky. Další otázky nedostatečné potravinové produkce pak řešíme v závěru.

Velkou pozornost dále věnujeme struktuře půdního fondu, jakožto základnímu předpokladu vlastní zemědělské činnosti. Na základě získaných dat ze statistiky organizace FAO jsme vytvářely tabulky. Získaná data však nesmíme opět považovat za zcela reálná, poněvadž díky složitému sběru dat a odhadování situace v západní Africe, došlo nepochybně k mnoha změnám. Máme na mysli hlavně kácení lesů a vypalování savan za získáváním zemědělské půdy. Možná, že by lepším měřítkem ve vývoji např. orné půdy, byl index její změny, který však jde velmi snadno vyvodit z poskytnutých tabulek, a proto jsme se rozhodly, že jej nebudeme zařazovat. Nehledě na to musíme také zmínit, že ve statistice FAO došlo nedávno k revitalizaci dat, na což už jsme nereagovaly a ponechaly jsme dříve vytvořené tabulky a grafy. Vzhledem k tomu, že se však plochy využití půd mění spíše pozvolna, nevytvářely jsme pětileté průměry, ale braly v potaz pouze jednotlivé roky v časovém období 1980 – 2003, novější data jsou ovšem již dnes na stránkách FAO přístupná. Práci jsme také obohatily námi vytvořenými kartogramy, které se vztahují k roku 2003. Při jejich tvorbě jsme stanovily takové intervaly, aby se ukázaly patrné rozdíly mezi jednotlivými státy a různorodost struktury půdního fondu v západní Africe. Na závěr této kapitoly pak zařazujeme typologii zemědělství západní Afriky, kde víceméně shrnujeme jejich jednotlivá specifika.

V kapitole 7. se již zabýváme vlastní zemědělskou výrobou. Úvodem jsme se vrátily trochu do historie, abychom zdůraznily význam západoafrického zemědělství v době před vlastní kolonizací. Na ekonomickou část této práce zde navazujeme analýzou a shrnutím hlavních trendů zemědělské produkce ve státech ECOWAS. Opět si zde všímáme vůdčího postavení Nigérie oproti ostatním členům. Dále se již zabýváme rostlinou a živočišnou produkcí, kde jsme vycházely opět ze statistiky FAO. Zvolily jsme vytváření pětiletých

intervalů, podobně jako v ekonomické části, avšak pouze do roku 2004, který byl ve statistice FAO během naší přípravné fázi nejnovější. Jak již bylo zmíněno, teprve nedávno došlo k revitalizaci statistiky FAO, a po ní jsou k dispozici data až do roku 2007. Na to jsme však už nebraly ohled. V části věnované rostlinné produkci vycházíme z typologie v předešlé kapitole, a dělíme ji na exportně významné plodiny a samozásobitelské pěstování plodin. Detailněji se zde zabýváme nejdůležitější západoafrickou plodinou – kakao, která si podle našeho názoru zaslouhuje největší pozornost. Pro větší názornost jsme zařadily i schématický doprovod. U jednotlivých hlavních plodin západní Afriky uvádíme námi vytvořené tabulky, na jejichž základě se snažíme zhodnotit produkční potenciál států ECOWAS po roce 1980 a kratšími úvahami u jednotlivých plodin vyjadřujeme názor na jejich budoucí postavení. Další množství tabulek jsme pak z textu přesunuly do přílohy části. Jedná se zejména o plodiny, které nedosahují v západní Africe takového významu, jako ty, jejichž tabulky jsme pro rychlejší komparaci údajů v textové části neopomenuly. Podobně jako v rostlinné produkci postupujeme i u chovu hospodářských zvířat, a i tady jsme řadu tabulek přesunuly do příloh. Musíme také uvést, že jsme z této kapitoly zcela vypustily intenzitu zemědělské produkce, a zařazujeme ji do socioekonomických faktorů ovlivňujících zemědělskou výrobu, již do předcházející kapitoly. Děláme to z důvodu nepřehlcení textu v této produkční části, a také proto, že by intenzitě produkce měla být věnována pozornost v nějaké speciálnější práci.

Jako závěrečnou pasáž kapitoly 7. zařazujeme zavlažovací projekty a jejich význam, ale i ekologické nebezpečí. Také zde naznačujeme snahy jednotlivých států o bližší spolupráci se sousedními zeměmi. Původně měla být tato část obsahem kapitoly „Hlavní problémy západoafrického zemědělství“, jak jsme již zmínily dříve.

V osmé kapitole, která uzavírá zemědělství států ECOWAS, v krátkosti shrneme některá důležitá fakta a problematiku ohledně rybolovu a lesního hospodářství, které by mohly být vzhledem ke své závažnosti cílem některé jiné práce.

Na závěr celé práce děláme celkové shrnutí a hodnocení podstatných problémů a hypotéz, které jsme stanovily.

Vzhledem ke značné rozsáhlosti této práce musíme podotknout, že největší úskalí bylo ve vyhledávání nezbytných dat a jejich komparaci. Nakonec se však podařilo zajistit takové množství materiálu a informací různého charakteru (viz přehled literatury), že muselo dojít k výběru těch nejpodstatnějších a mnohé další jsme již do práce nezařazovaly. Velké množství textu bylo nashromážděno překladem prací z anglického jazyka. Další nezbytné informace, které obohacují naši práci, je řada poznámek či odkazů, které jsou uvedeny pod čarou. Na první pohled se může zdát, že se v této práci až příliš věnujeme historii a ekonomické

charakteristice západní Afriky, domníváme se však, že obě mají s navozením celkové problematiky ohledně zemědělství nesmírný význam. V případě historie je to především kolonialismus a jím zdeformovaná struktura zemědělství, v hospodářské oblasti je to pak její celková struktura, v níž hraje zemědělství naprosto evidentní roli.

Co se týče diskuse s literaturou, zmiňujeme mnohé autory už i v textu samotné práce, a proto neprovádíme její detailnější rozbor ani v této metodice. Přesto zařazujeme alespoň zevrubnou charakteristiku námi nejvíce používaných pramenů, a významnou část jsme také věnovaly hodnocení statistických zdrojů, na nichž byla postavena celá práce.

2. HISTORICKÝ A POLITICKÝ VÝVOJ AFRIKY.

2.1 VÝZKUM AFRIKY DO KONCE 18. STOLETÍ

Africký kontinent je dnes považován za kolébkou lidského rodu. V údolí Nilu došlo k osídlení a rozvoji lidské civilizace již před 6000 lety. Přesto však výzkum Evropě nejbližšího kontinentu probíhal značně dlouho. V době, kdy většina kontinentů byla prozkoumána, prakticky celá Afrika stále představovala velkou neznámou. Překážkou na cestě k poznání byl především nedostatek vhodných přístavů a také největší poušť světa Sahara.

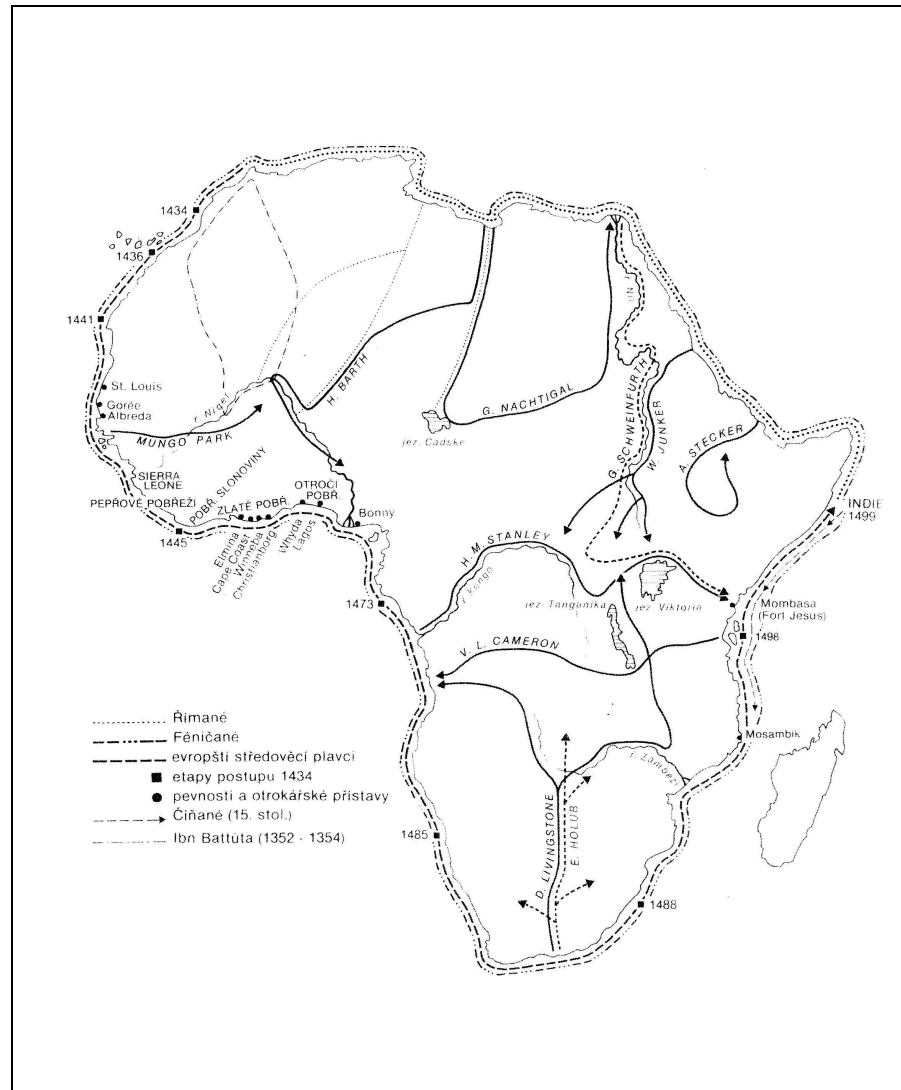
První výzkumné cesty, jak uvádí Kandert (1984), podnikali již staří Egypťané od konce 4. tis. př.n.l., ale většího úspěchu dosáhli až féničtí mořeplavci, kteří v letech 1200 - 500 př.n.l. pronikli k atlantskému pobřeží severozápadní Afriky. Řecký historik a geograf Herodotes cestoval v 5.st. př.n.l. po Nilu a sepsal geografii Afriky. Na objevování Afriky se podíleli i Římané.

Období středověku má zcela jasný ráz arabské expanze v celém soudobém světě. Muslimští Arabové byli pokračovatelé řecké starověké geografie. Měli výborné obchodní styky s Indií a Čínou, a své stanice vybudovali prakticky po celém pobřeží severní Afriky. Mezi nejznámější arabské cestovatele patřil Ibn Battuta (1304 - 1378). Tento vynikající geograf a kartograf procestoval celou severní Afriku a podél východoafrických břehů pronikl až k dnešnímu Zanzibaru. Významné cesty pak podnikl přes pohoří Atlas a Saharu do západní Afriky, kde navštívil říši Mali na horním toku Nigeru, viz schéma 1.

Obraz Afriky ve středověku se však v porovnání se starověkem rozšířil jen nepatrně. K dalším objevným cestám dochází ve 14. a 15. století, kdy v jižní Evropě hospodářsky zesílili Portugalsko a Španělsko, které tak mohli podnikat vlastní výzkumné plavby. Nejdůležitějšího pokroku ve výzkumu Afriky dosáhli, podle Laciny (1987), Portugalci. Roku 1488 se Bartolomeu Dias plavil až k mysu Dobré naděje. Tímto významným objevem se tak otevřela cesta dalším mořeplavcům do Indie a jiných částí dosud neznámého světa. Prvním mořeplavcem, který obeplul mys Dobré naděje a navštívil arabské přístavy na východoafrickém pobřeží byl Vasco de Gama. Jeho cesta, která pokračovala do indického Kalikatu, přinesla obrovský význam v obchodních stycích mezi Evropou, Afrikou a Indií. Na

konci 15.století se Portugalci stali nejsilnější koloniální mocností afrického pobřeží a otevřeli tak bránu k prozkoumání neznámého vnitrozemí.

Schéma 1. Afrika s vyznačenými cestami nejvýznamnějších objevitelů, nejznámější pevnosti a evropské obchodní stanice

Zdroj: upraveno podle J. Kanderta, 1984

Počátkem novověku přichází ve výzkumech afrického vnitrozemí období klidu. Veškerá pozornost 16. - 18. století se totiž soustředila k nově objevené Americe.

Do konce 18. století se Evropané, podle Kanderta (1984), víceméně uspokojovali s pobytem na pobřeží a africké společnosti byly ovlivňovány jen zprostředkovaně. Od počátku 19. století však bílí osadníci pronikli do nitra této země a na africkém kontinentu se začal

daleko silněji uplatňovat evropský politický a kulturní vliv. Začínáme hovořit o koloniální expanzi.

2.2 VÝZKUM AFRIKY DO POČÁTKU 20. STOLETÍ

Nové období zeměpisných objevů (schéma 1.) v Africe souvisí s rostoucím vlivem západoevropských mocností ve světě. V roce 1788 byla v Anglii založena Africká společnost, Jejímž hlavním cílem bylo prozkoumat africké vnitrozemí a připravit tak nová území ke koloniální expanzi, jež naplno propukla ve 2. polovině 19. století. V západní Africe patřilo ke stěžejním problémům prozkoumání toku řeky Niger, jímž se zabývali například Skot Mungo Park či Angličan Clapperton, jak se zmiňuje Lacina (1987).

Nejdůležitější období ve výzkumu Afriky považuje řada autorů za 50. - 80. léta 19. století. K významnějším objevům přispěli například němečtí cestovatelé. Heinrich Barth putoval z Tripolisu v Libyi až k Čadskému jezeru a poté do Timbaktu v dnešním Mali. Další němečtí badatelé (Rohlsf, Nachtigal) se posléze zapojili do výzkumů v oblastech západní a střední Sahary a okolí zmíněného Čadského jezera.

Nesmazatelné stopy zanechala v africkém kontinentě řada britských cestovatelů. Angličané Speke, Grant, Burton či Baker se zabývali výzkumem ve východní Africe a okolím Viktoriina jezera. Stěžejním se stalo zkoumání pramenů Nilu. Roku 1875 označil sir H. M. Stanley řeku Kageru za hlavní přítok Viktoriina jezera a tudíž jako hlavní pramen Nilu.

K největším africkým cestovatelům patřil David Livingstone. Svoji pozornost zaměřil na jih Afriky, kde se zabýval výzkumem řeky Zambezi. Objevil též Viktoriiny vodopády a řadu jezer v jihovýchodní Africe. Po smrti Livingstonea pokračoval v jeho výzkumech další Angličan Cameron. Nejpozději byla na africkém kontinentě prozkoumána oblast řeky Konga. Tato část rovníkové Afriky se stala terčem francouzských cestovatelů Paula Belloniho a Pierra Savorgnana. K důležitým objevům přispěli již zmiňovaní, Cameron a Stanley, kteří potvrdili, že řeka Lualaba patří k povodí Konga a nikoli Nilu.

K plejádě světových objevitelů Afriky můžeme také přiřadit nejméně dva české přírodovědce, cestovatele a zeměpisce, Antonína Stecklera a Emila Holuba¹, viz schéma1.

Výzkumem vnitrozemí Afriky se v následujících dobách zabývaly další více či méně známí badatelé. Po první světové válce se jejich řady rozšířily i díky využití motorových

---

¹ Emil Holub se zabývá především výzkumem v povodí řeky Zambezi, kde se zabývá hlavně popisem života zdejších domorodých kmenů.

Význam Stecklerových cest spočívá především v rozšíření zeměpisných znalostí Afriky: jako první zmapoval např. jezero Tana ve střední Etiopii (Kandert, 1984).

vozidel začala tak nová epocha ve výzkumu Afriky, jak uvádí Iliffe (2001). Přes svoji blízkost Evropě však drží Afrika primát nejpozději prozkoumaného kontinentu.

2.3 KOLONIÁLNÍ ROZDĚLENÍ AFRIKY

Po vnitrozemských stezkách putovali a po řekách se plavili nejen význační přírodovědci a zeměpisci té doby, ale i vojáci, což zmiňuje např. Kandert (1984), kteří postupně kladli základy budoucích koloniálních říší.

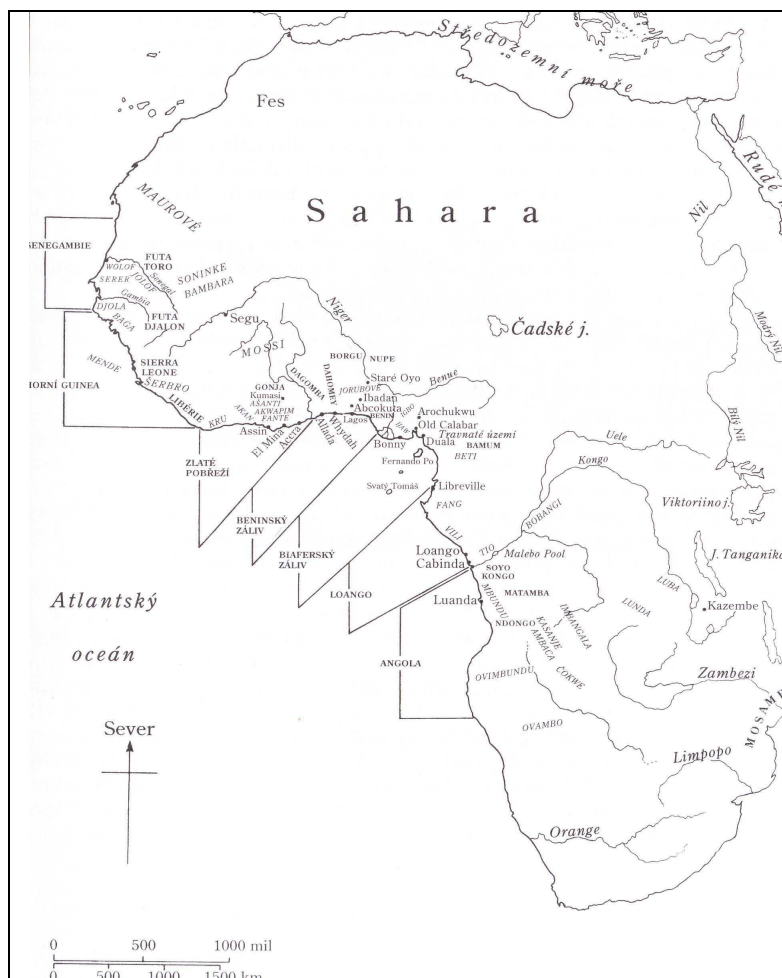
Nejdříve evropští kolonialisté zakládali své osady jen v úzkém pobřežním pásu. Jednalo se přirozeně o přístavy, které sloužily především k doplnění zásob lodí plujících do Indie a zpět. Skutečná kolonizace začala v Africe od jihu².

Roku 1650 bylo povoleno otroctví a začal dovoz otroků z Afriky do Ameriky na práci na bavlníkových a třtinových plantážích a ve zlatonosných dolech, viz schéma 2.

Schéma 2. Atlantický obchod s otroky

---

² Prvními kolonisty se stali holandští osadníci již v roce 1652, kteří zde založili osady pod patronací Východoindické společnosti (Lacina, 1987).

Zdroj: upraveno podle J.Iiffe, 2001

Paradoxem je, že tito otroci byli získáváni mezikmenovými válkami, nikoli samotnými Evropany³. Předmětem obchodu s otroky bylo atraktivní evropské zboží, například ozdoby, náradí a alkohol. Střízlivé odhady hovoří o přímé ztrátě až 24 milionů lidí. V období vrcholného otrokářství bylo z Afriky každoročně vyváženo 100 tisíc lidí, jak se zmiňuje Iiffe (2001). Následná populační ztráta se však odhaduje na 100 mil. obyvatel (nenarození v důsledku otrokářství). Tragickou skutečností dnešní doby je, že otrokářství nebylo dosud plně vymáceno a stalo se výnosným obchodem v řadě afrických zemí, Němec (2001). Světlou výjimkou na mapě Afriky se stalo založení Sierry Leone v roce 1787 pro otroky propuštěné z britských panství, a v roce 1847 Libérie po návratu amerických otroků.

Další evropské koloniální mocnosti (Velká Británie a Francie) se začínají prosazovat daleko později a ke skutečnému dělení Afriky dochází až po roce 1870.

³ V Africe existovalo v minulosti mnoho společenstev a království, které si držely otroky, např. Ašanti v království Benin a Bornu. To vše daleko předtím, než byly navázány obchodní kontakty s Evropou. Otroctví zde ale nemělo komerční charakter. Otroci byli spíše drženi jako rodinné bohatství a pomocná síla v hospodářství. Pokud místní náčelník nebyl schopen dodávat otroky na trh, Evropané začali černochoy lovit sami, Němec (2001).

Období od počátku 19. století bylo ve světě ve znamení postupného rozvoje průmyslové revoluce. Rozvíjející se evropské mocnosti hledali po ztrátě zámořských kolonií nové zdroje nerostných surovin. Snadným cílem se tak stala především Afrika, kde v posledních třech desetiletích 19. století nabírá koloniální expanze rychlý spád. Došlo k ostrému boji o rozdělení Afriky, které bylo ukončeno na konci 19. století⁴. Před 1. světovou válkou bylo prakticky dokončeno úplné dělení Afriky mezi evropské mocnosti, jak uvádí Votrubec (1973). Velká Británie a Francie, jakožto hlavní světové velmoci, ovládli v Africe nejrozsáhlejší území⁵, (viz kap. 4.3) a schéma 3.

Mezi další koloniální území, jež se v Africe vytvořila před 1. světovou válkou, náleželo Belgické Kongo, Italské Somálsko, Italská Východní Afrika, Německá Jihozápadní a Východní Afrika, Portugalská Guinea, Portugalská Východní a Západní Afrika, a Španělské državy, viz schéma 3.

Schéma 3. Afrika před první světovou válkou

---

⁴ Koloniální zábory představovaly v roce 1870 pouhých 10% území, koncem století však již rovných 90%. Skutečné rozdělení Afriky na konci 19. století pak dovršily konference v Berlíně (1884) a Bruselu (1890).

⁵ **Francouzská Západní Afrika** (4 742 000 km²) bylo nejrozsáhlejší koloniální panství na území Afriky v letech 1895-1958. Zahrnovala Francouzskou Guineu, Dahome (dnešní Benin), Pobřeží slonoviny, Francouzský Súdán (dnes Mali), Mauretánii, Niger, Senegal a Horní Voltu (dnes Burkina Faso).

Francouzská Rovníková Afrika (2 510 000 km²) zahrnovala vedle francouzské části Konga i dnešní Gabun, Středoafriickou republiku a Čad.

Britská Západní Afrika (1 145 000) bylo souhrnné označení britského koloniálního panství v oblasti Západní Afriky při pobřeží Guinejského zálivu. Tvořila ji od sebe oddělená britská území: Gambie, Sierra Leone, Zlatonosné pobřeží a Nigérie. Po 1. světové válce k ní byly připojeny i části bývalých německých kolonií (Britské Togo a Britský Kamerun).

Britská Východní Afrika (500 000 km²) je v podstatě dnešní Keňa a Uganda.

Britská Střední Afrika (124 000 km²) je dnešní Malawi, Honzák a Pečenka (1994).

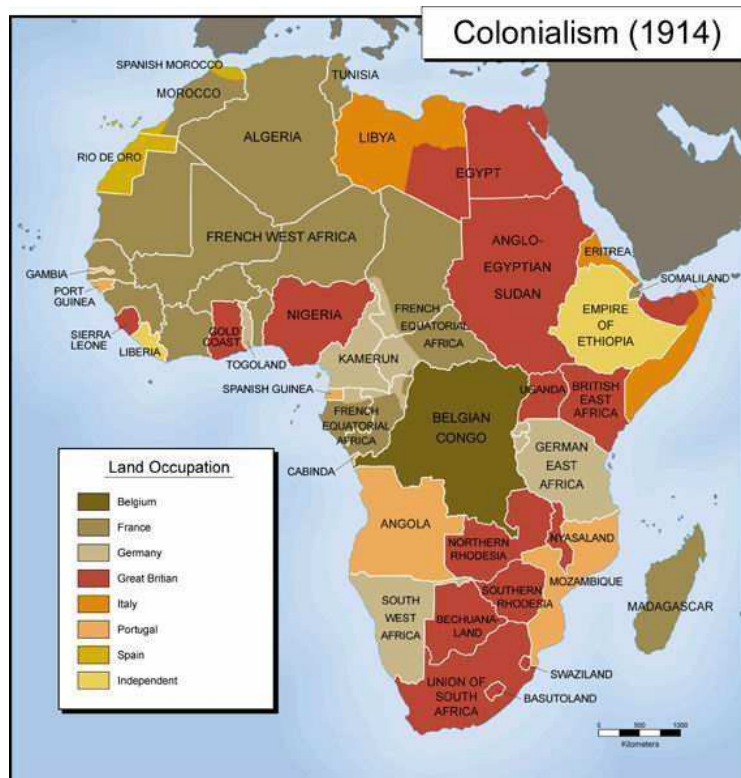
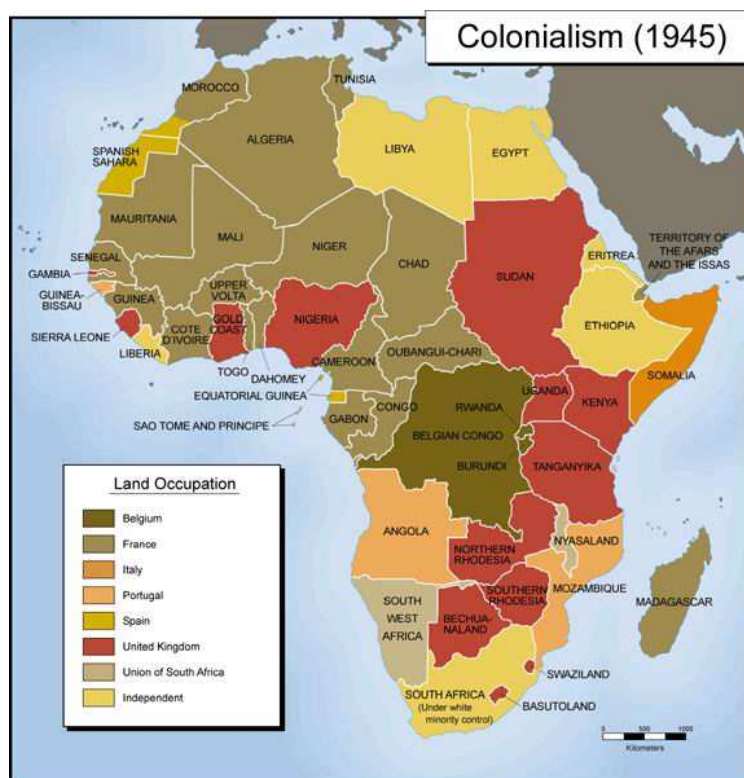

Schéma 4. Afrika před nástupem dekolonizace po druhé světové válce

Zdroj: hismap.wz.cz/afrika

2.4 ROZPAD KOLONIÁLNÍHO SYSTÉMU

2.4.1 Počátky africké dekolonizace a rozpad kmenového zřízení

První světová válka prakticky nepřinesla žádné zásadní změny ve fungování zaběhnutého koloniálního systému. Došlo pouze k přerozdělení německých kolonií mezi vítězné státy. Okupovaná území nadále plnila významnou roli v zásobování světa nerostnými surovinami a současně se stala odbytíštěm průmyslových výrobků západních států. Nejlepší půda byla zabrána plantážním zemědělstvím a domorodé obyvatelstvo bylo vytlačováno do neúrodných oblastí, jak poukazuje Votrubec (1973). Po skončení 2. světové války dochází k hlubokým změnám v politickém a ekonomickém uspořádání světa. Je zřejmé, že tradiční koloniální systém je na pokraji zániku.

Přicházejí zásadní proměny (hlavně sociální a ekonomické) africké společnosti, mezi nimiž je nejvýznamnější rozrušení staletých tradic kmenového zřízení⁶. Stále více mladých lidí opouští své domovy a hledá práci v rostoucích afrických městech. Dochází tudíž k vylidňování venkova, který byl doposud základem tradičního kmenového zřízení⁷. Zároveň však nastává období nových společenskoekonomických problémů, jež dosud nebyly africkými státy překonány. Následkem pohybů uvnitř africké společnosti tak dochází ke stykům různých kultur, kmenů a k jazykové integraci - slučování kmenů v národy. Vzniká nový africký svět. V průběhu několika desetiletí po skončení 2. světové války tak dochází k zásadním proměnám africké společnosti a k rozrušení staletých tradic tradičního kmenového zřízení, Kandert (1984).

Jak lze rozpoznat ze schéma 4., byly na území Afriky v roce 1945 suverénními státy pouze Jihoafrická Unie (1910), Etiopie (1942) a Libérie (1847). Nejprve byla řešena situace v bývalých italských koloniích⁸ a v roce 1957 získala nezávislost Ghana, jakožto první nebělošská kolonie v Africe. Na počátku roku 1960, který se stal stěžejním ve vývoji afrických států, existovalo na tomto kontinentě pouhých 9 samostatných států. Během let

---

⁶ Jak uvádí Lacina (1987), tyto procesy se rozvinuly po návratu lidí z 2. světové války a po návratu dělníků z měst a dolů. Především ti, kteří se vydávají za prací, se po návratu nechtějí dělit o své peníze v tradičním kmenovém společenství.

⁷ Jedním z hlavních důvodů rozpadu kmenového zřízení byl rozvoj urbanizace.

⁸ První zemí, která dosáhla samostatnosti byla roku 1952 Libye, jíž následovaly další státy v severní Africe. Roku 1953 to byl Egypt, v roce 1954 Súdán a roku 1956 získali nezávislost Maroko a Tunisko.

1960 - 1970 však proběhlo celým kontinentem osvobozené hnutí, na jehož konci se v Africe osamostatnilo celkem 41 nových států⁹, jak uvádí Nálevka (2000).

2.4.2 Hlavní problémy vznikajících afrických států

Z hlediska nově vzniklé politické situace v afrických státech bylo velkým problémem předávání území do místní správy. Nejpružněji se chovala Velká Británie, která předávala domácímu obyvatelstvu do vlastních rukou více administrativní moci, i když si své ekonomické pozice ještě udržovala¹⁰. Horší situace nastala v bývalých koloniích Francie, která se své závislosti zbavovala jen v malé míře¹¹, tak jako tomu bylo v případě Alžírsko¹², kde byla početná francouzská menšina. Nejsložitější situace s předáváním koloniální správy nastala v již zmiňovaných portugalských a španělských panstvích¹³.

Složitá situace vznikala při vymezení státních území. Nově vzniklé hranice, jež zůstaly v podstatě totožné s hranicemi bývalých kolonií, tak spojily desítky odlišných kmenových společenství a naopak mnohé úseky hranic rozdělily etnicky stejnorodá území mezi dva i více států. Často tak došlo k rozdělení jazykově a etnicky příbuzných kmenů. Na druhé straně však mnohé státy zahrnují navzájem vzdálené a zneprátelené skupiny obyvatel. Od počátku vzniku nových nezávislých států tak byly splněny předpoklady pro vznik konfliktních situací a sporů, jak poznamenává Nálevka (2004). Po zbytek 20. století se Afrika stává dějištěm bouřlivého vývoje a řady válečných konfliktů.

V oblasti ekonomického vývoje se většina afrických zemí nezbavila podřízeného postavení a zůstala i po roce 1960 pod silným tlakem západních mocností, které využívají jejich hospodářské zaostalosti. Dochází k pokračujícímu drancování přírodního bohatství, a vývoz nerostných surovin a zemědělských produktů se stává základnou hospodářství drtivé většiny afrických zemí. Primitivní zemědělství a minimální průmyslová základna vytvořily, jak uvádí Nálevka (2004), prakticky nepřekročitelné hranice hospodářského vývoje.

---

⁹ Koloniální správa v dalších územích neměla delší trvání. Složitější situace nastala hlavně v portugalských a španělských državách, jež kolonisté v podstatě opustili bez předání území do místní správy a zanechali je tak na pospas sami sobě.

¹⁰ Britové praktikovali totiž tzv. nepřímý systém vlády v koloniích, kdy posilovali svůj vliv pomocí místních náčelníků a vládců. Ti byli odpovědní oblastním komisařům. Z tohoto důvodu opouštěli Britové své kolonie daleko rychleji než Francouzi, viz Kandert (1984).

¹¹ Francouzi a také ostatní evropské mocnosti, preferovali tzv. přímý systém vlády v koloniích, kdy celá koloniální správa byla v rukou úředníků z mateřské země. Moc tradičních afrických vládců zde byla úmyslně likvidována, viz Kandert (1984).

¹² Nezávislost získalo Alžírsko až po sedmileté válce v roce 1962.

¹³ Angola a Mosambik získali nezávislost až v roce 1975.

Jak vyplývá z předcházejících odstavců, zanechal kolonialismus v Africe řadu složitých problémů. Dědictvím koloniálního područí je především složitý politický vývoj bohatý na zvraty, ale i sociální rozdrobenost podpořená negramotností a kmenovými přežitky, jak uvádí Iliffe (2001). Naivní představy o vyřešení těchto problémů vlastními silami zůstaly po získání nezávislosti nesplněny. Ke slovu se tak dostávají snahy o vytvoření jednoty všech afrických zemí v oblastech ekonomického a sociálního života. Ty jsou počátkem integračních hnutí v rámci Afriky.

3. INTEGRACE V RÁMCI AFRIKY

3.1 HLAVNÍ INTEGRAČNÍ SESKUPENÍ V AFRICE

Integrační tendence začaly nejprve probíhat v oblastech, které v koloniální době připadaly pod správu Francie (Baar, 2002). Jednalo se tedy o Francouzskou západní a střední Afriku. Do sféry vlivu těchto rozsáhlých frankofonních oblastí však spadly i další regiony, které byly državami jiných koloniálních mocností (Velká Británie, Portugalsko, Španělsko a Belgie). V souvislosti se vznikem nezávislých států na přelomu 50. – 60. let 20. století, posílily i snahy o vytvoření jednoty všech afrických národů, jak uvádí Nálevka (2004). Relativně úspěšnější byly pouze organizace politického zaměření než integrace ekonomické, vyžadující značné finanční prostředky. V 60. letech došlo k zakládání regionálních organizací, které většinou nedosáhli žádných konkrétních výsledků (Středoafriická celní a hospodářská unie, Východoafriické hospodářské společenství). Státy mezi sebou vedly časté války, což stěžovalo jakoukoli užší hospodářskou spolupráci. Přesto lze v subsaharské Africe hovořit o existenci a fungování čtyř relativně úspěšných hospodářských seskupení (ECOWAS, COMESA, SADC a ECCAS).

Přestože je předmětem našeho zájmu především situace v subsaharské Africe, zmíníme se i o severoafrických integračních snahách. Jestliže celá řada subsaharských integrací funguje prakticky pouze jako politické organizace a k bližší ekonomické spolupráci dochází teprve počátkem 90. let 20. století, pak u severoafrických integrací platí toto dvojnásob. Setkání představitelů jednotlivých zemí funguje pouze jako politická rokování s řadou prohlášení, ale pokroky v ekonomické spolupráci jsou zatím jen minimální.

Subsaharské integrace, na rozdíl od severoafrických, vykazují od počátku jejich založení alespoň určité snahy o bližší hospodářskou spolupráci, nebo je to spíše jejich přání a předsevzetí do budoucnosti. Vesměs všechna tato společenství mají společné rysy, které jsou v zásadě hlavní překážkou jakékoliv užší spolupráce, ať už v rámci jednotlivých integrací, či mezi integracemi navzájem.

Mezi tyto společné charakteristiky patří:

- Státy jsou velmi chudé (výjimkou je pouze Jihoafrická republika)
- Ekonomika většiny států je založena na primárním sektoru
- Většina obyvatel jsou zemědělci – samozásobitelé

- Státy nemají rozvinuty trhy (vážne obchod jak v rámci států, integrací, tak i mezi integracemi navzájem)
- Obrovské sociální problémy (chudoba, nemoci, negramotnost a populační exodus)
- Státy se potýkají s politickými problémy (nestabilita domácí politické scény, diktátorské režimy, občanské války)

S ohledem na tyto problémy se zdá, že integrace v Africe nemusí být tím správným řešením. Na druhou stranu, členství v integracích dovoluje jednotlivým členům daleko větší možnosti, které by izolovaný stát nemohl dosáhnout. V rámci společenství však mají členské státy mnohem silnější pozici v celosvětovém měřítku.

Velký problém představuje v subsaharské Africe velmi špatná infrastruktura, která je evidentně nejdůležitějším článkem obchodování a hospodářského rozvoje. Z důvodu komplikované dopravy, nedokonalých komunikací a všudypřítomných poplatků a omezení, jsou náklady na transport zboží a surovin v Africe velmi vysoké. Tento problém by mohl být jednou provždy vyřešen skrze integrace na jediné úrovni. Přítomnost v integraci může tedy pomoci k budování velmi potřebné infrastruktury.

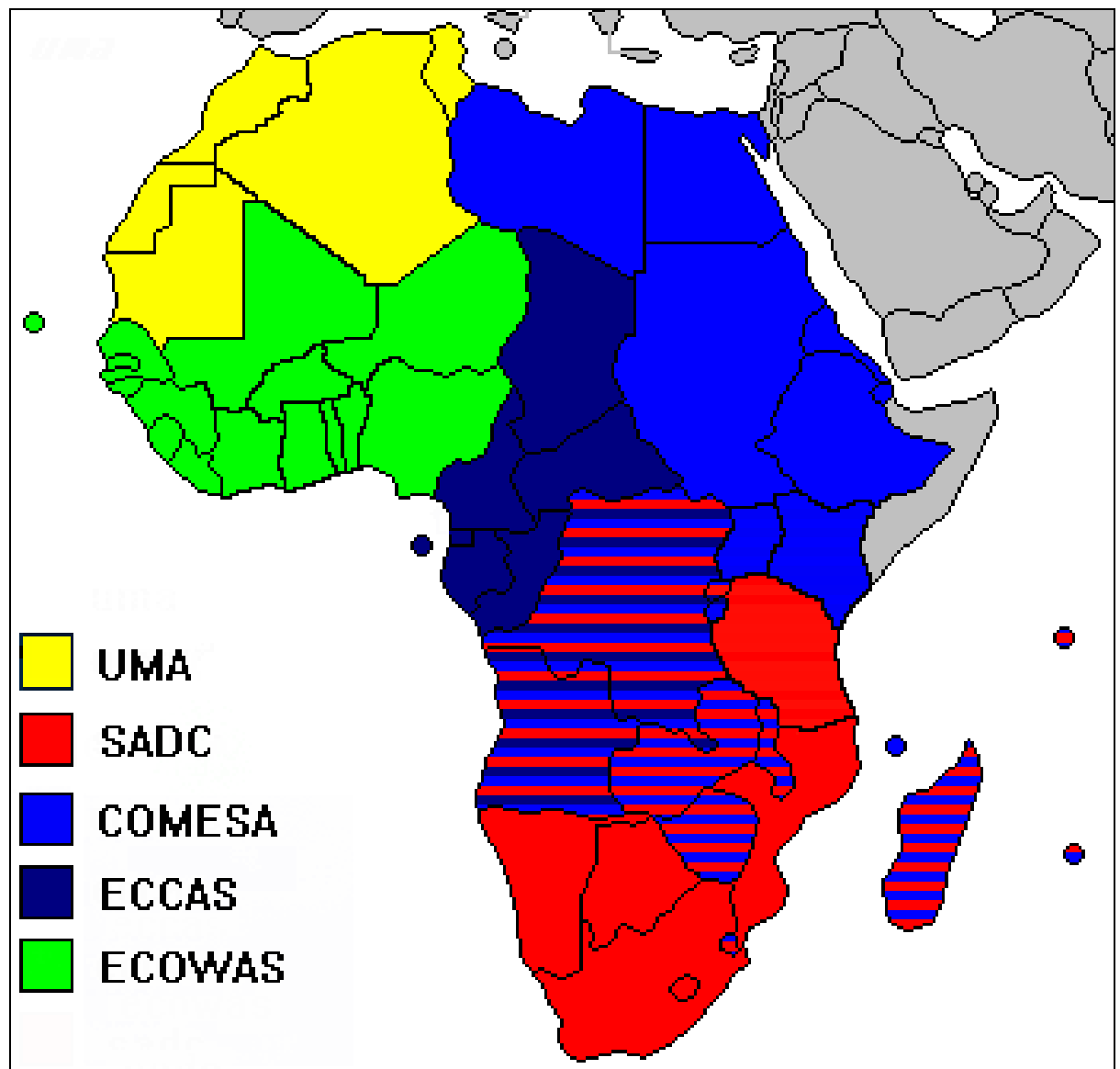
Řada států pojala přítomnost v integracích s doslova maximalistickým přístupem a zapojila se hned do několika integračních seskupení, viz schéma 1. Například Malawi, Mauritius, Madagaskar, Svazijsko, Zambie a Zimbabwe jsou členskými státy společenství SADC a zároveň COMESA. Angola a Demokratické Kongo jsou členy dokonce tří integrací – ECCAS, COMESA a SADC. Přestože přítomnost výše zmíněných států v řadě integrací zkresluje jejich ekonomické ukazatele a fragmentuje mnohé aktivity, může být v dnešní době i určitou výhodou v utváření a navozování dalších styků v rámci Africké unie. Z tohoto hlediska tvoří výjimku vlastně všechny státy ECOWAS, které nejsou zapojeny do žádných jiných integračních seskupení a tvoří tak relativně kompaktní celek, který nerozmělnuje svoje aktivity v rámci jiných integrací.

LIGA ARABSKÝCH STÁTŮ (LAS)

Organizace LAS představuje politické seskupení arabských zemí v severní Africe a na blízkém Východě. Byla založena v roce 1945 na základě staré myšlenky o vytvoření „nadstátu“ nad všemi arabskými kmeny. Problémem LAS jsou však vnitřní konflikty mezi státy, které jenom dokazují, že Arabové nebyli nikdy jednotní. Liga arabských států tak představuje pouze diskusní forum představitelů těchto států a v ekonomické oblasti prakticky nefunguje (Nálepka, 2004). Integrační snahy většiny arabských států narážejí na různé formy

nedemokratických až absolutistických režimů. Jisté náznaky demokracie v severoafrickém regionu představují pouze Egypt, Maroko a Tunisko. Na zcela opačném pólu se ocitá vůdcovský režim Muammara Kaddáfího v Libyi.

Schéma 1. Hlavní regionální integrace v rámci Afriky

Zdroj: upraveno podle wikipedia.org

SVAZ ARABSKÉHO MAGHRIBU (UAM)

V roce 1989 byla založena ekonomická integrace arabských států v severní Africe. Jejimi členy jsou Alžírsko, Libye, Maroko, Mauretánie, Tunisko a Západní Sahara. UAM představuje v podstatě nefunkční ekonomickou integraci, jejíž bližší spolupráci ztěžují

neshody mezi jednotlivými státy, a toto společenství je tak vlastně pokračovatelem politického seskupení Ligy arabských států.

HOSPODÁŘSKÉ SPOLEČENSTVÍ STŘEDOAFRICKÝCH STÁTŮ (ECCAS)

Integrace států střední Afriky dnes reprezentuje další, v podstatě nefunkční společenství ECCAS. Založeno bylo oficiálně v roce 1985 a dnes zahrnuje 11 členských zemí¹⁴ Protože v koloniálním období patřila tato oblast pod správu Francie, probíhal zde vývoj podobně, jako v západoafrické oblasti. Země tohoto regionu mají obrovské vnitropolitické problémy, které ztěžují jakoukoli bližší spolupráci. Státy patří k nejchudším na světě a jejich ekonomika byla v mnohých oblastech rozvrácena etnickými válkami. Na to zcela logicky navazuje ekonomická zaostalost, orientace na těžební průmysl, špatná (žádná) infrastruktura a tudíž i nezájem zahraničních investorů.

V porovnání s ostatními společenstvími subsaharské Afriky dosahuje ECCAS nejhorších výsledků. Pestré přírodní podmínky vytvářejí velmi rozdílné předpoklady pro lidskou činnost. Řada států je surovinově bohatá, včetně ropy. Zemědělství má vcelku dobré podmínky pro produkci tropických plodin a určité možnosti v oživení hospodářství by mohl přinést cestovní ruch. Zásadní podmínkou je ovšem stabilita politické situace. Relativně úspěšnější jsou pouze státy bohaté na nerostné suroviny, mezi nimiž vyniká Gabon, díky příjmům z prodeje ropy, manganové rudy a vzácného dřeva, wikipedia.org.

SPOLEČNÝ TRH VÝCHODNÍ A JIŽNÍ AFRIKY (COMESA)

V koloniální době byla tato území čistě pod britskou nadvládou (Tanganjika patřila až do první světové války Německu), což se projevilo na jiném systému správy kolonií, s mnohem větší mírou samosprávy a zapojení domorodého obyvatelstva. První integrace v této oblasti vznikla již v roce 1981 jako tzv. společenství PTA (Preferential Trade Area). V roce 1994 pak došlo k její transformaci na COMESA. V dnešní době má integrace 20 členů¹⁵. Celkovou rozlohou a populací tak vytváří největší integrační seskupení v Africe. Členské státy COMESA tvoří konglomerát značně heterogenních ekonomik. Na jedné straně

---

¹⁴ Angola, Burundi, Čad, Demokratická republika Kongo, Gabon, Kamerun, Konžská republika, Rovnicková Guinea, Rwanda, Středoafriická republika a Svatý Tomáš a Princův ostrov (wikipedia.org).

¹⁵ Angola, Burundi, Demokratická republika Kongo, Džibutsko, Egypt, Eritrea, Ethiopie, Keňa, Komory, Libye, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Rwanda, Seychely, Súdán, Swazijsko, Uganda, Zambie a Zimbabwe.

se zde setkáváme s nejhudšími státy světa (země tzv. afrického rohu – Etiopie, Súdán), s vleklými vnitřními problémy (hladomory, etnické boje), na druhé straně zde najdeme vcelku stabilní státy (Egypt, Keňa, Tanzanie), které vykazují setrvalý růst HDP. Ostrovní státy Seychely a Mauritius jsou světově známá střediska cestovního ruchu a bankovníctví. Výborné podmínky pro rekreaci mají též Keňa a Tanzanie (safari, pobřežní pláže). Největším úspěchem integrace COMESA bylo vytvoření zóny volného obchodu v roce 2000, jejíž zavedení odstranilo cla na zboží pocházející ze členských zemí. Přestože toto společenství nevykazuje zvláštní ekonomické ukazatele, přinášejí snahy o rozšíření integrace určité výhody v oblastech trhu a dovozní politiky. Typickým problémem tak zůstává orientace států na monokulturní zemědělství a nejednotnost politických systémů. Samostatnou kapitolou zůstávají již zmíněné země afrického rohu, kde v nedávné době proběhly občanské války a země trpí suchem, neúrodou a hladomory. Etiopie, Súdán a Somálsko jsou dnes prakticky závislé na humanitární pomoci, wikipedia.org.

JIHOAFRICKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLEČENSTVÍ (SADC)

Počátky integračních snah v jižní Africe sahají na přelom 60. a 70. let 20. století, kdy Jihoafrická republika, Botswana, Lesotho a Svazijsko založily Jihoafrickou celní unii (SACU). Po řadě dalších pokusů o bližší ekonomickou integraci, podporovanou ze strany EHS a Velké Británie bylo v roce 1992 vytvořeno Jihoafrické hospodářské společenství¹⁶. To se stalo jedním ze základních článků řetězce již zmíněných integračních seskupení, které by měly vytvořit Africký společný trh. Hlavními cíly této integrace je prohlubování hospodářské spolupráce, podpora přeshraničních investic a vnitroregionálního obchodu, volný pohyb zboží a služeb apod. (wikipedia.org).

Většina států jihoafrického regionu disponuje značnými zásobami mnoha nerostných surovin, pokročilejšími formami zemědělské výroby (velký vliv bílých farmářů) a příznivými podmínkami pro cestovní ruch (vhodné klimatické podmínky, safari apod.). Obrovskou roli v ekonomickém rozvoji této oblasti hraje gigantická ekonomika Jihoafrické republiky (JAR), která jednoznačně vyčnívá nad ostatními africkými státy. JAR představuje svým diverzifikovaným hospodářstvím, rozvinutým trhem a také politickou stabilitou (odstranění apartheidu po roce 1993) velmi lukrativní prostředí pro zahraniční kapitál. V roce 2000 začala

---

¹⁶ V dnešní době má společenství již 14 členských států: Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mozambik, Svazijsko, Tanzanie, Zambie, Zimbabwe, Namibie (vstoupila v roce 1990), Jižní Afrika (1994), Mauritius (1995), Demokratická republika Kongo (1997) a Madagaskar (2005). Seychely v roce 2004 vystoupily (wikipedia.org).

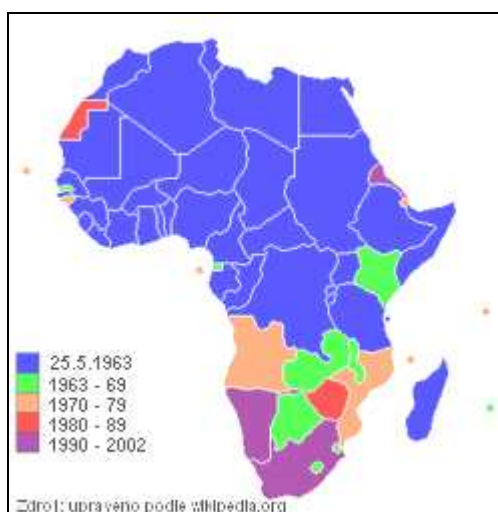
fungovat Jihoafrická zóna volného obchodu, která však zatím nedosáhla takového významu, jako zóna volného obchodu COMESA, jak zmiňuje Ludvíková (2004).

V nejbližší budoucnosti bude jihoafrický region představovat pravděpodobně základní pilíř Africké unie. Již v dnešní době je patrný značný zájem okolních států o vstup na bohatý jihoafrický trh a jak již bylo uvedeno, řada zemí z jiných integrací se připojila také ke společenství SADC.

3.2 ORGANIZACE AFRICKÉ JEDNOTY (1963 – 2002)

Již na počátku vzniku samostatných afrických států v šedesátých letech 20. století, existovaly myšlenky některých afrických představitelů na vytvoření jednoty afrických národů a kmenů, která by zajistila Africe významnější světové postavení. Kromě vzniku relativně izolovaných regionálních seskupení (viz výše), tak dochází počátkem tohoto období k vytvoření organizace zahrnující veškeré africké státy. Hlavním cílem Organizace africké jednoty (OAJ) byla koordinace činnosti afrických států, boj proti kolonializmu a rozvoj mezinárodní spolupráce. Zdůrazněno je také vzájemné respektování suverenity a teritoriální integrity státu (wikipedia.org). Zakládající chartu podepsalo 32 členských států¹⁷, k nimž se postupně připojily další africké země, viz schéma 2.

Schéma 2. Harmonogram vstupu afrických států do OAJ

¹⁷Alžírsko, Burundi, Středoafrická republika, Kamerun, Čad, Kongo, Kongo – Brazzaville, Dahome, Etiopie, Gabun, Ghana, Guinea, Pobřeží slonoviny, Libérie, Libye, Madagaskar, Mali, Mauretánie, Maroko, Niger, Nigérie, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Somálsko, Súdán, Tanganjika (Tanzanie), Togo, Tunisko, Uganda, Egypt, Horní Volta.

V konkrétnějším rozpracování cílů jsou uvedeny politická, diplomatická a hospodářská spolupráce, které zahrnují dopravu a komunikace, vzdělávací a kulturní spolupráci, spolupráci v oblasti zdraví, hygieny a výživy, vědecká a technická spolupráce a spolupráce v oblasti obrany a bezpečnosti. Charta OAJ ustanovuje dva základní orgány nové organizace - Shromáždění hlav států a vlád a Rada ministrů (wikipedia.org).

Tato organizace představuje v podstatě diskusní klub vycházející z principů evropských společenství. Hlavním nedostatkem je nezávaznost a nevynutitelnost jejich usnesení. Bez efektivního centra nadnárodní autority a příslušných donucovacích prostředků byla OAJ vlastně již od svého vzniku pouze mezivládní organizací bez reálného vlivu. Členské státy neplatily příspěvky¹⁸ a některé výkonné komise (kulturní, obranná komise apod.) se vůbec nikdy nesešly. Mezi smělé plány OAJ patří snahy o vytvoření afrického společného trhu, které se objevují již počátkem 80. let 20. století. V roce 1980 byl dokonce přijat Akční plán, hovořící například o modernizaci průmyslové výroby, rozvoji zemědělství, zvýšení produkce potravin a integraci dopravní infrastruktury¹⁹.

Na summitu organizace OAJ v květnu 1991 v Abuji (Nigérie) bylo založeno **Africké hospodářské společenství (AHS)**, kam kromě Eritreje vstoupily všechny členské země OAJ²⁰. Hlavním cílem AHS byla podpora hospodářského sociálního a kulturního rozvoje v rámci jednotlivých ekonomických integrací a zvýšení soběstačnosti africké ekonomiky.

Scénář vzniku AHS svojí posloupností připomíná vytvoření Evropské Unie, velmi ambiciózní je především tempo, jakým by mělo vzniknout. V časovém harmonogramu AHS je stanoveno několik zásadních period, v nichž jsou stanoveny určité cíle společné ekonomické integrace (wikipedia.org/wiki/African_Economic_Community). Již dnes můžeme s jistotou říci, že nebyl splněn ani počáteční plán (1994 – 1999), v kterém se uvádí posilování stávajících regionálních společenství.

V roce 1999 tak svolává Muammar Kaddáfí mimořádný summit OAJ do Sirty a delegáty členských zemí vyzývá k urychlení Abujské smlouvy (wikipedia.org). Hlavním návrhem libyjského diktátora bylo obnovení a prohloubení celokontinentální integrace, jež by mělo přispět k eliminaci vzájemných konfliktů a zlepšení životních podmínek afrických obyvatel. Tento návrh byl úspěšný a v červenci 2000 byl na summitu v Lomé (Togo) přijat Zakládající akt Africké unie.

---

¹⁸ Mezi největší dlužníky patřily Somálsko, Libérie a Demokratické Kongo.

¹⁹ Plán podporoval existující regionální hospodářské integrace, po jejichž přetvoření v zóny volného obchodu by při další ekonomické spolupráci došlo k vytvoření celokontinentální unie.

²⁰ Smlouva vstoupila v platnost v roce 1994.

3.3 AFRICKÁ UNIE (AU)

3.3.1 Vznik a hlavní cíle Africké unie

Africká unie byla vytvořena jako následovník Afrického hospodářského společenství a Organizace africká jednoty. Zabírá celý africký kontinent s výjimkou Maroka, které má však zvláštní status uvnitř AU a maročtí zástupci se také účastní důležitých funkcí uvnitř této unie (wikipedia.org/wiki/African_Union), viz schéma 3.

Schéma 3. Státy Africké unie

Zdroj: wikipedia .org

Deklarované cíle Africké unie se v oblasti politických prohlášení de facto shodují s cíly předchozích organizací, přičemž větší důraz je kladen na ekonomické poslání. Zakládající akt zmiňuje :

- zajistit potřebné podmínky k tomu, aby kontinent hrál odpovídající roli v globální ekonomice a mezinárodních jednáních
- podpora udržitelného rozvoje v ekonomické, sociální a kulturní sféře
- další rozvoj integrace afrických ekonomik
- koordinace a harmonizace politiky všech členů regionálních hospodářských společenství

- spolupráce s mezinárodními partnery při zastavení šíření nakažlivých onemocnění a podpoře dobrého zdraví obyvatel kontinentu (Constitutive Act of the African Union, www.africa-union.org).

- možnost vojenské intervence v případě významného porušování lidských práv²¹

Struktura Africké unie je v podstatě shodná se strukturou OAJ. Současným předsedou Shromáždění hlav států a vlád je prezident Tanzanie Jakaya Kikwete. Druhým orgánem je Výkonná rada, která se téměř shoduje s bývalou Radou ministrů OAJ. V rámci AU byly založeny i další, např. poradní komise (hospodářská, sociální či kulturní) a společné finanční instituce (Africká centrální banka, Africký měnový fond, Africká investiční banka). Panafrický parlament, který čítá 180 poslanců ze 36 států se poprvé sešel v březnu 2004.

Na rozdíl od OAJ obsahuje Zakládající akt Africké unie také sankční opatření vůči státům, které by neplnily své závazky vyplývající z podpisu aktu (řádné placení příspěvků, politika odporující rozhodnutím AU aj.).

Africká unie funguje zatím příliš krátkou dobu na to, aby se dalo seriózně ohodnotit její působení v africké či mezinárodní politice. Řada institucí zatím nezahájila svou činnost, přesto jsou důvody k mírnému optimismu. Hlavní devizou AU jsou snahy vyvarovat se nedostatků OAJ (neexistence sankcí vůči státům, nemožnost zásahu vůči členským zemím hrubě porušující lidská práva aj.) a zdůraznění nutnosti ekonomické spolupráce mezi současnými regionálními integracemi. V nestabilních podmínkách afrického kontinentu se dá ovšem těžko odhadnout, do jaké míry budou stanovená předsevzetí naplňována, protože se v tomto směru vnitropolitické podmínky na rozdíl od vnějších příliš nezměnily. Jedinou možností, jak se kontinent může dostat z nepříznivé politické a hospodářské izolace je cesta vlastní iniciativy s případnou mezinárodní podporou. Hlavní úkol afrických států spočívá v překonání tradičních kmenových, regionálních a státních zájmů²².

---

²¹ V tomto bodě nastává zásadní průlom v dosavadní praxi OAJ, jež dopouštěla páchání nejhorších zločinů na obyvatelstvu vládními režimy svých členských zemí. V červenci 2002 se v jihoafrickém Durbanu konal první summit AU, v rámci něhož byly kromě jiného projednávány společné otázky koordinace postupu proti mezinárodnímu terorismu.

²² Jak bývalý ugandský prezident Yoweri K. Museveni ve své knize *What Is Africa's Problem?* říká: „Jedním z největších oslabujících faktorů v Africe je tribalismus (kmenové cítění) a jiné formy sektářství, Adeyomo (2001).

3.3.2 Hlavní ekonomické problémy subsaharských států Africké unie – zadluženost

Velkou brzdou ekonomického rozvoje většiny států v subsaharské oblasti je špatně diferencované hospodářství prakticky ve všech sektorech. Výjimku tvoří pouze vyspělá ekonomika Jihoafrické republiky. Orientace států na těžbu a export nerostných surovin a ropy či vývoz světově žádaných zemědělských komodit, způsobily prohlubování závislosti těchto zemí na financích z jejich prodeje. Tyto finance však ani zdaleka nemohou pokrývat domácí výdaje (např. základní sociální služby) a obvykle jsou zpětně investovány do exportních odvětví nebo slouží ke zbrojení a nenávratně mizí i v ekonomicky nepřínosných projektech. V horším případě končí na soukromých kontech vládních a vojenských představitelů (vnitřní příčiny zadluženosti).

Na rozvoj vlastního hospodářství a financování sociální oblasti tak zbývá jen velmi málo prostředků. Rozvojové státy subsaharské Afriky mají omezené příležitosti, aby si sami vytvořily tento potřebný kapitál. Zdrojem kapitálu a investic v ekonomice jsou totiž úspory a v situaci, kdy velká část populace žije pod hranicí chudoby a tedy jejich příjmy sotva postačují za zajištění existence, se nedá očekávat, že bude obyvatelstvo či vláda výrazně spořit, viz Jamborová (2008). Pokud nemají země možnost tyto investice vytvořit z vlastních úspor, kde může tyto chybějící zdroje získat? Odpovědí je samozřejmě zahraničí.

Jedním z nejpálčivějších problémů s nimiž se subsaharské státy potýkají je astronomická zadluženost, jak uvádí Jamborová (2008). Kromě výše zmíněných vnitřních příčin se na nich podílely také vnější okolnosti, kde sehrály největší roli ropné krize v 70. letech a vzrůst úrokových sazeb na počátku 80. let. Výsledkem těchto příčin bylo jednak zdražení dosavadních dluhů a také ztížená dostupnost dalších úvěrů. Klesající ceny nerostných surovin a vývozních plodin, a zároveň stoupající ceny ropy neumožňovaly mnoha zemím splácet půjčky na průmyslové technologie a infrastrukturu. Přesto si na radu mezinárodních finančních institucí rozvojové státy půjčovaly další peníze na splácení starých úvěrů, a tím se dostaly do hluboké dluhové a finanční krize²³.

Světové organizace typu Světové banky či Mezinárodního měnového fondu (MMF), stále častěji odpouštějí dluhy nebo úroky nejvíce zadluženým zemím. Z iniciativy Světové banky byl v roce 1996 vytvořen program Heavily Indebted Poor Countries (HIPC), do něhož

---

²³ Jak uvádí Bortel (2001), hranicí únosnosti, do níž je daná země schopna dostát svých závazků, je splácení 70-80 % ročního HDP, jinak se dostanou do tzv. dluhové spirály.

spadalo 34 afrických států z celkového počtu 40 zemí světa²⁴. Světová banka stanovila některá zásadní kritéria, podle nich může být dané zemi odepsány 2/3 dluhů. Poté následuje tříleté období v němž se sleduje jak je daná země schopna revitalizace ekonomiky vlastními silami. Pokud to možné není, následuje další tříletá fáze, na jejímž konci se v případě nesplnění stanovených požadavků, mohou odepsat další dluhy, tentokrát až ve výši 90 %. Podle Economic Commission for Africa (ECA) dosáhlo v roce 2004 dalších pět afrických států – Etiopie, Madagaskar, Niger, Ghana a Senegal, úrovně kdy bylo rozhodnuto, že nastanou dluhové úlevy (Economic and Social Conditions in West Africa in 2004, uneca.org).

V souvislosti s narůstající chudobou, zadlužením a špatnými ekonomickými výsledky se na mezinárodní scéně často hovoří o projektu Africké unie, který se nazývá NEPAD (New Partnership for Africa's Development), viz wikipedia.org. Jedná se o rozvojový ekonomický program, který byl přijat v červenci 2001 v zambijské Lusace. Hlavním cílem tohoto programu je posilovat socioekonomický rozvoj kontinentu, garance trvání započatých změn a zvyšování ekonomické a politické kontroly nad africkými zdroji. Jak uvádí Gedlu (2004), jedná se o jakousi vizi a zároveň strategický rámec pro budoucí africkou obrodu.

Zda se podaří africkým státům naplnit vytčená předsevzetí ať už podle deklarovaných cílů Africké unie nebo pomocí konkrétnějších programů typu NEPAD, je zcela určitě otázkou mnoha let. Domníváme se, že státy by měly svoji pozornost zaměřit především na vlastní produkci potravin a dokončení započatých závlahových projektů. Zajištění obživy rostoucímu obyvatelstvu je klíčovým bodem na kterém mohou být postaveny další vytčené úkoly.

---

²⁴ Dalšími neafrickými státy v tomto programu jsou Laos, Vietnam, Myanmar, Bolívie, Guayana, Honduras, Nikaragua a Jemen.

4. HISTORICKÉ FORMOVÁNÍ ZÁPADNÍ AFRIKY

4.1 VYMEZENÍ ZÁPADOAFRICKÉHO REGIONU A STRUČNÝ DĚJINNÝ VÝVOJ

Západní Afrika představuje rozsáhlý region na západě afrického kontinentu, severně od Guinejského zálivu (viz schéma 1.) Z geopolitického hlediska zahrnuje tato oblast 16 států²⁵ na rozloze zhruba 5 milionů km². Jediným ostrovním státem jsou Kapverdské ostrovy západně od senegalského pobřeží. Kromě Mauretánie²⁶ jsou tyto země členy západoafrického hospodářského společenství ECOWAS.

Schéma 1. Státy západní Afriky

Zdroj: www.lib.utexas.edu/maps/africa

Někteří geografové přiřazují k západní Africe i další státy – Čad, Kamerun, Gabon a Svatý Tomáš a Princův ostrov, které však z hlediska kulturních a historických vazeb souvisí především se střední Afrikou, jak uvádí Lacina (1987). Z geografického hlediska tvoří západní a jižní hranici této oblasti Atlantický oceán (Guinejský záliv). Severní hranice

²⁵ Benin, Burkina Faso, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea – Bissau, Kapverdy, Libérie, Mali, Mauretánie, Niger, Nigérie, Pobřeží slonoviny, Senegal, Sierra Leone a Togo.

²⁶ Mauretánie se vzdala v roce 1999 členství v integraci ECOVAS (wikipedia.org),

probíhá v jižní části Sahary a nazývá se Sahel²⁷. Na východě dosahují hranice západní Afriky zhruba k Čadskému jezeru a Kamerunské hoře.

Velkou část západní Afriky tvoří roviny s nadmořskou výškou do 300 m.n.m., vyšší izolované vrcholy najdeme převážně v jižních oblastech. Severní subtropické části vyplňují pouštní a polopouštní části Sahary s výrazným přechodným pásmem zvaným Sahel (viz výše). Nejjižnější části v okolí Guinejského zálivu spadají do sféry tropického klimatu a nalezneme zde oblasti deštného pralesa, které podtrhují přírodní heterogenitu západní Afriky.

Dnešní hranice západoafrických států byly vytvořeny v koloniálním období a přetínají tak, jak zmiňuje Kandert (1984), etnické a kulturní hranice. Jednotlivé etnické skupiny jsou často rozděleny mezi dvě či více území.

4.2 STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ DO KONCE 19. STOLETÍ

Západní Afrika představuje značně různorodou oblast také z hlediska kulturního vývoje. Charakteristickým jevem v tomto regionu je postupné šíření islámu ze severních oblastí směrem k pobřeží Guinejského zálivu (viz příloha 1.). Dochází tak ke stále většímu potlačování tradičního (animistického) náboženství, které se však udržuje, jak uvádí Kandert (1984) mezi pokřtěnými či islamizovanými obyvateli v podobě starých pohanských zvyků (pověry, víra v čarodějnictví, fetišismus apod.). K islámu se dnes hlásí téměř 40 % západoafrického obyvatelstva²⁸ a křesťanství je rozšířeno hlavně podél Guinejského zálivu. Problematický vztah mezi muslimi a křesťany např. v Nigérii, dokresluje složitost fungování zdejší společnosti (prorůstání státní moci a islámu).

Při jižním konci transsaharských cest, jak uvádí Votrubec (1973), se rozvinuly svého času silné a bohaté státy, prosperující v obchodu, řemeslech a zemědělské výrobě (viz schéma 2.). Jedním z prvních súdánských států byla Ghana²⁹, která dosáhla vrcholu moci a slávy počátkem 11. století.

V oblasti mezi Nigerem a Čadským jezerem získaly v průběhu 9. a 10. století hlavní vliv hauské kmeny³⁰. Tito zemědělci zavedli pěstování nových rostlin, zejména bavlníku a značný věhlas si získali též jako zruční řemeslníci, kováři, kovotepci, koželuzi a barvíři látek (Kandert 1984). Další významnou oblastí vzniku mnoha říší bylo okolí Čadského jezera. Zde

---

²⁷ Sahel zahrnuje pás suchých stepí a savan táhnoucích se napříč africkým kontinentem od západu k východu, Votrubec (1973).

²⁸ Dnes je muslimská v podstatě celá severní Afrika, Sahara a Súdán.

²⁹ Dnešní Ghana převzala svůj název po vyhlášení nezávislosti bývalé kolonie Zlaté pobřeží.

³⁰ Muslimští Hausové jsou dnes roztroušeni po celé Západní Africe, v minulosti budovali opevněná města a čile obchodovali, Votrubec (1973).

docházelo ke křížení transsaharských obchodních stezek s cestami vedoucími od západních oblastí směrem k Nilu. Tady se vytvořila již mezi 9. a 11. stoletím rozsáhlá říše Kánem, jejímž pokračovatelem byla říše Bornu. Jorubové³¹ vytvořili vynikající pralesní říši, která dosáhla vrcholu patrně ve 14. století, jak uvádí Votrubec (1973). Západně od nigerské delty vytvořili jorubské kmeny další říši zvanou Benin, která ztratila na významu až po příchodu prvních bílých kolonistů z Portugalska.

Schéma 2. Západní Afrika s vyznačenými historickými státy a etniky

Zdroj: upraveno podle: www.worldatlas.com

Na území dnešní Ghany žilo vždy ohromné množství kmenů, které se nazývaly souhrnným názvem Ašanti. Lacina (1987) uvádí, že Ašantská říše byla zřejmě nejvýznamnějším královstvím na pobřeží Guinejského zálivu, která dokázala vzdorovat evropské expanzi zhruba do počátku 20. století. Dalším významným státotvorným kmenem na západním pobřeží a v přilehlých oblastech byly Fulbové, kteří jsou považováni, jak uvádí Votrubec (1973), za průkopníky pastevectví a chovu skotu v západní Africe. V jihozápadních oblastech Sahary docházelo po mnoha staletí k šíření kočovných saharských kmenů, kteří s sebou přinášeli i nové náboženství – islám (viz výše). V první polovině 13. století se zrodila mocná súdánská říše Mali, jejímž hlavním centrem se stalo město Timbuktu, viz schéma 2., nejvýznamnější středisko tehdejšího arabského světa. Pod náparem okolních kmenů i nově

³¹ Kandert (1984) zmiňuje, že potomci Jorubů i v dnešní době vyrábějí velmi ceněná umělecká díla.

příchozích portugalských kolonistů postupně tato říše upadala. Počátkem 16. století se v povodí středního toku Nigeru vynořila říše Songhaj s významnými centry Gao a Kukia, která v podstatě navazovala na dřívější říši Mali.

Mnohé západoafrické říše vznikaly a zanikaly zejména pod vlivem kočovných arabských kmenů ze severu a příchod evropských kolonizátorů následně urychlil jejich rozpad. V průběhu 19. století evropské mocnosti (Francie a Velká Británie) postupně kolonizovaly rozsáhlé okolí Guinejského zálivu, a kdysi mocné a bohaté říše zcela zanikly. Poměrně úspěšná království, vznikající v západní Africe již od 9. století, měla významné obchodní styky mezi sebou i arabskými centry, a umožňovala jejím obyvatelům rozvoj řemesel a zemědělství. Z dějepisných pramenů je naprosto patrné kulturně historické provázání západoafrických národů, které je mnohem silnější než kdekoli jinde v subsaharské Africe.

4.3 ZÁPADNÍ AFRIKA V KOLONIÁLNÍ DOBĚ

V historickém kontextu není integrace v západní Africe zcela něco nového. Jak vyplývá z dějepisných pramenů, existoval již v předkoloniálním období určitý volný pohyb zboží a výrobních prostředků skrze místní říše. Jak uvádí R. Michel (2004), představy o přesných zeměpisných hranicích byly něčím naprosto cizím v tehdejšímu kulturně – historickém pojetí. Dnešní hranice vzniklé v postkoloniálním období tak ostře kontrastují s pohybem sociokulturní a politické složky společnosti západní Afriky v předkoloniálním období. Snad i z tohoto důvodu se dnes západní Afrika snaží o bližší integraci. Hledání vzájemné spolupráce je v této oblasti historicky zakořeněno a západoafrický svět si je dobře vědom, že v období království byl relativně dobře integrovaný.

V koloniálním období (viz schéma 3. a 4., kap.2) byla většina západní Afriky pod správou Francie, menší část patřila do sféry britského vlivu a své zájmy zde mělo i Portugalsko (Guinea Bissau a Kapverdské ostrovy). Do první světové války patřila oblast dnešního Toga Německu. Jak již bylo uvedeno dříve, viz kap.2.3, jediným nezávislým státem západní Afriky byla Libérie.

V roce 1904 sloučila Francie své državy v rozsáhlou federaci pod názvem Francouzská západní Afrika, kam spadaly státy Senegal, Mauretánie, Súdán (dnešní Mali), Horní Volta (dnes Burkina Faso), Niger, Guinea, Pobřeží slonoviny a Dahome (dnešní Benin). V čele těchto koloniálních států byly guvernéri zodpovědní generálnímu guvernérovi sídlícímu v senegalském Dakaru (Honzák a Pečenka, 1994).

Ten byl podřízen přímo francouzské vládě. Federace už tehdy fungovala jako rozsáhlá celní a měnová unie, v níž byla zavedena společná měna, francouzský frank, vydávaný Západoafrickou bankou. Po druhé světové válce se tato měna začala používat s přívlastkem CFA (Colonies françaises d' Afrique, francouzských afrických kolonií), jehož vydávání řídila od roku 1955 nově zřízená Centrální banka. V případě Francouzské západní Afriky můžeme již mluvit o relativně kompaktním území se společnou vládou a určitými prvky ekonomické integrace. Ačkoli tzv. Rámcový program z roku 1956 prakticky zrušil Západoafrickou federaci, zůstaly politické a ekonomické vazby významným předpokladem pozdějších integračních snah, jak zmiňuje R. Michel (2004)

Britské kolonie, na rozdíl od francouzských, měly zásadní nevýhodu v nespojitosti území, což způsobilo obtížnější navazování vztahů (viz schéma 3. a 4., kap.2). Patřily sem Gambie, Sierra Leone, Zlaté pobřeží (pozdější Ghana) a Nigérie, s jednotnou měnou, západoafrickou librou.

Na konci 19. stol. se v západní Africe objevily i další snahy o určitou hospodářskou koordinaci. Jednalo se spíše o dvoustranné smlouvy mezi koloniálními mocnostmi, které, přestože nebyly příliš významné, přispívaly k pocitu sounáležitosti jednotlivých území, Ludvíková (2004).

4.4 INTEGRAČNÍ SNAHY V ZÁPADNÍ AFRICE PO ZÍSKÁNÍ NEZÁVISLOSTI

Přestože byla západní Afrika rozdělená do dvou jazykových celků, vstupovala do období nezávislosti jako poměrně kompaktní region, i když se silnými politickými, kulturními a hospodářskými vazbami na své bývalé metropole.

Po získání nezávislosti Ghany se její představitel Nkwame Nkrumah vydal cestou uskutečňování svého snu o sjednocení celého kontinentu, jak poukazuje Gedlu (2004)³². V roce 1959 následoval pokus o vytvoření Mali, zahrnující území Senegalu, Francouzského Súdánu, Dahome a Horní Volty. Tato integrační snaha však měla od samého počátku silného vnějšího protivníka v podobě Pobřeží slonoviny. Tato relativně prosperující země se obávala ztráty dominantního postavení v této oblasti a zároveň odmítala vstoupit do federace, poněvadž by zcela určitě musela dotovat ekonomický rozvoj ostatních členů, jak se zmiňuje např. Iliffe (2001). Důležitou roli zde sehrála i skutečnost, že zemědělské farmy v tomto státě každoročně najímaly množství pracovní síly ze sousedních zemí, především z Horní Volty. V rámci zamýšlené federace však mohlo dojít k odlivu pracovních sil do jiných zemí a

---

³² Vytvoření federace Ghany a Toga prozatím selhalo, R. Michel (2004).

zemědělství Pobřeží slonoviny by tak utrpělo další ztráty. Soustavný nátlak ze strany Pobřeží slonoviny tak postupně vedl s rozpadu celé federace. Své účinkování nejdříve ukončily Horní Volta a Dahome (1959), k nimž se přidal i Senegal (1960), mající určité spory s Francouzským Súdánem. Ten se posléze začal orientovat na bližší spolupráci s Ghanou a Guineou, a ponechal si aspoň název Mali, jakožto vzpomínku na neúspěšný projekt federace. Po opuštění federace Mali začal Senegal vyjednávat o další spolupráci s bývalou britskou Gambií. Výsledkem byl vznik konfederace Senegambie (1982 - 89). Spojení bylo výhodné pro obě strany, poněvadž Senegal je jediným sousedem Gambie, kterou zase protéká stejnojmenná řeka, strategicky nesmírně významná pro obě strany³³.

Po neúspěšném pokusu bývalých francouzských kolonií následoval vznik Společné africko - malgašské organizace (OCAM), jak uvádí již Votrubec (1973), která zaměřila pozornost na některé dílčí projekty (např. do roku 2002 fungovaly společné africké aerolinie).

Širší ekonomickou spolupráci předpokládalo Západoafrické hospodářské společenství (CEAO), navazující na dřívější celní unii západoafrických států (UDEAO), založenou roku 1973 bývalými francouzskými koloniemi (Niger, Pobřeží slonoviny, Burkina Faso, Mali, Mauretánie, Senegal a Benin). Společenství CEAO zřídilo společnou centrální banku a snažilo se realizovat některé projekty v oblasti zemědělství, dopravy a využití vodních zdrojů, (wikipedia.org). Roku 1994 došlo k transformaci CEAO v Západoafrickou hospodářskou a měnovou unii (UEMOA), viz schéma 3., do níž vedle bývalých členů CEAO vstoupilo také Togo a roku 1997 i Guinea Bissau (R. Michel, 2004).

Schéma 3. Západoafrická integrace UEMOA

Zdroj: wikipedia.org

³³ Oba státy spolu vedou intenzivní obchodní výměnu a spolupracují i v jiných projektech, zejména infrastruktury (www.uneca.org).

Mnohdy dramatické změny, jež vedly k jejímu utvoření, přispěly k existenci relativně úspěšné integrace v západoafrické oblasti. V lednu 2000 byl zaveden společný vnější celní tarif a vznikla tak celní unie³⁴. Frankofonní západoafrické státy, které jsou relativně stabilní a demokratické, tak vytváření z UEMOA nejpokročilejší formu integrace, v jejímž rámci jsou členské země ochotny alespoň částečně obětovat vlastní svrchovanost.

4.5. VZNIK SPOLEČENSTVÍ ECOWAS

4.5.1. Založení ECOWAS a hlavní cíle

Relativně úspěšné integrační tendence frankofonních států západní Afriky inspirovaly další země, zejména Nigerii a Togo, aby se také pokusily o podobný projekt. V roce 1975 tyto dva státy iniciovaly založení fakticky prvního regionálního ekonomického seskupení, jehož hlavním cílem byl rozvoj regionálního obchodu, viz wikipedia.org. Jeho členy se staly původně všechny státy západoafrického regionu³⁵, v roce 1999 však vystoupila Mauretánie. Jedná se o Hospodářské společenství západoafrických států (Economic Community of West African States), viz schéma 6.

Zakládající smlouva ECOWAS³⁶ byla podepsána v nigérijském Lagosu 28. května 1975. Velmi pomalý pokrok směrem k vytvoření rozsáhlé obchodní koalice přiměl Sekretariát ECOWAS revidovat 24. července 1993 v Cotonou (Benin) stávající smlouvu (www.sec.ecowas.int).

Hlavní deklarované cíle společenství ECOWAS:

- Podpora spolupráce a integrace
- Zvýšení životní úrovně
- Udržení a posílení ekonomické stability a vzájemných vztahů mezi členskými státy
- Přispění k pokroku a rozvoji afrického kontinentu

Smlouva zavazuje členské státy ke :

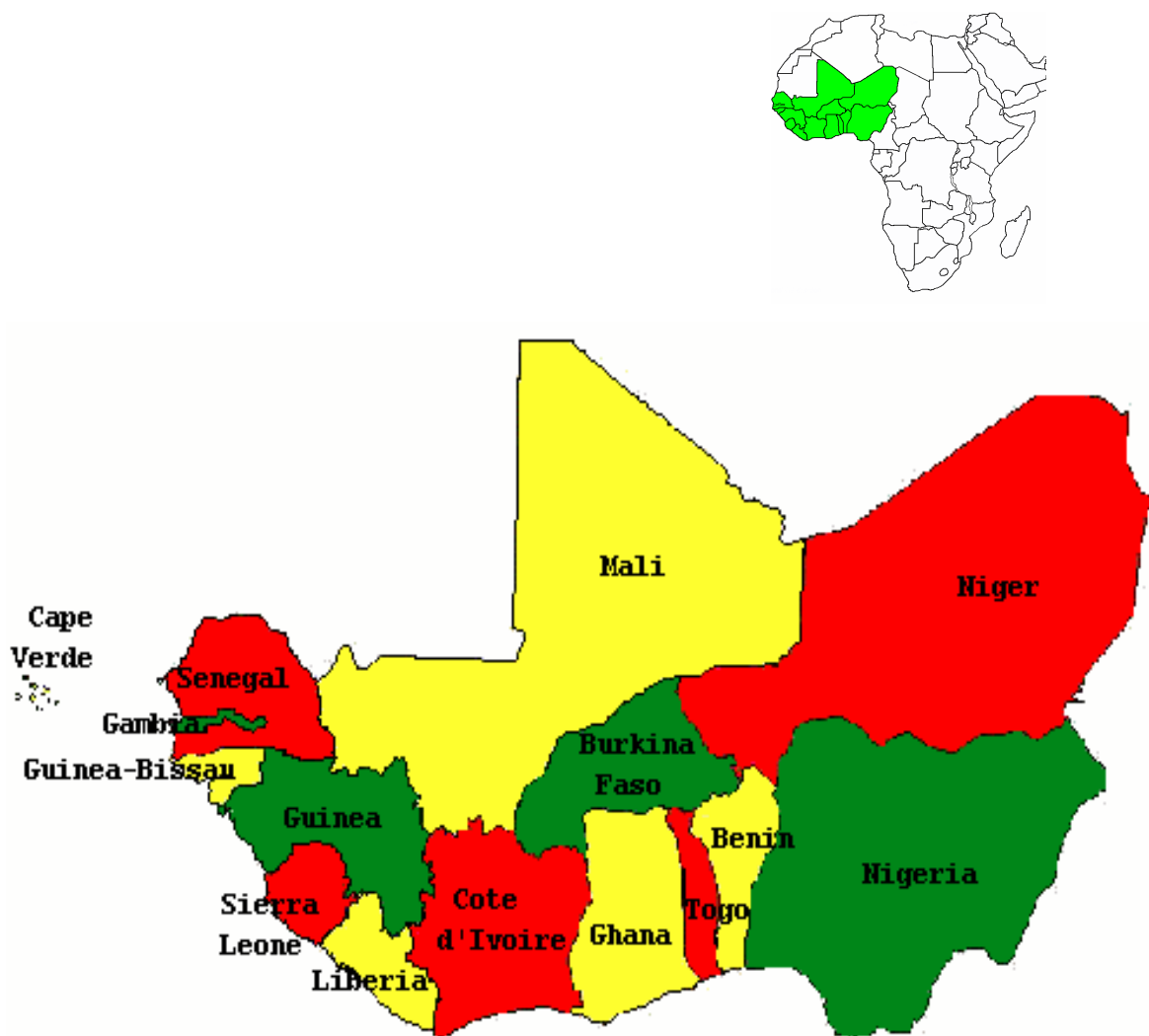
³⁴ zemím UEMOA podařilo udržet neinflační peněžní politiku, díky určité izolaci Západoafrické centrální banky (BCEAO) od politického vměšování, čímž si vysloužily dokonce aplaus na mezinárodní scéně, jak uvádí Michel (2004).

³⁵ Benin, Burkina Faso, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea – Bissau, Kapverdy, Libérie, Mali, Mauretánie, Niger, Nigérie, Pobřeží slonoviny, Senegal, Sierra Leone a Togo.

³⁶ Zakládající smlouva zavádí i systém sankcí pro členy, jež by neplnily své povinnosti (např. zastavení půjček a úvěrů), či možnost vystoupit ze Společenství (toho využila Mauretánie v roce 1999).

- Koordinaci národních politik s důrazem na životní prostředí
- Spolupráci v oblasti výroby
- Vytvoření společného trhu
- Vytvoření hospodářské a měnové unie
- Společným postupům v oblasti ekonomiky, vzdělání a informační politiky

Schéma 4. Hospodářské společenství západoafrických států (ECOWAS)

Zdroj: www.eia.doe.gov/emeu/cabs/ECOWAS

Hlavním principem zakládající smlouvy ECOWAS je prohlubování integrace cestou hospodářské spolupráce, jež by měla vyvrcholit vytvořením ekonomické unie s volným pohybem osob, zboží a kapitálu, a dále společnou měnou a centrální bankou (www.sec.ecowas.int).

4.5.2 Struktura ECOWAS

Nejvyšším orgánem integrace je **Úřad hlav států** a vlád členských zemí, jež se na společných schůzkách zabývají obecnějšími otázkami fungování integrace. Rada ministrů představuje také mezivládní orgán, který připravuje návrhy k projednávání na Úřadu hlav států a vlád.

Výkonný sekretariát, Hospodářská a sociální rada, Parlament společenství, Společný soudní dvůr, Arbitrážní tribunál a Investiční a Rozvojová Banka (EBID) představují nadnárodní orgány, které byly založeny až smlouvami z Cotonou v roce 1993.

Západoafrický parlament se poprvé sešel v lednu 2001 na zasedání v nigérijské Abuji. Parlament má dohromady 115 křesel a jednotlivé státy jsou v něm zastoupeny podle počtu obyvatel. Žádný stát však nesmí mít méně než 5 křesel³⁷. Parlament je zplnomocněn zabývat se otázkami lidských práv a základních občanských svobod. Věnuje se však i otázkám vzájemné regionální komunikace, propojení telekomunikačních a energetických sítí, či vývojem sdělovacích prostředků. Dále řeší parlament otázky vzájemné zdravotní a vzdělávací politiky, vědecko-technického výzkumu a další sociální problémy. Parlament může pouze podávat doporučení příslušným orgánům a institucím.

Sedmičlenný Soudní dvůr se sešel poprvé v malijském Bamaku 30. ledna 2001. Jeho hlavní náplní je řešení sporů mezi členskými státy a Společenstvím a mezi státy navzájem. Zabývá se také otázkami mezistátní spolupráce, udržování stability, míru a bezpečnosti, dodržováním společných předpisů a upevňováním zásad demokracie.

Vedle Sekretariátu ECOWAS je nejvýznamnějším orgánem **Fond pro spolupráci, kompenzaci a rozvoj**, založený také smlouvami z roku 1993, který byl v roce 2001 transformován v Západoafrickou Investiční a Rozvojovou Banku (Bank for Investments and Development). Ta disponuje kapitálem ve výši zhruba 750 mil. dolarů, podle www.sec.ecowas.int.

V roce 1981 podepsaly Nigérie, Ghana a další členové ECOWAS protokol o vzájemné obranné pomoci, na jehož základě mají být řešeny otázky bezpečnosti v západoafrickém regionu. Mnohonárodnostní vojenské jednotky ECOMOG (ECOWAS Monitoring Group) vstoupily do historie, když počátkem 90. let dohlížely nad průměrným uzavřením po občanské válce v Libérii. Tuto vojenskou intervenci iniciovala Nigérie, což vyvolalo především u frankofonních členů značné obavy z šíření jejího vlivu. Nicméně tento zásah splnil svůj účel a jednotky ECOMOG pod záštitou OSN zasahovaly i při dalších krizových situacích

---

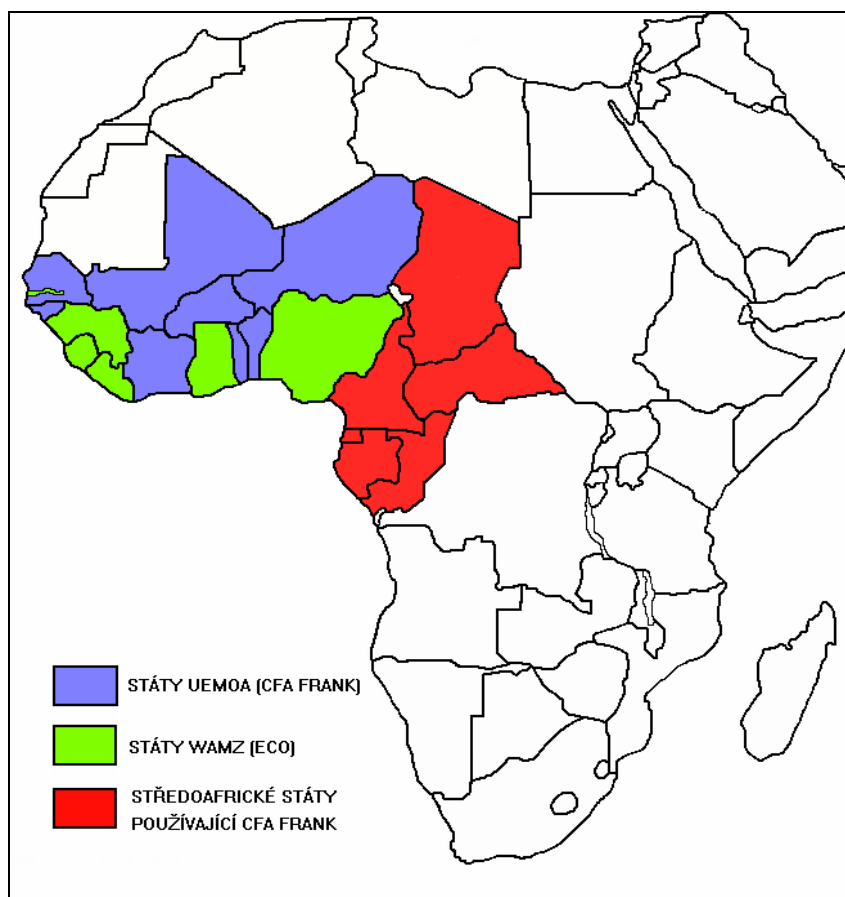
³⁷ Například populačně největší Nigérie tak obsadila v parlamentu 35 míst, Ghana 8, Pobřeží slonoviny 7 a ostatní státy mají po 5 či 6 poslancích, www.parl.ecowas.int.

v regionu³⁸. Ačkoli došlo díky jednotkám ECOMOG k posílení bezpečnosti a stability západoafrického regionu, vyvolalo jejich působení tradiční rozpory mezi franko a anglofonními státy, poněvadž se staly výhradně nigerijskou záležitostí.

Výhodou ECOWAS je existence jednotné měny CFA franku³⁹ mezi členy UEMOA. Několik dalších států v čele s anglofonní Gambií, Ghanou, Libérií, Sierrou Leone a Nigérií spolu s francouzsky mluvící Guineou, založily v roce 2000 (Deklarace z Akkry), původně jako protiváhu CFA franku (viz kap.4.3), druhou Západoafrickou měnovou zónu (WAMZ). Podle původního plánu mělo dojít v roce 2004 ke spojení s UEMOA a vytvoření měnové unie ECOWAS, viz schéma 5. Tento smělý plán byl však zatím odložen, stejně tak jako zavedení společné měny, nazývané Eco⁴⁰, na rok 2009 (wikipedia.org).

Schéma 5. Západoafrické ekonomické integrace UEMOA a WAMZ

Zdroj: vlastní zpracování

³⁸ 1997 – Sierra Leone, občanská válka.

1999 – Guinea-Bissau, občanská válka.

2001 – Guinea a Libérie, potlačení guerillových akcí, wikipedia.org.

³⁹ CFA frank se postupně začal používat i ve státech střední Afriky, wikipedia.org.

⁴⁰Podle plánu by měla tato nová měna fungovat po určitou dobu společně s CFA frankem, wikipedia.org.

4.5.3 Hodnocení ECOWAS

Po vzniku ECOWAS v 80. letech 20. století zaujala tato integrace světovou pozornost spíše řadou proklamativních prohlášení a ambiciózními plány. Konkrétní výsledky jsou však prozatím skromné. Vnitroregionální obchod (viz kap.5.4.6.) je na velmi nízké úrovni 5 – 10% všech příjmů. Pro jednotlivé státy je důležitá především komunikace se západními velmocemi a Evropou. Mnohem více projektů se daří realizovat jen v rámci bilaterálních vztahů a pouze za podpory zahraničních prostředků (investice do zemědělství, budování infrastruktury, dobývání nerostných surovin a budování přehrad). Hrozbou na cestě k rozvoji integrace jsou značně nestabilní politické poměry, inklinující k vojenským režimům, které rozvracejí ekonomiku zemí. Typickým příkladem je Nigérie, která představuje nejsilnější ekonomiku v západní Africe. Díky častým vojenským převratům a vzniklé nestabilitě zde bují korupce, klientelismus a černá ekonomika. Proto lze stěží předpokládat, že by se v blízké době stala tato nejlidnatější africká země podobným tahounem integrace, jako je tomu v případě Jihoafrické republiky a Společenství SADC, ačkoli potenciál by na to měla dostatečný.

Přesto se zdá, že v dnešní době se stal ECOWAS zřejmě nejúspěšnějším hospodářským seskupením v Africe. Pokročilo se v reálném vytvoření celní a měnové unie. Zcela odbourána (s výjimkou Kapverdských ostrovů, Libérie a Guiney Bissau) byla cla na suroviny. Jádrem zóny volného obchodu jsou Nigérie, Benin, Togo, Ghana, Mali, Burkina Faso a Niger, mezi nimiž už prakticky neexistují překážky pro pohyb zboží. Důležitým aspektem tohoto integračního procesu je harmonizace celních vyhlášení a zároveň zavádění příslušných kompenzačních mechanismů, jež v mnoha zemích zatím nedosáhly praktického využití (Ludvíková, 2004).

Z hlediska fungování jakékoli integrace je důležité, aby byla složena ze zemí určitého porovnatelného socioekonomického postavení. Stejně tak je významné, aby nedocházelo ke vzniku dominance určitého náboženství, hromadění bohatství a velké koncentrace obyvatel či dotací. Velikost členů integrace by neměla přesáhnout takovou míru, aby jejich individualita nepřekročila meze únosné pro fungování industrializace v celém regionu.

Domníváme se, že hlavní otázkou, jíž by se měly západoafrické státy zabývat, je politická situace uvnitř zemí, zejména spory uvnitř Nigérie. Ta má v západoafrické oblasti tak dominantní postavení a potenciál, že je schopna fakticky diktovat veškeré dění. Jestliže však Nigérie podřídí své úsilí ve prospěch integrace, je velmi důležité, aby byla jeho nedílnou součástí.

Západní Afrika patří k regionům, které v rámci Afriky vytvořily relativně nejúspěšnější integrační uskupení. Ačkoli spolupráce mezi zeměmi funguje často na bázi bilaterálních vztahů, lze říci, že i přesto směřuje k určité spolupráci na společném trhu. V budoucnosti by se mohla západní Afrika stát hlavním činitelem v africkém regionu, s nímž lze počítat i na globální úrovni.

5. EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA ECOWAS

5.1 HOSPODÁŘSKÁ CHARAKTERISTIKA RANNÝCH KOLONIÍ

Evropské mocnosti, jež si v posledních dvaceti letech 19. století rozdělily africká území, vytvořily v koloniích hospodářskou strukturu, která v podstatě přetrvala po celé 20. století. Každá africká kolonie byla integrována do světového hospodářství jako specializovaný výrobce komodit.

Západoafrické pobřeží bylo v subsaharské Africe do světové ekonomiky zapojeno nejvíce. Velký rozkvět zaznamenaly zvláště oblasti exportující tropické plodiny. Rozkvétal například vývoz senegalských arašídů, který vzrostl v období od 80. let 19. století do první světové války desetkrát, jak uvádí Iliffe (2001)⁴¹. Díky výstavbě nové železnice k řece Niger v dnešním Mali, se rozšířila produkce i do vnitrozemí a zároveň se snížily dopravní náklady až o 95 %. Tato oblast, produkující doposud jen jamy, se stala centrem nově zavedené plodiny, kakaových bobů. Po dostavení železnice od pobřeží do Kumasi v roce 1903, se pěstování kaka a rychle rozšířilo v Ašantsku. Roku 1911 se na Zlatém pobřeží (dnešní Ghana) pěstovalo kakao na ploše 2500 km² a země byla jeho největším světovým exportérem, jak poznamenává Iliffe (2001).

Klíčovou roli v hospodářském rozvoji sehrála stavba železnic. Železnice měli nejen strategický, ale i hlubší hospodářský význam, neboť snížily dopravní náklady komodit až o 90 - 95 %. Zároveň došlo i k restrukturalizaci obchodních systémů, uvolnilo se množství pracovní síly a vnitrozemská tržní produkce našla další možnost svého odbytu. V 80. letech 19. století měli v Africe železniční síť Egypt, Alžírsko a Kapská oblast. Protože i kolonie v západní Africe byly významnou surovinovou základnou, výstavba železnic na sebe nenechala dlouho čekat. Hlavní železniční tratě vedou z významných přístavů na pobřeží Guinejského zálivu do vnitrozemí. Z Dakaru a ze St. Luis v Senegal u byly první železnice postaveny již v roce 1885, z Freetownu v Sierra Leone v roce 1899, z Cotonou v Beninu a z Conakry v Guinei v roce 1900. První železnice v Nigérii byla uvedena do provozu až v roce 1901 a směřovala z Lagosu do města Kano na severu země. V prvním desetiletí 20. století pak přibýly další tratě v Ghaně (města Takoradi a Akkra), Togu (Lomé) a v Nigérii (Port Harcourt), jak se zmiňuje Votrubec (1973). Tváří v tvář konkurenci železnice se mnoho starých obchodních systémů zhroutilo, zejména transsaharský karavanní obchod upadal.

---

⁴¹ Hlavními producenty byli Wolofové. Ve východní části západoafrického pralesa razili cestu rozvoje Akwapimové, obývající území dnešní Ghany. Další významnou oblastí bylo Jorubsko, dnešní jižní Nigérie západně od řeky Niger, (Iliffe, 2001).

Mnohá města, kterým se železnice vyhnula, postupně ztrácela na významu. Stará města, jako například Timbuktu v Mali a Kong na Pobřeží slonoviny, tak upadala v zapomnění. Jiným starším městům, Kanu a Kumasi, vdechl příchod železnice opět nový život. V západní a střední Africe umožnila železniční doprava obchodním firmám proniknout hluboko do nitra kontinentu a zavést jako převládající hospodářský model směnu dovážených průmyslových výrobků za vypěstované plodiny. Teprve stavba železnic umožnila těžbu nerostných surovin ve velkém měřítku. Na přelomu století se tak rozvinula těžba zlata v Ašantsku a za první světové války významná těžba cínu ve střední Nigérii.

5.2 HOSPODÁŘSKÉ PŘEMĚNY PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE DO VYTVOŘENÍ NEZÁVISLOSTI

Zatímco raným koloniálním ekonomikám dávaly vitalitu železnice, nastoupila v tomto období jako hlavní inovace silniční doprava. Ve dvacátých letech, za rozmachu stavby silnic, se poprvé ve větším měřítku uplatňovala nákladní auta. Kamionová doprava ušetřila jednak pracovní síly a zároveň poskytla Afričanům příležitost přejít od zemědělství a místního obchodu k podnikání v širším měřítku. Díky nákladním automobilům byly do směnného obchodu napojeny i vesnice v odlehlých oblastech. Doposud hojně využívaní velbloudi a osli ztráceli na významu, jak uvádí Iliffe (2001). V období před druhou světovou válkou byl v rámci subsaharské Afriky západoafrický region spolu s Jižní Afrikou nejlépe napojen na světovou obchodní síť. Největší zisky vykazovaly především velké evropské firmy jako United African Company, která do roku 1930 ovládla téměř polovinu západoafrického zahraničního obchodu.

Mnoho obchodních příležitostí se však nabízelo i samotným africkým obchodníkům. Ti si podrželi v rukou tradiční obchod dobyt看em, ořechy kola a podomácku tkanými látkami. Tradiční řemeslnou výrobu poznamenal úpadek některých starých živností. Postupně zanikaly koželužny, kovotepecké dílny a v některých oblastech i tkalcovská výroba oděvů, jako například v Kanu⁴².

Významné přeměny zasáhly zejména zemědělství⁴³. Významné exportní plodiny jako káva a kakao se rozšířily do dalších oblastí, především v Pobřeží slonoviny. Pěstitelské oblasti těchto tržních komodit se těšily slibné prosperitě, která se promítala do nové výstavby škol,

---

⁴² V rostoucích koloniálních městech se nejpočetnější řemeslnickou skupinou stali krejčí, kteří těžily z růstu měst a dováželi si šicí stroje. Zároveň došlo i k rozvoji zcela nových řemesel, kupříkladu klempířství, opravárenství motorových vozidel a kol, či výroba laciných potřeb pro domácnost, jak uvádí Iliffe (2001).

⁴³ Na pobřeží Guinejského zálivu se například Igbové zdokonalili v pěstování meziplodin, Mosiové zase začali využívat hnojení a mnozí z nich vyměnili tradiční dřevěné motyčky za kvalitnější železné nástroje, Iliffe (2001).

kostelů, patrových budov a zdravotních zařízení. Lidé si ve větší míře pořizují dopravní prostředky a poklesla i dětská úmrtnost. Zintenzívnilo se využití doposud periferních oblastí, kde lidé stále častěji opouštěli pastevectví, a rozšířil se i okruh pěstovaných plodin. Na úkor prosa a čiroku (sorgo) se rozšířila kukuřice a maniok, jak poznamenává Iliffe (2001). Zvyšoval se tak tlak na půdu v nejvíce zalidněných regionech. Nedílnou součástí koloniálních ekonomik se stala migrace za prací.

Rozvoj podnikání měl mezi africkými živnostníky značné překážky. Afričtí podnikatelé toužili po nabytí práv soukromých vlastníků, ale koloniální vlády je považovali za politicky nebezpečné. V západní Africe sice Britové zpočátku uznávali práva na soukromé vlastnictví půdy, ale již v letech 1907 – 8 změnili názor, a nadále prosazovali obecné vlastnictví půdy⁴⁴. Další překážkou, která zamezovala cestu kapitalismu, bylo přežívání tradičních rodových a kmenových závazků. Jednalo se především o rozdělování majetku mezi velké množství dědiců, ohromné svatební dary či jiné ceremonie, které si vyžadovaly značné výdaje. Evropští farmáři také dovedli podnikat daleko rychleji a živěji a banky jim bez větších problémů poskytovaly finanční úvěry. Evropské plantážní zemědělství si tak v koloniích ve velké míře zmonopolizovalo exportní produkci všech komodit. Typickým příkladem může být založení největší kaučukové plantáže na světě firmou Firestone Company v Libérii, jak uvádí Iliffe (2001).

Vyčerpávající období hospodářské krize od poloviny 20. let vyvrcholilo druhou světovou válkou. Po roce 1945 využily evropské koloniální mocnosti svých impérií k poválečné obnově. Došlo k dalšímu drancování těchto území. Začátkem 50. let, kdy postupně končila bezprostřední evropská poválečná krize, zaznamenala svou prosperitu i koloniální Afrika. Roku 1949 tvořilo kakao již polovinu národního důchodu Zlatého pobřeží, v dalších pěti letech pak jeho světová cena stoupla o 160%. Klesající ceny pohonných hmot se promítly do dalšího rozvoje silniční dopravy a podnikání vůbec. Nastaly i další strukturální změny. Od konce 40. let vznikají nové průmyslové podniky na zpracování zemědělských plodin, textilní závody, pivovary či výroby mýdla a cigaret. Průmyslová výroba⁴⁵, která do té doby existovala jen na několika málo místech, začíná velmi pozvolna měnit koloniální ekonomiku (Iliffe, 2001).

---

⁴⁴ Největším trnem v oku jim byli zejména afričtí makléři, kteří zprostředkovali například prodej kávy, jak zmiňuje Iliffe (2001).

⁴⁵ Většinu průmyslových podniků, dopravu, plantážní zemědělství a veškeré nerostné bohatství, však nadále držely ve svých rukou zahraniční monopoly, Iliffe (2001).

5.3 EKONOMICKÝ ROZVOJ ZÁPADOAFRICKÝCH STÁTŮ PO ROCE 1960

Kolem roku 1960 získala většina afrických států nezávislost. Nacionalistická hnutí, povzbuzena politickým úspěchem, optimisticky očekávala i rychlý hospodářský rozkvět, jak uvádí Nálevka (2000). Bylo sice naivní očekávat rychlou ekonomickou transformaci, avšak v počátečním období tempo růstu přece jen stoupalo.

Například v roce 1970, kdy počet obyvatel v západní Africe dosahoval 102,4 mil., tvořila její celková HDP⁴⁶ více než 28 mld. USD (viz tab.1), což představovalo zhruba 30% celkového afrického národního důchodu (stats.unctad.org/handbook/ReportFolders)⁴⁷. Žádný africký region neměl lepší výsledky. Trochu jiný pohled se naskýtá, podíváme-li se na hodnoty HDP na obyvatele⁴⁸. Průměrná HDP na obyvatele v celé Africe měla zhruba hodnotu 260 USD, západní Afrika s 280 USD se tak nalézá v nadprůměrných hodnotách. V rámci západoafrického regionu můžeme však registrovat značné rozdíly. Populačně silná Nigerie s více než 70% účastí na západoafrickém HDP, patří mezi nejlépe postavené státy a jako jediná nejspíš přesahuje roční příjem 300 USD na oby⁴⁹.

Země okolí Guinejského zálivu nadále pokračují v poválečné produkci tržních plodin, především v pralesních oblastech Guinejského zálivu (kakao) také v Senegal (arašíd). Tradiční součástí ekonomického růstu byla těžba nerostných surovin. Kromě starých těžebních oblastí se rozběhla také těžba nových surovin v jiných oblastech. Nigérie zahájila v roce 1958 těžbu ropy a zemního plynu. Nová naleziště byla objevena v deltě Nigeru a také v šelfových oblastech moře při hranicích s Kamerunem. Ropa přinášela nigérijské ekonomice obrovské bohatství a státní příjmy se až neskutečně znásobily, jak uvádí Iliffe (2001). Významnou těžbu nerostných surovin zahájila řada dalších států⁵⁰.

Na těžbu nerostných surovin a produkci plodin navazuje další směr ekonomického rozvoje – průmyslová výroba. Jedná se hlavně o lisovny oleje, cukrovary, mlýny, konzervárny ovoce a výrobu cigaret. Vznikají i menší strojírny, opravny motorových prostředků, cementárny a chemické závody.

---

⁴⁶ **HDP**, neboli **hrubý domácí produkt** (v mezinárodních pramenech **GDP** od *Gross domestic product*), je celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období na určitém území. Tento ukazatel se používá v makroekonomii pro určování výkonnosti ekonomiky států, při ekonomických srovnáních se používá nejčastěji. **Hrubý národní produkt (HNP, též GNP** podle anglického *Gross National Product*) je celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období občany daného státu (jak na území tohoto státu, tak v cizině), wikipedia.org.

⁴⁷ stats.unctad.org/handbook přepočítává hodnoty HDP vzhledem k současným cenám

⁴⁸ **HDP na obyvatele** má lepší výpovědní hodnotu o ekonomické vyspělosti

⁴⁹ Díky rozšíření těžby ropy v následujících letech Nigérie tento pozitivní stav ještě navýšila.

⁵⁰ Libérie a Mauretánie mnohonásobně zvedly těžbu železné rudy, Niger začal na severu země s dobýváním uranových rud. Guinea se stala hlavní doménou bauxitu, který byl i díky novým nalezištím v Sierra Leone a Ghaně výsadou západoafrických států. Senegal a zvláště Togo vynikali těžbou fosfátů, cínová naleziště prosperovala v Nigérii.

Skromné hospodářské úspěchy mnohých západoafrických států se již koncem 70. let zvrátily v krizi. Příčin bylo hned několik. Jednak to byl prudký nárůst obyvatelstva a současně rozsáhlé změny v celosvětovém hospodářství, mnohonásobně se zvedly ceny ropy a tím pádem stouply i dopravní náklady mnoha komodit, jak uvádí např. Jamborová (2001). Důsledkem těchto změn je nebyvalý pokles exportovaných zemědělských plodin a podíl západní Afriky na světovém obchodu klesl na nejnižší hodnoty. Výsledkem byla rostoucí zadluženost, viz kap. 3.3.2.

Přestože ekonomika řady států západní Afriky zaznamenala v 60 - 80. letech zjevný růst, lze zcela jasně hovořit o průmyslově nejzaostalejší oblasti z hlediska světového hospodářství. Horší postavení na pomyslném žebříčku zauímají už jen centrální a východní Afrika (viz tab.1), které v podstatě vykazují shodné ekonomické trendy. Z ekonomického hlediska se v západní Africe vytvořila naprosto nevhodná struktura hospodářství, která má hluboké kořeny již v koloniálním období. Takto strukturovaná ekonomika s převahou zemědělství, těžby nerostných surovin a ropy, a minimálním zpracovatelským průmyslem i službami, je velmi zranitelná a závislá na pohybu světových cen těžených surovin a zemědělských komodit.

Tabulka 1. Základní ekonomické ukazatele Afriky a porovnání s Evropou a světem v letech 1970 a 1980

REGION	OBYVATELSTVO V TIS.MIL		HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT			
			CELKEM V MIL USD		NA OBYV. V USD	
	1970	1980	1970	1980	1970	1980
SVĚT	3 698 675,8	4 451 469,7	3 235 972,3	11 858 461,6	875,0	2 664,4
EVROPA	461 228,0	485 242,0	910 362,0	4 007 557,0	1 973,8	8 258,9
AFRIKA	363 671,1	479 279,4	94 035,7	513 234,2	258,6	1 070,8
JIŽNÍ AFRIKA(JAR)	25 460,6	32 974,1	18 679,7	84 526,9	733,7	2 563,4
SEVERNÍ AFRIKA	85 938,7	111 363,9	24 073,3	138 678,3	280,1	1 245,3
STŘEDNÍ AFRIKA	41 288,5	54 715,0	7 312,1	29 573,1	177,1	540,5
VÝCHODNÍ AFRIKA	108 560,1	145 444,0	15 276,5	45 100,1	140,7	310,1
ZÁPADNÍ AFRIKA	102 423,3	134 782,4	28 694,3	215 355,8	280,2	1 597,8

Zdroj: stats.unctad.org/handbook/ReportFolders

Určitou naději na oživení hospodářské situace dával od poloviny 70. let vznik ekonomických integrací, které se tvořily prakticky ve všech oblastech Afriky. V západní Africe bylo největším seskupením ECOWAS. Jeho smělé plány však zůstaly pouze politickými proklamacemi a ekonomické výsledky jsou zatím velice skromné. Vzájemnou obchodní výměnu, jež by se měla stát odrazovým můstkem západoafrické ekonomiky, brzdí měnové problémy. Projevují se i velmi rozdílné názory mezi frankofonními a anglofonními zeměmi či difference vycházející z velmi variabilního hospodářského potenciálu členských států, jak uvádí Michel (2004). Typickým příkladem špatné vzájemné spolupráce je zmíněný vnitroregionální obchod, viz kap.5.4.6, který ještě počátkem 80. let představuje necelých 5% celkového obchodního obratu integrace. Společenství ECOWAS se potýká s řadou dalších problémů, jak v rámci fungování integrace tak i čistě vlastních vnitropolitických.

Celosvětová krize, která vyvrcholila začátkem 80. let, zcela odhalila naprostou závislost většiny afrických zemí na okolním světě a ukázala na špatně diverzifikovanou strukturu hospodářství. V této době zároveň vrcholilo v západní Africe období hospodářského růstu a řada států dosahovala poměrně slušných výsledků. Celková produkce společenství ECOWAS dosáhla v roce 1980 nejvyšší historické hodnoty 215,355 mld. USD, což je 7,5 krát více oproti roku 1970, viz tab.1. Řada států patřila k největším světovým exportérům nerostných surovin a zemědělských plodin⁵¹.

Hodnoty hrubé domácí produkce států ECOWAS do značné míry zkresluje velmi silná ekonomika Nigérie, která vytváří více než 85% veškerých příjmů. Nigérijské hospodářství se vyšvihlo do čela afrických ekonomik. V roce 1980 tak Nigérie vytváří více než 1/3 africké hospodářské produkce, zhruba 15% pak připadá na Jihoafrickou republiku, (unctad.org) Znamená to, že pouze tyto dva státy představují polovinu africké ekonomiky. Tento doslova propastný rozdíl zmíněných ekonomik od ostatních států hraje obrovskou roli v jakémkoli regionálním či integračním hodnocení jejichž jsou součástí.

Důležitým ekonomickým indikátorem životní úrovně je hrubá domácí produkce na obyvatele, která v zemích západní Afriky dosáhla v roce 1980 opět nejvyšší hodnoty v historii (viz tab.1.), ovšem je velmi deformována nigerijskou ekonomikou. Drtivá většina států se však v tomto směru nachází pod africkým průměrem⁵².

---

⁵¹ Pobřeží slonoviny je jedním z největších světových producentů kávy a největším světovým vývozcem kaka. Nigérie je 10. největším producentem ropy na světě a na trh dodává 80% světové produkce kolumbitu. Zároveň je na prvním místě v produkci podzemnice olejně, významným exportérem arašídů a oleje a třetím největším dodavatelem kávy (Ilfie, 2001). .Mauretánie a Libérie patří k největším světovým vývozcům kvalitní železné rudy a Senegal disponuje značným bohatstvím fosfátů. Nesmíme zapomenout ani na Guineu, která disponuje téměř polovinou světových zásob bauxitu a je jeho třetím světovým producentem.

⁵² Nejnižší hrubý národní produkt do 300 USD na hlavu má hned několik států v čele s Burkinou Faso, Guinea-Bissau a Mali, viz stats.unctad.org/handbook/ReportFolders.

Hodnocení hospodářské situace v zemích západní Afriky v počátcích integrace ECOWAS.

Okolo roku 1980 se řada afrických států nachází na vrcholu svého ekonomického růstu. Řada států západní Afriky patří k významným exportérům nerostných surovin a zemědělských komodit. Zisky z prodeje přinášely obrovské bohatství do státní pokladny a zvyšovaly ekonomické ukazatele. Koncem 70. let a počátkem 80. let však přišla mezinárodní hospodářská krize. Ukázalo se, že ropa tvořila pouze jakousi enklávu, spojenou s ostatní ekonomikou jen finančně. Příjmy z ropy nadhodnotily nigerijskou měnu, zhroutil se export tržních plodin a laciné zboží z dovozu podlomilo domácí průmysl, jak poukazuje Iliffe (2001). Pokles cen ropy v roce 1983 srazil státní příjmy na polovinu a vyvolal devizovou krizi. Zvýšily se veřejné půjčky a inflace průmyslová výroba poklesla a ekonomika Nigérie se ocitla v chaosu. Také další státy integrace ECOWAS, které patřily mezi významné dodavatele nerostných surovin na světové trhy, pocítily značný pokles cen v oblasti exportu. Některé státy dokonce radikálně omezily těžbu surovin z důvodů poklesu zájmu zahraničních ekonomik.

Jestliže tedy posuzujeme hospodářskou úspěšnost západoafrických států počátkem 80. let z hlediska hrubého domácího produktu, musíme si uvědomit, jak důležitou roli v ní hraje Nigérie. Při tomto hodnocení však nesmíme zapomenout, že integrační vazby uvnitř ECOWAS prakticky neexistovaly a společenství západoafrických států bylo pouze politickým sdružením, v žádném případě však fungující ekonomickou integrací. Teprve v průběhu 80. a 90. let 20. století dochází k více či méně úspěšným krokům v prohlubování ekonomické spolupráce mezi členskými státy, pro něž je daleko důležitější komunikace se západními velmocemi.

5.4. HOSPODÁŘSKÁ CHARAKTERISTIKA ECOWAS PO ROCE 1980

5.4.1 Hlavní trendy ekonomického rozvoje

Počátkem 80. let se v rámci Afriky objevilo několik regionálních seskupení (viz kap. 3.1.), mezi nimiž lze ECOWAS považovat za nejúspěšnější. Přesto se ale tato integrace nevyhnula řadě problémů, které brzdily bližší spolupráci. Vedle již zmíněné nejednoty zájmů mezi anglofonními a frankofonními státy, jak zdůrazňuje R. Michel (2004), je velkým problémem hlavně ekonomická variabilita jednotlivých států a vnitřní politická nestabilita, v posledních letech zejména v Sierra Leone a Libérii. Přestože byl v roce 1992 zaveden volný

pohyb zboží a osob a jsou vydávány první západoafrické cestovní pasy, přetrvávají mnohá opatření a formality omezující funkčnost celní unie (ilegální vybírání poplatků, časté policejní kontroly apod.), Ludvíková (2004). Zcela průhledné není ani rozdělení kompetencí mezi UEMOA a ECOWAS a dalšími subregionálními uskupeními⁵³. Řada zemí ECOWAS, přestože exportuje množství zemědělských plodin, má deficitní výrobu potravin a jejich dovoz silně zatěžuje zahraničně obchodní bilanci (v původním plánu integrace nicméně ambiciózně uváděla soběstačnost ve výrobě potravin do roku 1987), podle www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServe. Rozdíly mezi příjmy a výdaji ve státních rozpočtech jsou většinou kryty zahraniční finanční pomocí a většina států vykazuje značný státní dluh vůči zahraničním partnerům, jak uvádí R. Michel (2004). Mezinárodní měnový fond⁵⁴ vnucoval uprostřed všeobecných krizí 80. let zadluženým zemím strategii strukturálních změn. Ta měla omezit státní kontrolu a zaměstnávání ve státním sektoru, maximalizaci exportu a liberalizaci cen a směny. Takto zvolený přístup vnutil tuto politiku například Ghaně, kde vojenský převrat v 80. letech obnovil pozitivní tempo růstu, snížil inflaci a zdvojnásobil upadající produkci kakaa a využívání průmyslových kapacit. Jiné vlády však konstatovali, že je tato strategie politicky destruktivní a naopak posilovaly vládní kontrolu, podporovali vládnoucí elity a různým způsobem odsávali nadvýrobu, jak poukazuje Iliffe (2001). Naprosto logicky tak bují v řadě západoafrických zemích korupční jednání, klientelismus a v národnostně heterogenních státech i etnická politika.

Jedním ze stěžejních úkolů společenství ECOWAS, je budování infrastruktury, poněvadž hraje roli v utváření ekonomických vztahů mezi členskými státy a centrálními a periferními oblastmi integrace. Nedostatečná a mnohde žádná dopravní síť neumožňuje větší rozvoj průmyslové výroby a vzájemnou obchodní výměnu mezi zeměmi, což jsou základní pilíře na nichž by mělo západoafrické hospodářství stát. Důležité jsou v tomto směru také projekty na využití splavnosti řek, včetně dalšího využití vodních zdrojů, viz kap.7.5.

V souvislosti s budováním infrastruktury, jakožto prvotním předpokladem ekonomického rozvoje, souvisí patřičné fungování energetické základny ECOWAS⁵⁵ na jejímž základě může integrace uskutečňovat své hospodářské plány. Hlavní komerční energetické zdroje, ropa a zemní plyn, jsou koncentrovány v pobřežních oblastech a na šelfu

---

⁵³ LGA, neboli Liptacko-Gourma Auktorita, sdružující v bližší ekonomické spolupráci státy Mali, Burkina Faso a Niger, wikipedia.org.

MRU, neboli Mano River Union, je dnes v podstatě nefungující integrační projekt států Libérie, Guinea a Sierra Leone v oblasti společného využití vodních zdrojů, wikipedia.org.

⁵⁴ Mezinárodní měnový fond (MMF), který poskytuje rozvojovou pomoc v řadě zemí světa prochází v současné době restrukturalizací, která zásadně ovlivní poskytování pomoci, aby daleko pružněji docházelo k vyřizování finančních příspěvků (www.imf.org).

⁵⁵ Elektrická energie v západní Africe je vytvářena v tepelných elektrárnách (58% energie) a v hydroelektrárnách (42% energie), www.eia.doe.gov/emeu/cabs/ECOWAS.

otevřených moří Guinejského zálivu. Podle www.eia.doe.gov., patřila v roce 2007 Nigérie na dvanácté místo světové těžby ropy⁵⁶. Díky objevu nových těžebních polí zemního plynu v Nigérii a Pobřeží Slonoviny, by mohl plyn získat ještě větší roli. Vzhledem k nedostatku patřičné infrastruktury je však množství komerčních zdrojů energie stále limitováno a značná část slouží k exportu (www.eia.doe.gov/emeu/cabs/ECOWAS)

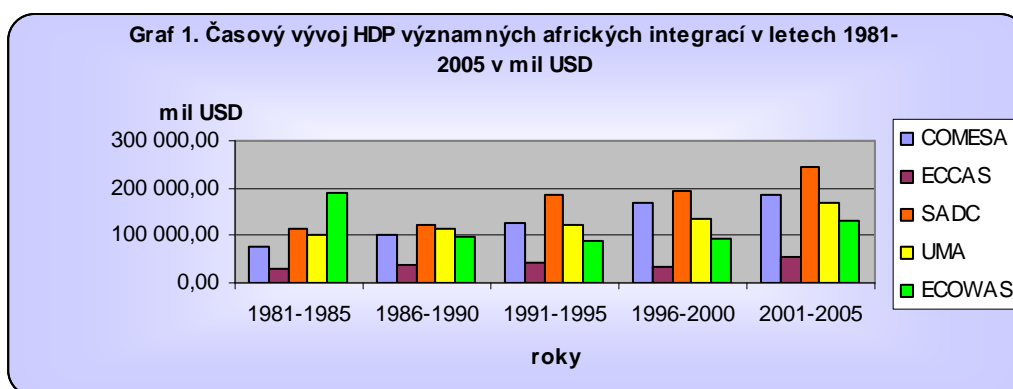
5.4.2 Vývoj hrubé domácí produkce ECOWAS a porovnání s dalšími africkými integracemi v letech 1981 - 2005

Západoafrické státy se díky silné ekonomice Nigérie nacházeli počátkem 80.let na vrcholu africké ekonomiky, bereme-li v úvahu jako hlavní měřítko hodnoty HDP. Jejich procentuální podíl na africké produkci přesahoval 35%. V dalších letech však nastal prudký pokles HDP, způsobený globální ekonomickou krizí. Jak se zdá, utrpělo západoafrické hospodářství největší ztráty ze všech regionálních sdružení (viz tab. 2. a graf 1. a 2. a 3.)

Tabulka 2. Celková hodnota HDP ECOWAS v porovnání s dalšími integracemi v mil.USD

celková HDP/mil.USD	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005
COMESA	74 897	100 311	128 234	167 058	187 041
ECCAS	30 000	36 178	43 096	35 798	55 898
SADC	114 763	124 569	186 862	194 160	243 915
UMA	102 281	114 351	122 089	135 068	169 604
ECOWAS	188 167	97 123	87 835	93 713	131 911
AFRIKA	510 107	471 221	568 117	625 796	788 369

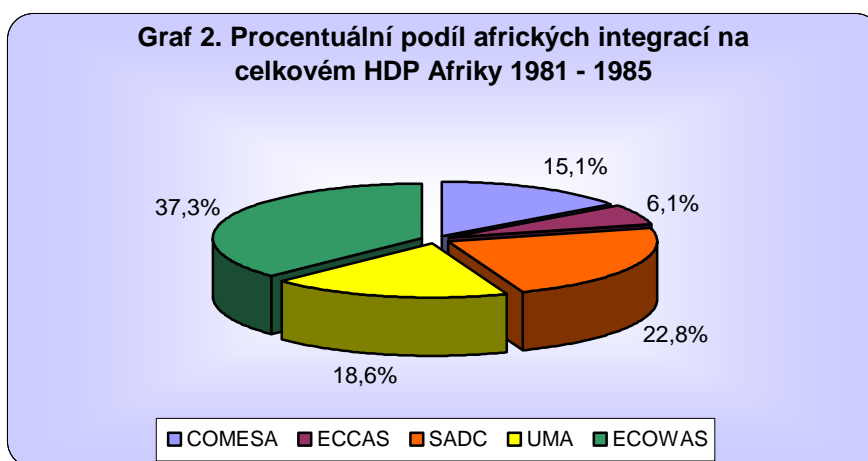
Zdroj: stats.unctad.org/handbook/ReportFolders

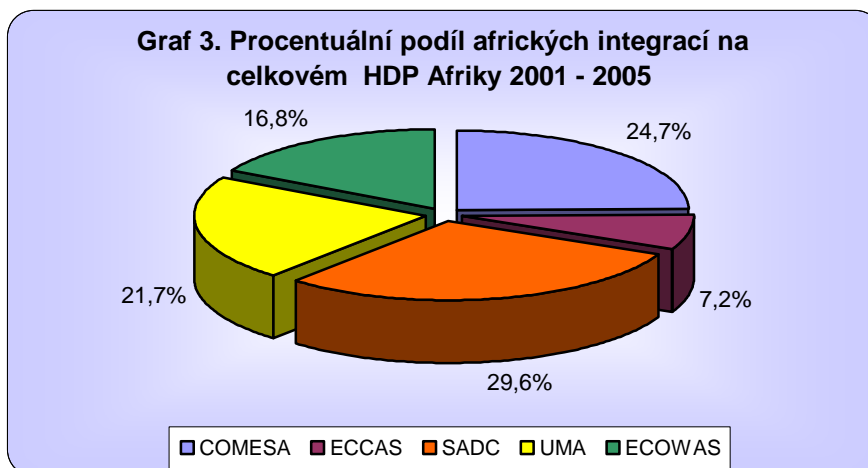
Zdroj: : vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

⁵⁶ Nigérie, která vyrábí téměř 97% energie ECOWAS, asi 2/3 spotřebuje, a zároveň patří k největším znečišťovatelům ovzduší v západní Africe (www.eia.doe.gov/emeu/cabs/ECOWAS).

Absolutní hodnoty HDP společenství ECOWAS se v následujících letech propadly až na poloviční hodnoty, což znamená zhruba 15 - 20% podíl na africkém HDP. V porovnání s dalšími integracemi na tom byl hůře pouze středoafriický ECCAS⁵⁷. Obrat k lepšímu nastal teprve v několika posledních letech, v nichž se výkon ECOWAS začíná opět přibližovat ostatním africkým integracím. Solidní výsledky dosahuje ekonomická integrace SADC a také stále se lepší COMESA. Poměrně stabilní ekonomická situace panuje dlouhodobě v severní Africe (integrace UMA)⁵⁸, viz grafy 1., 2. a 3.

Zdroj: : vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Zdroj: : vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

⁵⁷ Dlouhodobě nejslabším článkem opět zůstává ECCAS, jenž přispívá zhruba 7% na tvorbu africké HDP. Nicméně už i v rámci této integrace nalezneme v posledních letech pozitivní ekonomické trendy, a některé státy zažívají poměrně prudký růst.

⁵⁸ Severoafrické společenství UMA v podstatě nevybočuje ze stabilního růstu jak celkové HDP, tak i HDP na obyvatele a opět nám tak dokazuje naprostou odlišnost tohoto regionu od subsaharské Afriky, a především na historické obchodní vazby s vyspělými evropskými státy.

Daleko lepší výpovědní hodnotu dané ekonomické situace v afrických integračních seskupeních poskytuje pohled na vývoj HDP na obyvatele, viz tab. 3. Začátek 80. let je ve znamení vůdčího postavení integrace ECOWAS v subsaharské Africe, kdy tato hodnota dosahovala téměř 1300 USD, a výrazně tak převyšovala celoafrický průměr.

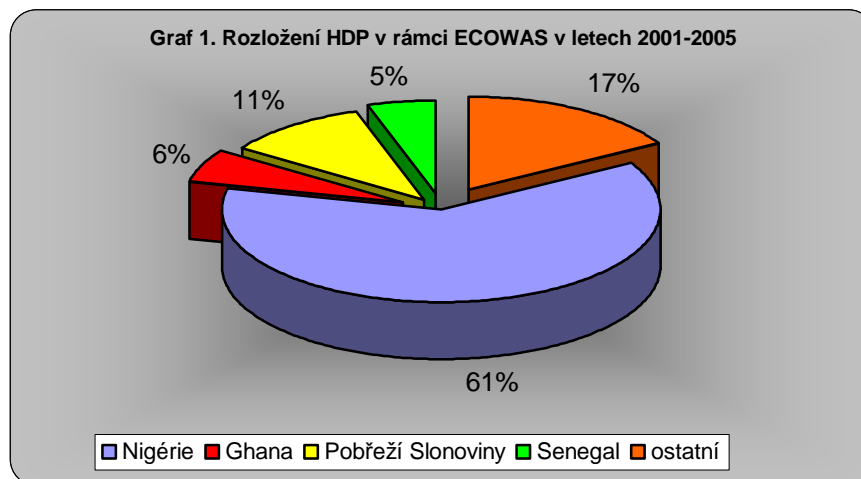
Tabulka 3. Hodnota HDP/obyv. ECOWAS v porovnání s dalšími integracemi v USD

HDP/obyv.	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005
COMESA	329	378	421	483	479
ECCAS	428	443	460	335	456
SADC	815	771	1 003	919	1 034
UMA	1 890	1 852	1 778	1 810	2 178
ECOWAS	1 292	576	450	418	515
AFRIKA	799	638	670	650	726

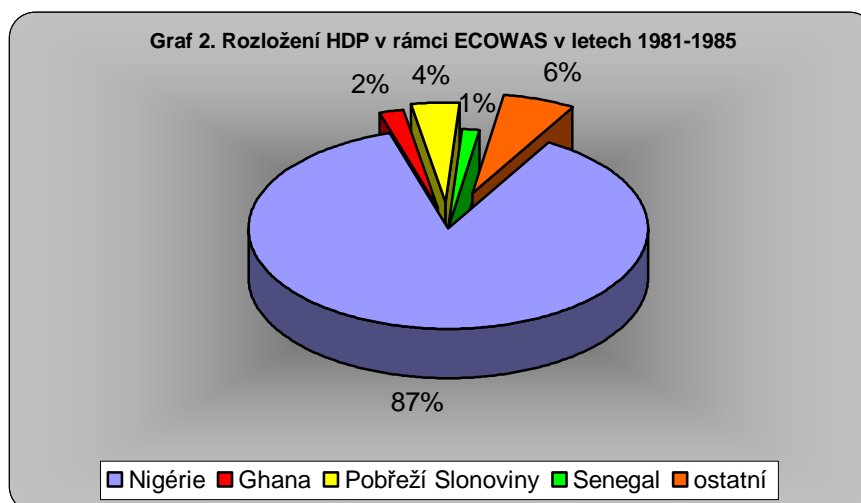
Zdroj: stats.unctad.org/handbook/ReportFolders

Je však naprosto zřetelné, jakou měrou zkresluje veškeré hodnoty Nigérie, a jak obrovské existují vnitroregionální diference v rozložení HDP, viz příloha 1. a grafy 4., 5. a 6. Tyto grafy, které se vztahují k začátku a konci námi šetřeného období, poskytují zcela jasný důkaz ekonomické nerovnováhy v rámci společenství ECOWAS. Nigérijská ekonomika je větší než celková ekonomika ostatních členských zemí, a v počátku 80. let se téměř přibližuje 90% podílu na celkovém ekonomickém výkonu integrace. V dalších obdobích sice poněkud klesá, ale stále zaujímá zhruba 60% podíl. Ostatní členské státy sice nevykazují nijak závratné údaje, přesto u nich lze zaznamenat určitý dlouhodobý růst. K významným ekonomickým partnerům Nigérie se postupně přiřadily Pobřeží Slonoviny, Ghana a Senegal. Tyto čtyři státy v posledních letech představují téměř 85% ekonomické produkce ECOWAS. Typickým trendem ekonomik uvnitř integrace je jejich rozkolísaný vývoj, kdy se špatné roky střídají s lepšími a stabilita je stále velmi ovlivněna pohybem cen exportního zboží na zahraničních trzích. Velký vliv na obraz ekonomiky západoafrických zemí má především stabilní vnitropolitická situace. Sierra Leone a Libérie jsou toho jasným důkazem, a jak uvádí Iliffe: „největším nebezpečím pro africké hospodářství je občanská válka“.

Podíváme-li se podrobněji na hodnoty HDP na obyvatele v letech 1981-2005 v jednotlivých státech západoafrické integrace, viz příloha 1. a graf 6., zjistíme, že téměř všechny státy zaznamenaly v tomto období určitý pozitivní posun. Výjimku tvoří tradičně Libérie a Sierra Leone, zmítané v mnohaletých krvavých nepokojích a občanských válkách. Nigérie zaznamenala obrovský propad ekonomiky v druhé polovině 80. let, což logicky poznamenalo celkový obraz integrace.

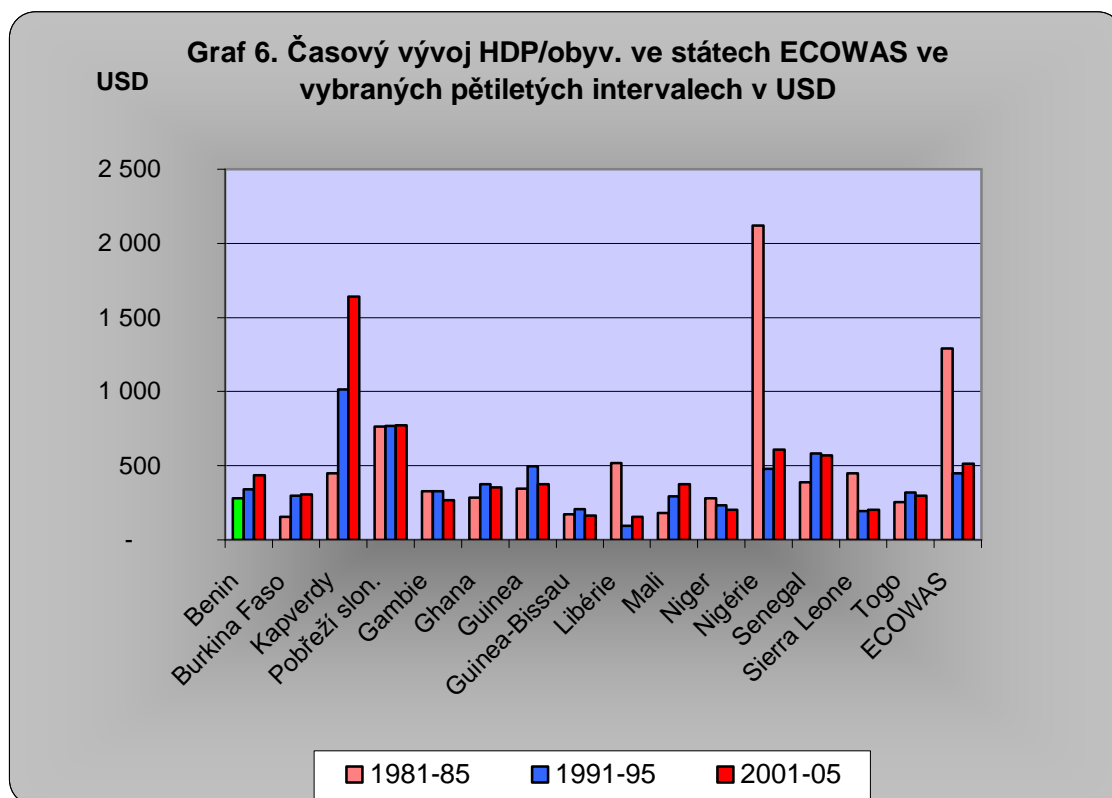
Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Zatímco v letech 1981 - 1985 byly nigérijské hodnoty HDP na obyvatele větší než 2000 USD, v následujících pětiletkách doslova extrémně klesají. Považujeme-li v hodnocení ročních příjmů obyvatel 300 USD⁵⁹ za hranici mezi tzv. extrémní chudobou a chudobou, budou do prvně jmenované kategorie na začátku 80. let patřit státy Benin, Burkina Faso, Ghana, Guinea Bissau, Mali, Niger a Togo..

⁵⁹ Všeobecně uznávanou hranicí extrémní chudoby je hranice příjmů obyvatel pod 1 USD/den, což zhruba odpovídá ročnímu příjmu 300 USD/obyv. Hranicí chudoby je příjem 2 USD/den, což tedy znamená roční příjem zhruba 600 USD/obyv. Vzhledem k ohromné devalvaci dolaru v posledních letech se posunula hranice extrémní chudoby podle OSN na 750 USD/rok a hranice chudoby na 900 USD/rok. Státy, které spadají pod hranici ročních příjmů 300 USD resp. 750 USD na obyvatele, se podle OSN označují jako „nejméně rozvinuté státy světa“ (Least Developed Countries, LDC), wikipedia.org.

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

V posledním šetřeném období (2001 - 2005) se zde nacházejí opět Guinea Bissau, Niger a Togo, a nově se do této kategorie přiřadily Gambie, Libérie a Sierra Leone. Většina ostatních států se nalézá v kategorii ročních příjmů mezi 300-600 USD, nazýváme je tudíž chudé státy. Roční příjmy přesahující 600 USD na obyvatele vykazují začátkem 80. let pouze Nigérie a Pobřeží Slonoviny. V tomto směru není nijak výjimečná ani situace počátkem 21. století, kdy do této skupiny pronikly pouze Kapverdské ostrovy, profitující z rozvoje cestovního ruchu.

Kromě Kapverdských ostrovů, které tvoří výjimku mezi západoafrickými zeměmi, můžeme pozorovat stabilně vyšší příjmy pouze u Nigérie, Pobřeží Slonoviny a také Senegalu, viz graf 4. Ostatní členské státy integrace ECOWAS prakticky neustále balancují na hranici mezi chudobou a extrémní chudobou. Výše HDP na obyvatele v západní Africe tak lze dlouhodobě hodnotit jako nejnižší na světě.

5.4.3 Sektorová struktura ECOWAS v porovnání s hlavními africkými integracemi v letech 1981 – 2005

Hodnotíme-li ekonomickou situaci kteréhokoli státu, společenství či regionu, nesmíme zapomenout na jejich sektorové složení, které nám detailněji poskytuje pohled na rozložení HDP v rámci dané ekonomiky.

Do primárního sektoru či priméru většinou řadíme vedle zemědělství, lovu a rybolovu také lesnictví a těžbu nerostných surovin, jak uvádí Bičák (2003). V této práci však budeme těžbu zahrnovat do sekundárních odvětví, vzhledem k méně zřetelnému odlišení těžby a na ni navazujících zpracovatelských odvětví. Přestože celosvětově zemědělství zaměstnává více než polovinu populace, z hlediska vytvářeného HDP se řadí až za průmysl a služby. Do sekundárního sektoru (sekundér) řadíme již zmíněnou těžbu, zpracovatelský průmysl, stavebnictví a nákladní dopravu. Pod pojem terciární sektor, neboli též terciér či služby, počítáme celou škálu aktivit lidské společnosti⁶⁰.

Pohled na rozložení HDP (viz příloha 2. a 3., a tab. 4.) v jednotlivých sektorech integračních seskupení v Africe nám ukazuje stále vysoký podíl priméru především ve společenství ECCAS, ECOWAS a COMESA, kde plantážní monokulturní zemědělství tvoří stále značnou část hospodářské produkce a exportu, viz tab 4. Integrace ECOWAS dosahuje dlouhodobě vysoké podíly agrárního sektoru, které jsou v rámci Afriky zcela jasně patrné. To samozřejmě potvrzuje výraznou závislost západoafrických zemí na exportu mnoha světově žádaných komodit. Naopak evidentně nižší hodnoty u severoafrického UMA a integrace v Jižní Africe - SADC⁶¹, ukazují na celkově lépe diverzifikované hospodářství s jasnou převahou ostatních sektorů nad primérem, ale i modernější systémy zemědělské produkce (tradiční oázové zemědělství v severní Africe, moderní způsoby plantážního zemědělství, intenzivní formy zemědělství, větší intenzita živočišné výroby).

Budeme-li však hodnotit celkový příspěvek zemědělství ECOWAS na africké zemědělské produkci, zjistíme, že jeho podíl v letech 1981 – 2005 výrazně klesl (viz přílohy 2. – 6.). Zatímco v letech 1981 – 85 tvořily západoafrické státy téměř 50% africké produkce agrárního sektoru, na konci námi sledovaného období to bylo již jen 30%. Tento trend byl nepochybně způsoben především nárůstem podílu integrace COMESA a UMA, a také poklesem zemědělské produkce společenstvím ECOWAS.

---

⁶⁰ Maloobchod, administrativa, zdravotní a sociální péče, školství, věda a výzkum, bankovníctví, zahraniční obchod a cestovní ruch.

⁶¹ U společenství SADC musíme zmínit dominantní roli Jihoafrické republiky, která značně ovlivňuje celkový obraz integrace.

Tabulka 4. Podíl jednotlivých sektorů hospodářství na celkovém HDP významných afrických integrací v porovnání se světem a Evropskou unií (%)

REGION	sektor	1981-85	1986-90	1991-95	1996-2000	2001-05
SVĚT	<i>zemědělství</i>	7,8	6,2	4,4	4,2	4
	<i>průmysl</i>	35,4(22,5)	33,2(22)	31,4(21)	29,4(20)	28(22,5)
	<i>služby</i>	56,6	60,6	64,2	66,4	68
EU	<i>zemědělství</i>	4	3	3	2,6	2
	<i>průmysl</i>	36,6(25)	34,5(24,5)	30(23)	28,4(23)	26,8(21)
	<i>služby</i>	59,4	62,5	67	69	71
AFRIKA	<i>zemědělství</i>	19,6	19,4	18	18,2	17,4
	<i>průmysl</i>	44,8(21)	37,4(17,5)	35,6(15)	34,2(14)	35,8(12,5)
	<i>služby</i>	35,4	43,2	46,4	47,6	46,8
JIŽNÍ AFRIKA	<i>zemědělství</i>	5,2	5,2	4,4	3,8	3,5
	<i>průmysl</i>	44,4(23)	41,6(23)	36(21,5)	32,2(19,5)	32(19)
	<i>služby</i>	50,4	53,2	59,6	64	64,5
COMESA	<i>zemědělství</i>	27,2	26	25	22,2	20,8
	<i>průmysl</i>	26,6(14)	26,4(15,5)	28,6(14)	27,8(15)	30,6(13)
	<i>služby</i>	46,2	47,6	46,4	49,8	48,6
ECCAS	<i>zemědělství</i>	20,8	22	25,2	23,6	20
	<i>průmysl</i>	39(11)	33,2(13)	35,8(10)	40,4(10)	48(10)
	<i>služby</i>	40,2	44,8	39	36	32
SADC	<i>zemědělství</i>	14,6	12,8	11	11,4	11
	<i>průmysl</i>	37(19)	37,2(19,5)	34,6(19)	31(16,5)	32(15,5)
	<i>služby</i>	48,4	50	54,4	57,6	57
UMA	<i>zemědělství</i>	8,2	12,2	12,6	12,8	11
	<i>průmysl</i>	53(10,5)	43,4(13)	41,6(12)	41,8(11,5)	46(10,5)
	<i>služby</i>	38,8	44,4	45,8	45,4	43
ECOWAS	<i>zemědělství</i>	26,4	30,6	31,2	33,4	33
	<i>průmysl</i>	51,4(32)	42(22,5)	40,2(14,5)	38,2(10,5)	36(7,5)
	<i>služby</i>	22,2	27,4	28,6	28,4	31

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

(pozn.: v závorce je uveden podíl zpracovatelského průmyslu)

Většina integrací zaznamenala v celém sledovaném období pokles sekundárního sektoru zejména na úkor služeb. Zpracovatelský průmysl, který vytváří ve vyspělých světových ekonomikách hlavní část průmyslové produkce, je stále značně omezen, výjimkou je pouze Jihoafrická republika. Vysoké podíly sekundárního sektoru způsobuje prakticky ve všech integracích těžební průmysl, patrné je to především v zemích exportujících světově významné množství ropy (Nigérie, Alžírsko, Libye a Angola, www.bp.com/productlanding). Vyšší

podíly v rámci tohoto sektoru tak kromě těžby vytvářejí ještě potravinářský a textilní průmysl, čili průmysl na zpracování základních spotřebních surovin.

Rostoucí HDP na obyvatele pomalu vytváří poptávku také po tradičních a moderních službách, přesto však v sektoru služeb africké integrace stále výrazně zaostávají. Na rozdíl od vyspělých zemí světa, je struktura služeb dosti odlišná. Převažuje počet lidí, kteří se věnují maloobchodu, soukromým službám, či jsou zaměstnání ve státní správě, nad těmi jež, zaměstnává zdravotnictví, školství a finanční odvětví, jak uvádí Iliffe (2001). V rámci většiny afrických integrací je evidentní nárůst podílu služeb na jejich hrubé domácí produkci a jedinou výjimku tvoří ECCAS, kde se na úkor služeb mohutně rozvíjí především těžba ropy a dalších surovin. Tradičně je sektor služeb výraznější u severoafrického společenství UMA a díky Jihoafrické republice a jejímu vlivu také u společenství SADC. Vyšší podíl služeb východoafrického společenství COMESA bychom mohli hledat jednak ve větším rozvoji cestovního ruchu a na něj vázaných činností, jednak ve větším vlivu arabského obyvatelstva, které tradičně obsazuje maloobchodní sféru, podomní obchod, ale i nejrůznější obslužné činnosti, jak dokládá Iliffe (2001). ECOWAS zaujímá ve sféře služeb nepříliš výrazné postavení, v němž se dlouhodobě podílí zhruba 1/3 na celkové produkci integrace, viz tab. č. 4.

5.4.4 Sektorová struktura ECOWAS v letech 1981 - 2005

Rozložení HDP v jednotlivých sektorech hospodářství západoafrických států, viz tab. 5., zcela potvrzuje jakým způsobem se ekonomika ubírá a jaké trendy lze také do budoucna předpokládat. Drtivá většina států má evidentně zemědělský charakter⁶². Důvodem je zejména pokračování v produkci exportních plodin ještě z dob kolonialismu. Vzhledem k tomu, že se budeme zemědělskou produkcí zabývat podrobněji v kap. 7.2., podíváme se detailněji na ostatní sektory ECOWAS.

V sektoru průmyslu nacházíme trendy, které jsou typické prakticky pro celou subsaharskou Afriku. Řada států se nachází na nízkém stupni průmyslového rozvoje, mnohé průmyslové obory prakticky neexistují a stávající jsou v podstatě zaměřeny na zpracování omezeného množství zemědělských surovin a produkci potravin. Většina států sice zažívá postupný nárůst hodnoty HDP průmyslové výroby, viz tab. 5., ta je však silně ovlivněna podílem těžebních odvětví. Můžeme téměř s jistotou tvrdit, že státy s vyšším HDP v sekundárním sektoru, patří k hlavním exportérům nerostných surovin

---

⁶² Světlou výjimkou integrace ECOWAS je pouze ostrovní stát Kapverdy, jehož zemědělství má nedostatek zemědělské půdy a produkuje pouze 12-15% HDP. Důvodem je také atraktivní poloha v Atlantském oceánu, jež láká stále více zahraničních turistů. Cestovní ruch a s ním spojené služby, vytvářejí podstatnou část státních příjmů Kapverdských ostrovů.

Tabulka 5. Podíl jednotlivých sektorů států ECOWAS na HDP v letech 1981 – 2005 v %

STÁT	sektor	1981-85	1986-90	1991-95	1996-2000	2001-05
BENIN	zemědělství	36,1	36,8	35,5	38,9	36,6
	průmysl	16,2	13,6	13,5	14,2	14,9
	služby	47,7	49,7	50,9	47,0	48,4
BURKINA-FASO	zemědělství	43,4	29,4	30,8	34,2	30,7
	průmysl	14,7	20,6	19,8	18,0	18,8
	služby	42,0	50,0	49,4	47,8	50,5
GAMBIE	zemědělství	26,5	26,4	23,7	31,5	31,5
	průmysl	12,4	9,2	11,9	13,5	14,1
	služby	61,1	64,4	64,4	55,0	54,3
GHANA	zemědělství	52,5	42,5	42,0	37,6	36,5
	průmysl	9,8	25,3	27,4	25,7	25,0
	služby	37,7	32,2	30,6	36,7	38,5
GUINEA	zemědělství	24,0	24,0	23,2	22,9	23,4
	průmysl	33,6	33,6	31,5	35,8	35,1
	služby	42,4	42,5	45,2	41,2	41,5
GUINEA -BISS.	zemědělství	46,1	46,5	50,9	56,1	56,8
	průmysl	14,6	16,7	16,2	14,2	12,9
	služby	39,3	36,8	32,8	29,7	30,3
KAPVERDY	zemědělství	13,8	16,7	14,0	13,0	11,5
	průmysl	18,2	20,6	21,8	18,5	15,6
	služby	68,0	62,8	64,2	68,5	72,9
LIBÉRIE	zemědělství	33,1	40,4	57,3	79,8	69,8
	průmysl	25,5	21,5	13,1	7,1	10,1
	služby	41,4	38,0	29,6	13,1	20,1
MALI	zemědělství	53,5	46,9	46,7	46,2	36,3
	průmysl	11,9	13,2	15,9	17,6	26,9
	služby	34,6	39,9	37,3	36,2	36,8
NIGER	zemědělství	40,6	35,3	38,4	38,7	43,6
	průmysl	21,5	19,7	17,2	13,9	12,7
	služby	37,9	44,9	44,3	47,4	43,7
NIGÉRIE	zemědělství	24,9	29,1	30,7	33,9	34,2
	průmysl	56,4	54,1	52,8	48,3	44,3
	služby	18,7	16,7	16,4	17,8	21,6
POBŘEŽÍ SLON.	zemědělství	28,5	30,6	30,8	28,0	27,1
	průmysl	21,3	23,2	24,6	29,8	23,9
	služby	50,2	46,3	44,7	42,2	49,0
SENEGAL	zemědělství	19,3	21,1	19,2	19,4	15,3
	průmysl	16,2	18,3	19,5	19,7	19,9
	služby	64,5	60,6	61,3	60,9	64,8
SIERRA LEONE	zemědělství	38,7	38,6	39,9	56,8	50,9
	průmysl	17,7	17,7	37,4	28,4	22,6
	služby	43,6	43,7	22,7	14,8	26,5
TOGO	zemědělství	31,9	33,6	37,0	37,8	39,6
	průmysl	22,1	21,6	22,6	18,4	20,4
	služby	46,0	44,8	40,4	43,8	40,1
ECOWAS	zemědělství	26,4	30,6	31,2	33,4	33,0
	průmysl	51,4	42,0	40,2	38,2	36,0
	služby	22,2	27,4	28,6	28,4	31,0

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Naopak tam, kde je nižší průmyslová produkce není těžba doposud tolik rozvinuta či nerostné suroviny zatím nejsou plně využívány. Nejvýznamnější regionální těžební komodity určené na export jsou ropa, fosfáty, bauxit, diamanty, zlato a další minerály.

V průmyslovém hodnocení ECOWAS hraje naprosto dominantní roli Nigérie, která vytváří dlouhodobě téměř 80% celkové průmyslové výroby. K silnějším státům patří tradičně Ghana, Pobřeží Slonoviny a Senegal⁶³.

Terciární sektor, vytváří v západoafrických státech zhruba 1/3 veškeré hospodářské produkce. Mezi členskými zeměmi jsou značné rozdíly v podílu terciéru na jejich celkové HDP. Například Nigérie, díky obrovské ekonomické a populační základně, vytváří více než 40% západoafrické terciární produkce, (stats.unctad.org/Handbook). Nejnižší podíly dosahuje v regionu Libérie a Sierra Leone, kde bylo de facto celé hospodářství zdeformováno válečnými konflikty. Několik států, viz tab. 5., vytváří v oblasti služeb téměř polovinu domácí produkce, Kapverdské ostrovy a Senegal pak dokonce více než 60%. Opět tedy můžeme potvrdit, jakým způsobem zkresluje Nigérie celkové rozložení HDP v rámci integrace. Nízký podíl nigerijských služeb tak způsobuje celkově nižší zastoupení v celkovém hodnocení integrace ECOWAS.

Rozložení jednotlivých sektorů v rámci hospodářství států západní Afriky se značně odráží také v zaměstnanosti, viz příloha 8. Primitivní charakter zemědělství téměř všech států vyžaduje ohromnou základnu lidské práce a podíl lidí, kteří se věnují zemědělství, tak překračuje v mnoha státech více než 80% hranici. Důvodem je samozřejmě nerozvinutý průmysl a služby, které tak upoutávají africké obyvatelstvo k pěstování plodin a chovu dobytka, jakožto hlavnímu zdroji obživy. Je na škodu, že se zatím nepodařilo ve větší míře rozšířit zpracovatelská odvětví, jež by nepochybně pohltila velké množství pracujících lidí.

Vzhledem k současným ekonomickým trendům a lepší se stabilitě politického klimatu v západní Africe bychom mohli v budoucnosti předpokládat především nárůst v oblasti služeb a průmyslové produkce. Zemědělský charakter většiny zemí, a to i v oblastech Sahelu, bude zcela určitě pokračovat snahami o stabilitu domácí potravinové produkce. Předpokládáme, že se i nadále západoafrické státy budou obtížně zbavovat závislosti na exportu veškerých komodit, poněvadž představují hlavní část státních příjmů, bez nichž by se jejich křehká ekonomika zhroutila.

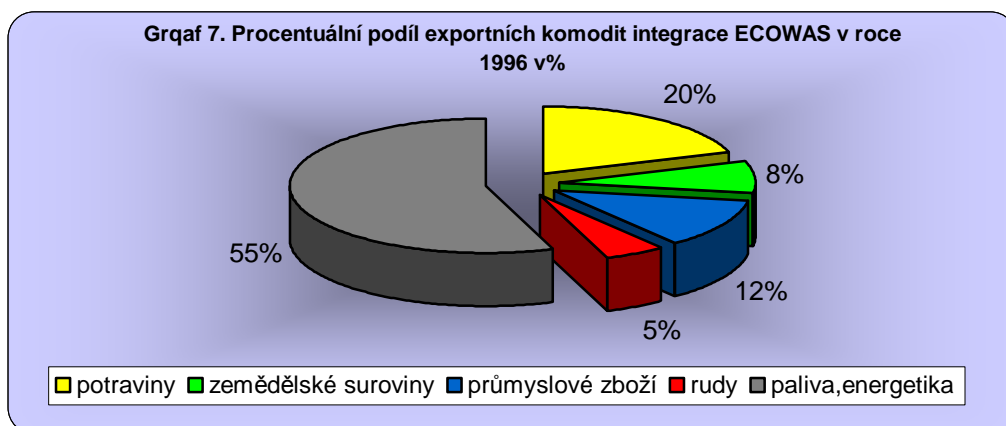
⁶³ Na opačném konci průmyslové produkce západní Afriky nalezneme nejchudší státy světa, Benin, Burkina Faso, Guinea Bissau, Mali a Niger, z nichž se mnohé nacházejí ve velmi nepříznivých oblastech Sahelu.

5.4.5. Struktura zahraničního exportu států ECOWAS

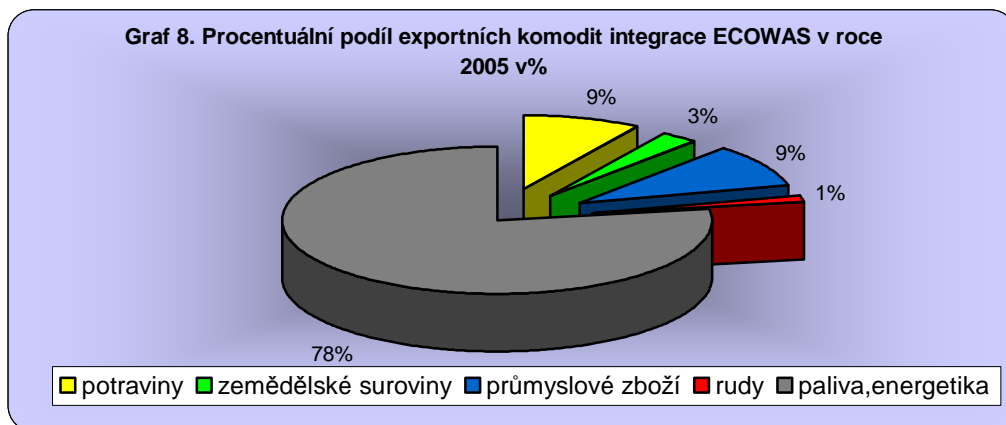
Jak jsme se již mnohokrát zmínili, orientuje řada zemí západní Afriky svoji pozornost na vývoz nerostných surovin a ropy, či zemědělských komodit. Hlavními obchodními partnery integrace ECOWAS jsou zejména USA a Evropa, viz přílohy 11. a 12.

K exportním zemědělským produktům patří podzemnice olejná, káva, kakao, tropické ovoce, arašíd, ořechy kešu, bavlna, tabák, ale i rybí konzervy. Ze surovin se vyvážejí hlavně ropa, zemní plyn, fosfáty, rudy barevných kovů a železná ruda, bauxit, zlato, uran, kaučuk a vzácná dřeva. Západní Afrika, ale i další regiony jsou na exportu primárních surovin zcela závislé. Struktura zahraničního obchodu nejvýznamnějších afrických integrací je v podstatě shodná.

Pokud bychom hledali výrazné trendy ve struktuře zahraničního exportu, neunikne naší pozornosti naprostá dominance exportu paliv a energetiky, jak dokazuje graf 7. a 8., a příloha 9. a 10.

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

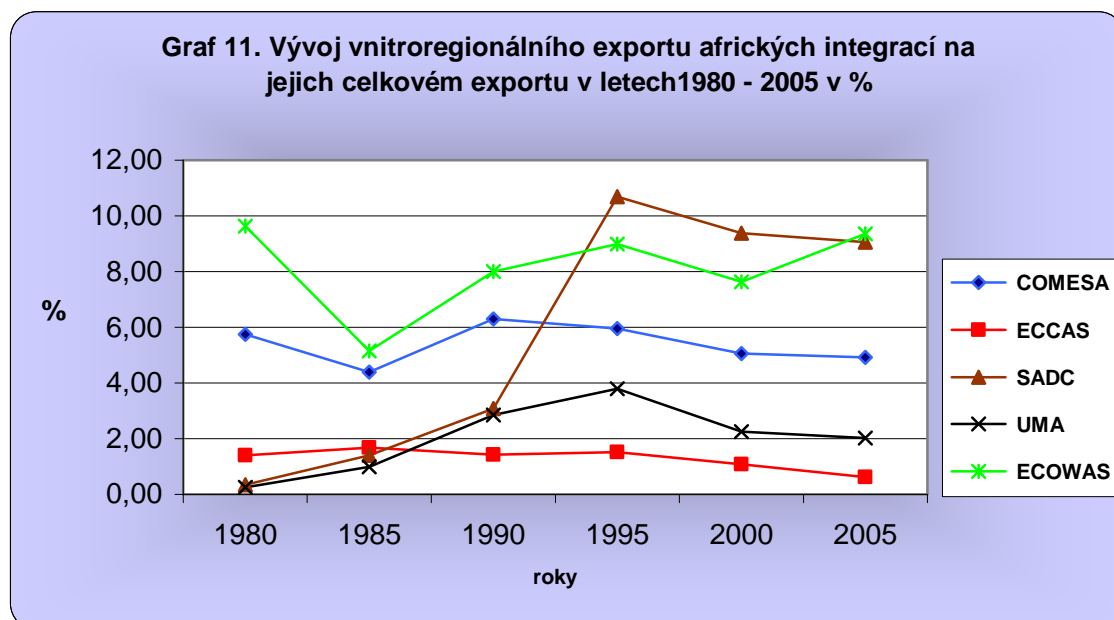
Další složky exportu jsou podobně jako u vnitroregionálního obchodu nevýrazné. Budeme-li věnovat pozornost grafům 8. a 9., které se vztahují k vnitroregionálnímu exportu, (viz kap.5.4.6), zjistíme téměř jeho paralelní vývoj se zahraničním exportem, včetně obrovské role nigerijského exportu ropy a zemního plynu.

Opět můžeme zjistit, viz příloha 11. a 12., že ostatní komodity nepodléhají ve sledovaném období výraznějším výkyvům, spíše narůstají alespoň jejich absolutní hodnoty (průmyslové zboží a potraviny). Pokles zaznamenáme u exportu rud⁶⁴, který však netvoří obzvlášť dramatickou součást celkového exportu ECOWAS.

5.4.6. Vnitroregionální export ECOWAS v letech 1996-2005

Vnitroregionální obchod, který je důležitým ukazatelem hospodářské vyspělosti jakékoli integrace, bezprostředně navazuje na dopravní infrastrukturu. V rámci ECOWAS však dosahuje stále nízké hodnoty. Hlavním důvodem je bezesporu exportní orientace na evropské a americké trhy a také fakt, že státy si mezi sebou vlastně nemají co nabídnout.

Podíváme-li se podrobněji na graf 11., zjistíme jak se vyvíjel podíl vnitroregionálního obchodu na celkovém zahraničním exportu v nejvýznamnějších afrických integracích. Toto srovnání je zcela nepochybně nejlepším měřítkem ve skutečném fungování integrací.

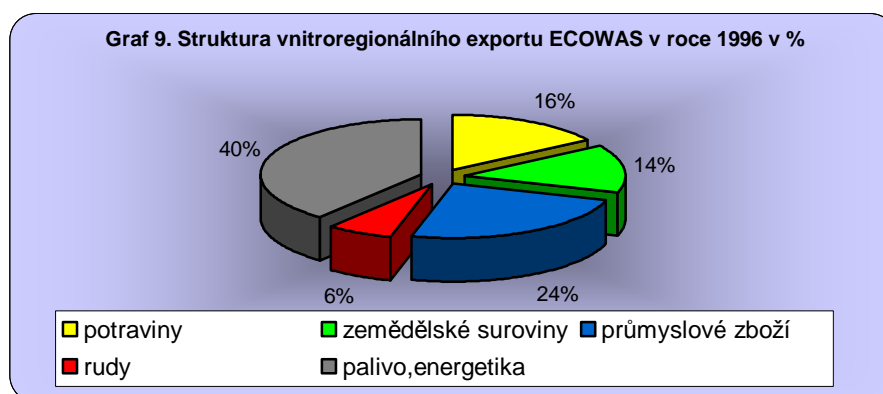
Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

⁶⁴Omezování těžby rud barevných kovů patří k významným celosvětovým trendům (recyklace nerostných surovin, modernější technologie zpracování, celkové šetření nerostných zdrojů), které se týkají i africké těžební produkce. Důležitým faktorem těžby rud v Africe jsou stále nedostatečné technologie ve zpracování, které by daleko více znásobily hodnotu vyvážených nerostných surovin.

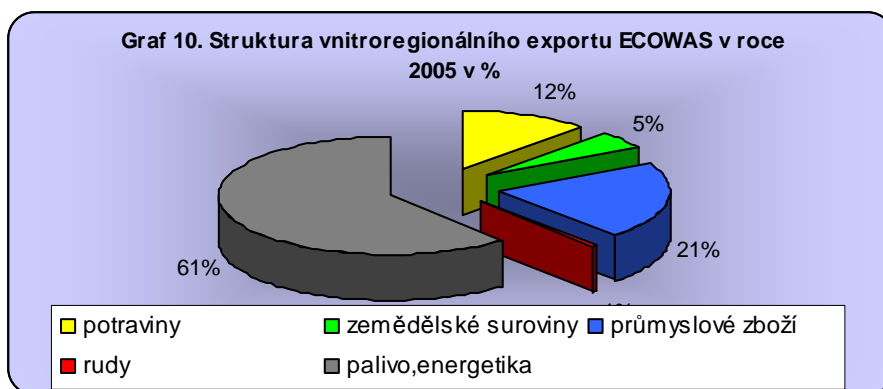
Pakliže spolu státy významně obchodují a mají li si co nabídnout, integrace de facto funguje (existují obchodní vazby, nabídka a poptávka zboží apod.). Pak můžeme hovořit o tržní ekonomice.

V posledních deseti letech jsme zaznamenaly stoupající tendenci vnitroregionálního exportu integrace ECOWAS a SADC, kde dosahuje téměř 10% celkového exportu. Ostatní africké integrace již dosti zaostávají, poněkud překvapivě i severoafrické společenství UMA⁶⁵. Nízká úroveň vnitroregionálního obchodu ECCAS a COMESA, kde se pohybuje dlouhodobě v rozmezí 2 - 6% zahraničního obchodu, jasně dokazuje velmi nízkou úroveň domácí průmyslové produkce a zároveň vypovídá o trvalé orientaci exportu na evropské a americké trhy.

Zajímavý, nikoli však překvapivý pohled, se nám naskýtá na strukturu vnitroregionálního obchodu ECOWAS, jinými slovy, které komodity jsou hlavním předmětem tohoto obchodu. Pohled na přílohu 9. či na grafy 9. a 10. ukazuje, jak se vyvíjela struktura vnitroregionálního exportu v letech 1996 – 2005.

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

⁶⁵ Ekonomicky vyspělejší společenství UMA, opět exportně orientované na zahraniční partnery, těží z permanentní orientace na nepříliš vzdálenou Evropu. Značnou část průmyslových výrobků pro domácí spotřebu tak získává právě z Evropy.

Největší podíl domácího exportu zaznamenal palivoenergetický komplex, na jehož úkor poklesl obchod s potravinami a zemědělskými surovinami. Pokud tedy narůstá podíl vnitroregionálního exportu, lze zcela s jistotou konstatovat, že se jedná především o nárůst paliv a energetiky. Hlavním donorem v této oblasti je pochopitelně Nigérie, ostatní státy jsou na ní výrazně závislí. Pozitivním trendem vnitroregionálního obchodu je víceméně vyrovnaný export průmyslových výrobků⁶⁶ a pokles těžby rud⁶⁷.

Stěžejním úkolem ECOWAS, podle našeho mínění, bude rozvoj vzájemného obchodu mezi členskými zeměmi, který by oživil velmi omezený domácí trh. Peněžní zisky z exportu by měli být účelně využity nejen na rozvoj exportní produkce, ale též na podporu některých méně náročných průmyslových odvětví (výroba zboží pro domácnost a každodenní potřeby obyvatel). Obrovské bohatství získané prodejem ropy například v Nigérii, je často reinvestováno na drahé a mnohdy neuskutečnitelné projekty, podpořené státní korupcí a klientelismem ve vybírání zahraničních investorů. Důležitým faktem z tohoto pohledu může být značné zkreslení ekonomických údajů, především HDP/obyv., které zdaleka nemusí odpovídat reálným údajům.

Nejdůležitější světový odběratel surové nigérijské ropy – USA, schválily k 1.1. 2006 prezidentem Bushem, začlenění 37 subsaharských zemí do programu AGOA (African Growth and Opportunity Act), který umožňuje těmto zemím zavádění výhodných preferenčních cel v exportu surovin, viz wikipedia.org. Výroční zpráva z lednového zasedání 2006 vysvětluje, že pouze státy, které udělají patřičný pokrok směrem k tržní ekonomice, volnému obchodu a právním předpisům hospodářské politiky, jež budou sloužit k redukci chudoby a ochraně práv pracujícího obyvatelstva, lze zařadit pod záštitu AGOA. Tento program má zcela zásadní význam pro řadu afrických států a je důkazem „vtažení“ afrických ekonomik do světové globalizace.

---

⁶⁶ Západoafrické země podstatnou část průmyslových výrobků na domácí trh dovážejí hlavně od evropských partnerů, jelikož málo diverzifikovaná domácí výroba stačí zásobit trh pouze omezeným sortimentem (textilní zboží, potřeby pro domácnost).

⁶⁷ Omezování těžby rud barevných kovů patří k významným celosvětovým trendům (recyklace nerostných surovin, modernější technologie zpracování, celkové šetření nerostných zdrojů), které se týkají i africké těžební produkce. Důležitým faktorem těžby rud v Africe jsou stále nedostatečné technologie ve zpracování, které by daleko více znásobily hodnotu vyvážených nerostných surovin.

6. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY ZEMĚDĚLSTVÍ STÁTŮ ECOWAS

6.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ZEMĚDĚLSTVÍ

Zemědělská výroba zajišťuje většinu potravin pro obyvatelstvo a také zajišťuje množství surovin pro další průmyslovou výrobu. Jak uvádí Bičík (1982), jedná se o „vědomé a systematické využívání přírodních sil a zdrojů využívajících biologických vlastností některých rostlin a živočichů k zajištění potravy a dalších surovin nutných k uspokojení základních existenčních potřeb člověka“. Zemědělství představuje primární sféru ekonomiky, kam spolu s ním řadíme ještě lesnictví, rybolov a těžbu nerostných surovin⁶⁸. Po mnoho tisíc let bylo zemědělství nejdůležitějším odvětvím lidského hospodářství, teprve na přelomu 18.-19. století se začíná rozvíjet průmyslová výroba (manufakturní), jež postupně vytváří hlavní část ekonomiky celého světa. Na rozmezí 19. - 20. století nastává zcela nový trend rozmachu terciárního sektoru na úkor poklesu průmyslu a především zemědělství, jak uvádí Holub (1996). V současné době stále více klesá význam zemědělství jako dodavatele surovin pro průmyslové využití a do popředí se dostávají moderní chemické obory, které nahrazují mnohé přírodní materiály levnějšími produkty (např. syntetická vlákna). Jedním z ukazatelů hospodářské vyspělosti je podíl obyvatel zaměstnaných v zemědělství, který u západních ekonomik dosahuje 2 - 10%, zatímco v nejhudších rozvojových zemích světa překračuje i 3/4 ekonomicky aktivních obyvatel. Z hlediska vytvářeného HDP je však hodnota zemědělské produkce ve světě i v rozvojových zemích subsaharské Afriky daleko nižší, viz kap.5.4.3.

Přestože v současném světě udávají tempo rozvoje zemědělství moderní technologie, mechanizace a chemizace výroby, stále ještě nalezneme tradiční zemědělské systémy, převážně rozvojových zemí, kde maximální adaptace na místní přírodní podmínky zatím neumožňuje větší rozvoj zemědělského sektoru.

V Africe, která stojí na periférii ekonomiky celého světa, se stále velké množství lidí věnuje zemědělství. Zhruba 3/5 afrického obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství jsou tzv. samozásobitelé (Reinöhllová, 2001). Tento typ zemědělství zajišťuje pouze potravu pro rodiny, a jen nepatrná část slouží k obchodu a představuje tak jen nepatrné finanční přílepení zemědělcům. Samozásobitelské zemědělství zpravidla nevytváří přebytky, jež by mohly být investovány do větší produkce. Větší farmy samozřejmě inklinují k tradiční koloniální

---

⁶⁸ Bičík a kol. (2003) uvádí, že do primárního sektoru patří i těžba nerostných surovin. V řadě zemí je však mnohdy zahrnován v rámci zpracovatelských odvětví do sekundárních odvětví.

produkci exportních plodin jako káva, kakao, bavlna a přírodní kaučuk⁶⁹. Tyto farmy jsou zpravidla ovládány velkými společnostmi, pokrývají desítky čtverečních kilometrů a zaměstnávají velká množství pracovníků. V Africe tak vzniká paradoxní situace, kdy obrovská množství plodin jsou exportována do USA, Evropy a Japonska, zatímco miliony lidí především v subsaharské Africe permanentně hladoví a řada exportně zaměřených států zároveň importuje velké množství drahých potravin z výše uvedených regionů. Musíme si uvědomit naprosto odlišnou zemědělskou politiku již bohaté státy chrání vysokými dovozními tarify vlastní produkty a domácím zemědělcům, kteří spíše než s neúrodou zápasí s nadprodukcí obilí a mléčných výrobků, nabízejí značné dotace. Výsledkem je, že celosvětové ceny takových produktů jsou ustavičně redukovány dokud s nimi Afrika nebude schopna soutěžit. Výjimku tak tvoří tržní plodiny, které nemohou růst v odlišném severním klimatu. Díky těmto tržním silám jsou africké finanční prostředky získané z exportu opětovně vkládány do pěstování těchto exportních plodin.

K porušení křehké rovnováhy afrického zemědělství stačí špatná neúroda či občanské nepokoje, jejichž následkem obyvatelstvo díky nedostatku základních potravin hladoví. Ironií dnešního světa je, že nadbytek potravin kumulovaný rozvinutými státy je pravidelně ničen, poněvadž by bylo ekonomicky nevýhodné transportovat potraviny přes oceán na tržiště chudých regionů světa. Západní Afrika je vskutku učebnicovým příkladem, kdy mohou exportní plodiny kumulovat národní bohatství, avšak soustředění se tímto směrem může přinášet značná rizika v podobě potravinového nedostatku a hladu, jak poznamenává opět Reinöhllová (2001). Je nutné si též uvědomit, že africké zemědělství je mnohem více zatíženo populačním růstem a s ním spojeným poklesem úrodnosti půdy. Neblahý vliv mají i klimatické výkyvy následované suchy a hladomory, ale také přetrvávající kmenová struktura, jež ovlivňuje vlastnické vztahy v zemědělství.

6.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZEMĚDĚLSKOU VÝROBU

6.2.1 Vzájemné působení přírodních a socioekonomických faktorů

V určitých oblastech světa existují zcela specifické přírodní podmínky, které podstatným způsobem ovlivňují zemědělskou činnost člověka. Přírodní neboli fyzikogeografické faktory dohromady vytvářejí mozaiku předpokladů, které člověka

---

⁶⁹ Tyto farmy jsou zpravidla ovládány velkými společnostmi, pokrývají desítky čtverečních kilometrů a zaměstnávají velká množství pracovníků

ovlivňují a on je zároveň může využívat. Mezi tyto faktory řadíme především klima, půdy a reliéf. Významným prvkem je také typ vegetace, která úzce souvisí především s dlouhodobým působením klimatu v dané oblasti.

V průběhu mnoha staletí byla zemědělská činnost silně ovlivněna hlavně klimatickými podmínkami, které převládaly nad působením člověka, čili socioekonomickými faktory. S postupem doby se však člověk vymaňoval z přímé závislosti na přírodní sféře a svou činností a chováním se snaží jejich působení na zemědělskou činnost co nejvíce omezit či využít. Přírodní podmínky tak ustupují do pozadí, zatímco vliv člověka narůstá. Dnes již například existuje řada způsobů hospodaření v nepříznivých klimatických podmínkách aridních oblastí⁷⁰. Díky mechanizaci dokázali zemědělci využít i svažité a méně přístupné terény. Hektarové výnosy jsou díky chemizaci, biologizaci a mechanizaci mnohem vyšší než přirozená úrodnost půd. Působení člověka na krajinu prostřednictvím zemědělství, ať již pozitivní či negativní (nevhodné osevňovací postupy, nadměrné zavlažování a hnojení, rozorávání celin apod.), tak postupně převládá nad působením fyzickogeografického prostředí.

6.2.2 Přírodní podmínky pro zemědělství v západní Africe

Při pobřeží Guinejského zálivu, v oblasti rovníkového klimatického pásu, nalezneme tropický deštný prales⁷¹, pro nějž je typický výskyt lateritických a červených tropických půd, viz schéma 1. Podnebí této klimatické oblasti se vyznačuje velkým množstvím srážek s ročními úhrny více než 3000 mm a patří tudíž k nejdeštivějším regionům Afriky. Na pobřeží se vyskytují rozsáhlé mangrovové porosty oddělující oceán od rozsáhlých náplavových nížin, kam přináší množství sedimentárního materiálu velké západoafrické řeky (Niger, Mono, Volta, Tano, Bandama, Sassandra, Cavally, Sewa, Komoé, Gambie, Senegal a další). Půdotvorné procesy, jež jsou závislé především na klimatických podmínkách, probíhají ve vlhkých tropech západní Afriky daleko rychleji (velká vlhkost a vysoké teploty) a charakteristický je zde zejména proces lateritizace⁷². Jak uvádí D' Hoore (1968), povaze zdejších lateritických půd odpovídá rotační domorodé hospodaření, které při zvyšujícím se tlaku obyvatelstva na půdu a tím pádem zkracování doby klidu (půdní latence), velmi rychle tyto půdy vyčerpávají a sklizně klesají. Velmi často tak dochází k degradaci půd beztak už méně vhodných k zemědělskému hospodaření. Náplavové půdy v pobřežních oblastech a při

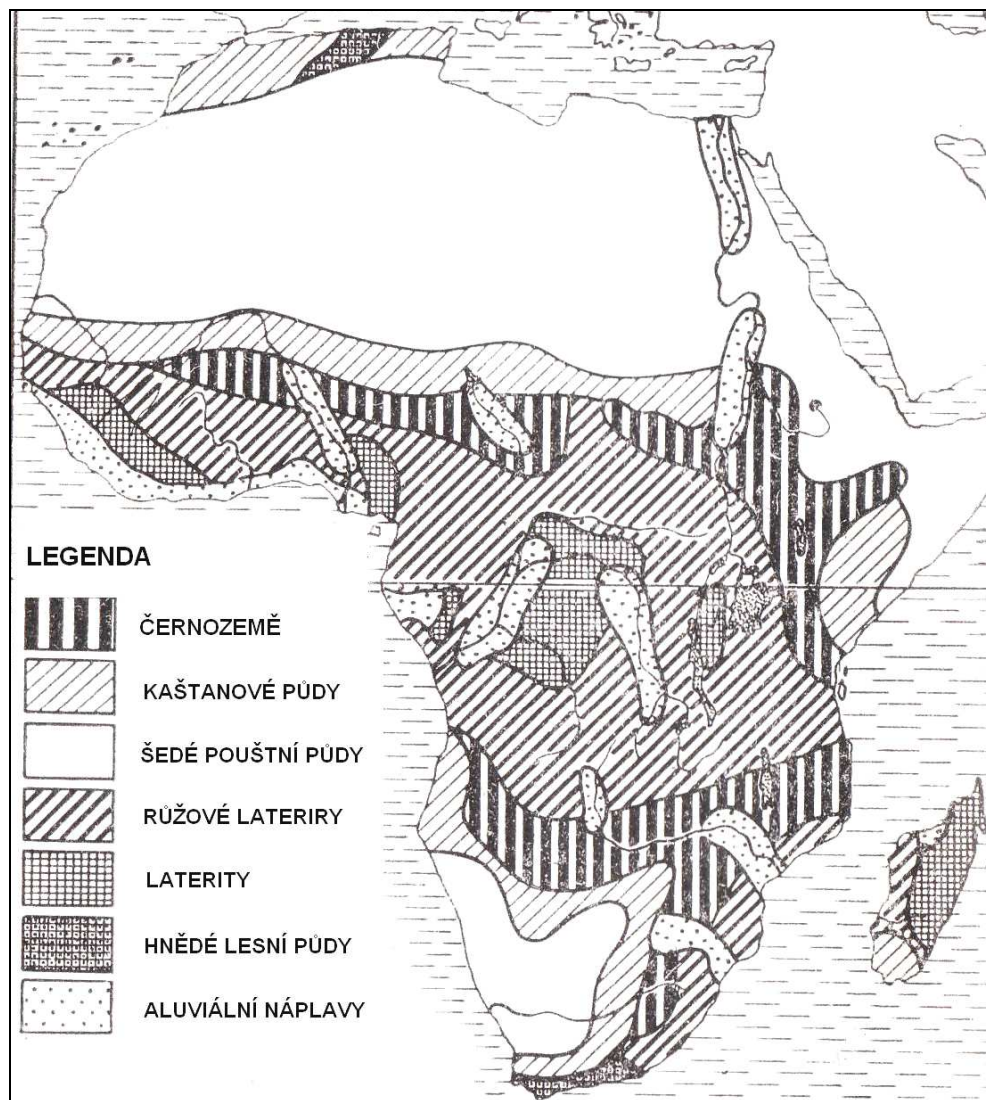
⁷⁰ Řada pouštních a polopouštních oblastí světa byla díky zavlažovacím systémům přeměněna v úrodné krajiny

⁷¹ tzv. hornoguinejský prales.

⁷² *lateritizace (feralitizace)*, která probíhá ve stále vlhkém horkém rovníkovém a tropickém podnebí. Při lateritizaci dochází k vyplavování kyseliny křemičité H_2SiO_3 z půdní hmoty a v půdě zůstává Fe_2O_3 a Al_2O_3 . Sloučeniny železa dávají půdě žluté až červené zbarvení (www.zemepis.com).

povodí velkých řek, viz výše, jsou poměrně vhodné k zemědělskému využívání. V západní Africe lze zemědělsky obhospodařovat i regiony periodicky zaplavované slanou, sladkou i brakickou vodou, například v Libérii (D' Hoore, 1968).

Schéma 1. Půdní poměry Afriky

Zdroj: upraveno podle: Votrubec, 1973

Komerční zemědělství v této oblasti je založeno na pěstování trvalých plodin jako je palma olejná, banány, káva, kakao a mango. Z obilovin lze v této části vlhkých tropů pěstovat vyšlechtěnou kukuřici, méně však již rýži, která vyžaduje k dokončení vegetačního cyklu delší období sucha. Tradiční zemědělství sloužící především k samozásobitelství produkuje jamy a kasavu. Pro živočišnou výrobu jsou zdejší klimatické podmínky naprosto nevhodné a

vytvářejí příhodné prostředí pro výskyt řady tropických chorob. Ještě dnes můžeme v západní Africe nalézt rozsáhlé oblasti zamořené mouchou tse-tse způsobující spavou nemoc.

Další klimatickou oblastí, která výrazně formuje půdní a vegetační kryt v západní Africe, je subekvatoriální pásmo, které dosahuje až na 17 - 18° s.z.š. Severní hranice této oblasti prakticky koresponduje s vymezením fyzickogeografického regionu Súdán⁷³. Z hlediska vegetace, viz schéma 2., se jedná o oblasti lesnatých až travnatých savan, které na severu přecházejí v sušší stepní formace, na jihu se setkáváme s lesnatou savanou zvanou miombo, pro níž je typické pěstování trvalých plodin jako sorgo a batáty (sladké brambory). Z klimatického hlediska je podstatné ubývání srážek směrem do vnitrozemí a zvětšující se výkyvy teplot v průběhu roku, roste tzv. kontinentalita klimatu. Oblast je pod vlivem pasátového proudění a vyznačuje se jediným dešťovým obdobím (červen). V jižních oblastech Súdánu, kde roční srážky dosahují alespoň 1500 mm, se opět setkáváme s lateritickými a tudíž méně vhodnými půdami. Velkou část produkce zde tvoří exportní plodiny- káva, palma olejná a banány. Z jednoletých plodin se sklízí především kukuřice, jamy a kasavy. Vzhledem k suššímu klimatu, ale i eliminaci mouchy tse-tse člověkem, se chovají i hospodářská zvířata.

Na laterity navazují v severnějších částech kaštanové hnědé půdy suchých stepí, obohacené karbonátovými solemi, jež patří k jedněm z nejúrodnějších v celém západoafrickém regionu. V oblastech súdánských vnitrozemských savan středního toku Nigeru směrem k Čadskému jezeru, se vyskytují dokonce černozemě s vyšším podílem humusové složky (Votrubec, 1973). Delší období sucha v severních oblastech této klimatické oblasti je celkem vhodné k produkci oříšků kešu, sorga, kukuřice a prosa. Setkáváme se i s pěstováním bavlny a větší rozšíření má i domorodý chov zvířat. Zemědělská činnost v této oblasti kulminuje v okolí mohutného toku Nigeru a jeho přítoků. Na úrodných půdách v povodí řek se díky větší vlhkosti a zavlažování sklízí sorgo, bavlna, cukrová třtina, ale batáty a proso. Severní oblasti západní Afriky již spadají do tropického klimatického pásu, který z velké části zabírají pouštní a polopouštní rostlinné formace největší aridní oblasti světa Sahary. Pravidelné srážky se vyskytují pouze v nejjižnějších regionech, avšak vnitrozemí je již extrémně suché a téměř nevhodné k jakékoli lidské činnosti. Tento typ klimatu zpomaluje půdotvorné procesy, takže se zde vytvářejí pouze pouštní šedozemě s nedostatkem organických látek. Z hlediska zemědělství se dají využívat jenom díky

---

⁷³ Súdán je z fyzickogeografické regionalizace Afriky přechodnou oblastí mezi Saharou a vlhkými tropy. Roční srážkové úhrny se v Súdánu pohybují mezi 250 mm na severu a místy až 1500 mm na jihu. Díky odlišným srážkovým úhrnům se v Súdánu setkáváme s odlišnými typy savan. Súdán se nachází na jih od 18° s.š. na západě a 16° s.š. na východě. Severní okraj Súdánu se nazývá Sahel, tj. okraj.

zavlažování, v oblastech, kde díky výstupu podzemních vod vznikly oázy s větším množstvím vody, nebo tam, kde jsou občasně srážky zesíleny horskými masivy.

Schéma 2. Klimatické oblasti západní Afriky

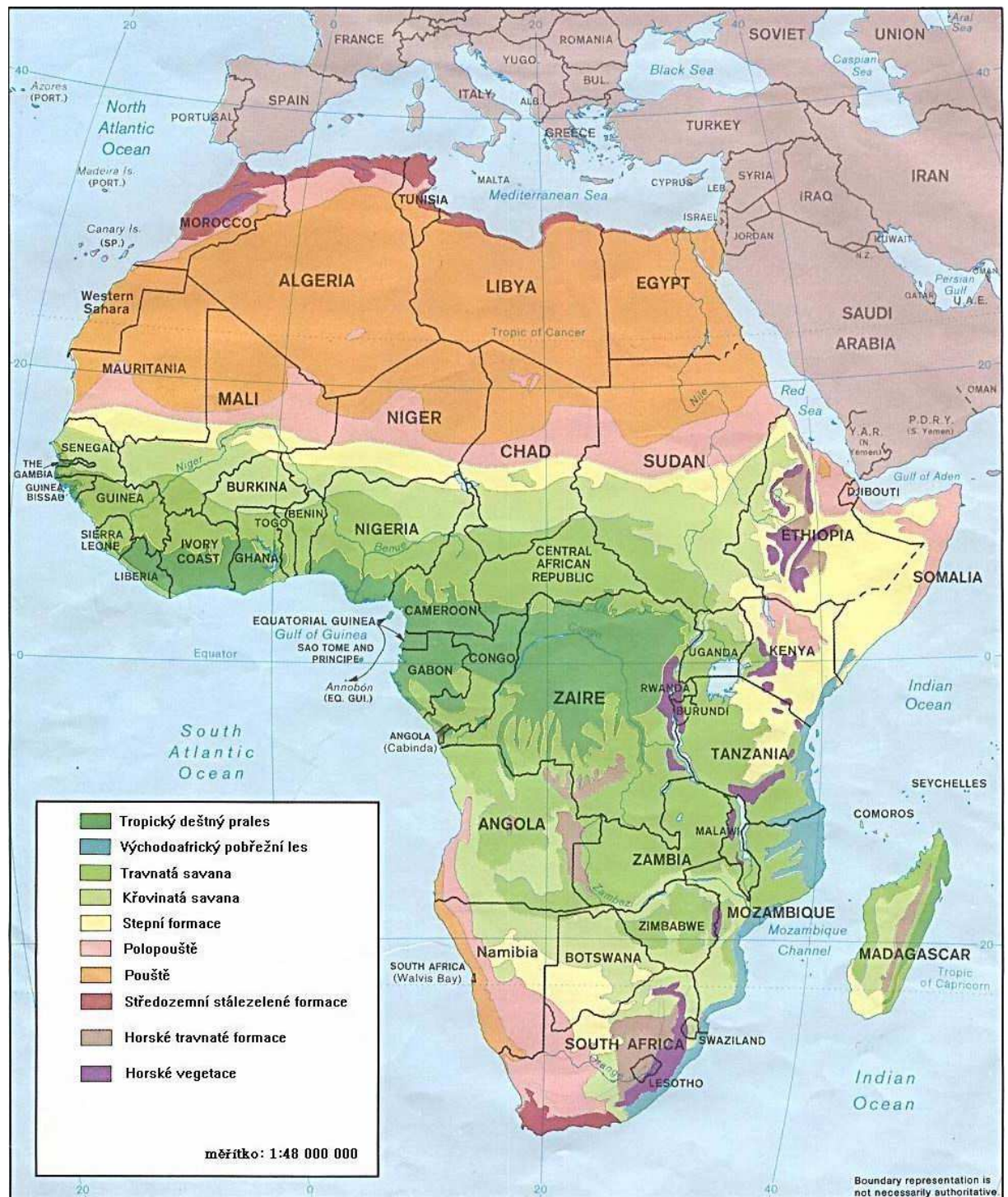
Zdroj: upraveno podle: www.worldatlas.com

Ve střední části státu Niger vystupuje do průměrných nadmořských výšek okolo 1000 m pohoří Air, v sousedním Mali pak zhruba stejné výšky dosahuje Iforaská plošina. V těchto pohořích, jak uvádí Votrubec (1973), spadne dokonce více srážek než v alžírském Ahaggaru, který vystupuje do výšek kolem 3000 m, což dovoluje alespoň skromné obdělávání půdy a zavlažování. Typickým znakem tohoto hospodaření, a to nejen v západní Africe, je zasolování půd, které vzniká díky neuváženému zavlažování. Vysoký výpar v těchto aridních oblastech způsobuje hromadění vápenatých a křemičitých solí v povrchových vrstvách půdy (Buckle, 1996). V oblastech kde srážky nedosahují ani 300 mm/rok nalezneme pouze roztroušené trnité křoviny a traviny, které jsou zemědělsky využívány nomádickými pastevcí.

Jednotlivé klimatické oblasti západní Afriky (viz schéma 3.) mají, jak bylo uvedeno výše, specifické fyzikální vlastnosti, které bezprostředně ovlivňují osídlení a na něj navazující zemědělskou činnost zdejšího obyvatelstva. Limitujícím faktorem se zdá být především přítomnost vody v krajině, určené přímo srážkami a jejich pravidelností. V 70. - 80. letech 20. století byla oblast Sahelu ve znamení výrazného období sucha oproti předcházejícím desetiletím, což výrazně ovlivnilo produkci řady plodin a stavy dobytka. Mnohé státy postihly hladomory (Mali, Niger a Mauretánie), které musely být řešeny potravinovou pomocí ze

zahraničí. Ukázalo se, že hlavním cílem řady západoafrických zemí by měl být rozvoj vodního hospodářství (budování přehrad, zavlažovacích systémů apod.) a samozřejmě infrastruktury, jež byly proklamovány společenstvím ECOWAS již v počátcích jeho založení, viz kap.4.5.2.

Schéma 3. Vegetační pásma v Africe

Zdroj: upraveno podle: www.lib.utexas.edu

6.2.3 Socioekonomické faktory ovlivňující zemědělskou výrobu v západní Africe

Druhou skupinou faktorů ovlivňujících zemědělskou výrobu jsou socioekonomické podmínky vznikající působením člověka. Převaha těchto faktorů nad působením přírodních podmínek je dnes již víceméně patrná ve všech částech světa, které jsou zemědělsky využívány. Jejich základy se vytvořily zčásti v minulosti (osídlení, poloha zemědělských závodů atd.), zčásti je vytváří společnost současná (Bičík, 1982). Ve vyspělých tržních ekonomikách světa (USA, Evropa, Japonsko apod.) zahrnujeme do těchto podmínek celou škálu různorodých faktorů, jež souvisejí s vyspělou zemědělskou společností, dlouhodobými tradicemi a vývojem a ustálenými populačními trendy. Řada autorů zabývajících se přehledem těchto faktorů v různých oblastech a zemích uvádí několik zásadních podmínek, které většinou působí komplexně. Nyní se podrobněji podíváme na socioekonomické faktory, jimiž se zabývá Bičík (1982) a pokusíme se nalézt jejich ekvivalenty v socioekonomických podmínkách západní Afriky.

1. Dosažená vývojová úroveň společnosti
2. Vlastnictví a způsoby využívání půdy
3. Trhy
4. Doprava a poloha závodu
5. Cla, omezení a subvence v zemědělství
6. Velikost a typ závodů
7. Práce a pracovní síly
8. Mechanizace, chemizace
9. Produktivita a intenzita výroba

Ve většině západoafrických rozvojových zemích zatím nejsou veškeré socioekonomické faktory plně rozvinuty a podrobněji se proto budeme zabývat pouze těmi, jež mají zásadní vliv na rozvoj zemědělské výroby.

Dosažená **vývojová úroveň společnosti** v zemích západní Afriky patří stále k nejnižším na světě, což se projevuje především velkým podílem obyvatelstva pracujících v zemědělství, přesahující v některých státech 75%. Přesto je však struktura a objem produkovaných zemědělských výrobků dosti jednoduchá a závislá na požadavcích zahraničních trhů. Zároveň tento zobecňující faktor vytváří předpoklady pro rozvoj veškerých tržních vazeb a ovlivňuje i příliv kapitálu do zemědělství.

Vlastnictví půdy společně se zvyky, které se vztahují k jejímu dědictví, bývají obtížně překročitelnou překážkou zemědělského rozvoje. Webster a Wilson (1980) uvádějí, že nejrozšířenějším systémem vlastnictví půdy v tropické Africe je „komunální vlastnictví půdy“, které rozděluje půdu mezi kmenem a jednotlivcem. V pasteveckých společnostech je vlastnictví půdy společné. Dědické nároky na půdu se nejčastěji uplatňují mezi syny, ale mohou existovat i různé zvyky, díky nimž může dědit i vlastníková žena či jeho synovci. Různé dědické tradice často skýtají mnohé problémy ve využití půdy a ve spojení s kmenovými zvyky často směřují proti individuálním iniciativám. Pokud se půda rozděluje mezi syny, často dojde k rozdrobení polí a ta pak nemohou být efektivněji využívána. Podobně je tomu tak i ve vztahu mezi vlastníkem a jejím nájemcem, kdy mohou vznikat sociální problémy až projevy násilí. Vlastníci půdy se snaží rok od roku zvyšovat nájemní ceny a nájemci pak často nemají prostředky na inovaci pronajatých půd. Časté jsou i situace kdy nájemci musejí část své produkce přenechávat vlastníkovi či od něj nakupovat zemědělské nářadí a potřeby pro domácnost. Vzniká tak v podstatě jakási dluhová spirála v níž nájemce půdy neustále splácí částí své úrody předešlé závazky a materiální prostředky (Webster a Wilson, 1980). Hlavním problémem tedy zůstává obtížně překonatelná kmenová struktura, v jejímž rámci hraje vlastnictví půdy a dodržování tradičních zvyků stále nepřekonatelné překážky.

V rozvojových zemích západní Afriky je vlastnictví půdy pravděpodobně klíčovou otázkou při řešení dalšího ekonomického rozvoje. Jestliže toto zemědělství nestačí pokrývat potřeby rychle rostoucí populace, měla by nastoupit taková agrární reforma, jež by likvidovala kmenové feudální přežitky, podobně jako tomu bylo v případě pozemkových reformů řady asijských států, po nichž následovala tzv. „**zelená revoluce**“, jak uvádí Reinöhllová (2001). Od konce 60. let 20. století proběhla „zelená revoluce“ poměrně úspěšně v řadě rozvojových zemí celého světa s výjimkou subsaharské Afriky. Hlavní neúspěch této reformy spočíval především v sociální oblasti, v níž kmenové uspořádání společnosti nebylo schopno překonat zavedené způsoby hospodaření a odpoutání se od zavedeného způsobu života. Když k tomu ještě připočítáme katastrofální sucha na počátku 70. let a překážky rize ekonomického charakteru (nedostatek financí na nákup osiv, zemědělská technika, sýpky na uskladnění obilí apod.), je zcela zřejmé, že podmínky pro zdárný úspěch „zelené revoluce“ nebyly prakticky splněny.

Budeme-li pokračovat v hodnocení socioekonomických podmínek z hlediska **vytvoření trhů**, musíme si uvědomit, jak obrovskou roli zde hraje samozásobitelské zemědělství, které víceméně slouží pouze k vlastní domácí potřebě a téměř neprodukuje výrazné přebytky

s nimiž by obyvatelstvo bylo schopno trvale obchodovat. S trochou nadsázky lze tvrdit, že „jestliže není s čím obchodovat, pak nejsou vytvořeny ani trhy“. Neprodukují-li zemědělci výrazné přebytky po nichž by byla poptávka na trzích, nelze ani očekávat vytvoření opačných vazeb, kde by požadavky trhů ovlivňovaly úroveň zemědělské výroby. V západní Africe je díky orientaci zemědělství na export a samozásobitelství rozvoj tržních mechanismů stále v zárodcích a trhy vytvořené v zalidněných oblastech mají pramálo společného s evropskými představami.

Naprostou nezbytnou roli hraje v socioekonomických faktorech **doprava** nebo-li infrastruktura, která má bezprostřední návaznost na trhy a zemědělské výrobní oblasti. Bez patřičného dopravního systému v zásadě nemohou fungovat jakékoli vazby mezi zemědělskou výrobou a spotřebiteli. Nedostatečná infrastruktura, typická pro rozsáhlé regiony západní Afriky, je stále obrovskou překážkou na cestě rozvoje všech ekonomických sektorů. Transport je důležitý nejen pro přepravu zemědělských produktů, neméně závažná je i funkce zásobovací, kdy se naopak k výrobcům dostávají semena, chemikálie, hnojiva a stroje (Bičík, 1982). V podmínkách západní Afriky stále existují rozsáhlé periferní oblasti bez napojení na infrastrukturu, ačkoli řada projektů v rámci společenství ECOWAS již byla započata. Železniční a nákladní automobilová doprava slouží především pro účely exportního zemědělství, kdežto samozásobitelé jsou často odkázáni na pěší dopravu svých přebytků do oblastí s větší koncentrací obyvatelstva (trhy).

Cla, omezení a subvence⁷⁴ v zemědělství jsou další významnou součástí tržních mechanismů, které jsou pro země západní Afriky velmi důležité, vzhledem ke zmíněné orientaci zemědělství a perifernímu postavení vůči globálnímu trhu. V rámci mezinárodních dohod byla Světovou obchodní organizací (WTO) zavedena opatření na ochranu vnitřních trhů a liberalizaci obchodu. Předmětem Dohody o zemědělství z roku 1994 je především snižování bariér v přístupu na trh, minimalizování vnitrostátní podpory a likvidaci subvencí v exportu. Z hlediska západní Afriky je důležité, že patří mezi rozvojové oblasti, jež mají určité výhody, díky nimž nemusí snižovat subvence a cla na zemědělské výrobky jako rozvinuté země (www.wto.org/english/docs_e/gattdocs_e.htm). Rozvojové země mají též více času na naplňování svých závazků. Pro nejhudší země světa je také velmi významná Dohoda z Cotonou⁷⁵, která umožňuje bezcelní dovoz některých tradičních exportních komodit i státům v subsaharské Africe. V případě státních podpor nebo-li subvencí v zemědělství hraje v západní Africe dominantní roli vliv zahraničních finančních prostředků, které do značné

---

⁷⁴ Finanční podpory většinou s přesným účelem využití (wikipedia.org).

⁷⁵ Proběhlo zde kolo jednání organizace GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu, General Agreement on Tariffs and Trade).

míry nahrazují nedostatek domácího kapitálu. Zatímco v západních rozvinutých ekonomikách jsou snahy o maximální redukci státních intervencí, v nejméně rozvinutých zemích západní Afriky se díky dohodám WTO nemusí subvence snižovat vůbec. Vlády rozvojových zemí by měli podporovat rozvoj zemědělství hlavně v oblasti administrativy, legislativy a finančních podpor. Důležité je zavedení půjček na různé účely, zejména na investice do mechanizace či hnojiv, budování infrastruktury, skladovacích prostorů a zavlažování. Zcela zásadní se však jeví podpora rozvoje místního zpracovatelského průmyslu, zaměřeného na zpracovávání domácích produktů (www.wto.org/english/docs_e/gattdocs_e.htm).

Další součástí složitého působení socioekonomických faktorů je **velikost a typ zemědělských závodů**. Jak již vyplývá z vlastnictví půdy, existuje na jedné straně množství samozásobitelských zemědělců pracujících v podstatě neefektivně na rozdrobených polích, na druhé straně pak nalezneme mnohahektarové farmy spadající pod větší společnosti, které zaměstnávají velká množství pracovníků a jejichž produkce je zaměřena na exportní plodiny. Bohužel větší podpora malého a středního podnikání zatím v zemědělství nezakotvila a je stále spíše otázkou budoucnosti.

Jak již bylo uvedeno dříve, soustřeďuje západoafrické zemědělství značné **množství ekonomicky aktivních obyvatel** (přes 75%), přitom je však jeho produktivita velmi nízká. Reinöhllová (2001) poukazuje na nepřímou závislost mezi podílem osob zaměstnaných v zemědělství a úrovni hrubého národního produktu na obyvatele⁷⁶. Rozvojové země západní Afriky, které věnují velkou pozornost zemědělské výrobě, dosahují světově nejnižších hodnot HDP na obyvatele a ve většině z nich se často řeší otázky podvýživy a potravinové pomoci okolního světa. Vysoký podíl pracovníků v zemědělství je důsledkem celého sociálně ekonomického vývoje, kterým řada chudých států zatím neprošla. Z hlediska pracovních sil v západní Africe jsou však důležité i okolnosti týkající se samotné kvality pracovních sil. Nemocnost práceschopného obyvatelstva dosahuje nejvyšších hodnot na světě. Připočteme-li k tomu ještě nízký věk, špatné či omezené vzdělání a nezkušenost mladé generace, ocitneme se na prahu příčin neefektivní zemědělské společnosti (další charakteristiky populace viz kap. 6.2.4.).

Mechanizace a chemizace v zemědělství úzce souvisí především s pracovními silami, ale i celkovým rozvojem společnosti. V západní Africe nebyly dosud tyto faktory více rozvinuty, a to nejen z nedostatku finančních prostředků. Důležitou okolností je velký přebytek pracovních sil ve venkovských oblastech, kterým by mechanizace práce v zemědělství vzala obživu (Bičík, 1982), a které není možno přesunout do jiných odvětví

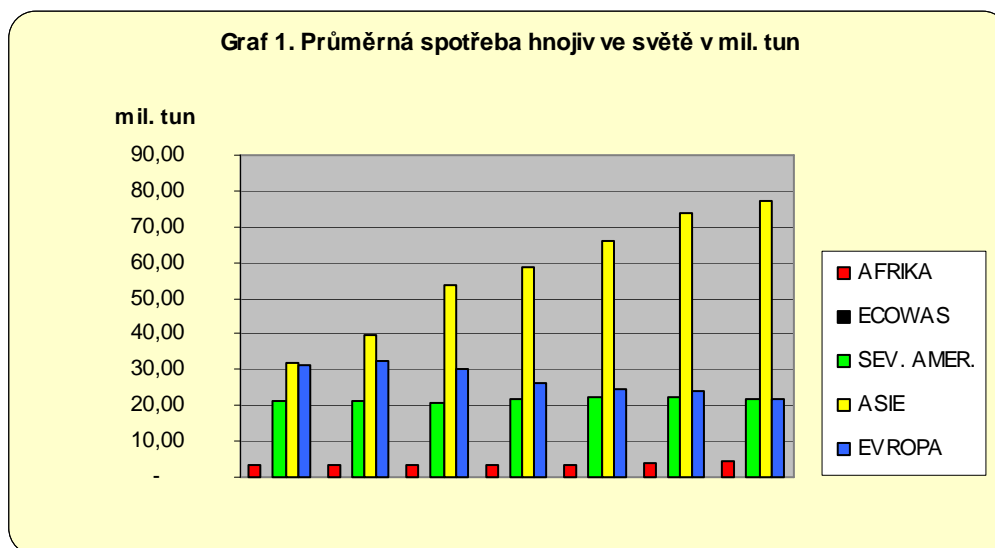
⁷⁶ Nejvyšší úroveň HDP na obyvatele dosahují rozvinuté ekonomiky s těsnou vazbou hospodářství na ostatní sektory a s dobře vybavenými zemědělci a závody.

hospodářství. Ve většině oblastí je typický malý až zanedbatelný počet zemědělské techniky. Většina prací je tak prováděna lidskou silou případně s použitím tažných zvířat. Také vybavení zemědělců je stále velmi primitivní (motyky, hole, dřevěné rýče apod.) a použití finančně náročných traktorů si mohou dovolit pouze bohatší vlastníci velkých farem. Problém v rozšíření orby pomocí traktorů, spočívá i v nevhodnosti hlubší orby, která urychluje promývání a ochuzování půd při použití těžších traktorů (Webster a Wilson, 1980). Lehké traktory však nezmohou nic s tvrdými lateritickými půdami, a proto se používají středně těžké typy traktorů (Votrubec, 1973). Použití hnojiv je vhodným prostředkem ve zvyšování výnosů, jejímuž rozšíření brání opět finanční problémy.

Tabulka 1. Průměrná hodnota spotřeby hnojiv ve vybraných světových regionech v mil tun

REGION	1980-82	1983-85	1988-90	1991-93	1994-96	1997-99	2000-02
SVĚT	100,03	111,45	116,03	98,83	95,30	102,58	101,97
AFRIKA	3,40	3,44	3,63	3,62	3,53	3,78	4,28
ECOWAS	0,33	0,39	0,49	0,59	0,43	0,46	0,46
SEV. AMER.	21,09	21,24	20,47	21,64	22,43	22,52	21,91
ASIE	32,07	39,93	53,61	58,65	66,16	73,73	77,12
EVROPA	31,38	32,38	29,92	26,38	24,69	24,19	21,87

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Jak je patrná z tab. 1. a grafu 1., je používání hnojiv v Africe teprve v kolébce a dosahuje pouze 0,5% světové spotřeby. Paradoxní ovšem je, že řada států v čele se Senegalem vyváží ohromná množství fosfátů (až 25% světové těžby – unctad.org.), které slouží k výrobě hnojiv.

Na jedné straně použití insekticidů a fungicidů omezilo rozšíření mnoha chorob a nákaz, na druhé straně však dochází i k opačným výsledkům, kdy nesprávné používání hnojiv může kontaminovat půdy chemickými látkami, jež se posléze mohou dostávat i do podzemních vod a ohrozit zdraví obyvatel.

Produktivita a intenzita zemědělské výroby úzce souvisí s dosaženým rozvojem mechanizace a chemizace a úrovní pracovních sil. Bičík (1982) charakterizuje intenzifikaci jako proces zvyšování množství produkce z jednotky plochy, případně snižování množství půdy potřebné k získání jednotky produkce.⁷⁷ V případě západní Afriky si musíme uvědomit, že domácí zemědělská produkce, při rostoucím tlaku populace na množství potravin, není schopna dosáhnout větší intenzity výroby, jestliže stále chybí dostatečné investice do mechanizace, používání hnojiv, zavlažování, nových osevních postupů apod.

Příkladem jsou hektarové výnosy plodin určených k přímé spotřebě, jež vykazují nejnižší hodnoty v celosvětovém měřítku, viz tab. 2.

Tabulka 2. Hektarové výnosy vybraných plodin států ECOWAS určených k přímé spotřebě obyvatel v porovnání se světovými hodnotami v letech 1980 - 2004 (hg/ha *)

<i>plodina</i>	REGION	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
<i>kukuřice</i>	SVĚT	33 460	35 108	38 008	41 748	44 875
	ECOWAS	9 302	11 819	11 323	13 165	14 374
<i>proso</i>	SVĚT	7 375	7 477	7 475	7 635	8 193
	ECOWAS	7 103	7 690	6 704	7 295	7 858
<i>rýže</i>	SVĚT	29 837	33 099	35 878	37 950	39 283
	ECOWAS	14 776	16 310	16 483	16 310	15 673
<i>sorgo</i>	SVĚT	14 546	14 097	13 822	14 036	13 586
	ECOWAS	9 285	8 630	7 864	8 891	9 008
<i>jamy</i>	SVĚT	71 438	77 810	102 563	100 585	100 676
	ECOWAS	74 246	80 831	108 217	103 745	102 945
<i>kasava</i>	SVĚT	92 720	98 073	98 579	99 751	109 217
	ECOWAS	82 427	92 299	98 494	102 030	100 888

Zdroj: FAOSTAT, 2008

* kg = (hg/ha)krát 100/1000

Jak je patrné z tab. 2. jsou průměrné hektarové výnosy kukuřice a rýže dlouhodobě poloviční až třetinové, což vypovídá o nízké produktivitě lidské práce a v případě kukuřice se může jednat o celkově obtížnější prosazování v nepůvodních podmínkách západní Afriky. Naopak obilniny typu prosa a sorga, které jsou hlavní součástí obživy se v tropických podmínkách západní Afriky daleko více prosadily. Hlíznaté plodiny (např. kasava a jamy),

⁷⁷ Produktivitou práce v zemědělství se myslí množství zemědělské produkce, kterou vyrobil jeden pracovník v zemědělství.

díky ohromné světové produkci západní Afriky (viz kap.7.3.2), do jisté míry zkreslují hodnoty světových hektarových výnosů. Patrné je to zejména v případě jamů⁷⁸.

Podobná situace panuje také v případě exportně důležitých plodin, viz tab. 3. a 4. Ačkoli se západní Afrika podílí téměř 65% na světové produkci kaka, (viz kap.7.3.1), hektarové výnosy jsou zde oproti ostatním významným producentům mnohem nižší, na což má zásadní vliv opět nižší produktivita lidské práce v tropických oblastech tohoto regionu. Z tab. 3. je tedy naprosto evidentní jak západní Afrika zkresluje svojí absolutní produkcí průměrné hektarové výnosy světové produkce kaka.

Tabulka 3. Hektarové výnosy kaka nejvýznamnějších produkčních oblastí světa v letech 1980 – 2004 (hg/ha)

kaka	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
SVĚT	3 558	4 249	4 570	4 746	4 843
J. AMERKA	4 995	4 873	3 985	3 522	3 044
JV. ASIE	8 651	8 535	7 372	8 692	10 617
ECOWAS	3 115	3 950	4 639	4 862	4 852

Zdroj: FAOSTAT, 2008

V případě arašídů nám detailnější pohled na západoafrické významné producenty ukazuje značnou variabilitu a mnohem nižší výnosy, oproti vysoké a modernizované produkci v případě USA. Podíl na tom má s největší pravděpodobností nízká mechanizace a kvalita lidské práce na arašídových plantážích, ale i další ztráty způsobené nedostatkem kvalitních postřiků (na plísň, hmyz) či jiné faktory.

Tabulka 4. Hektarové výnosy arašídů významných producentů ECOWAS a porovnání s USA v letech 1980 – 2004 (hg/ha)

arašíd	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Burkina Faso	5 820	6 977	7 338	8 788	8 301
Ghana	11 597	13 245	8 281	9 681	10 351
Nigérie	8 785	12 068	12 403	10 992	15 300
Senegal	6 585	10 107	7 627	8 964	7 798
ECOWAS	7 184	9 843	9 114	9 652	11 284
USA	27 564	27 851	26 063	28 710	31 985

Zdroj: FAOSTAT, 2008

⁷⁸ Například v Jižní Asii jsou hektarové výnosy jamů dvakrát vyšší než v západní Africe, FAOSTAT,2008.

6.2.4 Populační charakteristiky ovlivňující zemědělství v západní Africe

Vývoj a charakteristika populace západoafrických zemí tvoří podstatu socioekonomických podmínek působících na zemědělskou činnost člověka. Struktura, kvalita a velikost populace jsou zdrojem pracovních sil v zemědělství. Mezi nejvýznamnější ukazatele tohoto charakteru patří zejména porodnost, úmrtnost, populační růst, kojenecká úmrtnost a migrace obyvatel, kterým se následně budeme věnovat ve vztahu k zemědělství. Podrobněji se pak zabýváme charakteristikou zemědělské populace a zmiňujeme také některé hlavní problémy společnosti, které jsou v přímém vlivu se zemědělskou činností.

6.2.4.1 Základní populační ukazatele

Jak je patrné z přílohy 2., populace všech zemí západní Afriky se za posledních 25 let téměř zdvojnásobila a tempo populačního růstu zde dosahuje nejvyšších hodnot na světě. Západoafrické země se svými zhruba 250 miliony obyvatel tvoří téměř 1/3 africké populace a v řadě ukazatelů dosahuje nejvyšších hodnot na světě, viz tab. 5. Při pohledu na tuto tabulku můžeme zjistit především vysoké hodnoty **porodnosti**⁷⁹, **úmrtnosti** a vysokou kojeneckou úmrtnost

Tabulka 5. Základní demografické ukazatele integrace ECOWAS v porovnání se světem

ukazatel	REGION	1957	1967	1977	1987	1997	2007
naděje dožití (let)	SVĚT	49,7	56,2	59,9	62,9	64,6	66,5
	ECOWAS	37,9	41,2	44,9	47,7	46,8	47,3
porodnost *	SVĚT	35,5	33,4	28,3	27,0	22,6	20,3
	ECOWAS	49,9	49,2	49,1	48,4	44,5	40,3
úmrtnost *	SVĚT	17,5	13,2	10,7	9,6	8,9	8,6
	ECOWAS	26,7	23,3	20,2	17,8	16,4	13,3
populační růst %	SVĚT	1,8	2,0	1,8	1,7	1,4	1,2
	ECOWAS	2,3	2,6	2,9	3,1	2,8	2,7
kojenecká úmrtnost *	SVĚT	138,3	101,2	83,3	65,5	58,4	49,7
	ECOWAS	180,4	159,3	138,8	123,6	116,0	106,0

* na tisíc obyvatel

Zdroj: vlastní zpracování podle stats.unctad.org/Handbook/TableView

⁷⁹ . Vysoká porodnost je úzce spojena s náboženstvím (islám v severní Africe) a také nevědomostí obyvatel. Černošské populace v subsaharské Africe mají porodnost v úzkém vztahu s tradicemi, respektive kulturou, kdy patriarchální společnost s vysokým počtem potomků je výrazem mužství

Neustálý pokles úmrtnosti až na 13,3 promile v roce 2007, má příčiny v neustálému přílivu zdravotní péče, příchodu základních léčiv, běžných ve vyspělých státech (např. antibiotika), a také v lepších potravinách

Populační růst, který v západoafrických zemích kulminoval v 70. - 80. letech 20. století, dosáhl nejvyšší hodnoty v roce 1987 (více než 3%), teprve v posledních letech postupně klesá, viz tab. 5. Pro stále se zvětšující populaci je třeba vyprodukovat více potravin zejména zvýšením výnosů ze stávajících ploch (Webster a Wilson, 1980). Populační tlak způsobuje poklesy v produktivitě oblastí obhospodařovaných primitivním způsobem. Tradiční způsob hospodaření v minulosti stačil k uživení populace, ale s rostoucím počtem obyvatel se snižuje úrodnost půd a logicky klesají i výnosy. V pasteveckých oblastech rostoucí počet obyvatelstva a tím pádem i jejich dobytka způsobuje nadměrné spásání pastvin a zvyšuje tak rizika půdní eroze a následné ničení rozsáhlých ploch. Vysoké hodnoty populačního růstu způsobené hlavně stále vysokou porodností při snižující se úmrtností, se prakticky promítají do stagnace zemědělské výroby a nedostatečné produkce základních potravin.

Při pohledu na tab. 5. nás bezpochyby zaujmou vysoké hodnoty **kojenecké úmrtnosti**, v níž západní Afrika opět vévodí světovým žebříčkům. Ačkoli se tyto hodnoty stále zlepšují díky dokonalejší zdravotní péči, prevenci, očkování a hlavně zlepšujícím se hygienickým opatřením a informovatelnosti, vykazuje západní Afrika stále nadprůměrné hodnoty. Velmi nízká je v zemích společenství ECOWAS i **naděje na dožití**, jež patří opět k nejhorším světovým údajům, viz tab. 5. Přestože tyto ukazatel souvisí se zemědělstvím spíše nepřímě, jsou výrazným obrazem rozvojové zemědělské společnosti západní Afriky, kde všechny populační parametry dosahují nadstandardních hodnot, které jsou však pro tyto zemědělské populace obvyklé.

Z hlediska vnitroregionálního pohledu dosahuje několik států na západě regionu výrazně lepší demografické ukazatele, viz příloha 1. Jedná se o Kapverdy, Senegal a Gambii. Domníváme se, že je to způsobeno příznivějším klimatem této oblasti, ale i celkově vyšší životní úrovní, podpořené pozitivními trendy v sektorové struktuře hospodářství (např. rozvoj rekreace⁸⁰). Na opačném konci populačních charakteristik zemí ECOWAS se již tradičně objevují dva státy – Libérie a Sierra Leone⁸¹. Jak již bylo zmíněno dříve, potýkají se oba státy s následky krvavých občanských válek, které negativně ovlivňují nejen ekonomický rozvoj těchto států, ale především bezprostředně zasáhly do populačních tendencí. Například v Libérii byl populační růst koncem 80. let dokonce v záporných hodnotách, způsobených

---

⁸⁰ Celkově lepší údaje mají také státy v příznivější oblasti tzv. akkerské nížiny (Ghana, Togo e Benin).

⁸¹ Ve státech Sierra Leone a Libérie, které jsou nejvíce postiženy válkou, nastala trochu paradoxní situace, kdy rozvrácený průmysl a služby „vyhnaly“ množství lidí do zemědělského sektoru.

obrovskou migrací obyvatel do sousedních zemí v důsledku vnitřních konfliktů v zemi, viz příloha 1.

Důležitým faktorem ovlivňujícím počet obyvatel v mnoha zemích jsou **migrace**. Jak bylo uvedeno na příkladu Libérie, může jít o čistě válečné migrace, související s pronásledováním a terorizováním civilního obyvatelstva, daleko pravidelnější a z hlediska zemědělství důležitější jsou migrace pracovní. Západní Afrika patří k oblastem nejvýznamnějších pracovních migrací na světě. Mnoho lidí vyhledává práci v jiných regionech z důvodů populačního tlaku a nedostatku půdy. Migranti přicházejí s vidinou lepších výdělků především do měst jak v rámci státu, tak i poměrně vzdálených zemích. Každoročně přichází do jižní Ghany a Pobřeží slonoviny tisíce zemědělských dělníků na sklizeň kakaových bobů a burských oříšků z Burkiny Faso, Mali a Nigeru. V zemích na jihu Sahelu zase dochází k sezónním migracím za pracemi při sklizni burských oříšků. Dalším typem migrací, které bychom mohli řadit k zemědělství jsou sezónní pohyby nomádických pastevců po rozlehlých částech Sahelu v závislosti na dešťových srážkách⁸².

6.2.4.2 Zemědělská populace v zemích ECOWAS

Populační růst v západní Africe silně působí především na zemědělství, v němž stále pracuje nejvyšší počet ekonomicky aktivních obyvatel ze všech sektorů⁸³. Přestože i v zemích ECOWAS můžeme nalézt trvalý pokles podílu zemědělského obyvatelstva, viz tab. 6. a graf 2., drtivá většina států má v zemědělství více než 70% pracujících lidí.

Extrémní situace panuje například v Burkina Faso a Nigeru, viz. tab. 6., kde se podíl zemědělského obyvatelstva vůči ostatním sektorům hospodářství ve sledovaném období prakticky nezměnil. Dlouhodobě vysoké podíly nalezneme ještě v Mali, Guinei a Guinei Bissau. Relativně příznivější údaje vykazují Kapverdy a Nigérie. Posledně jmenovaný stát však celkovou situaci v ECOWAS silně zkresluje. Ačkoli v roce 2004 pracovalo v nigerijském zemědělství pouze 30 % obyvatelstva, v absolutním počtu to znamená asi 1/3 celkové zemědělské populace ECOWAS. I když tento podíl ve sledovaném období výrazně klesl, viz tab. 6., absolutní počet obyvatel v nigerijském zemědělství je poměrně vyrovnaný.

---

⁸² Významné jsou též migrace do těžebních oblastí Nigérie (ropná střediska), Ghany (diamanty a zlato) a Guinejské republiky (bauxit).

⁸³ Vysoká zaměstnanost v zemědělství a zároveň nadstandardní hodnoty všech populačních ukazatelů, jsou naprosto charakteristické pro všechny rozvojové státy světa.

Tabulka 6. Procentuelní podíl obyvatel pracujících v zemědělství ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

Stát	1980	1985	1990	1995	2000	2004
Benin	67,3	65,4	63,5	58,8	54,0	50,1
Burkina Faso	92,2	92,3	92,4	92,4	92,3	92,2
Gambie	84,4	83,2	81,9	80,4	79,0	77,8
Ghana	60,8	59,7	58,6	57,4	56,2	55,2
Guinea	90,9	89,0	87,2	85,6	83,9	82,3
Guinea-Bissau	87,5	86,4	85,3	84,1	82,8	81,8
Kapverdy	36,7	33,5	30,7	26,5	23,0	20,3
Libérie	76,6	74,5	72,5	70,1	67,7	65,5
Mali	89,0	87,4	85,8	83,6	81,0	78,7
Niger	91,3	90,5	89,8	88,8	87,7	86,8
Nigérie	53,9	48,4	43,0	38,0	33,3	29,8
Pobřeží slon.	64,7	62,2	59,8	54,6	49,2	44,8
Senegal	80,7	78,8	76,8	75,3	73,8	72,4
Sierra Leone	69,8	68,6	67,5	64,8	62,2	60,0
Togo	68,8	67,1	65,5	62,7	59,7	57,3
ECOWAS	65,2	61,7	58,1	54,5	51,0	48,3

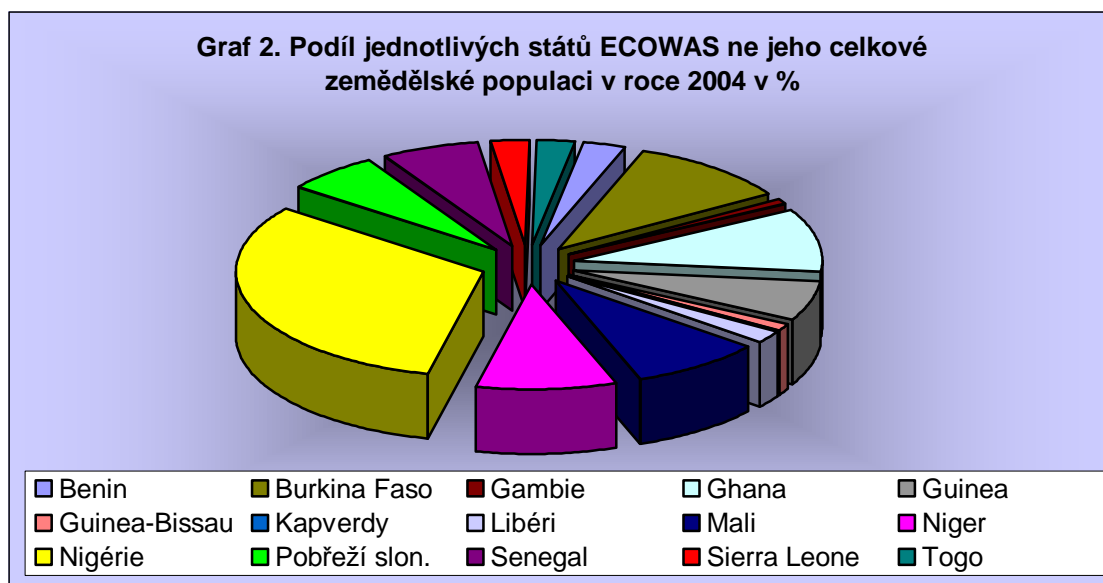
Zdroj: FAOSTAT, 2008

Tabulka 7. Absolutní hodnoty obyvatel pracujících v zemědělství ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004 (tisíce obyv.)

Stát	1980	1985	1990	1995	2000	2004
Benin	2 328	2 626	2 954	3 219	3 360	3 463
Burkina Faso	6 288	7 137	8 246	9 514	10 983	12 345
Gambie	551	643	767	897	1 037	1 137
Ghana	6 717	7 894	8 957	10 052	11 007	11 801
Guinea	4 261	4 746	5 337	6 268	6 807	7 095
Guinea-Bissau	694	770	867	1 001	1 132	1 257
Kapverdy	106	106	107	104	100	96
Libérie	1 432	1 619	1 547	1 493	1 991	2 284
Mali	6 267	6 953	7 760	8 654	9 642	10 549
Niger	5 099	5 916	6 869	8 024	9 425	10 782
Nigérie	34 680	35 873	36 985	37 922	38 220	37 827
Pobřeží slon.	5 456	6 510	7 474	7 841	7 789	7 571
Senegal	4 471	5 021	5 640	6 281	6 928	7 488
Sierra Leone	2 260	2 458	2 735	2 647	2 745	3 103
Togo	1 732	1 997	2 265	2 425	2 724	2 873
ECOWAS	82 342	90 269	98 510	106 342	113 890	119 671

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Největší odliv obyvatel ze zemědělství je pouze tam, kde je ve větší míře rozvinuta těžba nerostných surovin a ropy (Nigérie, Pobřeží Slonoviny). Avšak ani trvalý růst tohoto těžebního odvětví nemůže sám o sobě zmenšit chudobu, poněvadž v něm není vytvořena širší zaměstnanecká základna. V případě Gambie se domníváme, že stabilní hodnoty zemědělské populace mohou být odrazem rozvoje cestovního ruchu.

Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

Vzhledem k současným populačním trendům (především pokles nárůstu populace) a postupnému nárůstu ostatních sektorů, alespoň v některých státech ECOWAS, můžeme v blízké budoucnosti předpokládat další pokles podílu zemědělského obyvatelstva vzhledem k ostatním odvětvím hospodářství. Zvyšující se tlak na půdu v zemědělských oblastech, rozpad kmenového zřízení, ale i větší rozvoj průmyslu, způsobuje příliv obyvatelstva z venkovských oblastí, do měst a jejich zázemí. V naději za lepší životní podmínky odchází ze zemědělství především mladší obyvatelstvo, které však často nenajde uplatnění a žije takřka na okraji společnosti v tzv. slumech⁸⁴. Obrovské množství těchto lidí je prakticky bez trvalé práce, zůstává nezapojeno do jakéhokoli ekonomického dění a pohybuje se za hranicí absolutní chudoby.

V souvislosti s odlivem venkovského obyvatelstva se zvyšuje urbanizace, která je však v západní Africe jednou z nejnižších na světě, viz. tab. 8. Ještě v první polovině 80. let 20. století byla ve většině zemí ECOWAS urbanizace nižší než 30 %, v žádném státě však nepřekročila 40 % hranici. Vyšší míru urbanizace (okolo 50 %) dosáhly zejména ekonomicky vyspělejší země ECOWAS (Senegal, Kapverdy, Nigérie a Ghana). Naopak nejchudší zemědělské státy v čele s Burkina Faso, Mali a Nigerem, mají stále velkou převahu venkovského obyvatelstva, viz. tab. 9.

⁸⁴ Jako slumy se označují rozsáhlé chudinské čtvrti velkých měst především v rozvojových zemích. Typickým příkladem slumů jsou africká velkoměsta. Obyvatele, dají-li se tak nazývat, jsou vesměs mladí lidé bez práce, matky s dětmi či různé gangy. Bují zde kriminalita a násilí, množství lidí šíří nakažlivé choroby apod.

Tabulka 9. Vývoj urbanizace ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004 v %

<i>Stát</i>	<i>1980</i>	<i>1985</i>	<i>1990</i>	<i>1995</i>	<i>2000</i>	<i>2004</i>
Benin	27,3	30,8	34,5	38,4	42,3	45,3
Burkina Faso	8,5	11,4	13,6	15,2	16,7	18,2
Gambie	19,6	22,3	24,9	26,4	26,2	26,1
Ghana	31,2	32,9	36,5	40,2	43,9	46,0
Guinea	19,1	22,1	25,4	28,8	32,6	35,9
Guinea-Bis.	17,3	20,3	23,7	27,6	31,5	34,7
Kapverdy	23,5	32,9	44,1	48,7	53,3	56,6
Libérie	35,0	39,3	42,0	42,0	44,9	47,7
Mali	18,5	21,0	23,8	26,9	30,2	33,0
Niger	12,6	14,3	16,1	18,2	20,6	22,7
Nigérie	26,9	30,7	35,0	39,5	44,1	47,5
Pobřeží slon.	34,7	37,5	39,8	41,7	43,6	45,3
Senegal	35,7	37,5	40,0	43,8	47,4	50,3
Sierra Leone	24,1	26,9	30,0	33,3	36,7	38,8
Togo	22,9	26,5	28,5	30,8	33,4	35,9
ECOWAS	25,5	28,8	32,4	36,1	39,8	42,6

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Tabulka 10. Vývoj podílu venkovského obyv. států ECOWAS v letech 1980 – 2004 v %

<i>Stát</i>	<i>1980</i>	<i>1985</i>	<i>1990</i>	<i>1995</i>	<i>2000</i>	<i>2004</i>
Benin	72,7	69,2	65,5	61,6	57,7	54,7
Burkina Faso	91,5	88,6	86,4	84,8	83,3	81,8
Gambie	80,4	77,7	75,1	73,6	73,8	73,9
Ghana	68,8	67,1	63,5	59,8	56,1	54,0
Guinea	80,9	77,9	74,6	71,2	67,4	64,1
Guinea-Bis.	82,7	79,7	76,3	72,4	68,5	65,3
Kapverdy	76,5	67,1	55,9	51,3	46,7	43,4
Libérie	65,0	60,7	58,0	58,0	55,1	52,3
Mali	81,5	79,0	76,2	73,1	69,8	67,0
Niger	87,4	85,7	83,9	81,8	79,4	77,3
Nigérie	73,1	69,3	65,0	60,5	55,9	52,5
Pobřeží slon.	65,3	62,5	60,2	58,3	56,4	54,7
Senegal	64,3	62,5	60,0	56,2	52,6	49,7
Sierra Leone	75,9	73,1	70,0	66,7	63,3	61,2
Togo	77,1	73,5	71,5	69,2	66,6	64,1
ECOWAS	74,5	71,2	67,6	63,9	60,2	57,4

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Unikátní pohled nám umožňuje porovnání údajů v tab. 6. a 10., kde se zabýváme podíly zemědělského a venkovského obyvatelstva v západní Africe. V tomto regionu, podobně jako v dalších subsaharských oblastech, téměř koresponduje množství zemědělského obyvatelstva s obyvatelstvem žijícím ve venkovském prostředí. Jinými slovy to znamená, že skoro všichni lidé pracující v zemědělství žijí zároveň ve venkovských sídlech. I toto je zcela typický charakter nejchudších zemědělských států světa. S výjimkou subsaharské Afriky se tento

model vyskytuje pouze u podobně zaostalých zemědělských států jihovýchodní Asie (Laos, Vietnam a Kambodža).

6.2.4.3 Významné problémy států ECOWAS ve vztahu k zemědělství

Pomineme-li přírodní vlivy, kterým se částečně věnujeme v kap.6.2.2., jsou hlavní příčinou zaostalosti západoafrických států ekonomické, politické a sociální problémy. Jednotlivé problémy jsou navzájem provázány složitými vazbami, a nemůžeme je v rámci této práce detailněji rozebírat. Přesto však shrneme především ty, které bezprostředně souvisí se zemědělskou činností.

Chudoba a hlad

Zřejmě nejsložitějším problémem většiny států subsaharské Afriky je obrovské množství obyvatel žijících na hranici chudoby a trpících hladem. Ačkoli může mít chudoba v různých částech světa odlišné podoby, v Africe především znamená „mít hlad“. Nejčastějším vyjádřením tzv. extrémní chudoby je úroveň 1 USD na den. V Africe, jak uvádí Novotný (Geografické rozhledy č.1, 2006/07), však musíme mít na zřeteli i neekonomické ukazatele kvality života (dostupnost pitné vody, nutriční hodnoty potravin, zdravotní stav, vzdělání aj.). Říká se, že Afrika se nemůže nikdy dostat ze své chudoby sama, protože je uzavřena v začarovaném kruhu chudoby. Co je začarovaný kruh chudoby vysvětluje Světová banka⁸⁵ takto: „když jsou lidé chudí, nemají možnost nic uspořít, protože musí všechno utratit na nezbytné statky. Když nejsou úspory, tak nejsou investice. Když nejsou investice, není růst“. Podle mnoha ekonomů v Africe dochází k tomu, že nelze zvýšit produkci právě proto, že tam není možná akumulace kapitálu. Proč tedy zůstává Afrika nadále v bludném kruhu chudoby, ačkoli je příjemcem množství rozvojové pomoci, potravin a technologií? Zásadní rozdíl spočívá zřejmě v neexistenci soukromého vlastnictví. Lidé v Africe však nespoří ani to málo, co by mohli, protože ve většině zemí je takový politický režim, který neumožňuje, aby lidem zůstalo to, co si uspoří.

Podle údajů FAO⁸⁶ trpí podvýživou v tropické Africe zhruba 150 milionů lidí. Nejhorší situace panuje dlouhodobě v zemích Sahelu, kde katastrofální sucha a následná neúroda v 70. – 80. letech způsobila, že více než 40 % zdejší populace nemá zabezpečen

---

⁸⁵ Beyond Economic Growth, World Bank, September 2000,
http://www.worldbank.org/depweb/beyond/beyondbw/begbw_06.pdf

⁸⁶ FAO (Food and Agriculture Organisation), neboli Organizace pro výživu a zemědělství.

základní denní příjem potravy. Okolo 50% podvyživených obyvatel vykazují západoafrické státy Mali, Niger a Mauretánie a středoafrický Čad. Alarmující je i skutečnost, že v celé Africe trpí podvýživou přes 40 % dětí ve věku do 5 let, tedy v období, kdy je dostatečný příjem potravy obzvlášť důležitý. V Africe se však více než jinde ve světě setkáváme se zajímavým důsledkem vlivu tradičního způsobu života na výživu dětí, jak uvádí Spousta (2002). Častým jevem je z důvodů pověr odmítání určitých druhů potravin, které mohou být významným zdrojem bílkovin a energie. Tak například maso prý způsobuje horečnatá onemocnění, vejce zase dělají z dětí zloděje a po rybách dostane dítě červy. Důležitá je v tomto směru tedy i určitá osvěta, která by pomohla odbourat tyto nesmyslné předsudky.

V mnoha rozvojových zemích byly problémy hladu a výživy obyvatel vyřešeny například pomocí tzv. „zelené revoluce“, viz kap.6.2.3, ale v Africe, kde přežívá silný vliv kmenového zřízení doprovázený nestabilní sociální situací, zelená revoluce neuspěla (Frajer, Geografické rozhledy č.1, 2006/07). Řešení krizové situace tak paradoxně nedokáže pomoci ani sektor, který je na produkci potravin zaměřen. Obrovské plochy v západní Africe jsou osety plodinami, které neslouží jako potraviny, nýbrž jako exportní pochutiny pro západní svět. Například polovina území Senegalu byla oseta burskými oříšky určeným západním továrnám na margarín (Spousta, 2002). Primitivní samozásobitelské zemědělství není schopno vyrobit dostatečné množství potravin při neustále rostoucím počtu obyvatel a zvětšujícím se tlaku na půdu. Mezi země s chronickým nedostatkem potravy patří státy postihované přírodními katastrofami a válečnými událostmi. Mezi dlouhodobé a významné importéry potravin v západní Africe patří, včetně již zmíněných států Sahelu, také Libérie, Ghana a Nigérie, tedy státy s významným světovým exportem některých plodin.

Jako mnohem závažnější problém, jak uvádí M. Gedlu (Britské listy, 2004), se ukazuje nesoběstačnost jednotlivých zemí ve výrobě potravin a jejich neúměrná závislost na dovozu; za podmínek, kdy africké země nebo většina z nich nejsou schopna vygenerovat dostatek příjmů a významná část populace prostě nemá dostatek prostředků k zakoupení potravin, je zřejmé, že taková kombinace faktorů působí jak časovaná bomba. Jinými slovy, jde o kumulativní důsledek chudoby, špatné potravinové strategie a přírodní limity. Další faktory, jako jsou konflikty, korupce, degradace životního prostředí, nerovná mezinárodní obchodní politika nebo infekční nemoci, jako malárie a AIDS, pouze dokreslují celkový obraz potravinového deficitu a hladu jaksi trvale obcházejících africký kontinent.

Zdraví obyvatel

Problematika zdravotního stavu obyvatel úzce souvisí s předcházejícím pojednáním o chudobě a hladu. Většina obyvatel jež trpí hladem má i značné zdravotní potíže vzniklé bezprostředně nedostatkem potravin. Stejně tak je toto obyvatelstvo náchylné k řadě různých infekčních onemocnění. Základní hygienické návyky jsou černošskému obyvatelstvu cizí, i když postupně dochází k jeho osvětě.

Mezi hlavní cíle v oblasti zdraví obyvatel, jimiž se zabývá řada mezinárodních organizací, patří v rámci západoafrického regionu 3 domény. Tou první je snaha o snížení mortality dětí ve věku do 5 let, dále zlepšení zdravotního stavu matek a boj proti nakažlivým chorobám. Například v boji s mnoha infekčními nemocemi byly sice zaznamenány značné úspěchy, přesto je největší hrozbou afrického regionu **virus HIV**. Subsaharská Afrika zůstává nejvíce zasaženou oblastí světa v rozšíření viru HIV, způsobující onemocnění AIDS (získané selhání imunity), viz příloha 3. Ačkoli v tomto regionu žije pouze 15 % světové populace, počtem nakažených lidí se podílí asi 2/3 na celkové světové úrovni HIV pozitivních⁸⁷. V západní Africe není situace ohledně rozšíření až tak tragická v porovnání s ostatními regiony. Určité zlepšení pandemie AIDS nastalo v posledních letech především v Nigérii, která patří v absolutním počtu infikovaných na přední místa v subsaharské Africe (zhruba 3,6 mil. obyvatel). Zajímavá je heterogenita rozšíření, kde na západě regionu vynikají státy s relativně nízkým počtem infikovaných lidí. Kapverdské ostrovy (0,2 %), Senegal (0,8 %), Gambie (1,2 %) a překvapivě i vnitrozemský Niger (1,1 %), se pozitivními údaji naprosto vymykají od ostatních subsaharských zemí. Velmi vážná situace začíná vznikat především v urbanizovaných oblastech a v okolí měst, které se mohou poměrně rychle stát skutečnými epicentry této smrtelné choroby⁸⁸.

Mezi další významná infekční onemocnění endemického charakteru, rozšířená v oblasti Guinejského zálivu, patří **malárie**. Ta se vyskytuje v oblastech západní Afriky především díky ideálnímu humidnímu klimatu.

Mezi další významná onemocnění, s kterými se nejčastěji potýkají země západní Afriky, patří tuberkulóza, žlutá zimnice, spavá nemoc a říční slepota.

---

⁸⁷ . Alarmující je i skutečnost, že tato oblast zahrnuje 90 % celosvětově infikovaných dětí. Existují odhady, že v subsaharské Africe žije dnes více než 11 milionů sirotků kvůli následkům HIV, (www.uneca.org/eca_programmes/srdc/wa/meetings).

⁸⁸ Tento případ se týká zejména měst Abidjan (21,3 % HIV), Yamoussoukro (11 %), Man (10,7 %), Abengourou (10,6 %) a Odienné (10,3 %) v Pobřeží slonoviny, dále měst Benue (13,5 %), Akwa Ibom (10,7 %) a Abuja (10,3 %) v Nigérii a také některých měst v Burkina Faso, například Ouahigouya (13,4 %).

Výskyt mnoha infekčních a dalších onemocnění bezprostředně souvisí s celkovou chudobou a je trpkým obrazem neutěšené sociální, politické a ekonomické situace ve většině zemí ECOWAS. Tento obraz je však ještě zvýrazněn dalším obrovským problémem, který celkovou realitu dokresluje – negramotnost.

Negramotnost obyvatel

Pokud se týče vzdělání obyvatelstva, patří subsaharská Afrika opět na poslední místa ve světě, i když se situace rok co rok zlepšuje. Přitom si musíme uvědomit, že gramotností se rozumí v podstatě „číst a psát“. Celkově africká gramotnost dosahuje dnes zhruba 60 %, ale mezi jednotlivými regiony i v rámci nich existují značné diference. Velkou heterogenitu ve vzdělání mají i státy západní Afriky. Ghana, Kapverdy, Nigérie a Togo představují jediné země v nichž gramotnost věkové skupiny 15-24 let přesáhla 75 %. Nejhorší údaje v celé Africe spadají díky nízké gramotnosti států Niger (25 %), Burkina Faso (38 %) a Mali (39 %) do teritoria západní Afriky⁸⁹.

Nízká negramotnost či nepřiměřené a nevhodné vzdělání obyvatelstva má v Africe dalekosáhlé důsledky. Jak již bylo uvedeno, patří subsaharská Afrika k oblastem nejvíce postiženým virem HIV, přesto však ohromné množství lidí o této nemoci ani neví, či jí nepřikládají významnou váhu. Podobně je tomu i v zemědělství, kde neznalost, neinformovanost, odmítání nových postupů, lpění na tradicích tribalistického systému a jiné zásahy, způsobují nízkou produktivitu a často i degradaci obdělávaných ploch. Typickým příkladem krachu zemědělství v Africe je jihoafrický stát Zimbabwe, kde vyhánění bílých farmářů (2000 - 2003) a navrácení půdy černošskému obyvatelstvu způsobily zničení prosperujícího zemědělství, obrovský ekonomický propad a odliv důležitého zahraničního kapitálu. Výsledkem takovéto likvidace je hladomor a „odliv mozků“ do jiných oblastí.

Výše uvedené problémy, ať už se týkají celé Afriky, či jednotlivých regionů, podmiňují často vznik dalších problémů a souvislostí, jež každodenně zasahují do života jejich obyvatel. Máme na mysli například problematiku otroctví a dětské práce, která je naprosto typická především pro západní Afriku. Například tisíce dětí z Mali pracují na kakaových plantážích v sousedním Pobřeží slonoviny, a rodiče, kteří je sem poslali za pár desítek dolarů, tajně doufají, že se o ně děti později budou starat ze svých výdělků, jak poznamenává Iliffe (2001). I toto je důsledkem obrovské chudoby.

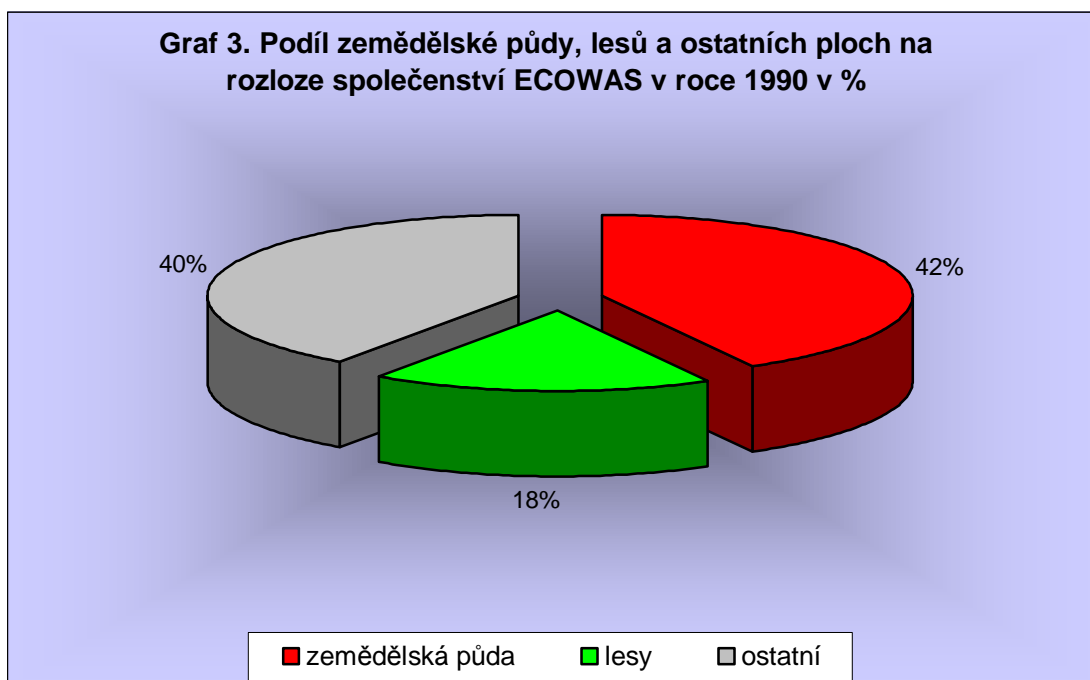
---

⁸⁹ ECA uvádí v tzv. miléniových cílech přijatých OSN (Milénium Development Goals, MDGs), že by se všechny západoafrické státy měly zaměřit především na základní vzdělání a zajistit, aby stejnou měrou byly vzdělávání chlapci i děvčata (unctad.org).

6.2.5 Struktura půdního fondu v západní Africe

Působení socioekonomických a přírodních podmínek v západní Africe má zásadní vliv na vývoj a strukturu půdního fondu, který je neodmyslitelnou součástí zemědělského sektoru. Vzhledem ke značné rozmanitosti fyzickogeografického prostředí (deštné lesy, různé typy savan, stepi, polopouště a pouště), se setkáváme i s rozličnými typy zemědělského využití krajiny. Zatímco ve vlhkých tropických oblastech okolí Guinejského zálivu tvoří podstatnou složku půdního fondu lesní oblasti⁹⁰, v aridních vnitrozemských regionech často nalezneme rozsáhlé plochy nevyužité půdy.

Podíváme-li se na graf 3., jenž umožňuje pohled na strukturu využití země v západní Africe v roce 1990, zjistíme nejmenší zastoupení lesních oblastí (necelých 18 %) a poměrně velký podíl zemědělsky nevyužitých ploch pouští a polopouští (asi 40 %). Na zemědělskou půdu (orná půda, trvalé plodiny a pastviny) zbývá asi 42 %.

Zdroj: FAOSTAT, 2008

⁹⁰ Tropický deštný prales v západní Africe tvoří jednak hornoguinejský prales, který zaujímá nížiny od Libérie po západní Ghanu, a jednak dolnoguinejský prales (konžský), jenž pokračuje z jižní Nigérie do střední a východní Afriky (Votrubec, 1973). Mezi lesní oblasti počítáme též tzv. lesnatou savanu, neboli miombo

Zemědělská půda tvoří podstatnou část půdního fondu nejčastěji v hustě osídlených oblastech s vhodnými přírodními podmínkami. Jak uvádí Webster a Wilson (1980), rozšiřují se zemědělské plochy na úkor lesních oblastí, v souvislosti s populačním růstem a potřebou zvýšené produkce, tzv. extenzivním způsobem.

V rámci západní Afriky vykazují nejvyšší podíly zemědělské půdy Nigérie, Gambie, Ghana, Pobřeží slonoviny a Togo, viz tab. 11 a schéma 4. Tyto státy mají nejvyšší hustotu zalidnění a zároveň největší absolutní počet obyvatel v zemědělství v rámci celé Afriky (FAOSTAT, 2008).

Tabulka 11. Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze zemí ECOWAS v letech 1980-2003 v %

Stát	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Benin	18,0	18,9	20,2	22,4	28,4	30,8
Burkina Faso	32,1	33,0	34,9	34,5	36,9	39,8
Gambie	49,5	54,8	56,4	56,2	66,3	68,9
Ghana	50,3	52,0	52,8	54,9	60,6	61,8
Guinea	48,2	48,4	48,9	49,6	50,0	50,6
Guinea-Bissau	38,3	40,1	41,4	41,7	45,1	45,1
Kapverdy	16,1	16,1	16,9	17,4	17,9	18,4
Libérie	23,1	23,2	23,4	23,2	23,3	23,4
Mali	25,8	25,9	25,9	26,9	28,0	28,0
Niger	24,2	24,3	26,1	28,8	29,6	30,4
Nigérie	76,2	76,9	78,0	78,8	75,8	78,6
Pobřeží slonoviny	53,5	56,4	58,7	60,8	61,4	61,7
Senegal	40,9	40,9	41,1	40,5	40,9	41,5
Sierra Leone	37,7	38,1	38,2	38,2	38,3	39,7
Togo	53,4	54,4	56,2	58,1	63,9	63,9
ECOWAS	39,8	40,3	41,4	42,7	43,3	44,4

Zdroj: FAOSTAT,2008

Ve sledovaném období (1980-2003), rostl podíl zemědělské půdy prakticky ve všech zemích ECOWAS, zejména však tam, kde byla možnost získat další půdu kácením a vypalováním lesů. V některých státech se již rozloha zemědělské půdy příliš nezvětšuje (Libérie, Senegal a některé státy v oblastech Sahelu). Stěžejním důvodem může být zřejmě nedostatek závlahových systémů, které by mohly rozšířit rozlohu zemědělské půdy. Hlavními složkami zemědělského půdního fondu jsou orná půda, pastviny a trvalé kultury (plochy oseté trvalými plodinami).

Orná půda tvoří v západní Africe v roce 2003 zhruba třetinový podíl na celkové zemědělské půdě, a oproti roku 1980 tak vzrostla asi o 5 % (viz graf 4. a 5. a tab. 12.) Nárůst rozlohy orné půdy je patrný prakticky ve všech zemích, nicméně, mezi jednotlivými státy existuje značná heterogenita v podílu orné půdy na celkové půdě zemědělské, viz schéma 5. Největší podíly orné půdy v roce 2003 byly zjištěny především u států na pobřeží Guinejského zálivu, jmenovitě Benin, Togo, Nigérie a Gambie. Vysoké hodnoty pak dosahuje také vnitrozemská Burkina Faso a ostrovní stát Kapverdy.

Tabulka 12. Podíl orné půdy na zemědělské půdě v zemích ECOWAS v letech 1980-2003 v %

Stát	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Benin	74,0	74,2	71,1	71,0	74,5	76,4
Burkina Faso	31,2	32,7	36,8	35,9	40,0	44,4
Gambie	27,7	26,7	28,6	28,3	38,1	40,4
Ghana	15,8	19,4	21,4	22,9	27,3	28,4
Guinea	5,9	6,1	6,1	7,2	7,9	8,8
Guinea-Bissau	18,4	20,0	20,0	19,9	18,4	18,4
Kapverdy	58,5	58,5	60,3	60,0	61,1	62,2
Libérie	14,4	14,7	15,3	14,3	14,6	14,7
Mali	6,3	6,3	6,4	10,1	13,4	13,4
Niger	33,2	31,7	33,4	39,7	38,6	37,6
Nigérie	39,6	40,1	41,0	41,7	40,3	42,0
Pobřeží slonoviny	11,3	13,1	12,8	14,9	15,7	16,6
Senegal	29,1	29,0	28,7	28,0	29,3	30,2
Sierra Leone	16,6	17,4	17,7	17,7	17,8	20,0
Togo	64,3	64,7	65,8	66,7	69,1	69,1
ECOWAS	26,8	27,2	28,1	30,2	30,8	31,9

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Přestože v období 1980 - 2003 roste podíl orné půdy integrace ECOWAS spíše pozvolna, zaznamenala solidní nárůst například Ghana, Burkina Faso a Mali, kde díky stabilnější politické situaci dochází k nárůstu zemědělského sektoru⁹¹, a byly dokončeny některé zavlažovací projekty, viz kap.7.5. Na příkladu výše uvedených států je tedy patrné, že zavlažovací projekty mohou výrazně ovlivnit agrární sektor, tudíž by se stejným směrem měly vydat i další země, mající s v této oblasti velké potíže.

Největší část zemědělského půdního fondu v zemích západní Afriky tvoří **pastviny**, využívané k pasení dobytka (viz tab. 13. a graf 4. a 5.). Pastviny mají výrazný podíl i na

⁹¹ Nárůst orné půdy se děje na úkor poklesu pastvin, zatímco plochy oseté trvalými kulturami jsou víceméně stabilní

celkové rozloze (zhruba 30 %) západní Afriky. Z hlediska zemí ECOWAS je důležitý jejich pokles zejména na úkor orné půdy, patrný fakticky ve všech státech integrace. Pohled na zmíněnou tabulku dokládá, že kromě Beninu, Toga a Kapverdských ostrovů, kde převládá ve struktuře zemědělského půdního fondu orná půda, mají všechny ostatní státy nadpoloviční podíl pastvin. Kromě států v oblastech Sahelu (např. Mali a Niger), mají vysoký podíl této složky půdního fondu také země v západních částech integrace, kde již nespadne tolik srážek jako ve vnitřních končinách Guinejského zálivu, viz schéma 6.

Tabulka 13. Podíl pastvin na zemědělské půdě ECOWAS v letech 1980-2003 v %

<i>Stát</i>	<i>1980</i>	<i>1985</i>	<i>1990</i>	<i>1995</i>	<i>2000</i>	<i>2003</i>
Benin	21,8	21,1	24,2	21,8	17,2	15,9
Burkina Faso	68,3	66,4	62,7	63,5	59,4	55,0
Gambie	71,6	72,7	70,6	70,9	61,3	58,9
Ghana	70,0	67,7	66,7	64,1	57,8	56,7
Guinea	90,4	90,0	89,8	87,8	87,0	85,9
Guinea-Bissau	78,1	74,6	72,1	71,7	66,3	66,3
Kapverdy	38,5	38,5	36,8	35,7	34,7	33,8
Libérie	77,6	77,3	76,4	77,4	77,1	76,9
Mali	93,6	93,5	93,5	89,8	86,5	86,5
Niger	66,7	68,2	66,6	60,3	61,3	62,3
Nigérie	56,8	56,3	55,5	54,8	56,0	54,0
Pobřeží slonoviny	75,3	71,5	68,7	66,3	65,7	65,3
Senegal	70,8	70,8	71,0	71,6	70,2	69,3
Sierra Leone	81,5	80,7	80,3	80,3	80,0	77,3
Togo	32,9	32,4	31,3	30,3	27,5	27,5
ECOWAS	69,5	68,9	67,7	65,5	64,6	63,5

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Zatímco rozvinuté zemědělství vyspělých států světa zažívá trvalý nárůst pastvin na úkor orné půdy, v rozvojových ekonomikách západní Afriky je tento trend zcela opačný. Již mnohokrát zmíněný populační tlak na půdu a snahy o maximalizaci exportní produkce, se projevují právě zvyšováním podílu orné půdy na úkor pastvin, ale i lesů (vypalování).

Přestože je v zemích západní Afriky nesporný nárůst **trvalých kultur** (plochy oseté trvalými monokulturami – kakao, káva, podzemnice olejná, bavlna a další), tvoří tato složka zemědělského půdního fondu jeho nejmenší součást (necelých 5 %), viz tab.14.

Z ekonomického hlediska jsou však trvalé plodiny nejvýznamnější stránkou západoafrického zemědělství, poněvadž i v dnešní době přinášejí stále velké zisky. Proto se domníváme, že některé údaje poskytované organizací FAO, nemusí odpovídat skutečnosti a plocha osetá trvalými kulturami, bude zřejmě větší. Významný podíl trvalých plodin vykazují

především Pobřeží slonoviny, Ghana a v poslední době také Guinea-Bissau, viz tab.14. Také Nigérie, vzhledem ke své velké rozloze, přispívá výrazně svým podílem do celkové plochy trvalých kultur v zemích ECOWAS. Nízké hodnoty naopak sledujeme v severních státech Mali, Niger a Burkina Faso, čili v regionech Sahelu, viz schéma7.

Tabulka 14. Podíl trvalých plodin na zemědělské půdě v zemích ECOWAS v letech 1980-2003 v %

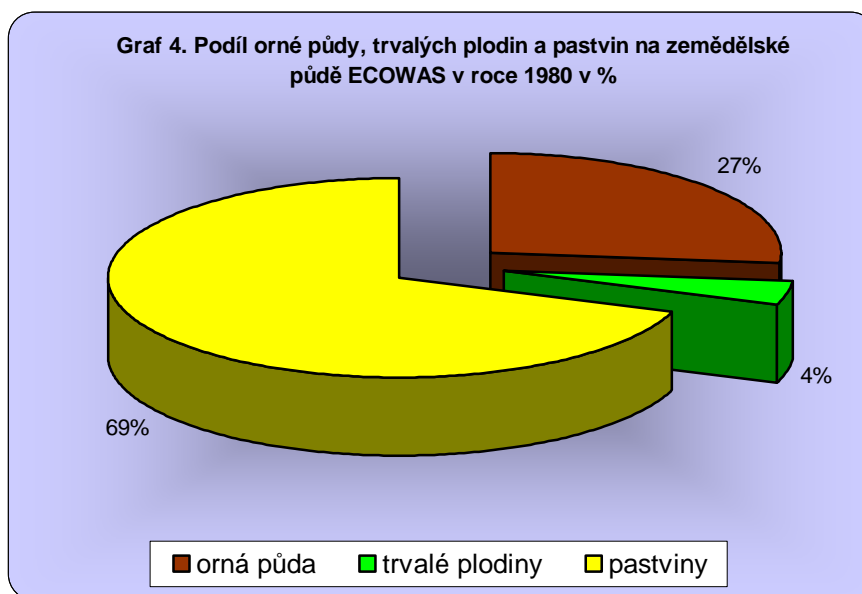
Stát	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Benin	4,2	4,7	4,6	7,1	8,3	7,7
Burkina Faso	0,5	0,9	0,6	0,6	0,6	0,6
Gambie	0,7	0,6	0,8	0,8	0,7	0,6
Ghana	14,2	12,9	11,9	13,0	14,9	14,9
Guinea	3,7	4,0	4,2	5,0	5,1	5,2
Guinea-Bissau	3,5	5,4	7,8	8,4	15,2	15,3
Kapverdy	3,1	3,1	2,9	4,3	4,2	4,1
Libérie	8,0	8,0	8,2	8,3	8,3	8,5
Mali	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Niger	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nigérie	3,6	3,6	3,5	3,5	3,8	4,0
Pobřeží slonoviny	13,3	15,4	18,5	18,9	18,7	18,1
Senegal	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,6
Sierra Leone	1,8	1,9	2,0	2,0	2,2	2,6
Togo	2,8	2,9	2,8	3,0	3,3	3,3
ECOWAS	3,7	3,9	4,1	4,3	4,6	4,6

Zdroj: FAOSTAT, 2008

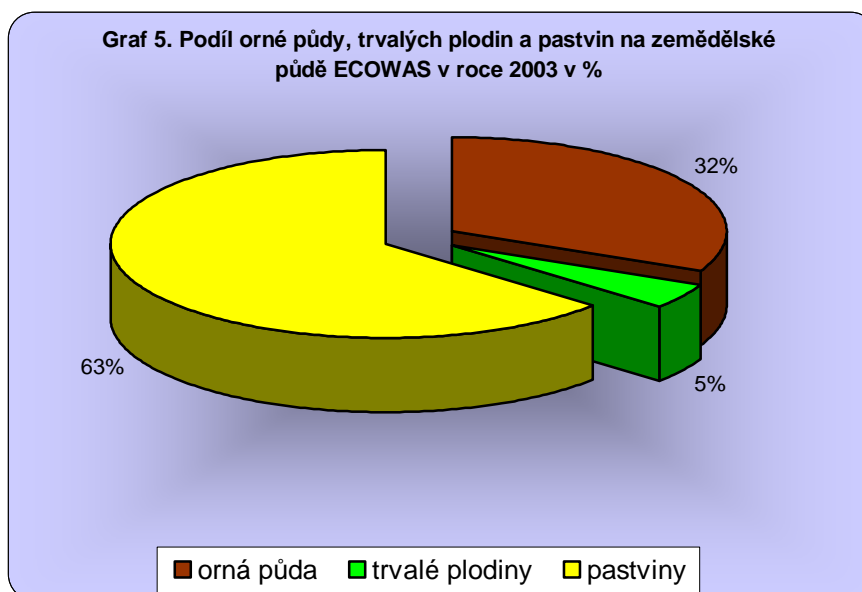
Vzhledem k tomu, že exportní plodiny tvoří významnou součást zisků v zemích západní Afriky, můžeme i v nejbližší době očekávat, že trvalé kultury budou zabírat zhruba stejné plochy jako v současnosti či dokonce porostou, zejména tam, kde začnou fungovat některé závlahové projekty, viz kap.7.5. Další otázkou zůstává, jak se budou vyvíjet ceny vývozních plodin na světových trzích a jestli budou západoafrické farmy schopny ještě více zintensivnit zemědělskou produkci na stávajících plochách (nejen zavlažováním, ale též pomocí organických hnojiv, moderní mechanizace a metod, či kvalifikovanou pracovní silou).

Ve většině oblastí západní Afriky zaujímají největší část zemědělských ploch pastviny, a orná půda tvoří v některých zemích mnohdy nepatrnou složku. Trvalé kultury, jež mají z finančního hlediska největší význam, jsou rozšířeny především ve státech dlouhodobě zaměřených na pěstování a export důležitých zemědělských komodit. Přestože v západní Africe stále existují určité rezervy v rozšíření zemědělské půdy, je pro většinu místních zemědělců obtížná jejich kultivace, jak uvádí Webster a Wilson (1980). V aridních a

semiaridních končinách zatím nemají drobní pěstitelé prostředky na budování zavlažovacích systémů, přestože řada výzkumů odhalila například na území Nigeru bohaté zásoby artézských vod, Votrubec (1973). Další rizika v těchto regionech představují nepředvídatelné klimatické výkyvy a nestabilní politická situace. Nedostatek výkonné techniky nutné k odlesnění a odstranění kořenů, na což poukazují Webster-Wilson (1980), zabraňují rozvoji intenzivnějších forem zemědělství na území tropických pralesů⁹²

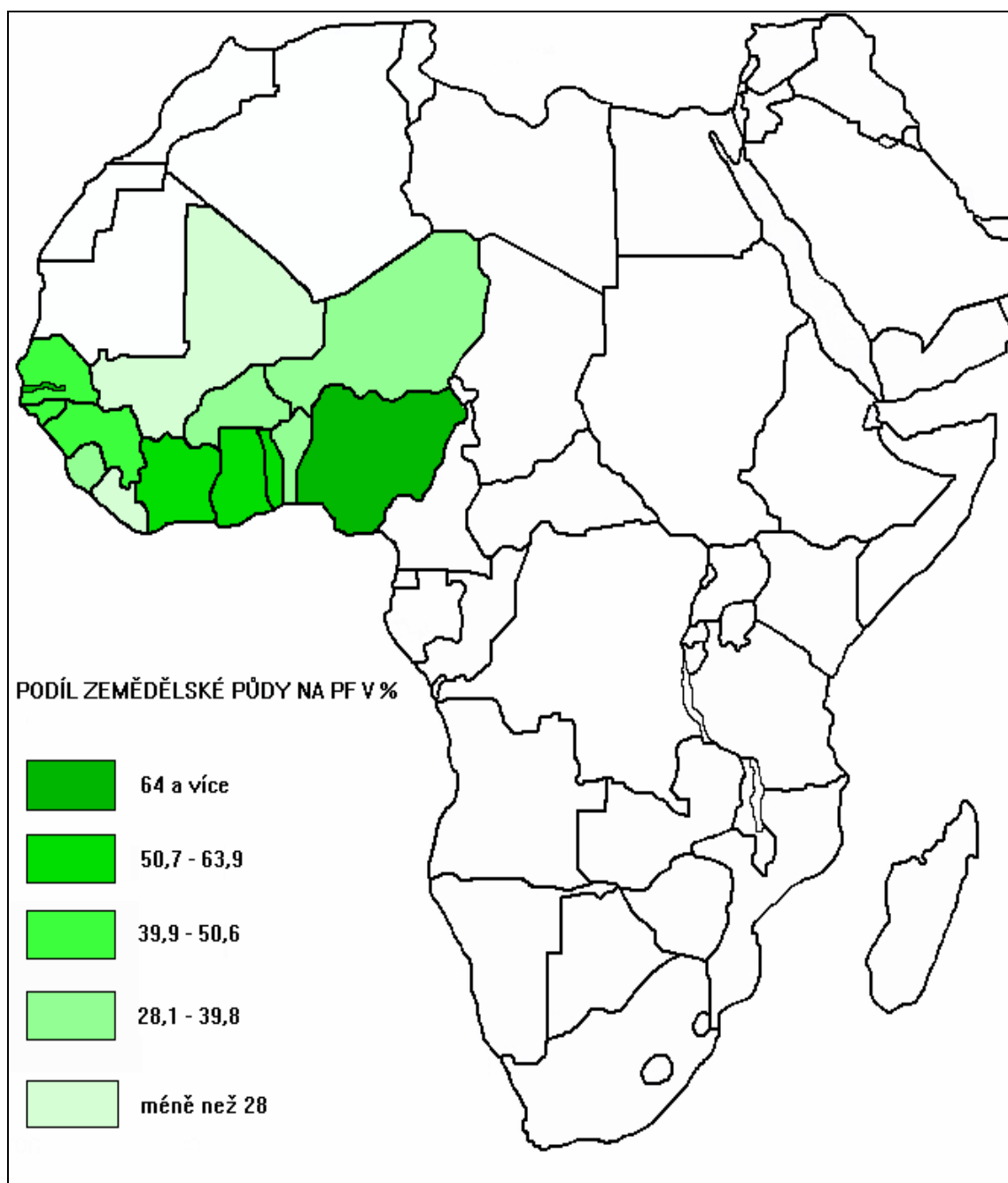
Zdroj: FAOSTAT,2008

Zdroj: FAOSTAT,2008

⁹² Půdy v tropických oblastech potřebují delší období klidu, neboť rychle ztrácejí svoji přirozenou úrodnost.

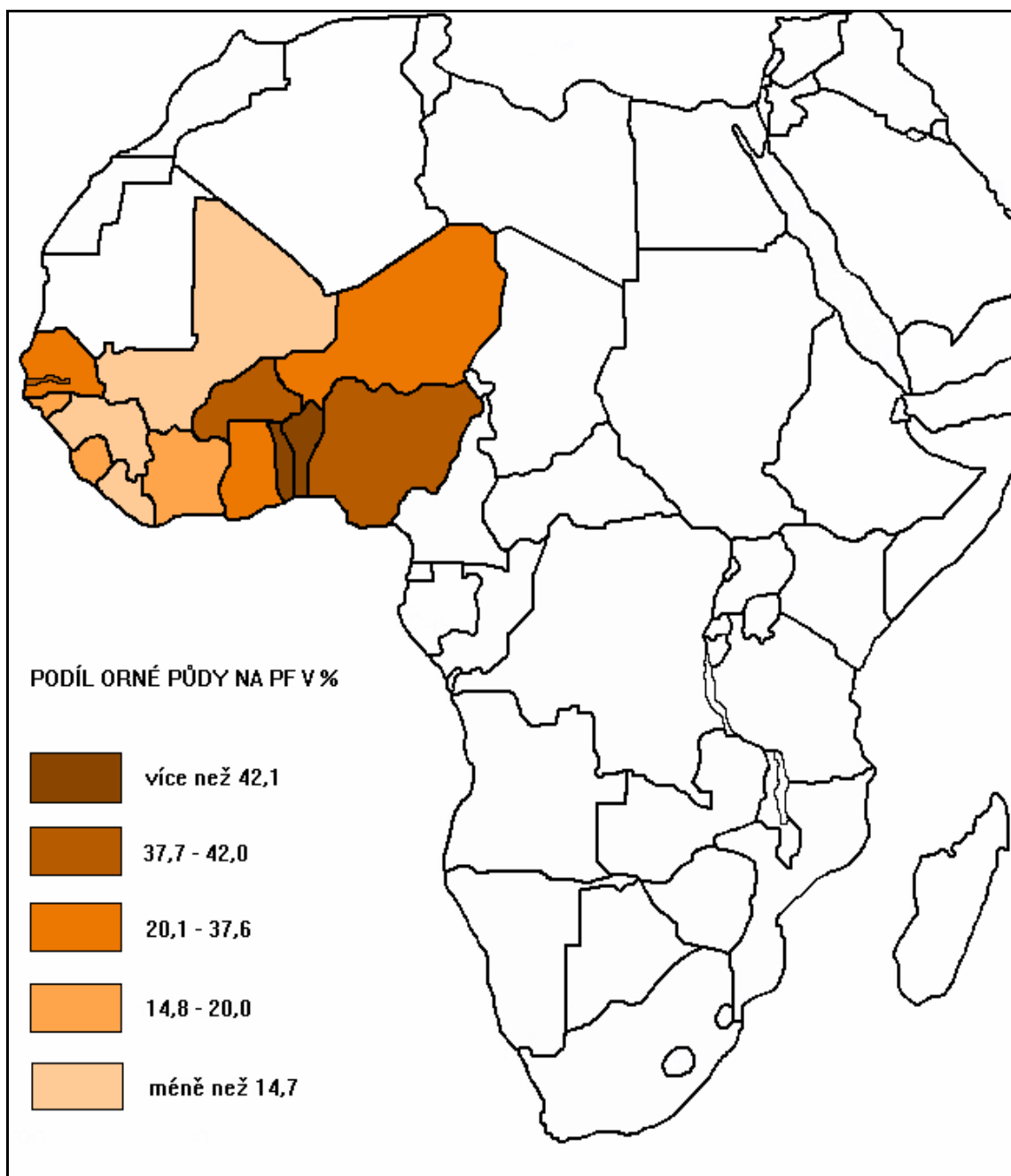
Schéma 4. Podíl zemědělské půdy států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003 v %

Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

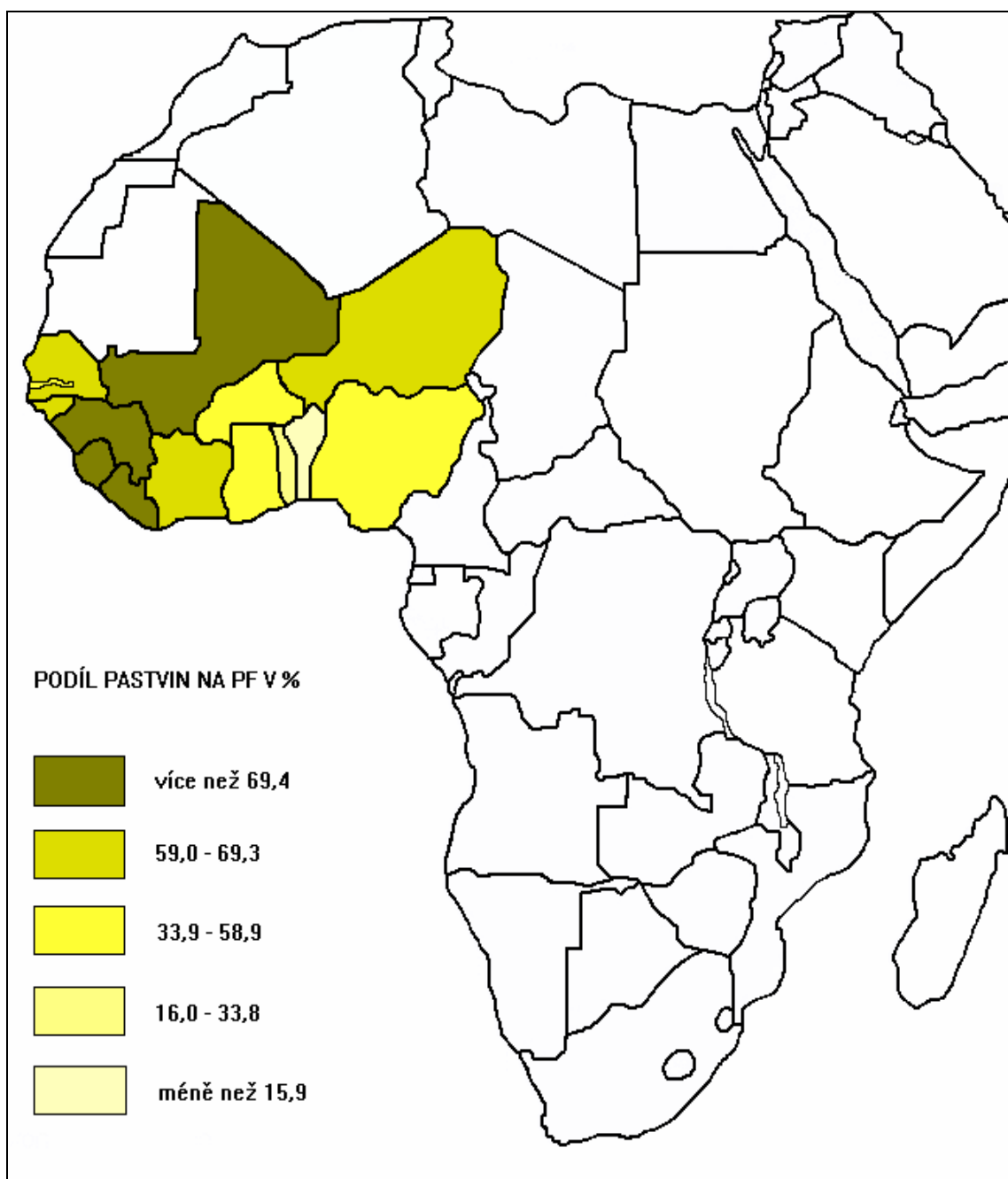

Schéma 5. Podíl orné půdy států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003 v %

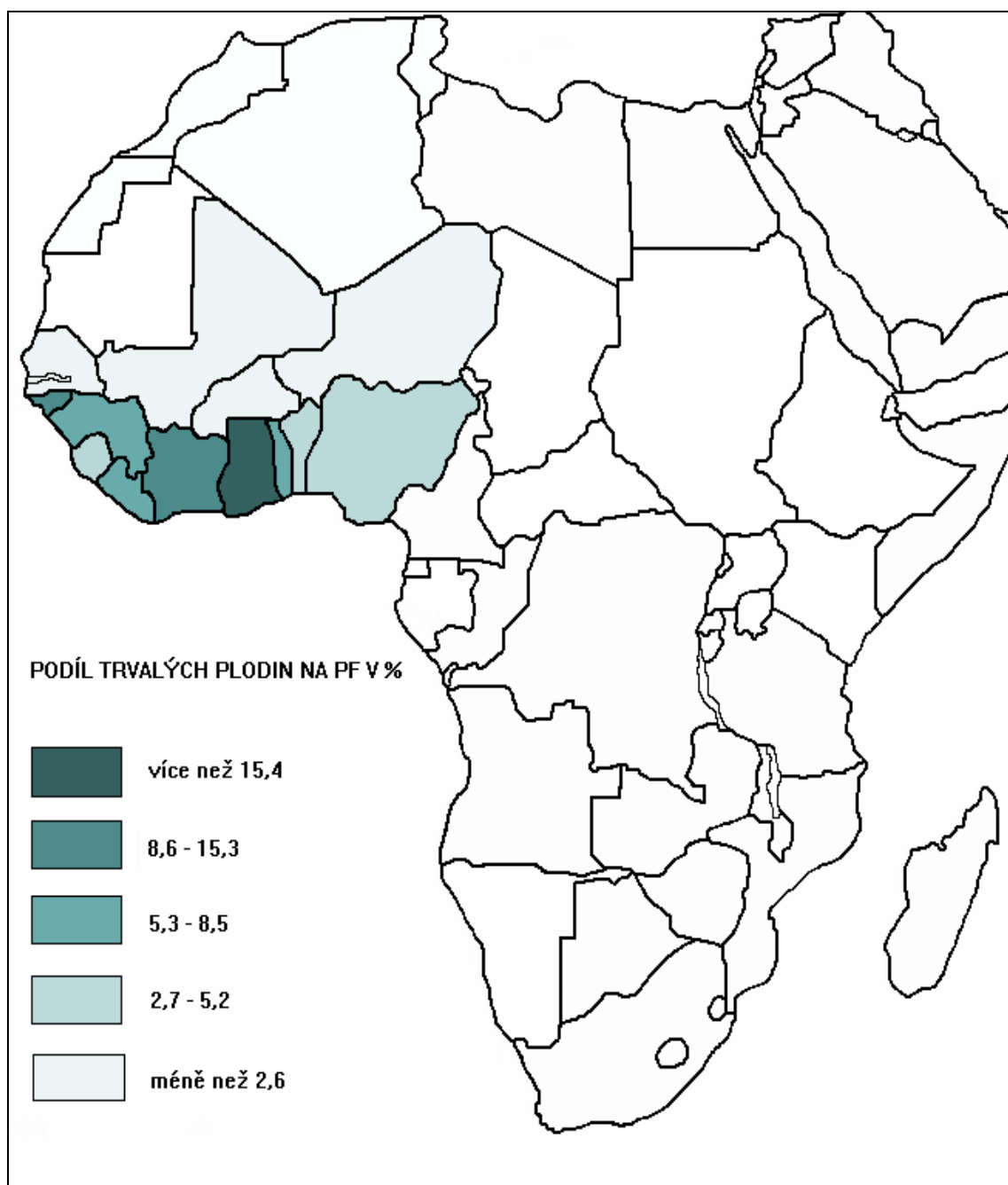
Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

Schéma 6. Podíl pastvin států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003 v %

Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

Schéma 7. Podíl trvalých plodin států ECOWAS na půdním fondu v roce 2003 v %

Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT,2008

6.3 TYPOLOGIE ZEMĚDĚLSTVÍ V ZEMÍCH ZÁPADNÍ AFRIKY

V rámci západní Afriky nalezneme v podstatě tři základní typy zemědělských systémů, viz schéma 1. (kap. 7.) které se široce rozšířily již v koloniálních dobách a zachovaly si podobný charakter až do současnosti. Jak uvádí Bičík (1982), zemědělství jednotlivých oblastí je dáno využitím určité části přírodních zdrojů a daných ekonomických a sociálních podmínek. Jedná se tedy o určité modely zemědělství, odpovídající daným oblastem, v závislosti na vnitřních (klima, půdy, reliéf, demografické poměry apod.) a vnějších podmínkách (vliv evropských farmářů, zahraniční investice, poptávka na zahraničních trzích, mezinárodní pomoc apod.).

Podle Kostrowického (1986), lze vyčlenit v západní Africe následující typy zemědělské výroby:

Nomádické pastevectví

Tradiční migrační pastevectví je rozšířeno hlavně v severních sušších oblastech států Mali a Niger, na jihu je však ve větší míře zastoupeno pouze v Akkerské rovině, jak poukazuje už Votrubec (1973). Hlavním předmětem pastevectví jsou ovce a kozy, ve vlhčích oblastech pak také hovězí dobytek. Velbloudi a osli již nemají takový význam, jako v době čilého transsaharského obchodování.

Limitujícím faktorem pastevectví je samozřejmě nedostatek vody v suchých obdobích. Pastevci se koncentrují se svými stády k vodním zdrojům, kde dochází k nadměrnému spásání a ke zvýšenému riziku eroze na spasených plochách. V jižních oblastech regionu je zase rozšířena moucha tse-tse a jiný bodavý hmyz, který způsobuje pastevcům mnohdy velké ztráty chovaného dobytka. Stavby dobytka významně ovlivňují také kmenové tradice (dědictví, sňatky apod.) a populační vývoj. Vedle tradičního kočovného pastevectví původních kmenů se začínají objevovat i nové formy pastevectví, rančerství, které je však významné pouze v oblastech s dostatečným množstvím srážek, jak uvádí Webster a Wilson (1980).

Tradiční rotační samozásobitelské zemědělství

Typickým znakem samozásobitelského zemědělství (subsistenční) je, že téměř všechna úroda či živočišná produkce je použita pro obživu farmáře a jeho rodiny (Reinöhllová, 2001). Pro trh je určen většinou nepatrný podíl produkce. Zemědělská půda je značně rozdrobena a obhospodařována primitivním způsobem (dřevěné nástroje, motyky, ryčky apod.), takže poskytuje velmi nízké výnosy a produktivita práce je také nízká.

Subsistenční zemědělství je stále největší překážkou rozvoje, či přímo transformace agrárního sektoru v západní Africe, jak zmiňuje Reinöhllová. Afričtí rolníci se přirozeně obávají ztráty úrody v případě zavádění nových rostlin či technologií, a vystavování se riziku hladovění.

Dochází tak k neustálému koloběhu pěstování stejné plodiny s nedostatkem organických hnojiv a plynulému snižování úrody. Po určité době rolníci neúrodnou půdu opouštějí, a nástup sekundární vegetace na vyčerpanou půdu fakticky znemožňuje její opětovné obdělávání (Reinöhllová, 2001).

Jak již bylo naznačeno, jedná se v případě samozásobitelských pěstitelů o rotační způsob využití krajiny. Zemědělská půda se získává zpravidla vykácením a vypálením lesů a savan a vzniklý popel slouží jako hnojivo. Tato půda je následně obhospodařována i několik let (zhruba 2 - 5 let) a poté je nechána ladem, přičemž se zemědělci stěhují na jiná místa. Některé kmeny, které nemají stále vesnice, se stěhují za půdou, kdežto jiné, zpravidla vyspělejší, zůstávají natrvalo ve svých sídlech a obhospodařují velké okolí své vesnice. Část půdy je tak ponechána ladem, zatímco jiná je obdělávána.

V dnešní době, kdy dochází k trvalému poklesu úrodnosti především díky rostoucímu tlaku obyvatel na půdu, již nemá potřebný čas na regeneraci a zkracuje se doba jejího klidu. K tradičním plodinám pěstovaným tímto rotačním způsobem patří hlavně proso, kasawa, jamy, kukuřice, banány a zelenina.

Webster a Wilson (1980) se zmiňují i o tzv. semipermanentním systému hospodaření, kde dochází ke kombinaci rotačního způsobu jednoletých rostlin (např. kukuřice) a pěstování některých trvalých plodin (banány, zelenina), případně může tento systém skýtat i zapojení alespoň menšího chovu hospodářských zvířat.

V západní Africe, podobně jako v jiných subsaharských regionech, hraje samozásobitelství, i přes svůj primitivní charakter, nesporně významnou roli. Jakékoliv nepřiměřené zásahy do tohoto systému (ať už vnější či vnitřní) znamenají současně zásahy do sociální oblasti. Přesto se ani v budoucnosti určitě neobejde bez výraznější vnější pomoci (zahraniční pomoc) především v hustě osídlených oblastech.

Plantážní zemědělství

Tradiční typ plantážního zemědělství⁹³ rozšířený v zemích západní Afriky, využívá velké množství pracovní síly, která je často na práci najímána sezoně. Toto odvětví bylo

---

⁹³ Plantáž je druh zemědělského území, na kterém dochází k intenzivnímu pěstování monokulturní plodiny za účelem sklizně a následného prodeje. Obvykle se tento pojem používá v souvislosti se zemědělstvím v tropickém klimatu, wikipedia.org.

zavedeno již v období kolonialismu, kdy k práci sloužili otroci. I v současnosti, především na západoafrických plantážích, nalezneme množství lidí (často i dětí), pracujících v naprosto otrockých podmínkách.

Pěstovány jsou exportně výhodné plodiny, především kakao, káva, bavlna, cukrová třtina, palma olejná, kaučukovník a různé druhy ořechů. Jedná se o trvalé plodiny, jejichž pěstování je ekonomicky výhodné a představuje výrazný finanční příspěvek do státních rozpočtů. Pěstování monokulturních plodin malými zemědělci, bez většího využití hnojiv a efektivnějších pěstebních postupů, může často vést ke ztrátám úrodnosti půd a tím pádem k menším výnosům.

V současnosti je plantážní zemědělství doslova pilířem mnoha západoafrických ekonomik a je zdrojem zhruba 30 % veškerých příjmů ECOWAS (kap.5.3.) Ačkoliv je toto odvětví závislé i na vnitřních socioekonomických a přírodních podmínkách, řídí se především požadavky světových trhů. Dá se očekávat, že i v blízké budoucnosti bude řada západoafrických zemí exportovat velká množství zmíněných komodit. Zavádění modernějších zemědělských postupů (lepší a dražší hnojiva, více zemědělské techniky) by mohlo výrazně přispět k relativně vyšším výnosům a zároveň k úbytku určitého podílu obyvatel ze zemědělství. Hlavní otázkou pak ovšem zůstává, kam přesunout velké množství nadbytečné pracovní síly, když ani ostatní sektory hospodářství zatím větší množství pracovních míst neposkytují.

7. ZEMĚDĚLSKÁ PRODUKCE STÁTŮ ECOWAS

7.1 VÝVOJ ZEMĚDĚLSKÉ SPOLEČNOSTI V ZÁPADNÍ AFRICE

Západní Afrika patří od pradávna k zemědělsky tradičním oblastem na africkém kontinentu. Již od 10. století, jak uvádí Iliffe (2001), byl tento region pod neustálým tlakem nově příchozích kmenů především ze severních oblastí. Shluky průkopníků zemědělství byly v té době rozptýleny po celé oblasti v příhodných a udržitelných lokalitách⁹⁴. Mezi známé přistěhovalce patřily např. Dogoni v oblasti dnešní Bandiagari v Mali. Tyto kmeny, jak vyplývá z mnoha historických pramenů, velmi intenzivně obdělávali svá pole. Hlavními plodinami v této oblasti suché savany byly proso a fonio (drobné obilí). V jižnějších oblastech s větším množstvím srážek převažoval čirok, ve vnitřní deltě Nigeru se pěstovala rýže.

Pokračující vysychání na severu a namáhavé dobývání západoafrického pralesa, vytvářeli stále větší tlak a obyvatelstvo se postupně posouvalo na jih. Jak se zmiňují Webster – Wilson (1980), využívali zemědělci od Senegalu po Pobřeží slonoviny jediné období vydatných srážek a zaměřovali se na pěstování rýže. Od Pobřeží slonoviny na východ se poměry lišily a srážky, dosahující již dvou výrazných ročních vrcholů, umožnily sklizeň jamů.

Velké zemědělské osady vznikaly hlavně na pobřeží, kde svou roli sehrál i dostatek ryb. Kolonizace západoafrického pralesa domorodými kmeny probíhala především podél řek a na nezalesněných mýtinách na pomezí lesa a savany (Iliffe, 2001). Postupně se tak i ve vnitrozemí vytvářejí stabilní sídla, která při narůstajícím tlaku obyvatel rozšiřovala své působení do vzdálenějších oblastí. Tato sídla⁹⁵ se stala základem prvních významných politických a zemědělských společenství v západní Africe, ještě před příchodem evropských osadníků a rozvojem atlantického obchodu s otroky.

Tradiční západoafrická zemědělská společenství se věnovala víceméně pěstování řady plodin, chov zvířat se rozšířil teprve s příchodem severních kmenů a rozvojem karavanních cest. Později jej znásobil zvyšující se počet obyvatelstva. Teprve v souvislosti s evropskou kolonizací došlo v okolí Guinejského zálivu k obrovským změnám, kdy byla prakticky zlikvidována, jak uvádí Kandert (1984), tradiční ekonomika, orientovaná na místní trhy.

V mnoha státech celé Afriky se začalo zavádět pěstování tzv. monokultur – jediné zemědělské či průmyslové plodiny na velkých plochách zemědělské půdy. Nově zakládaným

---

⁹⁴ Rané osady na středním toku Nigeru, další údolí řek a obdělávatelné horské svahy

⁹⁵ Města i vesnice byly z obraných důvodů obehnané dřevěnými palisádami, v určité vzdálenosti pak následoval pruh lesa, kde se klikatily lesní cesty, jež byly mnohdy maskovány

plantážím musela ustoupit pole, na nichž si rolníci pěstovali celou škálu zemědělských plodin, což zase zvýšilo jejich závislost na trhu, eventuelně i dovozu. Pěstování monokulturních plodin tak sice vede ke značným ziskům, ovšem jen v případě dostatečné poptávky na světových trzích. V případě poklesu zájmu či snížení cen dochází snadno k ekonomické krizi a doslova zbídačení pěstitelů, kteří jsou závislí jen na výdělku z prodeje monokulturních plodin. Závislost západní Afriky na exportu celé řady komodit se po další období stále prohlubovala, a i dnes je ve většině zemí podstatnou částí veškerých příjmů.

7.2 HLAVNÍ TRENDY V ZEMĚDĚLSKÉ PRODUKCI SPOLEČENSTVÍ ECOWAS

Jak již bylo uvedeno v kapitole 5.4.3, představuje zemědělská produkce západoafrických států stále nejvýznamnější odvětví hospodářství a většina těchto států má výrazně zemědělský charakter. Agrární sektor se dlouhodobě podílí zhruba 1/3 na celkové hrubé domácí produkci ECOWAS, a zaměstnává přibližně 75 % ekonomicky aktivních obyvatel. Některé členské státy (Niger, Burkina Faso) jsou natolik zemědělsky orientovány, že zaměstnávají až 90 % obyvatel.

Vzhledem ke značně variabilním socioekonomickým a přírodním podmínkám, nás ani nepřekvapí dosti rozdílná situace mezi jednotlivými státy. Jedním z mála států, který v tomto období vykazuje stabilní pokles zemědělské výroby, jsou Kapverdské ostrovy⁹⁶, stále více zaměřené na rozvoj turistického ruchu. Výrazný pokles podílu zemědělské výroby zaznamenala také Ghana, kde však, na rozdíl od Kapverdských ostrovů, představuje zemědělství hnací motor domácí ekonomiky (export zemědělských komodit).

Naopak značný nárůst podílu zemědělství v šetřeném období, sledujeme v případě států, jež byly ekonomicky rozvráceny vnitřními konflikty a přetrvávající politickou nestabilitou – Libérie a Sierra Leone. Zajímavý je také bližší pohled na Guineu-Bissau, kde dlouhodobě vysoké podíly agrárního sektoru vypovídají o její silné zemědělské orientaci, způsobené složitou vnitřní situací a také socialisticky řízeným hospodářstvím, jak uvádí Iliffe (2001). Nedávno ukončená občanská válka uvrhla zemi do žalostné situace. Přestože již v posledních letech dochází k postupnému zotavování ekonomiky, stále chybí především surovinová podpora na rozvoj domácího průmyslu⁹⁷.

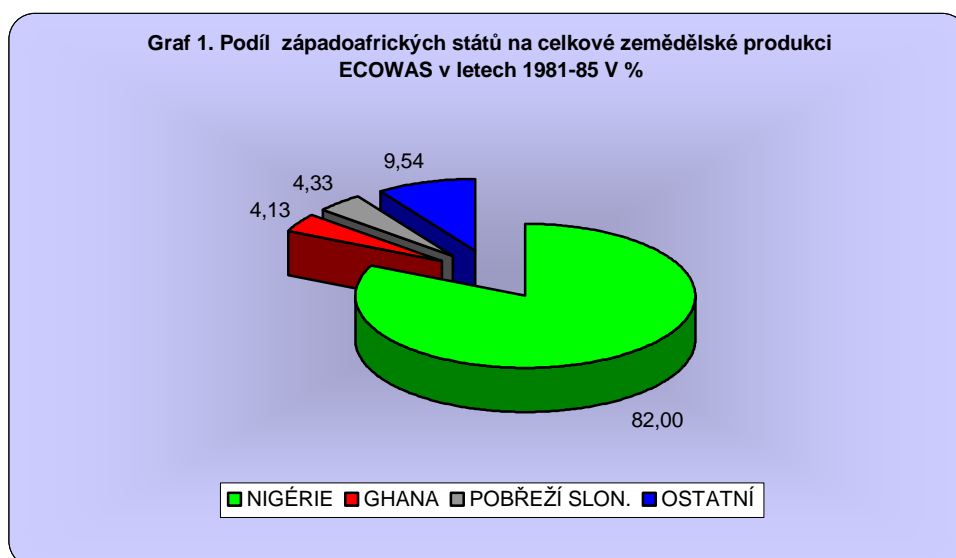
---

⁹⁶ Tyto hornaté ostrovy však ani nemají dostatek zemědělské půdy a zmiňujeme je pouze proto, že se svým zaměřením stále více vymykají ostatním státům.

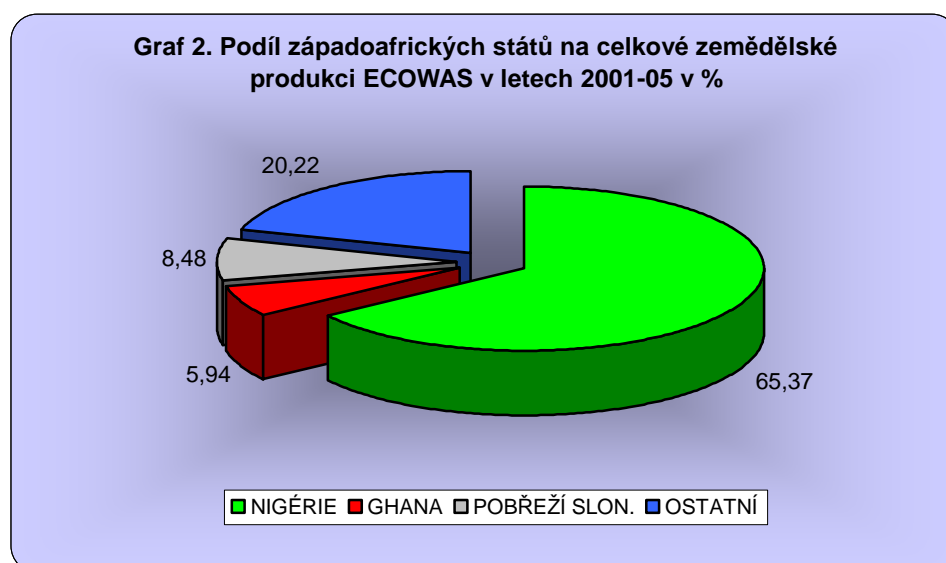
⁹⁷ Guinea-Bissau má značné možnosti v oblasti těžby ropy a fosfátů, avšak díky přetrvávající politické nestabilitě, vláda ani mezinárodní organizace nejsou schopny vypracovat a dotovat plán na rozvoj těžby těchto významných nerostných surovin (bussinesinfo.cz).

Z hlediska podílu jednotlivých západoafrických států na celkové zemědělské produkci, můžeme zaznamenat zcela ojedinělé postavení Nigérie. V letech 1981–85, viz graf 1, vytvářelo nigérijské zemědělství více než 80 % veškeré zemědělské produkce ECOWAS. Navzdory tomu, že v následujících obdobích tento podíl poněkud klesá, viz graf 2., tvoří nadále zcela zásadní článek západoafrického zemědělství. Vzniklý pokles v agrárním sektoru byl zřejmě způsoben nejen celosvětovým poklesem hospodářské výroby, po zřetelné kulminaci začátkem 80. let 20. století, ale také přílišnou orientací Nigérie na těžbu a export nerostných surovin a zejména ropy.

Zdroj:vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

Zdroj:vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

K dalším významným zemědělským producentům v západní Africe náleží, jak je patrné z grafu 1. a 2., pouze Ghana a Pobřeží slonoviny⁹⁸. Oba státy těží zejména z exportu světově žádaných zemědělských komodit (kakao a káva). Podíl ostatních členských států ECOWAS se sice postupně zvětšuje, celkově však nehraje příliš významnou roli.

Není důvod předpokládat, že v příštích letech dojde v rozložení zemědělského podílu států západní Afriky k nějakým výrazným změnám. Státy Ghana, Pobřeží slonoviny a Nigérie, jež tvoří hlavní zemědělskou základnu společenství ECOWAS, budou i nadále ostatní členské státy převyšovat. Samozřejmě, že existují hrozby v podobě vnitřních konfliktů, válek či poklesu cen zemědělských surovin, a roli hrají i klimatické výkyvy a další rizikové faktory, zdá se však, že se zejména situace na politické scéně západní Afriky v posledních letech přece jen stabilizuje. Domníváme se, že státy již překonaly hlavní vlnu konfliktů a mocenských bojů, jež postihla prakticky všechny africké státy po získání nezávislosti po roce 1960. Velkou hrozbu může v citlivém západoafrickém regionu sehrát především další šíření islámu. Otázka řešení etnických problémů v multinárodnostním regionu západní Afriky by měla být v popředí zájmu integrace ECOWAS. Zda je tato úvaha správná je však otázkou mnohem delší časové periody.

7.3. ROSTLINNÁ PRODUKCE ZÁPADOAFRICKÝCH STÁTŮ

V závislosti na klimatu a převaze určité zemědělské činnosti se v západní Africe vyvinuly patrné produkční oblasti, viz schéma 1, v nichž převládá pěstování jedné či více plodin či převažuje pastevectví, nebo jsou zemědělské činnosti různě smíšené. Přestože mají tyto oblasti počátky již v dávné minulosti, byly nejvíce modelovány po příchodu evropských kolonistů, kteří zavedli pěstování nových plodin.

Poměrně dobré podmínky pro pěstování různých plodin především v povodí Nigeru, ale i dalších velkých řek, předurčily rozvoj zemědělských oblastí v těchto regionech západní Afriky. Méně intenzivně jsou využívány naopak jižní části Sahelu, kde panují mnohem větší klimatické výkyvy⁹⁹. Avšak i zde dochází k rozvoji větší zemědělské produkce a specifických plodin tohoto regionu, zejména díky zavádění dalších závlahových systémů, viz kap. 5.3.3.

Podle klimatických předpokladů můžeme produkci zemědělských plodin dělit na zemědělství suchých a vlhkých tropů, jak uvádí Webster a Wilson (1980). Další dělení, z kterého budeme vycházet i v této práci, je zemědělství orientované na export tržních plodin

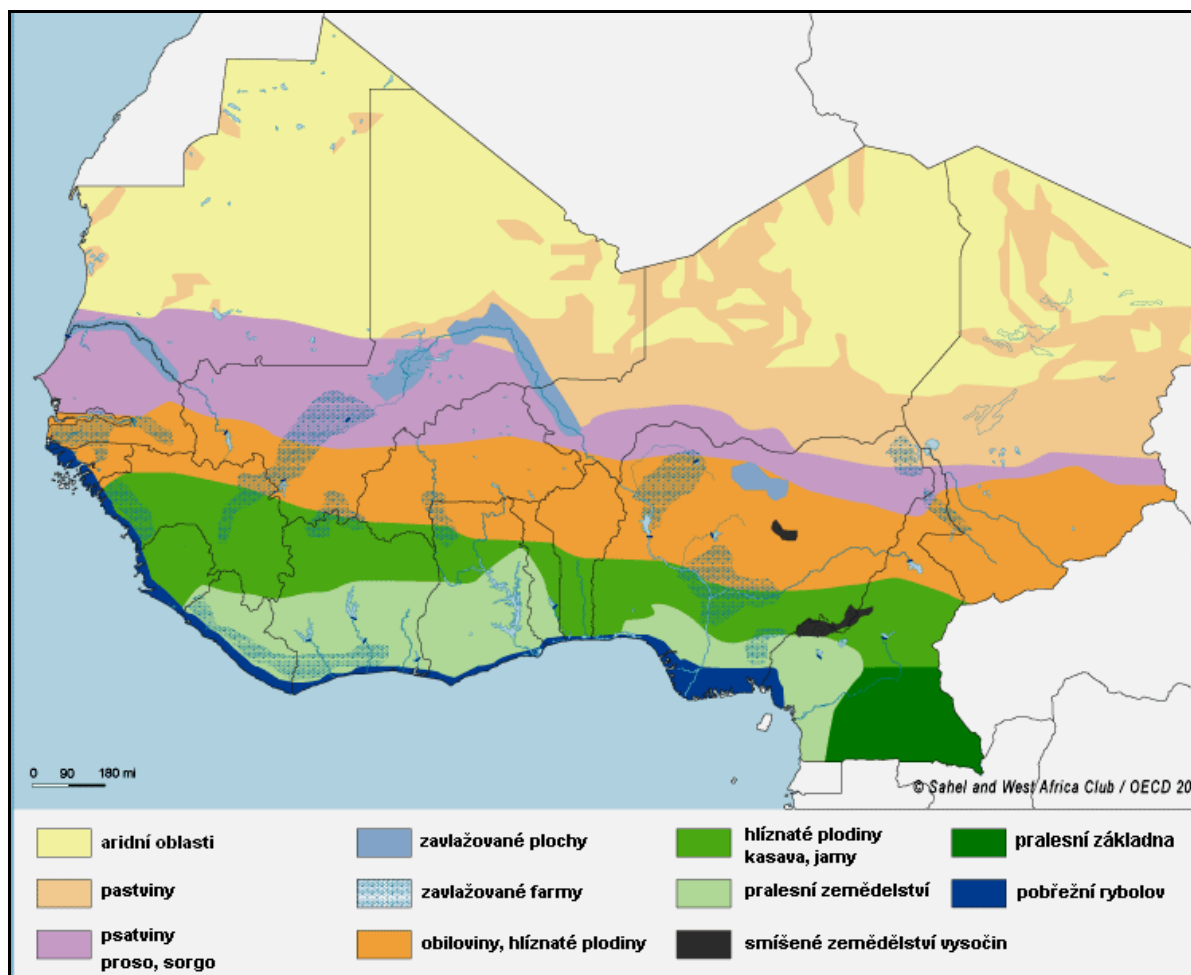
---

⁹⁸ Poslední dobou se jim přibližuje také Senegal.

⁹⁹ Například katastrofální sucha v 70. letech 20. století, nebo naopak přívalové srážky způsobující silnou erozi

(plantážní, monokulturní zemědělství) a zemědělství tradiční neboli samozásobitelské (substinenční), sloužící domorodému obyvatelstvu především pro vlastní spotřebu.

Schéma 1. Zemědělské produkční oblasti západní Afriky

Zdroj: upraveno podle www.atlas-ouestafrique.org

7.3.1 Produkce exportních plodin

Exportně orientovaní pěstitelé, ať už drobní zemědělci či velké obchodní společnosti, se věnují spíše pěstování trvalých plodin. Ve vlhčích oblastech je to např. kakao, v sušších regionech třeba různé druhy ořechů. Velké podniky, zaměřené na export, produkují často pouze jednu významnou plodinu, což může v dosti citlivém prostředí západní Afriky (klima, konflikty, politická situace) a při kolísavých cenách tržních komodit na zahraničních trzích, znamenat dosti nejisté podmínky v agrárním sektoru. K hlavním exportním plodinám států ECOWAS patří zejména kakao, káva, různé druhy ořechů a v menší míře bavlna.

Světově nejvýznamnější exportní plodinou západoafrických států je **kakao**, jehož produkce je soustředěna v oblasti vlhkých tropů okolí Guinejského zálivu, viz schéma 2. Kakaovník pochází z tropické Jižní Ameriky a jak uvádí Votrubec (1973), v západní Africe se začal pěstovat teprve koncem 19. století v Akwapimských horách na území Ghany. Obliba čokoládových výrobků ve vyspělých zemích vedla k prudkému rozvoji jeho produkce. Kromě jižní Ghany patří mezi další produkční oblasti jihozápadní Nigérie a oblasti na Pobřeží slonoviny. Uvedené státy patří mezi největší producenty kaka a integrace ECOWAS a zároveň producenty světového významu, viz tab.1. a graf 3. Rostoucí produkce kaka západoafrického společenství v letech 1980-2004, je určována především zvyšováním produkce této pochutiny zmíněnými státy (Ghana, Pobřeží slonoviny a Nigérie). Pěstitelé v ostatních zemích integrace mají na celkovou produkci jen nepatrný vliv. V letech 2000 – 04 dosahuje produkce kaka v západní Africe již více než 60 % produkce světové, přičemž hlavní podíl vytváří Pobřeží slonoviny (zhruba 40 % světové produkce).

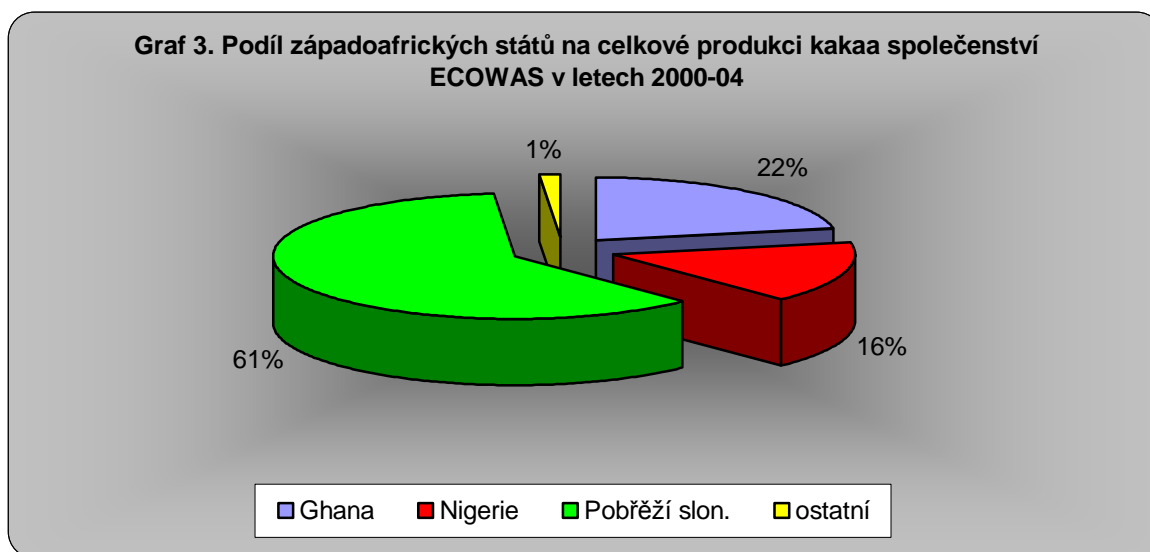
Schéma 2. Hlavní oblasti pěstování kaka v západní Africe

Zdroj: upraveno podle www.atlas-ouestafrique.org

Kromě jižní Ghany patří mezi další produkční oblasti jihozápadní Nigérie a oblasti na Pobřeží slonoviny. Uvedené státy patří mezi největší producenty kaka integrace ECOWAS a

zároveň producenty světového významu, viz tab.1. a graf 3. Rostoucí produkce kakaa západoafrického společenství v letech 1980-2004, je určována především zvyšováním produkce této pochutiny zmíněnými státy (Ghana, Pobřeží slonoviny a Nigérie). Pěstitelé v ostatních zemích integrace mají na celkovou produkci jen nepatrný vliv. V letech 2000 – 04 dosahuje produkce kakaa v západní Africe již více než 60 % produkce světové, přičemž hlavní podíl vytváří Pobřeží slonoviny (zhruba 40 % světové produkce).

Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

Tabulka 1. Produkce kakaa ve státech ECOWAS v letech 1980 - 2004

kakao (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	10	34	5	60	100
Ghana	212 200	230 144	278 000	394 590	480 151
Guinea	4 000	3 180	2 873	5 880	5 480
Libérie	5 379	4 220	727	1 200	2 120
Nigérie	156 760	193 400	286 600	287 800	349 000
Pobřeží slon.	443 708	688 505	799 536	1 196 312	1 334 746
Sierra Leone	12 345	22 180	14 107	11 384	11 168
Togo	12 699	10 765	5 923	9 040	9 740
Ecowas	847 091	1 152 428	1 387 771	1 906 266	2 192 504
Afrika	987 098	1 304 054	1 519 438	2 031 641	2 368 142
Svět	1 686 524	2 278 543	2 617 554	3 107 402	3 480 071

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Jak je patrné z tab. 2., téměř 3/4 veškeré západoafrické produkce kakaa jsou určeny na vývoz do vyspělých zemí světa a znamenají tak jednu z nejvýznamnějších devizových položek západoafrických států.

Vzhledem k tomu, že kakao poskytuje dosti zásadní část finančních příjmů a zároveň je to vcelku nenáročná trvalá plodina, jak uvádí Michalec (1977), která nevyžaduje nechávat půdu ležet ladem, lze předpokládat i v příštích letech vysoké hodnoty produkce a samozřejmě i exportu. Hlavní problém pěstitelů tak spočívá ve výkupních cenách na světových trzích a zajištění dostatečného množství pracovních sil v období sklizně kakaových bobů¹⁰⁰. Pobřeží slonoviny, jakožto největší producent kakaa, bude muset podle businessinfo.cz, prodělat určité reformy, aby nedocházelo k nadměrnému pašování této do sousední Ghany, kde byly v posledních letech vyšší výkupní ceny této pochutiny.

Tabulka 2. Export kakaa ze států ECOWAS v letech 1980 – 2004

kakao export (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	3 679	7 073	5	49	10
Burkina Faso	-	-	-	-	236
Ghana	186 202	203 877	242 003	295 598	399 557
Guinea	4 000	3 180	2 681	6 115	3 388
Libérie	5 378	3 426	1 173	1 083	1 827
Mali	-	-	-	-	90
Niger	-	-	-	-	3
Nigérie	160 382	139 605	141 214	153 433	196 111
Pobřeží slon.	357 022	507 883	699 499	959 311	1 030 442
Sierra Leone	9 034	8 864	5 625	3 060	3 703
Togo	14 675	10 031	6 365	8 253	10 656
ECOWAS	740 372	883 938	1 098 565	1 426 902	1 646 024
Afrika	846 225	1 004 209	1 205 723	1 549 118	1 786 190
Svět	1 241 219	1 625 247	1 907 933	2 206 392	2 547 018

Zdroj: vlastní zpracování podle FAOSTAT, 2008

Další exportně významnou plodinu států ECOWAS představuje **káva**. Pochází zřejmě z Etiopie či Jemenu, odkud se postupně rozšířila do celé Afriky, aby posléze zamířila do celého světa¹⁰¹. V posledních zhruba 25 letech produkuje Afrika asi 15 - 20% světové produkce kávy. Mezi západoafrickými státy však výrazně vyčnívá pouze Pobřeží slonoviny, které stabilně vytváří okolo 80% celkové kávové sklizně ECOWAS, viz tab. 3., a řadí se tak mezi největší africké producenty. Mnohem významnější africké pěstitele kávy nalezneme v centrální a východní Africe (Uganda, Etiopie, Keňa a Tanzanie), kde panují daleko lepší klimatické podmínky a jsou zde i vyšší nadmořské výšky vhodné k pěstování této plodiny¹⁰².

¹⁰⁰ Na sklizně kakaa přicházejí každoročně pomocné pracovní síly z velmi vzdálených oblastí či ze sousedních států. Tyto pracovní migrace jsou nedílnou součástí plantážního zemědělství západoafrických států.

¹⁰¹ Zatímco kávovník putoval z afrického rodiště do Jižní Ameriky, která dnes vévodí světové produkci kávy (Brazílie, Kolumbie, Venezuela a další), zamířil kakaovník opačným směrem na africké plantáže, jež v současnosti dodávají na světový trh nejvíce kakaa.

¹⁰² Pěstování kávy v Keni až do nadmořských výšek kolem 2000 m.

Přestože směřuje drtivá většina západoafrické kávy na světové trhy, viz příloha 1., a je tak opět významnou finanční položkou, dosahuje většího globálního významu pouze již zmíněné Pobřeží slonoviny.

Tabulka 3. Produkce kávy ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

káva (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	1 307	1 440	200	200	114
Ghana	1 300	580	2 540	4 909	1 476
Guinea	14 560	15 080	29 521	22 505	20 500
Kapverdy	60	52	12	-	-
Libérie	10 375	6 120	2 380	3 000	3 200
Nigérie	3 300	2 568	3 382	3 604	3 686
Pobřeží slon.	243 980	247 787	205 535	258 061	205 414
Sierra Leone	12 518	24 840	26 061	24 415	17 070
Togo	7 426	11 691	13 120	16 416	13 440
ECOWAS	294 827	310 158	282 751	333 110	264 900
Afrika	1 159 775	1 233 601	1 128 947	1 205 925	1 023 953
Svět	5 330 453	5 800 093	5 919 360	6 237 571	7 524 363

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Západoafrická produkce kávy bude zřejmě i v dalších letech dodávat na trh tuto velmi oblíbenou pochutinu, ačkoli má přímo v Africe dosti zdatné konkurenty¹⁰³.

Vpodstatě každý západoafrický stát produkuje množství různých druhů ořechů, které také výrazně promlouvají do zahraničního exportu zdejších států.

K neznámějším patří **podzemnice olejná**, neboli **arašídý**. Tato olejnina, původem z Jižní Ameriky se postupně dostala do východní Asie, kde je dnes soustředěna největší světová produkce, odtud se rozšířila do Indie a následně přišla do Afriky (Michalec, 1977). Ve všech těchto oblastech se stala důležitou zemědělskou plodinou.

V západní Africe se podzemnice olejná pěstuje zejména v severních sušších oblastech, kde již nevyžaduje příliš vláhy a vyhovuje jí i delší období sucha. Hlavními pěstebními oblastmi jsou zejména severní Nigérie, centrální oblasti Senegalu a povodí horního toku Nigeru a Volty. Země ECOWAS patří dlouhodobě mezi významné světové regiony ve sklizni arašídů (zhruba 15-20 %) a v rámci celé Afriky pokrývá tato produkce asi 60 %, nepochybně díky největším africkým producentům – Nigérii a Senegalu, viz. tab. 4.

¹⁰³ Odborníci na kávu poukazují na regionální odlišnosti různých kávových odrůd. Kromě chuťových odlišností rozhoduje o kvalitě kávy i řada specifických pěstebních postupů a hlavně způsob zpracování (v jakém stupni zralosti byla káva sklizena, jak byla skladována a pražena apod.), Michalec (1977).

Tabulka 4. Produkce arašídů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

arašídý (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	48 235	63 969	72 643	98 315	129 546
Burkina Faso	73 517	137 048	157 146	210 151	279 462
Gambie	107 880	106 872	74 217	79 103	117 846
Ghana	127 460	189 920	119 260	177 794	363 130
Guinea	82 120	61 345	114 956	159 944	250 429
Guinea-Biss.	29 400	21 227	17 044	17 729	19 400
Kapverdy	6	270	110	-	-
Libérie	2 900	3 640	3 260	4 200	4 800
Mali	110 241	124 299	171 021	173 154	174 556
Niger	83 820	38 695	42 790	120 474	140 384
Nigérie	519 200	847 400	1 320 000	2 363 200	2 803 400
Pobřeží slon.	87 600	116 600	132 800	144 600	147 800
Senegal	690 423	794 811	662 234	715 031	650 590
Sierra Leone	12 280	19 860	23 961	35 062	16 181
Togo	21 747	30 146	30 730	37 455	32 876
ECOWAS	1 996 830	2 556 101	2 942 173	4 336 211	5 130 399
Svět	18 917 784	22 560 958	25 307 694	31 122 925	35 251 381
Afrika	4 105 820	4 579 015	5 036 924	7 190 280	8 568 804

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Arašídý znamenají pro mnohé státy cenný vývozní artikl, viz příloha 2. Většina států exportuje arašídý loupané i ve skořápce, daleko významnější je však export arašídového oleje, viz tab. 5., v němž dosahují západoafrické státy, i přes patrný pokles v posledních letech, poměrně slušné světové postavení. V tomto exportu vyniká především Senegal.

Tabulka 5. Export arašídového oleje ze států ECOWAS v letech 1980 - 2004

arašíd. olej (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	581	-	-	1	3
Burkina Faso	-	-	-	-	-
Gambie	8 966	9 099	1 830	2 500	7 200
Ghana	-	-	-	-	135
Guinea-Bissau	-	-	-	-	-
Mali	5 314	4 800	7 000	9 000	6 400
Niger	5	-	-	15	13
Nigérie	-	-	3 800	5 000	4 000
Pobřeží slon.	5	-	-	4	25
Senegal	106 716	136 083	73 471	67 136	22 700
Togo	1	-	-	-	-
ECOWAS	121 588	149 982	86 101	83 656	40 476
Svět	415 917	351 427	303 850	265 122	208 907
Afrika	156 124	200 817	120 725	87 831	42 773

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Otázkou zůstává, jaký vývoj bude mít západoafrický export arašídového oleje v následujících letech. Zatímco v námi šetřeném období 1980-2004, celková produkce arašídů asi dvaapůlkrát vzrostla, vývoz lisovaného oleje z podzemnice v tomto období naopak upadal, stejně jako v případě celosvětového exportu. Domníváme se, že by to mohlo být způsobeno zvýšenou světovou produkcí oleje z jiných plodin (řepkový, slunečnicový, sojový a olivový olej). Široké využití podzemnice olejné, ať už jako vyhledávané pochutiny či ceněného oleje, předurčuje tuto plodinu jako velmi důležitou součást potravinářské výroby a bude zřejmě i nadále vyhledávaným artiklem.

Oříšky **kešu** jsou plody tropického stromu ledvinovníku. V západní Africe má jejich produkce opět obrovské postavení, viz tab. 6

Tabulka 6. Produkce oříšků kešu ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

kešu (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	1 548	1 200	6 300	23 000	40 200
Burkina Faso	500	1 348	1 815	2 700	3 500
Ghana	-	300	600	5 000	7 900
Guinea	-	2 240	1 820	1 120	1 470
Guinea-Biss.	6 100	18 800	27 123	52 526	83 145
Mali	265	47	-	-	-
Nigerie	25 000	25 000	58 000	179 800	508 800
Senegal	-	500	1 800	5 700	4 900
Pobřeží slon.	1 480	5 300	11 000	44 194	96 277
Togo	-	150	488	446	322
ECOWAS	34 893	54 885	108 946	314 486	746 514
Svět	485 347	646 452	895 402	1 348 464	2 264 296
Afrika	148 787	130 664	190 130	465 010	915 319

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Je velmi pozoruhodné, že v letech 1980-2004, stoupla tato produkce více než dvacetkrát! Na počátku 80. let tvořila západoafrická produkce kešu pouze 1/4 africké produkce, zatímco na konci námi sledovaného období to již bylo zhruba 80 %. V posledních letech tak západoafrická sklizeň oříšků kešu dosahuje téměř 1/3 celosvětové sklizně a zdatně tak konkuruje velmi silné východoasijské produkci. V případě exportu kešu dosahují západoafrické státy dlouhodobě vysoké hodnoty, jak v rámci Afriky (téměř 2/3), tak celosvětově (zhruba 60 %), viz tab. 7.

Státy integrace ECOWAS by se tak mohly zaměřit na efektivnější zpracovávání oříšků kešu a upustit od jejich exportu hlavně v neloupané podobě. Další otázkou také zůstává, zda

se tato pochutina více prosadí v africkém jídelníčku¹⁰⁴, jako je tomu v případě asijské kuchyně, kde jsou tyto oříšky nedílnou součástí řady pokrmů, jak uvádí Michalec (1977).

Tabulka 7. Export oříšků kešu ze států ECOWAS v letech 1980 – 2004

kešu (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	4	203	4 955	16 497	37 767
Burkina Faso	-	-	144	2 440	3 739
Ghana	-	-	120	2 708	8 368
Guinea	-	1 480	1 300	-	581
Guinea-Biss.	2 956	8 586	20 352	40 642	75 444
Mali	265	47	-	-	1 016
Nigérie	1 000	5 221	13 029	21 076	13 548
Pobřeží slon.	856	4 634	10 921	34 806	92 090
Senegal	-	338	1 325	5 454	3 110
Togo	-	161	488	419	266
ECOWAS	5 082	20 670	52 633	124 042	235 930
Svět	41 343	81 111	132 145	271 436	404 792
Afrika	28 060	52 919	85 115	234 307	349 182

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Bavlník je nejdůležitější plodinou pro výrobu textilního vlákna. V zemích západní Afriky má produkce bavlny větší význam zvláště v severních subtropických oblastech, na území států Burkina Faso, Mali a Nigérie. Pěstuje se však i v teplejších regionech Pobřeží slonoviny, Beninu a Toga. Jak je patrné z tab. 8., dosahuje v posledních letech největší produkce ve výše uvedených státech ECOWAS, kde je bavlna významnou součástí devizových příjmů

Tabulka 8. Produkce bavlníku ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

bavlna (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-2004
Benin	38 792	101 138	201 799	375 142	412 698
Burkina Faso	72 485	146 200	179 207	255 573	410 827
Gambie	1 903	1 939	2 303	1 006	374
Ghana	5 500	6 156	25 109	36 993	20 664
Guinea	25	1 534	13 927	28 838	48 140
Guinea-Biss.	3 800	4 080	2 560	3 448	4 400
Mali	123 401	211 096	280 228	471 813	492 849
Niger	2 903	5 495	4 764	9 367	10 000
Nigérie	65 303	131 200	268 600	324 400	403 600
Pobřeží slon.	142 855	232 269	238 744	287 087	355 053
Senegal	37 213	32 326	42 053	27 264	37 702
Togo	23 356	70 192	103 450	147 730	157 480
ECOWAS	517 538	943 626	1 362 744	1 968 660	2 353 787

Zdroj: FAOSTAT, 2008

¹⁰⁴ Nejnovější výzkumy dokazují, že oříšky kešu obsahují velmi ceněné nenasycené mastné kyseliny, jež snižují hladinu cholesterolu v krvi a mají i další léčebné účinky.

Velké problémy mohou těmto státům přinést propady výkupních cen na světových trzích. Většina bavlny se zpracovává v domácích textilních závodech a na export přichází pouze nepatrná část, viz. příloha 3. Přestože z hlediska světové produkce jsou významnější Asie a Severní Amerika (viz FAOSTAT, 2000), představuje západní Afrika v rámci svého kontinentu stále nejvýznamnější produkční i exportní oblast. Díky tomu, že na africký trh ve větší míře nepronikla umělá textilní vlákna, znamená neustále rostoucí produkce bavlny významný zdroj textilních vláken pro domácí pletářskou a textilní výrobu, poskytuje i větší pracovní příležitosti. Domníváme se však, že vzhledem k výborným vlastnostem přírodních bavlněných vláken a jejich opětovnému prosazování ve vyspělých státech¹⁰⁵, by mohla daleko širší část produkce směřovat na západní trhy.

Mezi další plodiny, které bychom mohli přiřadit k plantážním monokulturám, ale exportně nepříliš podstatným v rámci západní Afriky, patří **cukrová třtina** a **palma olejná**. Zejména produkce palmového oleje zde dosahuje výrazných hodnot, a například Nigérie se řadí k hlavním světovým výrobcům, viz příloha 4. Palmový olej se vyváží pouze v menší míře a slouží tak především na výrobu mýdel a v potravinářském průmyslu.

Cukrová třtina slouží v západní Africe pro domácí výrobu cukru či lihovin, další technické zpracování této prastaré plodiny je spíše otázkou budoucnosti, viz příloha 5.

Přestože celosvětově není již plantážnictví tak významné jako v minulosti, západní Afrika, jak jsme se mohli přesvědčit, exportuje stále značné množství světově významných komodit. Z pohledu exportních plodin je naprosto podstatný jejich finanční přínos do národního hospodářství. V podstatě všechny západoafrické státy jsou na exportu zemědělských produktů doslova životně závislé, ať už se jedná o drobnější pěstitele či větší podniky¹⁰⁶. Značné rezervy ovšem skýtá efektivnější zpracování zemědělských produktů domácími závody, což by zvýšilo hodnotu nově vyvážených výrobků a zároveň by se vytvořila trvalejší zaměstnanecká základna v přelidněných oblastech. Ovšem tolik potřebný kapitál, získaný z exportu komodit, jenž by podpořil větší rozvoj takových podniků, bývá většinou použit na další zemědělskou produkci (drahá hnojiva, zavlažování a mechanizace), a nezdědka mizí na účtech zkorumpovaných vládních úředníků či pochybných projektů, jak tomu dochází v případě Nigérie. Takovéto prostředí samozřejmě odrazuje větší příliv zahraničního kapitálu, který by pomohl oživení nesourodého hospodářství.

---

¹⁰⁵ V současné době se uvádí, že bavlna tvoří asi 40 % textilních výrobků, zbytek tak připadá na umělá vlákna. Postupně se však bavlna díky svým přednostem vrací na ztracené pozice.

¹⁰⁶ Mnohdy však zpracovatelské závody nejsou schopny platit farmářům, což na příkladu Pobřeží slonoviny znamenalo snížení produkce bavlny či pašování části úrody do Burkiny Faso a Mali, podle businessinfo.cz.

7.3.2 Tradiční zemědělská produkce, samozásobitelství

Domorodé obyvatelstvo se již po staletí věnuje pěstování tradičních plodin pro domácí spotřebu. Tento typ obživy prakticky neprodukuje větší přebytky a pouze menší část bývá použita na městských či venkovských trzích. Na rozdíl od exportních plodin se jedná hlavně o jednoleté rostliny, s výraznou převahou hlíznatých plodin a luštěnin, v sušších oblastech dále od rovníku se pěstují spíše **obilniny** typu prosa či sorga, viz schéma 1.

Snad nejznámější obilninou, která je téměř výhradně africkou záležitostí je **proso**, které patří k nejstarším kulturním plodinám, jak uvádí Michalec (1977). V Africe je nazýváno jako „pšenice chudých“. Nevýhodou prosa jsou malé výnosy a malá nutriční hodnota. Díky nenáročnému obdělávání a krátké vegetační době je však stále hojně rozšířené a používá se na výrobu plácek a kaší.

Západoafrické státy v čele s Nigérií, Nigerem, Burkinou Faso, Mali a dalšími zeměmi, patří k jeho hlavním africkým i světovým producentům. Proso je typickou teplomilnou obilninou, která je rozšířena hlavně v severních oblastech západoafrického regionu (jižní Sahel), viz schéma 1. Jak je patrné z tab. 9., zatímco světová produkce po roce 1980 vlastně stagnuje, rostoucí počet obyvatel západní Afriky se odráží i v rostoucí produkci této obilniny. Detailnější pohled na zmíněnou tabulku nám také ukazuje na značné rozdíly ve sklizních, způsobené zvláště klimatickými výkyvy a zřejmě i sociálními a politickými důvody (nepokoje, války apod.), případně mohou být příčiny jinde.

Tabulka 9. Produkce prosa ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

proso (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	7 603	18 582	24 667	26 423	36 845
Burkina Faso	399 632	672 782	762 324	813 380	970 246
Gambie	28 560	50 799	51 208	65 432	107 405
Ghana	114 800	142 820	137 225	173 870	156 486
Guinea	50 000	50 400	8 607	8 910	10 200
Guinea-Biss.	15 400	19 691	24 746	21 767	25 617
Mali	526 768	842 459	762 971	743 823	827 297
Niger	1 210 434	1 385 941	1 802 534	1 913 953	2 198 714
Nigérie	2 766 800	4 063 800	4 621 000	5 812 400	6 059 800
Pobřeží slon.	32 640	41 800	51 000	61 900	64 760
Senegal	477 180	616 737	548 915	559 498	504 775
Sierra Leone	18 200	22 060	23 237	17 485	8 333
Togo	52 586	75 894	63 206	51 625	46 069
ECOWAS	5 700 603	8 003 765	8 881 638	10 270 466	11 016 547
Svět	27 220 563	27 833 278	27 810 243	27 576 490	29 037 701
Afrika	7 562 937	10 091 210	11 080 830	12 801 480	13 910 265

Zdroj: FAOSTAT, 2008

V podobných oblastech jako proso nacházíme i další nesmírně významnou tropickou obilninu – **sorgo**, neboli čirok, které je však více rozšířeno u arabských kmenů. Její využití, ale též sklizeň jsou obdobné jako v případě prosa. Nejdůležitějším západoafrickým producentem sorga je opět Nigérie (asi 70 % produkce ECOWAS), viz tab. 10.

Spolu s prosem a sorgem se často setkáváme i s dalším drobným obilím, zvaným fonio, které je naprosto výhradní záležitostí západní Afriky a nikde jinde se zřejmě nevyskytuje.

Tabulka 10. Produkce sorga ve státech ECOWAS v letech 1980 - 2004

sorgo (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	62 605	93 150	108 554	122 499	168 638
Burkina Faso	603 904	931 242	1 106 977	1 168 838	1 354 146
Gambie	6 820	9 036	10 110	13 272	26 551
Ghana	133 400	170 980	257 636	347 108	322 510
Guinea	25 400	28 800	12 650	5 144	5 560
Guinea-Biss.	21 600	16 160	12 712	15 308	15 282
Mali	416 558	571 623	685 366	620 218	622 407
Niger	328 028	407 496	362 609	388 485	589 289
Nigérie	3 819 200	5 160 800	5 541 800	7 282 800	7 710 400
Pobřeží slon.	19 580	23 200	28 049	22 292	40 880
Senegal	112 260	132 256	114 864	129 130	145 321
Sierra Leone	13 800	20 060	22 600	18 940	15 729
Togo	91 395	119 184	120 841	151 630	163 881
ECOWAS	5 654 551	7 683 987	8 384 768	10 285 664	11 180 597
Svět	66 364 471	66 836 952	60 040 092	61 402 427	57 371 113
Afrika	12 453 895	15 340 243	15 770 438	19 230 942	20 818 738

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Nepůvodní, avšak hojně rozšířenou obilninou ve všech zemích západní Afriky, je **kukuřice**. Zatímco v řadě vyspělých států světa slouží především jako krmivo pro hospodářská zvířata, v zemích Afriky se používá jako potrava pro obyvatelstvo nebo k dalšímu potravinářskému zpracování. V klimatických podmínkách západní Afriky se daří kukuřici zejména ve vlhčích oblastech, kde je však vyvinuto také delší období sucha, důležité pro její dozrávání¹⁰⁷. V oblastech Sahelu se již daří kukuřici méně, přesto i zde je hojně pěstována, jak uvádí Webster-Wilson (1980). Pro zemědělce představuje kukuřice také určité riziko, poněvadž její způsob pěstování na polích napomáhá rozvoji půdní eroze¹⁰⁸.

Mezi největší západoafrické pěstitele patří již tradičně populačně silná Nigérie, která dlouhodobě vykazuje více než 50 % produkce ECOWAS. Ani tato země se ovšem, podobně

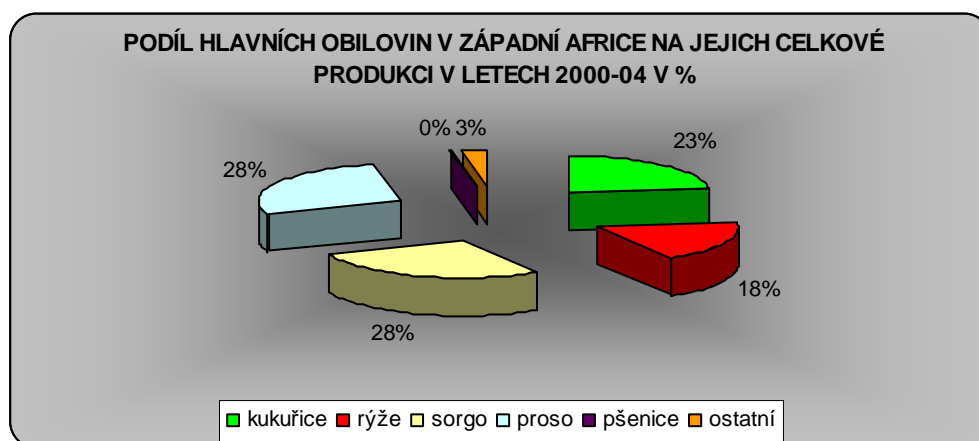
¹⁰⁷ Pro tropické oblasti byla kukuřice speciálně vyšlechtěna (Webster-Wilson, 1980).

¹⁰⁸ Kukuřice potřebuje pro dostatečný vývin větší vzdálenosti mezi jednotlivými rostlinami, čímž se zvyšuje plocha holé půdy, která je při prudkých deštích silně vymývána.

jako další západoafrické státy, nevyhnula rozkolísaným hodnotám sklizně, jak je patrné při pohledu na přílohu 6.

V pobřežním pásu na jihovýchodě západoafrického regionu, ale též ve vnitrozemských oblastech mnoha řek (například tzv. vnitřní delta Nigeru ve státě Mali), se drobní zemědělci věnují pěstování **rýže**. V západní Africe je hlavně rozšířena rýže africká (*Oryza glaberrima*)¹⁰⁹, jak se zmiňuje např. Kostrowickij (1986), jež nevyžaduje tolik lidské práce. Světově nejvíce rozšířeným druhem rýže je asijská rýže setá (*Oryza sativa*), která se stále více prosazuje i v zemích okolo Guinejského zálivu, je ale mnohem náročnější na zavlažování. Podobně jako kukuřice vykazuje rýže v mnoha státech západní Afriky značné výkyvy, způsobené zřejmě nedostatkem závlahy či jinými sociálními důvody (nepokoje, konflikty apod.), viz příloha 7.

Výše uvedené obilniny – proso, sorgo, kukuřice a rýže, tvoří v západní Africe téměř veškerou hodnotu produkce obilnin, viz graf 4.

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Tento graf ukazuje nejen poměrně vyrovnanou bilanci hlavních západoafrických obilnin, ale též naprosto nevýznamné postavení světově nejvýznamnější obilniny – pšenice, jež se zatím v klimatických podmínkách tohoto regionu neprosadila. Ačkoli ani kukuřice nepatří k vyloženě tropickým obilninám, na rozdíl od pšenice se v tomto prostředí daleko více rozšířila. Zcela typickou charakteristikou produkce západoafrických obilnin, jsou jejich

¹⁰⁹ Jednou z hojně rozšířených odrůd v západní Africe je tzv. horská rýže, která není tak náročná na obdělávání, ovšem její výnosy jsou také mnohem nižší (Votrubec, 1973).

nevyrovnané sklizně v průběhu jednotlivých let, které nezakryly ani námi vytvořené pětileté průměry.

Další velkou skupinou plodin, která se pěstuje v tradičních zemědělských společnostech západní Afriky, jsou **hlíznaté plodiny**, neboli tropické okopaniny, jak uvádí Michalec (1977). Patří sem zejména kasava, jamy a batáty. Webster a Wilson (1980) poukazují, že tyto plodiny jsou produkovány rotačním hospodařením v deštných lesích, kde je půda nechávána dlouhý čas ladem. Zemědělci, uplatňující tento způsob hospodaření, uzavírají v průběhu několika desítek let svůj pohyb v jakém si kruhu či elipse, a vracejí se tak po určité době na stará pole. Poněvadž dřívější půda mezitím zarostla bujnou vegetací, dojde nejprve k opětovnému vypalování, případně vymícení, a vzniklý popel slouží jako hnojivo pro pěstované plodiny¹¹⁰.

Hlíznaté plodiny se pěstují v podstatě po celé západní Africe a jejich produkce neustále roste paralelně s počtem obyvatel. V semiaridních oblastech Sahelu je sklizeň samozřejmě mnohem nižší než ve srážkově bohatých regionech okolí Guinejského zálivu. Všechny tyto plodiny vytvářejí typické podzemní hlízy, které jsou velmi bohaté na škrob (až 60 %), a používají se buď k přímé spotřebě obyvatel nebo se přidávají do různých placek a pečiva¹¹¹. **Jamy** jsou typickou západoafrickou záležitostí, viz tab. 11. V čele s největším světovým producentem – Nigérií, tvoří více než 80 % světové sklizně.

Tabulka 11. Produkce jamů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

jamy (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	694 399	880 290	1 156 816	1 454 066	1 917 189
Burkina Faso	78 790	81 319	44 356	47 661	55 201
Ghana	774 600	1 076 100	2 052 148	2 552 066	3 702 940
Guinea	58 620	73 000	87 020	91 727	60 501
Libérie	16 300	18 000	16 800	20 000	20 000
Mali	15 580	8 372	12 275	20 524	28 685
Nigérie	5 088 600	6 714 800	19 029 200	24 126 400	26 320 400
Pobřeží slon.	2 218 000	2 434 800	2 754 130	2 929 000	2 990 480
Togo	441 655	383 584	430 153	636 010	565 228
ECOWAS	9 386 543	11 670 265	25 582 897	31 877 453	35 660 624
Afrika	11 051 335	13 377 922	27 617 571	34 338 227	40 943 412
Svět	12 136 897	14 555 881	28 887 366	35 784 710	42 580 112

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Jelikož je tato plodina dosti náročná na odpočatou půdu a obdělávání (např. příprava kopečků), jak uvádí Votrubec (1973), těší se větší oblibě **kasava** neboli maniok, která vydrží

¹¹⁰ Zatímco zakládání polí je čistě mužská záležitost, přípravu polí před sázením či setím obstarávají naopak ženy (Kandert, 1984).

¹¹¹ Domorodci obvykle pekou hlízy například z kasavy v ohni nebo je suší k přípravě maniokové mouky, tzv. tapioky. Za syrova jsou hlízy nepoživatelné díky obsahu jedovatých alkaloidů (Michalec, 1987).

v zemi i několik let. Největším světovým producentem kasavy je opět Nigérie a západní Afrika tak díky ní patří na přední příčky světové sklizně¹¹², viz tab. 12.

Tabulka 12. Produkce kasavy ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

kasava (mil tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	0,61	0,77	1,06	1,74	2,70
Burkina Faso	0,03	0,01	0,00	0,00	0,00
Gambie	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Ghana	1,97	2,90	5,22	7,15	9,36
Guinea	0,49	0,36	0,48	0,75	1,14
Guinea-Bissau	0,00	0,02	0,01	0,03	0,04
Kapverdy	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Libérie	0,28	0,36	0,29	0,27	0,48
Mali	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
Niger	0,18	0,19	0,11	0,11	0,11
Nigérie	11,19	14,24	27,07	32,05	33,58
Pobřeží slon.	1,10	1,31	1,49	1,67	1,58
Senegal	0,03	0,05	0,05	0,06	0,19
Sierra Leone	0,10	0,11	0,14	0,27	0,33
Togo	0,39	0,41	0,50	0,60	0,71
ECOWAS	16,37	20,75	36,43	44,72	50,25
Svět	128,13	141,20	160,77	163,92	189,71
Afrika	51,99	61,17	79,65	88,16	102,96

Zdroj: ECOWAS, 2008

Mezi stále častěji pěstované okopaniny patří ve státech společenství ECOWAS **batáty**, známé také pod názvem sladké brambory. Nigérie patří již tradičně k jejím největším producentům, viz příloha 8., a lze předpokládat, že jejich obliba vzroste i v dalších zemích. Hlavní střediska pěstování batátů v Africe však leží v oblastech východní Afriky, ve státech Uganda a Tanzanie¹¹³.

Brambory, jakožto nepůvodní africká rostlina, nejsou příliš rozšířeny, i když je lze pěstovat prakticky ve všech klimatických podmínkách, jak uvádí např. Michalec (1977). Vzhledem k velké konkurenci a oblíbenosti tropických okopanin se domníváme, že se budou v zemích západní Afriky prosazovat velmi pomalu.

Luštěniny patří podobně jako hlíznaté plodiny k významným pěstebním rostlinám tradičních zemědělských systémů. Patří sem řada odrůd hrachu a fazolí, ale i celosvětově značně významná sója, jejíž pěstování je v západní Africe zatím nepatrné. Luštěniny se

¹¹² Afrika v posledních letech vykazuje zhruba polovinu světové produkce, téměř 1/3 připadá na tropické oblasti Asie a přibližně 15 % vypěstuje Jižní Amerika (FAOSTAT, 2008).

¹¹³ Téměř 90 % světové produkce batátů připadá na východní Asii (FAOSTAT, 2008).

pěstují spíše v oblastech mimo rovníkové pásmo, často i ve vyšších nadmořských výškách (Webster a Wilson, 1980). Ve státech ECOWAS můžeme v námi sledovaném období, viz příloha 9., pozorovat nárůst produkce.

Všechny luštěniny mají mimořádný význam pro lidský organismus, zejména kvůli vysokému obsahu bílkovin a poměrně široké škále nerostných prvků (železo, fosfor a vápník)¹¹⁴. Z hlediska západní, ale i celé subsaharské Afriky, by mohlo rozšíření **sóji** znamenat částečné vyřešení potravinových problémů a je zatím na škodu, že se nepodařilo tuto plodinu zavést. Určité zvětšení produkce však můžeme v zemích západní Afriky zaznamenat, viz příloha 10. Domníváme se, že mnohé africké státy by se měly možnostmi pěstování této významné plodiny daleko více zabývat¹¹⁵.

Uvedené plodiny tradičního samozásobitelského zemědělství jsou bezesporu nejdůležitější, přesto nesmíme zapomenout také na množství ovoce a zeleniny, které doplňují jídelníček domorodého obyvatelstva. V některých regionech mohou dokonce znamenat hlavní složku potravy řady etnik, či slouží k obohacení drobných pěstitelů v tržním prodeji¹¹⁶. Stále častěji se v zemích západní Afriky stává předmětem zahraničního vývozu ovoce a pěstuje se nejen drobnými rolníky, ale i na plantážích.

Mezi nejrozšířenější druhy ovoce náleží banány, které jsou důležitou složkou pokrmů hlavně v pralesních oblastech Pobřeží slonoviny, Ghany a Libérie. V rámci Afriky jsou však rozšířenější ve východních státech.

Dobrym vývozním artiklem států Burkina Faso a Mali se poslední dobou stává mango. Zvláště Mali patří k hlavním vývozcům tohoto ovoce do Evropy.

K dalším druhům ovoce, které je exportováno do zahraničí, náleží ananasy (Ghana, Guinea či Nigérie), citrusy (Ghana a Nigérie), papaya (Ghana).

---

¹¹⁴ Sója obsahuje navíc rostlinný olej bohatý na vitamín E

¹¹⁵ Podle nejnovějších vědeckých výzkumů se uvádí, že na látky obsažené v sóje (tzv. genistein), jsou vysoce citliví původci malárie, což by mohlo znamenat doslova revoluci v boji s touto tropickou nákazou

¹¹⁶ Jak uvádí Votrubec (1973), specialitou Hausů v Nigeru je pěstování cibule, která stále častěji slouží ke komerčním účelům

7.4. ŽIVOČIŠNÁ PRODUKCE STÁTŮ ECOWAS

Živočišná výroba tvoří dnes hlavní článek zemědělství ve vyspělých zemích světa, v některých státech, jak uvádí Skokan (1988), se v určitých fázích vývoje přibližuje dokonce průmyslové výrobě (mechanizace, automatizace apod.). Z hlediska chovu hospodářských zvířat se jedná o různé formy moderní extenzivní a intenzivní produkce¹¹⁷.

V západní Africe je prakticky rozšířen pouze extenzivní kočovný (nomádický) a polokočovný chov dobytka, který tak představuje nejprimitivnější formu zemědělského hospodaření, Bičík (1982). Zpracování masa či mléka ve větší míře chybí.

Vzhledem k tomu, že je většina zemědělských ploch ve státech západní Afriky využívána jako pastviny, je chov hospodářských zvířat, i přes mnohá rizika, dosti rozšířen. Pro mnohé kočovné kmeny v aridních a semiaridních oblastech je hlavním zdrojem obživy.

Jak již bylo uvedeno výše, představuje chov zvířat v zemích západní Afriky mnohé nesnáze. Nomádické kmeny v oblastech Sahelu provázejí svá stáda po trasách určených rozložením pastvin a mezi místy s vodními zdroji. V některých zemích západní Afriky kočovné kmeny nerespektují státní hranice, jak poukazuje Skokan (1988), což může být zdrojem rozporů mezi státy a jejich etnickými skupinami. V mnoha oblastech musí dobytek čelit tropickým nemocem (nagana), které znemožňují jeho větší chov. Přesto neustále dochází ke zvyšování stavů dobytka, zejména v důsledku vysokých populačních přírůstků. To samozřejmě vede k nadměrnému spásání, především v okolí vodních zdrojů, a tudíž ke zvyšování eroze. Vysoké stavy chovaných zvířat jsou do značné míry ovlivněny také společenskými přežitky mnoha etnik, a jsou zde hlavně výrazem postavení ve společnosti. Vysoké podíly dobytka a zmíněná rizika jejich chovu, zpětně ovlivňují kvalitu a zdravotní stav zvířat.

Mezi hospodářskými zvířaty v zemích západní Afriky zaujímají vedoucí postavení **ovce a kozy**, které se chovají ve všech státech subsaharské Afriky. Hlavní předností těchto zvířat je velká schopnost přizpůsobení i v dosti extrémních klimatických a terénních podmínkách, a také nenáročnost na objem a kvalitu spásané trávy¹¹⁸, jak uvádí Skokan (1988). Zajímavé je také fakt, že se obtížně určují rozdíly mezi ovci a kozami, jejichž společným chovem po mnohá staletí, došlo ke stírání podstatných mezidruhových rozdílů. Z tohoto důvodu je zde uvádíme pohromadě.

---

¹¹⁷ Intenzivní chov dobytka je založen především na jeho ustájení a široké krmivové základně (stájový chov), extenzivní chov se zase orientuje na přírodní pastviny (farmářský chov), Bičík (1982)

¹¹⁸ Zejména kozy jsou hlavním zvířecím činitelem v procesu eroze, neboť rozhrabávají a spásají kořínky trav

Tabulka 13. Stavby ovcí a koz ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

ovce a kozy (mil. ks)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	2,15	1,93	1,57	1,72	1,95
Burkina Faso	7,88	10,52	12,27	14,13	16,28
Gambie	0,31	0,37	0,33	0,28	0,37
Ghana	3,78	3,91	4,33	4,98	6,24
Guinea	0,87	0,77	1,07	1,52	2,08
Guinea-Bissau	0,38	0,42	0,50	0,58	0,61
Kapverdy	0,07	0,09	0,14	0,12	0,12
Libérie	0,44	0,48	0,44	0,43	0,43
Mali	11,89	10,66	11,80	14,54	18,06
Niger	9,81	6,92	8,73	10,13	11,34
Nigérie	22,56	31,41	37,36	42,90	49,00
Pobřeží slon.	1,89	1,91	2,12	2,40	2,68
Senegal	3,08	5,08	6,46	7,76	8,58
Sierra Leone	0,43	0,42	0,45	0,54	0,59
Togo	1,20	2,27	2,28	2,19	3,16
Ecowas	66,74	77,16	89,83	104,24	121,50

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Tabulka 14. Stavby ovcí a koz přepočtené na obyvatele ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

ovce a kozy (na 1000 obyv.)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	541,7	411,3	280,8	260,7	254,6
Burkina Faso	1 144,7	1 344,9	1 357,0	1 360,4	1 352,4
Gambie	444,5	438,9	328,3	236,6	262,8
Ghana	312,6	274,7	264,3	268,2	300,8
Guinea	173,3	135,5	158,1	192,8	235,9
Guinea-Bissau	452,4	444,0	457,9	461,0	422,5
Kapverdy	230,1	267,9	364,5	287,4	254,3
Libérie	219,0	218,3	209,1	171,8	135,3
Mali	1 623,0	1 289,2	1 259,0	1 356,2	1 459,6
Niger	1 485,4	896,3	966,5	952,4	898,2
Nigérie	311,8	377,9	389,8	392,2	397,9
Pobřeží slon.	205,4	168,1	157,2	154,2	154,5
Senegal	488,1	696,1	766,3	808,6	789,7
Sierra Leone	128,5	111,1	109,2	127,2	120,4
Togo	400,2	631,0	546,3	452,9	556,5
Ecowas	476,9	476,6	481,0	487,5	500,6

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Vzhledem ke kultovnímu významu hovězího dobytka u mnohých kmenů, představují ovce a kozy hlavní zdroj masa, mléka a kůže¹¹⁹. Nejvyšší stavby, viz tab. 13., mají státy, které zasahují do severních regionů západní Afriky – Nigérie, Mali, Burkina Faso, Niger a Senegal,

¹¹⁹ Domorodci sbírají např. dobytčí trus, a po zapálení ho používají k odhánění všudypřítomných komárů

jež vykazují více než 80 % celkových stavů v rámci integrace. Patrný je zejména nárůst absolutních hodnot v námi sledovaném období. Přesnější výpovědní hodnotu než absolutní stavy, mají přepočty dobytka na obyvatele, viz tab. 14., pomocí nichž snadno zjistíme, že v tropických oblastech západní Afriky (státy v blízkosti Guinejského zálivu), stavy koz a ovcí na obyvatele spíše stagnují nebo dokonce klesají.

Hovězí dobytek (skot), jak již bylo naznačeno výše, drží řada kmenů především z kultovních důvodů. Praktický význam však většinou nemají. Nejvyšší stavy nalezneme opět v severních oblastech, ve státech Nigérie, Mali a Burkina Faso, viz tab. 15. Hovězí stáda jsou hlavní doménou beduínských kočovných kmenů na jih od Sahary, ale i dalších etnických skupin po celé západní Africe (např. Fulbové).

Tabulka 15. Stavy hovězího dobytka ve státech ECOWAS V LETECH 1980-2004

<i>hovězí dobytek (mil. ks)</i>	<i>1980-84</i>	<i>1985-89</i>	<i>1990-94</i>	<i>1995-99</i>	<i>2000-04</i>
Benin	0,88	0,92	1,15	1,31	1,63
Burkina Faso	2,87	3,71	4,44	5,57	7,00
Gambie	0,29	0,31	0,34	0,36	0,33
Ghana	0,93	1,14	1,17	1,26	1,33
Guinea	1,50	1,22	1,74	2,44	3,07
Guinea-Bissau	0,30	0,36	0,42	0,48	0,52
Kapverdy	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02
Libérie	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Mali	5,90	4,59	5,25	6,08	7,04
Niger	3,18	1,55	1,85	2,09	2,25
Nigérie	12,40	13,44	14,35	15,06	15,15
Pobřeží slon.	0,75	0,94	1,17	1,32	1,45
Senegal	2,25	2,40	2,61	2,88	3,02
Sierra Leone	0,35	0,33	0,35	0,40	0,40
Togo	0,23	0,24	0,23	0,25	0,28
Ecowas	31,88	31,21	35,13	39,55	43,55

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Při pohledu na tab. 14. a 15., odhalíme podobné trendy v chovu hovězího dobytka, jako v případě ovcí a koz. Protože absolutní stavy skotu stoupají pozvolna, přepočten na obyvatele, vzhledem k růstu populace také stagnuje, či klesá. Ovšem rozdíly mezi jednotlivými státy jsou v tomto případě mnohem nápadnější. Velmi nízké hodnoty zcela logicky sledujeme ve státech tropického humidního klimatu, kde hrozí permanentně nebezpečí řady nálezů (Libérie, Pobřeží slonoviny, Togo, Ghana aj.), viz tab. 16.

Tabulka 16. Stav hovězího dobytka přepočtené na obyvatele ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

hovězí dobytek (1000 obyv.)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	221,7	195,9	205,6	198,5	212,1
Burkina Faso	417,2	474,5	490,5	536,4	581,4
Gambie	420,2	367,2	338,8	298,1	238,9
Ghana	76,6	80,4	71,5	67,7	64,1
Guinea	298,3	214,9	258,3	308,9	348,7
Guinea-Bissau	364,4	379,6	390,1	378,1	355,9
Kapverdy	136,0	124,9	98,1	85,6	76,2
Libérie	20,4	19,1	17,6	14,4	11,3
Mali	805,0	554,9	559,7	566,9	569,4
Niger	480,7	201,3	204,9	196,4	178,3
Nigérie	171,4	161,7	149,7	137,7	123,0
Pobřeží slon.	38,4	29,3	25,8	25,7	23,3
Senegal	356,2	328,9	309,8	300,1	278,1
Sierra Leone	105,1	87,7	84,8	94,5	82,3
Togo	78,3	66,6	56,3	51,2	49,0
ECOWAS	227,8	192,8	188,1	184,9	179,4

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Chov prasat není sice v západní Africe již tolik rozšířen, viz příloha 11, nicméně přispívají k obrazu afrického venkova, kde se často volně potulují spolu s drůbeží mezi jednotlivými chatrčemi. Vysoké stavy, ale zároveň malou produkci vepřového masa, má hlavně Nigérie. V severních končinách západoafrického regionu, ale i jinde, může být požívání vepřového masa v rozporu s islámem, a proto není jejich chov tolik rozšířen.

Značně menší význam v dnešní době mají **osli a velbloudi**, jejichž stavy ve státech ECOWAS, lze charakterizovat jako poměrně vyrovnané, viz příloha 12. a 13. Velbloudi jsou v rámci Afriky rozšířeni nejvíce v severovýchodních státech, například Somálsko, Súdán a Etiopie. I zde ovšem postupně ztrácejí na důležitosti¹²⁰.

Nejdůležitějším a snadno dostupným zdrojem obživy je v zemích západní Afriky **drůbež**, která má v celé Africe velkou tradici. Chov slepic na maso a vejce, na rozdíl od konzumace hovězího a vepřového masa, není v rozporu s náboženskými předsudky, jak poukazuje Skokan (1988).

Drůbež v podstatě není náročná na krmění, a jejich chov domorodými obyvateli je příznačnou součástí afrického venkova i městského zázemí. Proto nás ani nepřekvapují

¹²⁰ Po staletí znamenali velbloudi významný dopravní prostředek. Obchodní karavany, jež převáželi hlavně sůl, dnes zanikají pod náporom moderních dopravních prostředků.

vysoké hodnoty chovu drůbeže, které se neustále zvyšují, především v souvislosti s růstem obyvatel, viz tab. 16., což jasně dokazují její naprosto zásadní význam v obživě obyvatel. Také v přepočtu na obyvatele, viz příloha 14., sledujeme, na rozdíl od výše uvedených hospodářských zvířat, vyrovnané či stoupající hodnoty chovu drůbeže.

Tabulka 17. Stavby drůbeže ve státech ECOWAS v letech 1980-2004

drůbež/mil. ks	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	13,9	15,4	8,6	9,5	10,6
Burkina Faso	12,3	16,1	18,1	20,7	23,8
Gambie	0,3	0,4	0,7	0,6	0,6
Ghana	9,3	7,7	11,2	15,9	24,5
Guinea	6,1	6,9	8,2	10,1	13,0
Guinea-Bissau	0,5	0,7	0,8	1,1	1,5
Kapverdy	0,3	0,5	0,5	0,4	0,5
Libérie	3,0	4,0	3,8	3,7	4,7
Mali	14,7	21,6	21,8	23,8	27,1
Niger	11,0	15,2	19,3	22,0	24,4
Nigérie	87,0	109,8	121,2	125,4	129,3
Pobřeží slon.	18,1	22,0	25,5	25,3	31,8
Senegal	9,0	11,5	14,8	18,9	25,5
Sierra Leone	4,3	5,3	6,1	6,1	7,1
Togo	2,1	4,7	5,9	7,3	8,4
ECOWAS	191,7	241,7	266,4	290,8	332,8

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Z hlediska celkového pohledu, má nejdůležitější roli v zemích západní Afriky chov drůbeže, který bude i nadále představovat snadno dostupný a nenáročný zdroj potravy. Ostatní hospodářská zvířata, s výjimkou severních oblastí regionu, již tak podstatnou roli mít nebudou, což dokazují poměrně vyrovnané či klesající stavy chovu na obyvatele. V širším využití hospodářských zvířat brání, kromě již zmíněných faktorů, nedostatečný rozvoj zpracovatelských závodů. Export masa ze zemí západní Afriky prakticky neexistuje, přestože stavy dobytka jsou vysoké. V menší míře je maso dodáváno na trh do pobřežních oblastí. V některých státech by mohlo patrně dojít k větší produkci masných výrobků či mléka, zatím však chybí moderní mrazírny a chladírny, ale především nezbytná infrastruktura.

7.5 ZAVLAŽOVACÍ PROJEKTY V ZEMÍCH ZÁPADNÍ AFRIKY

Nejdůležitějším limitujícím faktorem v zemědělství států ECOWAS je zcela nepochybně voda. Nerovnoměrné rozložení srážek hlavně v severních oblastech v průběhu roku, má zcela zásadní dopad na rostlinnou produkci i chov hospodářských zvířat. V rozsáhlých končinách Sahelu mají zemědělci obrovské problémy se získáváním vody pro vlastní spotřebu, tím spíše k pěstování plodin a napájení stád dobytka. Podle některých výzkumů však i v těchto oblastech existují značné zásoby podzemní vody¹²¹, které zatím nejsou vůbec využívány. V západní Africe se však vyskytují problémy s vodou a zavlažováním i v mnoha jiných oblastech.

Nesmírný význam má v celé oblasti subsaharské západní Afriky řeka Niger. Velmi významný zavlažovací projekt byl vybudován v oblasti tzv. vnitřní delty Nigeru ve státě Mali. 250 tisíc hektarů velká delta se skládá ze dvou částí: tzv. živé delty, kde se tradičně pěstuje rýže, a mrtvé delty, což byla nevyužitelná bahenní oblast pod městem Segou, jak uvádí Kliment (2001). A právě zde byla v roce 1947 postavena přehrada Sansanding, která sice zvedla hladinu řeky jen o pár metrů, ale zaplavila přes 40 tisíc hektarů úrodné půdy. Díky tomu zde vzniklo velké množství bavlníkových plantáží a byla zde vystavěna i celá síť zavlažovacích kanálů. Současně se pozvedl i místní rybolov.

Největší přehradou na řece Niger je Kainji na severozápadě Nigerie¹²², která je typickým příkladem víceúčelové přehradní nádrže sloužící k regulaci záplav, rybaření, zavlažování, cestovnímu ruchu a k výrobě energie.

Další víceúčelové projekty, v nichž hraje zavlažování podstatnou roli, probíhají také na řece Volta na území Ghany a Burkiny Faso. Na jihovýchodě Ghany stojí vodní nádrž Akosombo, jako první část velkého Volta River Projektu¹²³ (www.irn.org)

Významným projektem, jak poznamenává Kliment (2001), je Senegal Valley Development Project. Vznikl v roce 1972 a podílejí se na něm Senegal, Mali a Mauretánie. Cílem projektu je využít řeku Senegal a její přítoky k intenzivní lodní dopravě, výrobě energie, zavlažování zemědělské půdy atd. První součástí tohoto projektu byla výstavba přehrady Manantali dam na řece Bafing, přítoku Senegalu na území Mali. Výstavba byla financována z různých zdrojů a stála 500 mil. amerických dolarů. Nevyčíslitelná je hodnota

¹²¹ Tzv. artézské podzemní vody se vyskytují v mnoha aridních oblastech, kde umožňují vznik oázového zemědělství. Pásmo artéské vody vzniká mezi dvěma izolátory (vrstvami, které jsou nepropustné pro vodu); při jejich proražení dochází k úniku vody, což vede ke zmenšování tlaku a může skončit až zánikem artéského vývěru vody (wikipedia.org).

¹²² K dalším velikým přehradám na území Nigérie patří například přehrady Bakaloro na řece Sokoto a Lagdo dam na řece Benue

¹²³ Výstavba byla financována Ghanou, USA, Velkou Británií a Světovou bankou, jak uvádí Kliment (2001).

deštného lesa, v oblasti Sahelu obzvláště cenného, který byl při výstavbě zničen. Protože v konečné fázi projektu došly finanční prostředky, trvalo jeho dokončení více než 30 let (půjčku poskytla Světová banka). V současnosti slouží přehrada Manantali hlavně k zavlažování, které umožnilo na místo původního sorga, pěstovat rýži.

Pro úplnost uvádíme další nejvýznamnější projekty, které se rozběhly ve spolupráci západoafrických států a finanční spoluúčasti zahraničních investorů. prvním desetiletí 21. století, a na nichž se finančně podílejí zahraniční země.

Schéma 1. Hlavní vodohospodářské projekty v západní Africe

Zdroj: vlastní zpracování podle www.irm.org

Na hranicích Beninu s Nigerem¹²⁴ začala vznikat přehrada Dyodyonga především pro zavlažovací účely, proti jejíž výstavbě vehementně protestují ochránci přírody. Na plánovaném území se totiž nalézají unikátní deštný les a jsou zde údajně archeologická naleziště světového významu.

V západním Nigeru probíhá od roku 2004 výstavba víceúčelového vodního díla, kvůli němuž bylo přestěhováno asi 35 tisíc lidí¹²⁵. Vědecké předpoklady ukazují, že tato oblast bude v blízké budoucnosti stále více ovlivněna kolísáním klimatu a ohrožena může být i samotná řeka Niger. Vybudování projektu by tak mohlo zmírnit předpokládané změny

Unikátní projekt (Sambangalou projekt) probíhá v současnosti v Gambii, za spoluúčasti evropských firem a Africké rozvojové banky. Měl by být propojen s již započatým dílem států Gambie, Guiney, Guiney-Bissau a Senegalu (organizace OMVG)¹²⁶, jehož některé zavlažovací spojky byly již dokončeny. Hlavním cílem tohoto plánu je zamezit pronikání mořské vody do orné půdy a tím pádem jejímu zasolování.

Jak vyplývá z předcházejícího textu, rozběhly se v západní Africe projekty, viz www.irn.org, které jsou uskutečňovány ve vzájemné spolupráci sousedních států, což částečně znamená úspěch integračních snah zemí ECOWAS (organizace OMVG), ale též Africké unie (např. projekt NEPAD, viz kap. 3.4.). Jedná se o další výstavbu vodních přehrad, jež by měly být hlavně zdrojem elektrické energie a závlahové vody pro zemědělství. Důležité je i regulování množství vody v období záplav, viz www.irn.org. Řada těchto projektů může mít neblahý dopad na přírodní a sociální prostředí. Často tak naráží na odpor ze strany ochránců přírody a organizace UNESCO, ale i místních obyvatel (přestěhování obyvatel na jiná místa a obavy ze ztráty jejich dosavadní obživy). Značný význam má také problematické a drahé financování těchto projektů, na nichž se včetně afrických států podílejí také Světová banka, různé finanční skupiny z Evropy, ale i další země. Poslední dobou zaměřila své aktivity do západní Afriky také Čína, které spolufinancuje výstavbu řady přehrad, ve skutečnosti však spíše hledá nové přírodní zdroje pro vlastní potřebu, které jsou lokalizovány v křehkých ekosystémech doposud nevyužitých oblastí západní Afriky.

---

¹²⁴ Podobný projekt bude zřejmě do deseti let dokončen ve spolupráci Beninu a Toga (přehrada Adjarala) a podílí se na něm i Čína, www.irn.org.

¹²⁵ Na projektu se podílí Francie, Islámská rozvojová banka a Africký rozvojový fond, www.irn.org.

¹²⁶ Gambia River Basin Development Organisation (OMVG), www.irn.org.

8. RYBOLOV A LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ VE STÁTECH ECOWAS

Mnohdy opomíjenou součástí zemědělství může být zejména pro laickou veřejnost význam rybolovu a těžby dřeva. V různorodém prostředí západní Afriky však mají tyto oblasti značný význam. V posledních desetiletích se stále více hovoří o znečišťování oceánu a markantnímu úbytku ryb. Stejnou paralelu ovšem najdeme i v případě tropických lesů, které pokrývají stále menší plochy a řada vědců se domnívá, že mnohé druhy rostlin a živočichů v těchto oblastech, jsou na pokraji vyhynutí.

8.1 MOŘSKÝ A SLADKOVODNÍ RYBOLOV

Mořský i sladkovodní (vnitrozemský rybolov, říční rybolov) hraje i v západní Africe stále významnější úlohu. V druhé polovině 20. století se ve větší míře začaly používat motorové lodě a tzv. trawlery, které zintenzivněly dosavadní rybolov, jak uvádí Skokan (1988). Přesto stále patří k neodmyslitelnému koloritu rybolov s vydlabaných domorodých člunů provozovaný především na afrických jezerech a pobřežních lagunách.

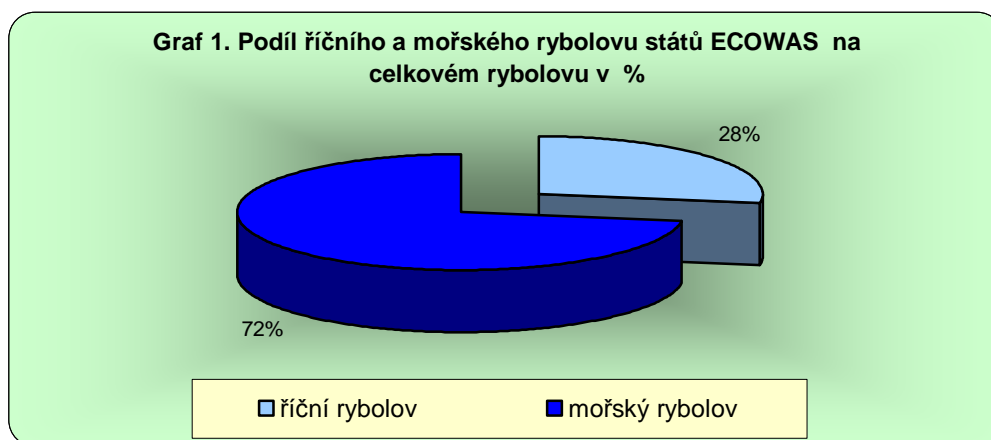
Tabulka 1. Celkový rybolov států ECOWAS (tun)

rybolov celk.(tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-03
Benin	36 608	39 247	36 990	42 583	38 327
Burkina Faso	7 118	7 760	7 303	8 015	8 630
Gambie	12 016	14 462	21 756	29 325	36 544
Ghana	247 896	340 686	378 411	443 656	416 541
Guinea	24 001	35 402	54 583	70 149	101 736
Guinea-Bis.	3 442	4 327	5 390	6 316	5 000
Kapverdy	11 723	7 968	7 157	9 437	9 049
Libérie	13 665	15 432	8 095	10 224	11 469
Mali	70 649	59 724	67 027	108 251	103 104
Niger	6 038	2 774	2 734	6 440	29 147
Nigérie	265 477	271 320	288 007	419 330	490 299
Pobřeží slon.	88 326	99 650	83 394	70 258	75 467
Senegal	239 704	260 909	347 895	408 026	407 416
Sierra Leone	50 511	52 218	63 923	65 484	82 479
Togo	12 626	15 506	13 908	16 281	24 085
ECOWAS	1 089 799	1 227 383	1 386 574	1 713 775	1 839 292

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Mořský rybolov se podílí zhruba 2/3 na celkovém západoafrickém rybolovu. Zbytek připadá na vnitrozemský rybolov, viz graf 1. Jak uvádí tab. 1, došlo od první poloviny osmdesátých let 20. století téměř k zdvojnásobení objemu celkového rybolovu. Z hlediska

výživy a zdraví obyvatel je rybolov velmi důležitou součástí afrického jídelníčku, a proto je podstatné, že i řada západoafrických zemí věnuje této oblasti obživy stále větší pozornost.

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Mořský rybolov při západoafrických březích Atlantiku čekají v blízké budoucnosti zřejmě určité změny. Nadměrný rybolov v jakékoliv oblasti vede k vážným a někdy k trvalým změnám mořských ekosystémů. Současná regulační opatření jsou zoufale nedostačující a rybářské flotily, které již zdecimovaly moderními metodami řadu světových lovišť, obracejí svoji pozornost i západní Africe¹²⁷. Rybářské velmoci připlouvající k africkým břehům finančně vykořisťují zdejší státy, neboť jim nabízejí pouze 5% podílu z celkového prodeje svých úlovků náhradou za přístup a licence do těchto regionů (oceanes.greenpeace.org). Další hrozbou v těchto oblastech je nelegální (pirátský) rybolov¹²⁸, který nerespektuje prakticky žádná pravidla a doslova drancují oceány, čímž berou živobytí zdejším chudým obyvatelům. Podle odhadů OSN, přichází např. Guinea každoročně o 100 milionů USD z nelegálního rybolovu (oceanes.greenpeace.org).

Mezi státy s významnou produkcí ryb na západoafrickém pobřeží patří především Senegal, Nigérie a Ghana, viz příloha 1., které stabilně vytvářejí více než 70% veškerého rybolovu. Hlavní doménu zmíněných států je především mořský rybolov, zanedbatelný však není ani lov sladkovodních ryb. V Senegalů zaměstnává rybolov zhruba 200 tisíc obyvatel, jak uvádí businessinfo.cz, a je jednou z klíčových oblastí domácího zemědělství. Významný je především lov tuňáků. V posledních zhruba dvaceti letech roste rychlým tempem také rybolov v Sierra Leone a Guinei.

¹²⁷ Jedná se především o rybářské velmoci – Čína, Korea, Taiwan, Japonsko, ale i členské státy EU.

¹²⁸ Podle nejnovějších zpráv dochází poslední dobou k pirátským útokům v deltě Nigeru, kde operují různé ozbrojené gangy na obchodní a rybářské lodě (aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika).

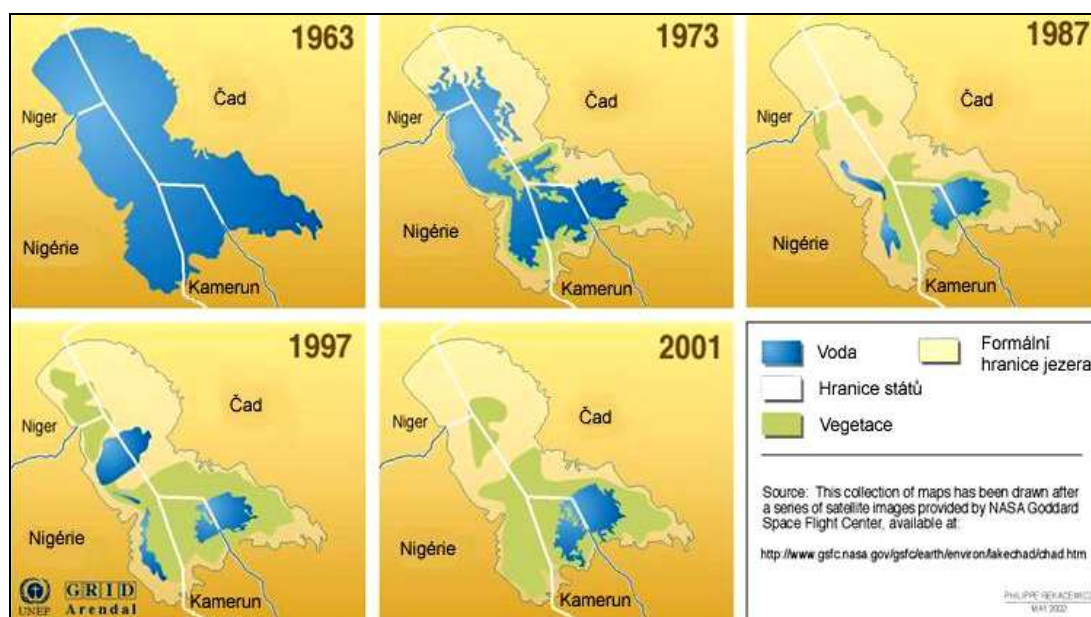
Hlavním problémem tak zůstává vyčerpání zdrojů a automatický pokles objemu vylovených ryb v blízké budoucnosti. Pro náročný zahraniční trh jsou však velmi důležité další investice do zpracovatelské oblasti. Některé šelfové oblasti Guinejského zálivu jsou zasaženy znečištěním z těžby ropy, což může mít dalekosáhlejší následky nejen na živé organizmy, ale též z pohledu globálního vývoje klimatu.

Z hlediska **sladkovodního rybolovu** je nutno zmínit vnitrozemský stát Mali, kde hraje rybolov celkem důležitou roli. V posledních letech představuje tento stát poměrně stabilní region nahrávající stále větší prosperitě blízké budoucnosti. Sladkovodní rybolov má díky novým projektům přehradních nádrží v povodí Nigeru vcelku slušné výsledky¹²⁹.

K dalším západoafrickým státům s významným sladkovodním rybolovem patří Nigérie a Ghana, viz příloha 2. Největší objem sladkovodních ryb pochází především z velkých přehrad Kainji (Nigérie) a Volta (Ghana).

Na území států Niger, Nigérie, Čad a Kamerun se nachází 4. největší africké jezero Čad, které je další významnou oblastí sladkovodního rybolovu. Zhoršující se klimatické podmínky v posledních padesáti letech a nadměrné čerpání vody (zavlažování) způsobily, že značně poklesla hladina jezera, jehož břehy se tak posunuly jižním směrem a na území západoafrických států zasahují pouze v období zvýšeného množství srážek, jak uvádí Kliment (2001). Poloha jezera v aridním klimatu a již zmíněné nadměrné čerpání vody zřejmě v budoucnosti povedou k úplnému zániku tohoto jezera, viz schéma 1.

Schéma 1. Postupný zánik Čadského jezera ve 2. polovině 20. století.

Zdroj : upraveno podle www.afrikaonline.cz

¹²⁹ Jediným problémem je závislost vnitrozemského rybolovu na dešťových srážkách.

8.2 LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ STÁTŮ ECOWAS

Těžba dřeva v západoafrických pralesích je v současnosti jednou z nejožehavějších otázek, kterým se věnuje řada mezinárodních i neziskových organizací. Země v oblasti tropických pralesů přicházejí nenávratně o své přirozené lesy velkou rychlostí, jak uvádí Němec (2001). V souvislosti s ohromnou těžbou mizí druhová diverzita a dochází k obrovskému znečištění, které bude mít zřejmě katastrofální následky na globální klima země.

Kácení pralesů má mnoho příčin. Jednou z hlavních je extenzivní zemědělství a snaha získat nové plochy pro pěstování plodin a pastvu dobytka. Dalším důvodem je kácení lesa za účelem těžby dřeva. Rozvojové národy, které čelí problémům jako rapidně rostoucí populace, se dívají na pralesy jako na zdroj, jak získat kapitál a tím zlepšit celou situaci. Komerční těžba dřeva je po vypalování nejvýznamnějším faktorem ničení tropických pralesů¹³⁰, jak uvádí na svých stránkách www.enviweb.cz.

Kácením lesů přišla řada států až o 3/4 svých lesních porostů (Beranová, 2004). Jakým způsobem však řešit tyto otázky v rámci chudé Afriky, když poptávka ve světě rok od roku stoupá? Těžba dřeva v zemích západní Afriky, ale i jinde, slouží na export jenom z části, drtivá většina dřeva je totiž spalována téměř ve všech domácnostech¹³¹, které jsou na dřevě životně závislé, viz příloha 3.

Jak již bylo naznačeno výše, směřuje velmi žádané tropické dřevo¹³² na západní trhy a řada zemí ECOWAS má z jeho prodeje významné zisky. Jak vyplývá z tab. 1, vytěžila západní Afrika v posledních desetiletích průměrně okolo 160 milionů tun surového dřeva.

Avšak téměř 90% slouží pouze jako palivo africkým domácnostem, viz příloha 3. Největším západoafrickým těžařem je bezesporu Pobřeží slonoviny, viz příloha 1., které tvoří okolo 40% celkového objemu surového dřeva těženého v zemích ECOWAS. Významnou těžbu mají i další státy, především Ghana, Guinea-Bissau a Libérie.

Zajímavý pohled se nám naskýtá při pohledu na přílohu č.4., která se týká produkce dřeva určeného pro průmyslové zpracování a, což je v podstatě zbylé surové dřevo, které neslouží jako palivo. Další zpracování tohoto dřeva vlastně tvoří čistý export tvrdého dřeva, které putuje na zahraniční trhy do celého světa. Tento pohled zcela jasně ukazuje, jak

---

¹³⁰ Dalším důvodem vypalování a kácení lesů v Africe jsou velkoplošné projekty jako výstavba nových komunikací a stavba přehrad.

¹³¹ Jak uvádí Beranová (2004), proběhla v Nigeru dokonce nevídaná kampaň, během níž vláda začala dotovat nákup kamen na spalování uhlí.

¹³² Mahagon, makoré, černé africké dřevo, africký ořech, satinové dřevo, červený cedr, západoafrický eben, cejbové dřevo a další (Votrubec, 1973).

obrovské množství různého dřeva musí být těženo, než se získá potřebné tvrdé dřevo, jdoucí na světové trhy¹³³.

Tabulka 1. Vývoj těžby surového dřeva ve státech ECOWAS a porovnání s Latinskou Amerikou a celkovou africkou těžbou (mil. tun)

surové dřevo (mil.tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	5,3	5,6	6,0	6,2	1,6
Burkina Faso	8,3	9,0	10,1	10,4	7,9
Gambie	-	-	-	-	0,0
Ghana	12,0	10,6	11,2	11,7	10,9
Guinea	0,4	0,4	0,6	0,6	0,7
Guinea-Bissau	12,0	13,6	17,1	21,9	21,9
Kapverdy	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Libérie	9,1	9,9	9,3	11,0	12,2
Mali	2,7	3,8	4,0	3,6	6,2
Niger	3,6	4,1	4,5	5,0	5,3
Nigérie	4,4	5,4	6,5	7,6	7,6
Pobřeží slon.	53,2	57,8	61,3	67,0	69,5
Senegal	4,7	5,1	5,5	5,8	6,0
Sierra Leone	4,9	4,9	4,7	5,0	5,5
Togo	4,1	4,5	5,1	5,6	5,6
ECOWAS	125,2	135,2	146,3	162,0	161,4
Afrika	423,0	468,6	522,3	580,2	601,5
Latin. Amerika	310,1	340,7	371,5	401,5	431,0

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Fenoménem těžby v západní Africe je přirozeně udělování nelegálních licencí na kácení dřeva, úplatky a krácení daní, jak uvádí businessinfo.cz. Například v Libérii, kde panuje dnes velmi nepřehledná situace, může být těžba vzácného dřeva dalším zdrojem konfliktů. Po omezení vývozu diamantů se začala vláda v čele s Charlesem Taylorem orientovat na výnosy z těžby dřeva, a stala se snadným zdrojem financí pro úřednický aparát (www.humanisti.cz)¹³⁴. S podobnými problémy se například potýká Ghana, kde hraje těžba důležitou roli v národním hospodářství, kde vláda sice proklamuje řešit problémy ohledně těžby dřeva, ve skutečnosti se však podle businessinfo.cz nic neděje.

Přestože řada států bude muset přijmout určitá omezení těžby dřeva pod nátlakem mezinárodních organizací, lze jen sotva předpokládat, že by v dohledné době došlo k jejímu nějakému výraznějšímu omezení. Finanční příjmy z exportu budou totiž i v příštích letech zřejmě velmi výnosné, poněvadž poptávka po dřevě ve světě neustále stoupá.

¹³³ Dnes je již všeobecně známo, že vzácné dřevo doprovází obrovská vedlejší těžba, nežli se najde požadovaný strom vzácného dřeva.

¹³⁴ Po svržení staré vlády se nově složený kabinet údajně snaží o zlepšení situace v nelegálním obohacování z těžby a v roce 2006 došlo ke zrušení dosavadních licencí (businessinfo.cz).

Světlou výjimku v západní Africe tvoří Mali, kde sice těžba dřeva neplní příliš významnou úlohu v zemědělství ani exportu, přesto mu malijská vláda věnuje značnou pozornost. V současné době zde probíhá kampaň na zalesnění země, jako součást „Programu pro rozvoj a trvalé udržení lesů (2003)“. Hlavním cílem tohoto úsilí je zamezení dalšího šíření pouští. Podobný projekt se snaží prosadit také v Nigeru, kde se v některých oblastech již začalo s vysazováním stromů.

9. ZÁVĚR

Západní Afrika se na počátku 21. století potýká s velkým množstvím problémů, které velmi ztěžují úspěšnější rozvoj a alespoň částečnou stabilitu některých oblastí hospodářství. Jedná se o region, který je vysoce fragmentovaný z hlediska geografického, demografického i politického, což bezprostředně působí i na ekonomickou roztržitost.

Na jedné straně je zde populačně sedmý nejlidnatější stát na světě, na straně druhé jsou rozsáhlé oblasti uvnitř kontinentu naprosto liduprázdné a bez jakéhokoli napojení na okolní svět. Vnitřní vzdálenosti, stejně tak jako vzdálenosti mezi ekonomickými centry a periferiemi, jsou ohromné. Zhruba třetina kontinentu je tvořena rozsáhlými pouštěmi, naprosto nevhodnými pro jakoukoli zemědělskou činnost, pobřežní oblasti jsou zase zamořeny řadou tropických chorob. A tak bychom mohly pokračovat dále.

Koloniální expanze naprosto zásadním způsobem ovlivnila politickou, hospodářskou i sociální strukturu západoafrické společnosti. Jakým, způsobem by se však Afrika bez koloniální nadvlády sama vyvíjela je těžké odhadnout. Koloniální správa prakticky od počátku vnutila západní Africe funkci agrárně surovinové základny, což se však nezměnilo, ale ani nemohlo změnit, po získání nezávislosti. Afrika byla nechána na pospas bouřlivému politickému vývoji, častým mocenským převratům či doslova experimentům. A v takto složitém prostředí se samozřejmě nemohla rozvíjet jakákoli ekonomika, navíc podpořená velkou negramotností, chudobou obyvatel a jejich nedostatečnou výživou, a především rozpadem kmenových zřízení a nově vzniklými etnickými problémy. Jelikož si západoafričtí představitelé uvědomovali, že by se složitá situace mohla vyřešit společným způsobem po vzoru evropské integrace, založili hospodářské společenství v jehož rámci by mělo dojít k většímu hospodářskému rozvoji.

Jak lze tedy dnes, zhruba po třiceti letech vývoje, hodnotit fungování společenství ECOWAS? V podstatě lze říci, že řada proklamačních a spíše politických prohlášení zůstala nevyslyšena a integrace de facto funguje pouze na bázi bilaterální spolupráce sousedních členů v některých společných projektech. Řada těchto projektů je však financována ze zahraničních zdrojů a z důvodů politické nestability integrace, byla pozastavena či nedokončena, nebo šlo nezdárně o vyčerpání financí z důvodů korupce, klientelismu či přímo náročnosti těchto projektů (plánování a výstavba komunikací a přehradních nádrží). Teprve stabilnější situace v posledních letech umožnila některé projekty dokončit. Zcela jasným měřítkem fungování integrace je její vnitroregionální obchod, který je vzhledem k celkovému HDP stále velice nízký. Přesto i zde můžeme poslední dobou zaznamenat pozitivní nárůst,

který ovšem zkrusluje mohutný podíl nigerijského exportu ropy, na němž je mnoho členů integrace životně závislých. Celkový vzájemný export je však v podstatě nerůznorodý a týká se pouze určitého okruhu komodit. Je zde tedy naprosto zřejmá paralela se zahraničním vývozem, který je zaměřen také na vývoz úzké skupiny světově žádaného sortimentu. To ovšem také znamená, že jakákoli negativní změna cen vývozního sortimentu, tvrdě zasahuje do ekonomik všech zemí. Vnitroregionální obchod je méně rozvinutý díky komplikovanosti dopravy, pro níž jsou v západní Africe typické vysoké náklady. Do těch se promítají nedostatečné komunikace, úplatky, daňová politika a všudypřítomná omezení. Rozvoj infrastruktury a komunikací, jež souvisí se snižováním obchodních nákladů, by mělo nalákat přímé zahraniční investice a zvýšit tak konkurenceschopnost regionální ekonomiky. Pokud by se stále více otevíraly hranice světovému obchodu (internacionalizace obchodu), přinášelo by to určitě více peněz chudým ekonomikám, a došlo by nepochybně k většímu rozvoji domácího soukromého sektoru.

Přestože se zdálo, že by státy mohly vyřešit svojí špatnou ekonomickou situaci právě skrze založenou integraci, prakticky se tak nestalo, a spíše se vynořily na povrch problémy mezi franko a anglofonními státy, které zpomalily vytváření regionální integrace reprezentované vnitroregionálními frakcemi UEMOA a zbytkem ECOWAS (později WAMZ). Velikým problémem proč se nedaří širší vzájemná spolupráce je právě toto komplikované složení ECOWAS. Měla by existovat především přesnější pravidla spolupráce mezi UEMOA a ostatními členy.

Významným bodem nefunkčnosti integrace je také nedostatek finančních zdrojů, nesměnitelnost oběživa či nedostatek politických rozhodnutí. Dalším aspektem integračního procesu, který zatím příliš nefunguje a je neustále oddalován, je harmonizace celních prohlášení a zároveň kompenzační mechanismy, které taky zatím nefungují.

Se všemi těmito problémy se zdá, že integrace nemusí být tím správným řešením. Řada dnešních vědců a ekonomů se domnívá, že k fungování jakékoli integrace, je zapotřebí aby byla složena ze členů určitého rovného socioekonomického postavení a vyhnout se vzniku dominance určitého náboženství, hromadění bohatství a velké koncentrace obyvatelstva. Bohužel v případě Nigérie, díky velikosti populace, kumulaci dotací a bohatství, se jedná o takový potenciál, díky němuž by mohla prakticky diktovat tempo veškerého dění v západní Africe. Domníváme se však, jestliže by Nigérie byla ochotna podřídit své úsilí ve prospěch integrace, tak je velmi podstatné, aby byla jeho součástí.

Hlavním otázkám, kterým by se měly členové společenství věnovat, je stabilita politické situace jak v rámci jednotlivých zemí, tak i celkově. Nesporný význam má v tomto směru

vytvoření společných ozbrojených složek – ECOMOG, které se již podílely na řešení krizové situace v Sierra Leone, Libérii a Guinei-Bissau. O širším významu ECOMOG také vypovídá, že se stal součástí operací Africké unie, což je důkaz většího celoafrického integračního úsilí, které jinak zatím spíše pokulhává. Společný vojenský postup při řešení vnitroregionálních problémů je jedním z nejdůležitějších úspěchů integrace ECOWAS.

V oblasti rozvoje hospodářství musíme poznamenat, že většina ekonomik má zcela jednoduchou strukturu a všechny státy jsou závislé, jak bylo uvedeno výše, na exportu. Celkově lze ekonomiky nazvat jako slabé, křehké a pomalu rostoucí, což trvale, spolu s přírodními faktory, vytváří příčiny zaostalosti a chudoby. Hrubý domácí produkt na obyvatele, který daleko více poukazuje na úroveň společnosti nežli celkové HDP, patří trvale k nejnižším na světě. V rámci integrace však existují výrazné rozdíly, které jsou patrné především u politicky nestabilních států. Naprosto suverénní postavení v celkové hospodářské produkci má, oproti jiným členům, gigantická ekonomika Nigérie, což velmi zkresluje celkový pohled na integraci. V případě udržení stability uvnitř značně heterogenní Nigérie, by se tato země mohla stát podobným tahounem integrace, jako je tomu v případě Jihoafrické republiky a společenství SADC. Pro všechny státy je ovšem naprosto typické střídání lepších roků s horšími. Díky tomu, že všechny státy mají jen nepatrný ekonomický růst, který podléhá cyklickým výkyvům, je jasné, že jsou snadno zranitelné jak zvnějšku (ceny komodit), tak i zevnitř (konflikty). Podíl průmyslové výroby sice na první pohled vzbuzuje pocit, že se hospodářství ubírá dobrým směrem, musíme si ale uvědomit, k jakému zde dochází zkreslení díky těžbě nerostných surovin, a zejména podílu Nigérie. Jestliže lze hovořit o růstu sekundárního sektoru, pak je to zcela určitě způsobeno těžbou. Zpracovatelský průmysl je stále velmi omezen a v mnoha zemích spíše stagnuje. Více než 3/4 lidí zůstávají nadále uvězněny v zemědělském sektoru, poněvadž ostatní sektory nevytvářejí prostor pro jejich přesun. Státy společenství by se měly zaměřit na podporu zpracovatelské oblasti, neboť ta jediná by mohla pojmout větší množství lidí. Určitý optimismus vyvolává pohled na země v západních oblastech tohoto regionu. Rozvíjející se cestovní ruch, založený ovšem na příznivějších podnebných podmínkách, přinesl zcela evidentně nový impuls do hospodářství zdejších zemí, a zároveň naznačuje, jakým směrem by se africké státy měly vydat.

Úspěchem posledních let je také zavádění různých programů na podporu ekonomického rozvoje. Máme na mysli hlavně program AGOA a v rámci Africké unie projekt NEPAD, které jasně dokazují, že Afrika nestojí pouze na okraji ekonomického zájmu, ale je stále více součástí světových globalizačních procesů.

Všechny státy západní Afriky prokazují velmi špatné sociální indikátory, ačkoli s různými odchylkami mezi státy i uvnitř států. Zhruba polovina populace se pohybuje na hranici chudoby a kritická situace panuje především v oblastech Sahelu. Indikátory zdraví a vzdělání souvisí naprosto evidentně s ekonomickými ukazateli, především příjmy obyvatel.

Zásadní vliv na rozšíření zemědělství mají přírodní podmínky, které předurčují využití půdy v jednotlivých oblastech. Nejvyšší podíl orné půdy, která stále narůstá, vykazují v podstatě všechny státy v oblastech rovníkového klimatu okolí Guinejského zálivu, značný nárůst však zaznamenaly za posledních zhruba 20 let i státy v oblastech Sahelu, kde došlo k dokončení některých závlahových projektů. Podstatný podíl půdního fondu tvoří především v oblastech mimo vlhké klima pastviny, na jejichž úkor se jednak rozšiřuje poušť a také orná půda v nově zavlažovaných oblastech. Poměrně nízké zastoupení trvalých kultur je dosti zkrslující, neboť právě trvalé plodiny jsou hlavním finančním zdrojem západoafrických států. V severních částech regionu již není pěstování plodin rozšířeno a typickým obrázkem jsou putující pastevcí se svými stády ke zdrojům vody, v jejichž okolí dobytek pasením narušuje půdní pokryv a zvyšují se tak rizika eroze.

Přetrvávajícím zdrojem obživy drtivé většiny populace je rostlinná strava, která však neposkytuje dostatečné množství bílkovin pro lidský organizmus. Ve vlhkých oblastech nemůže dojít k většímu rozvoji chovu dobytka, neboť je zde rozšířena řada tropických chorob a neumožňuje to i husté osídlení a už tak značný tlak na půdu ze strany rolníků. V severních oblastech je sice soustředěna většina chovu hospodářských zvířat, ty však mají u mnohých kmenů hlavně kultovní význam a jsou vyjádřením jejich bohatství. Tolik potřebné živočišné bílkoviny, tak paradoxně chybí i ve stravě těch lidí, kteří se věnují chovu dobytka. Značný vliv v severních končinách působí také šíření islámu, který například zakazuje požívání vepřového masa. Větší rozvoj zpracování masa tak naráží na kultovní tradice, ale i nedostatečný rozvoj zpracovatelského průmyslu a velké přepravní vzdálenosti.

Většina populace jsou stále samozásobitelé, odkázaní především na vlastní namáhavou práci, která však nezaručuje přílišné obohacení, protože nejsou schopni vyprodukovat přebytky pro trh. Výraznou doménou v severních oblastech zůstávají tradiční obilniny proso a sorgo, tam kde se přece jen více zavlažuje se daří rýži. Doménou vlhčích oblastí zůstávají tropické hlíznaté plodiny, jejichž produkce zde dosahuje světově největších objemů. Bohužel se ve větší míře nepěstuje například pšenice, na rozdíl od kukuřice, jež byla pro tropické podmínky vyšlechtěna. Naprosto typickým jevem je rozkolísanost rostlinné produkce, kterou nezakryly ani pětileté intervaly. Chybějící živočišné bílkoviny by mohly nahradit některé

luštěniny a je prozatím na škodu, že se neprosadila ve větší míře sója, která by zcela určitě napomohla hladovějící populaci vyřešit tyto problémy. Západoafrické státy mají především významný světový export řady zemědělských plodin (kakao, arašídy, oříšky kešu atd.), které vytvářejí velmi významný finanční příspěvek do státních kas. Námi provedená analýza příliš nepotvrdila, že plantážní zemědělství, které soustřeďuje většinu produkce a exportu, by bylo na ústupu, a spíše se zdá, že ekonomicky výnosné plodiny, budou i nadále prosperovat. Hlavním problémem států ECOWAS tak bude i nadále, již mnohokrát zmiňovaný, vývoj cen vývozních komodit na zahraničních trzích. Další otázkou pak také zůstává, jaký vliv bude mít na západoafrické státy, stále větší nahrazování řady plodin a jejich produktů (například světový chemický průmysl, nové šlechtěné odrůdy mnoha plodin, technické plodiny, biopaliva apod.).

Rostoucí populace, která je stále existenčně závislá na vlastní zemědělské produkci, zcela pochopitelně působí tlak na půdu v hustě osídlených oblastech, což může být zdrojem konfliktních situací. Zdejší zemědělství bez patřičných hnojiv či neefektivních pracovních postupů stále více půdu vyčerpává, což zpětně přináší stále menší výnosy a rostoucí populace hladoví. V jiných oblastech zase dochází k získávání zemědělské půdy vypalováním, a k zvyšování produkce extenzivním způsobem. Absolutní počty lidí v zemědělství se díky růstu populace neustále zvyšují, ačkoli jeho podíl vzhledem k ostatním sektorům klesá.

Za růstem zemědělské produkce nestojí úspěch ve zvyšování hektarových výnosů, ale rozšiřování osevních ploch, což je podstatný rozdíl oproti jiným rozvojovým oblastem světa, které daleko podstatněji využívají hnojení, moderních pěstebních postupů a nově zaváděných šlechtěných odrůd apod. Toto je v podstatě příklad neprosazení „zelené revoluce“, která v řadě jiných rozvojových regionech světa pomohla vyřešit potravinové problémy. Zásadní vliv na to má přetrvávající kmenový systém v mnoha oblastech, kde nejsou domorodé kmeny ochotny měnit své tradice a stále tak odmítají zavádět nové metody, nebo o nich prostě pouze neví. V mnoha oblastech, kde již kmenové zřízení přestalo existovat, jsou zase problémy s vlastnictvím půdy, které zabraňuje zdejším rolníkům projevit větší zájem o půdu, z níž odvádějí vysoké daně a nemají tak větší motivaci k investicím do půdy, která jim nepatří, nehledě na to, že jim k tomu schází potřebný kapitál. Jednoduše řečeno jim však nezbyvá nic jiného, než uchování alespoň současného stavu.

Pomineme-li velké zemědělské farmy, které jsou často v rukou zahraničního kapitálu, a které jsou v podstatě nepřístupné domácí zaměstnanecké základně, je většina rolníků

rozdrobena do malých či rodinných podniků, které využívají na práci velmi omezené množství mechanizace či hnojení, které jsou pro ně finančně nedostupné. Jelikož tito zemědělci nemají na nákup potřebných inovací, mají pouze omezenou a málo intenzivní produkci, a nemohou tak logicky konkurovat větším podnikům.

Co tedy mají afričtí zemědělci dělat, když nemají jiné možnosti obživy? Jak bylo již uvedeno, „zelená revoluce“, jako příklad konvekčního zemědělství se zde neprosadila, a proto i zavádění jiných alternativních postupů nebude mít zřejmě úspěch. Spíše to vypadá, že současný stav zůstane zachován a tím pádem se budou nynější problémy více prohlubovat. Největším úskalím ohledně nějakých změn by byl přebytek lidí v případě jejich prosazení. Z tohoto důvodu je tedy patrné, že ani „zelená revoluce“ zde nemohla uspět, poněvadž vůbec neřeší otázky zaměstnanosti v zemědělství. Přesto se ale domníváme, že by se Afrika neměla bránit novým programům především na větší regeneraci půdy a zavádění nových plodin, které by mohly zvrátit dosavadní nepříznivou situaci.

PŘÍLOHY

Kapitola 4.

Příloha 1. Šíření islámu v Africe

Zdroj: upraveno podle www.lib.utexas.edu/maps/africa.html

Kapitola 5.

Příloha 1. Vývoj celkové hodnoty HDP států ECOWAS v letech 1981 – 2005 (1000 USD)

Stát	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005
Benin	1 152	1 573	1 978	2 387	3 460
Burkina Faso	1 131	2 447	2 908	2 819	4 002
Gambie	243	270	356	414	410
Ghana	3 616	5 168	6 350	6 794	7 621
Guinea	1 709	2 369	3 392	3 713	3 276
Guinea-Bissau	148	181	233	238	244
Kapverdy	138	254	388	532	793
Libérie	1 072	973	200	362	518
Mali	1 185	2 068	2 447	2 814	4 128
Niger	1 787	2 218	2 009	1 834	2 488
Nigérie	163 829	61 954	49 567	53 050	81 879
Pobřeží slon.	7 331	10 421	10 827	11 949	13 906
Senegal	2 491	4 734	5 015	4 562	6 379
Sierra Leone	1 544	1 161	802	754	1 045
Togo	789	1 332	1 364	1 491	1 762
ECOWAS	188 167	97 123	87 835	93 713	131 911

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 2. Podíl jednotlivých sektorů významných afrických integrací na jejich HDP a na HDP Afriky v letech 1981 – 85

1981-1985	zemědělství	průmysl	služby	podíl na HDP
COMESA	21,0%	9,0%	19,7%	15,1%
ECCAS	6,4%	5,3%	7,1%	6,1%
SADC	14,7%	19,6%	31,7%	22,8%
UMA	8,7%	23,9%	17,5%	18,6%
ECOWAS	49,2%	42,3%	23,9%	37,3%
AFRIKA	100%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 3. Podíl jednotlivých sektorů významných afrických integrací na jejich HDP a na HDP Afriky v letech 1986 – 1990

1986-1990	zemědělství	průmysl	služby	podíl na HDP
COMESA	28,7%	15,2%	23,5%	21,4%
ECCAS	9,2%	7,3%	8,5%	8,2%
SADC	15,5%	27,1%	30,7%	26,4%
UMA	15,2%	27,9%	24,6%	24,0%
ECOWAS	31,4%	22,5%	12,7%	20,0%
AFRIKA	100,00%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 4. Podíl jednotlivých sektorů významných afrických integrací na jejich HDP a na HDP Afriky v letech 1991 – 95

1991-1995	zemědělství	průmysl	služby	podíl na HDP
COMESA	30,2%	18,0%	22,8%	22,4%
ECCAS	10,8%	7,7%	6,9%	7,9%
SADC	17,6%	31,5%	38,8%	32,3%
UMA	15,0%	25,3%	21,8%	21,8%
ECOWAS	26,4%	17,5%	9,7%	15,6%
AFRIKA	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 5. Podíl jednotlivých sektorů významných afrických integrací na jejich HDP a na HDP Afriky v letech 1996 – 2000

1996-2000	zemědělství	průmysl	služby	podíl na HDP
COMESA	33,6%	22,5%	29,0%	27,6%
ECCAS	7,6%	6,9%	4,4%	5,8%
SADC	16,2%	27,7%	36,9%	30,0%
UMA	15,2%	26,4%	20,8%	21,7%
ECOWAS	27,4%	16,6%	8,9%	14,9%
AFRIKA	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 6. Podíl jednotlivých sektorů významných afrických integrací na jejich HDP a na HDP Afriky v letech 2001 – 05

2001-2005	zemědělství	průmysl	služby	podíl na HDP
COMESA	30,3%	20,5%	26,1%	24,7%
ECCAS	8,1%	9,4%	5,0%	7,2%
SADC	15,7%	26,4%	37,4%	29,6%
UMA	14,0%	27,2%	20,1%	21,7%
ECOWAS	32,0%	16,5%	11,4%	16,8%
AFRIKA	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 7. Vývoj a struktura vnitroregionálního obchodu států ECOWAS v letech 1996 - 2005 mld. USD

komodita	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
potraviny	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6
zemědělské suroviny	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	0,3	0,3
průmyslové zboží	0,7	0,7	0,9	0,9	0,7	0,8	1,5	1,0	1,1	1,1
Rudy	0,2	0,2	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
palivo, energetika	1,1	1,2	0,9	1,4	1,9	1,2	1,1	1,5	2,2	3,2
Celkem	2,8	2,6	2,5	3,0	3,3	2,4	3,3	3,4	4,3	5,2

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 8. Zaměstnanost obyvatelstva v jednotlivých sektorech %

<i>Stát</i>	<i>Zemědělství</i>	<i>průmysl</i>	<i>služby</i>	<i>rok</i>
Benin	*	*	*	
Burkina Faso	90		10**	2000
Gambie	75	19	6	1996
Ghana	56	15	29	2005
Guinea	76		24**	2006
Guinea-Bissau	82		18**	2000
Kapverdy	*	*	*	
Libérie	70	8	22	2000
Mali	80		20**	2005
Niger	90	6	4	1995
Nigérie	70	10	20	1999
Pobřeží slon.	68		32**	2007
Senegal	77		23**	2007
Sierra Leone	*	*	*	
Togo	65		35**	1998

* chybí údaje

** údaje za oba sektory dohromady

Zdroj: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook

Příloha 9. Vývoj a struktura vnitroregionálního obchodu v letech 1996 – 2005 % HDP

<i>komodita</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>
potraviny	15,7	11,8	13,4	11,4	10,7	14,9	17,4	17,9	14,8	12,2
zemědělské suroviny	14,3	11,5	10,3	11,1	8,3	2,1	3,0	7,7	7,8	5,0
průmyslové zboží	24,3	26,7	35,6	29,0	20,8	32,0	45,6	28,6	24,9	20,8
Rudy	6,4	6,1	6,7	0,7	2,8	1,2	0,9	1,2	0,7	0,6
palivo, energetika	39,3	43,9	34,0	47,8	57,5	49,8	33,0	44,6	51,8	61,4
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 10. Podíl hlavních exportních komodit států ECOWAS na celkovém vnitroregionálním obchodě v letech 1996 – 2005 v mld. USD

<i>komodita</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>
potraviny	4,2	3,5	3,7	3,4	3,0	3,0	4,6	5,0	5,3	5,1
zemědělské suroviny	1,7	1,3	1,3	1,2	1,1	0,8	1,1	1,5	1,6	1,6
průmyslové zboží	2,6	2,5	2,3	2,4	2,4	2,8	4,5	4,5	4,5	5,3
rudy	1,1	1,0	0,9	0,6	0,7	0,7	0,5	0,7	0,7	0,8
palivo, energetika	11,8	11,5	7,3	16,7	28,0	18,9	18,2	24,5	32,1	43,9
celkem	21,3	19,7	15,4	24,4	35,1	26,1	28,9	36,3	44,2	56,6

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 11. Podíl hlavních exportních komodit států ECOWAS na celkovém vnitroregionálním obchodě v letech 1996 – 2005 v %

komodita	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
potraviny	19,7	17,5	24,0	14,1	8,7	11,6	15,8	13,8	11,9	9,0
Zemědělské suroviny	7,8	6,4	8,4	5,1	3,1	3,1	3,7	4,2	3,7	2,8
průmyslové zboží	12,0	12,8	15,0	9,8	6,7	10,5	15,5	12,5	10,3	9,3
Rudy	5,0	5,0	5,5	2,5	1,9	2,6	1,8	1,8	1,6	1,4
palivo, energetika	55,6	58,3	47,2	68,4	79,7	72,1	63,1	67,6	72,5	77,5
celkem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

Příloha 12. Regionální charakteristika exportu ECOWAS v letech 1996 – 2005 v mld. USD

REGIONY	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ECOWAS*	2,80	2,62	2,53	2,97	3,27	2,41	3,33	3,36	4,25	5,18
EVROPA	10,10	7,90	6,10	7,35	10,13	8,56	10,21	12,20	13,01	15,36
AMERIKA	5,65	5,78	4,32	7,90	14,2	9,77	8,40	12,55	16,30	22,50
ASIE	1,71	2,31	1,25	4,77	6,1	3,93	5,03	5,80	7,40	9,58
AFRIKA**	0,60	0,70	0,85	1,05	1,08	0,85	0,93	1,50	2,05	2,60
OSTATNÍ	0,40	0,41	0,38	0,36	0,37	0,61	1,00	0,89	1,22	1,38
CELKEM	21,26	19,72	15,43	24,40	35,10	26,13	28,9	36,3	44,23	56,60

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

* vnitroregionální obchod ECOWAS

** není zahrnut vnitroregionální obchod ECOWAS

Příloha 13. Regionální charakteristika exportu ECOWAS v letech 1996 – 2005 v %

REGIONY	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ECOWAS*	13,2	13,3	16,4	12,2	9,3	9,2	11,5	9,3	9,6	9,2
EVROPA	47,5	40,1	39,5	30,1	28,9	32,8	35,3	33,6	29,4	27,1
AMERIKA	26,6	29,3	28,0	32,4	40,4	37,4	29,1	34,6	36,9	39,8
ASIE	8,0	11,7	8,1	19,5	17,3	15,0	17,4	16,0	16,7	16,9
AFRIKA**	2,8	3,5	5,5	4,3	3,1	3,3	3,2	4,1	4,6	4,6
OSTATNÍ	1,9	2,1	2,5	1,5	1,1	2,3	3,5	2,5	2,8	2,4
CELKEM	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: stats.unctad.org/Handbook/TableViewer

* vnitroregionální obchod ECOWAS

** není zahrnut vnitroregionální obchod ECOWAS

Kapitola 6.

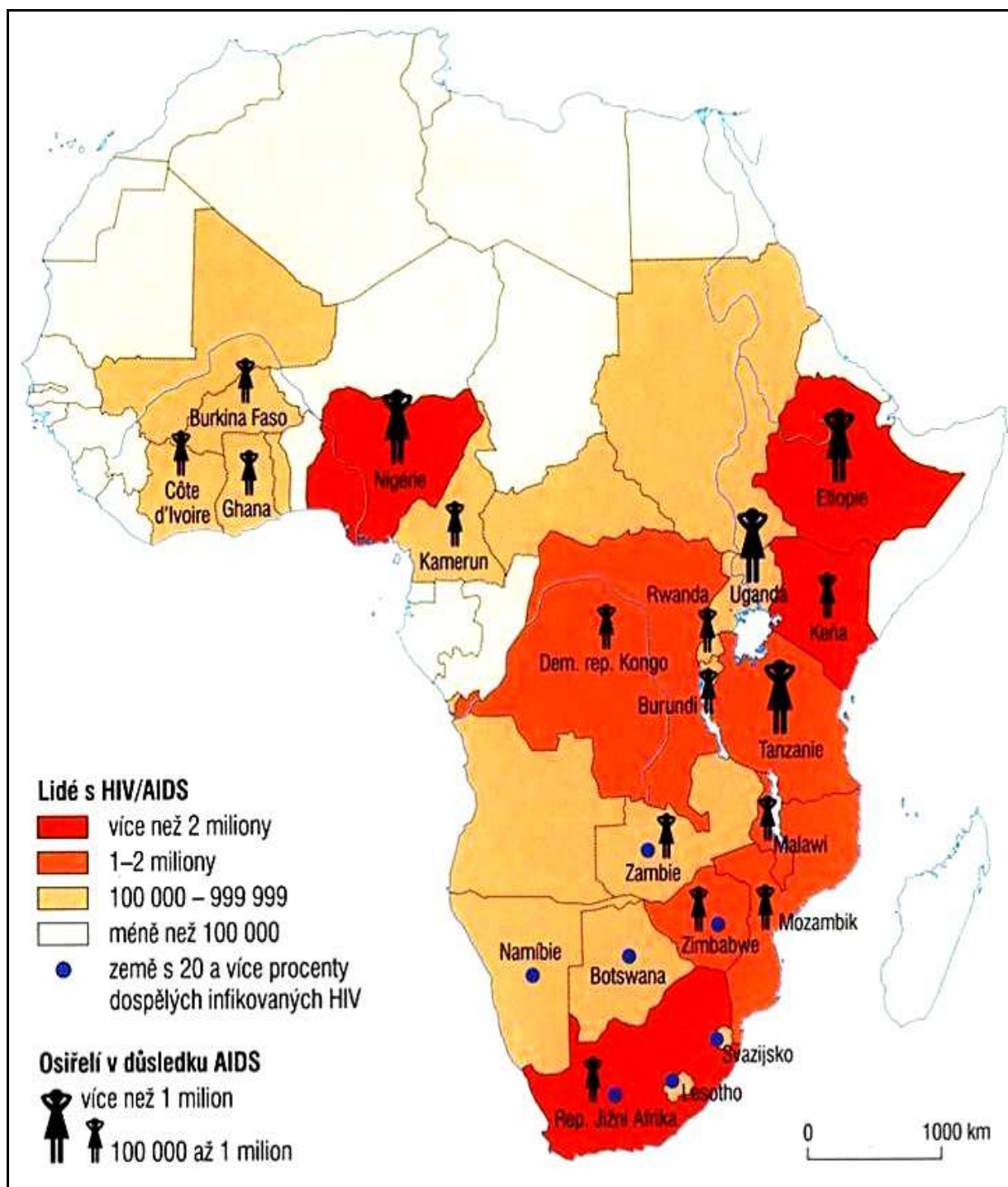
Příloha 1. Základní demografické ukazatele ve státech ECOWAS v letech 1957 – 2007

Stát	ukazatel	1957	1967	1977	1987	1997	2007
BENIN	KOJENECKÁ ÚMRT.*	174,4	153,0	136,5	122,3	109,8	97,9
	NADĚJE NA DOŽITÍ *	40,4	44,9	49,2	52,3	53,7	55,9
	POPUL.RŮST %	1,7	2,2	2,9	3,3	3,0	3,0
BURKINA FASO	KOJENECKÁ ÚMRT.	217,4	176,6	140,0	125,4	114,9	103,8
	NADĚJE NA DOŽITÍ	38,3	41,9	45,9	48,6	45,9	49,3
	POPUL.RŮST %	1,5	2,0	2,3	2,8	2,9	2,9
GAMBIE	KOJENECKÁ ÚMRT.	248,6	194,4	134,5	96,7	83,9	74,4
	NADĚJE NA DOŽITÍ	31,5	35,0	41,0	47,9	53,7	57,7
	POPUL.RŮST %	2,6	2,9	3,3	3,8	3,5	2,6
GHANA	KOJENECKÁ ÚMRT.	132,0	115,8	99,1	80,9	68,0	57,4
	NADĚJE NA DOŽITÍ	44,8	48,1	51,8	55,5	56,8	58,1
	POPUL.RŮST %	3,1	2,0	2,0	2,9	2,4	2,0
GUINEA	KOJENECKÁ ÚMRT.	207,1	191,5	173,2	149,6	124,4	103,2
	NADĚJE NA DOŽITÍ	34,4	37,4	41,4	45,6	51,8	54,4
	POPUL.RŮST %	1,8	2,1	2,7	3,0	2,3	2,2
GUINEA BISSAU	KOJENECKÁ ÚMRT.	203,6	189,0	174,5	150,8	129,3	111,6
	NADĚJE NA DOŽITÍ	33,5	35,5	37,5	41,2	44,2	45,5
	POPUL.RŮST %	1,0	0,9	4,0	2,6	2,8	3,0
KAPVERDY	KOJENECKÁ ÚMRT.	115,8	94,1	74,2	54,2	36,8	25,0
	NADĚJE NA DOŽITÍ	51,0	55,5	60,0	64,1	68,6	71,7
	POPUL.RŮST %	3,0	3,1	0,8	2,2	2,3	2,2
LIBÉRIE	KOJENECKÁ ÚMRT.	184,9	170,4	156,7	142,7	155,2	131,6
	NADĚJE NA DOŽITÍ	39,5	41,5	43,8	45,9	41,9	42,5
	POPUL.RŮST %	2,6	2,8	3,0	-0,3	7,2	4,5
MALI	KOJENECKÁ ÚMRT.	226,4	203,5	181,6	163,3	145,7	127,2
	NADĚJE NA DOŽITÍ	33,4	36,5	39,8	44,9	47,4	49,3
	POPUL.RŮST %	1,9	2,0	2,2	2,4	2,7	3,0
NIGER	KOJENECKÁ ÚMRT.	197,8	188,8	186,4	184,6	149,3	109,0
	NADĚJE NA DOŽITÍ	36,8	38,1	38,9	39,5	42,7	45,4
	POPUL.RŮST %	3,1	3,2	3,1	3,1	3,6	3,5
NIGÉRIE	KOJENECKÁ ÚMRT.	173,3	153,4	133,8	120,3	116,2	109,8
	NADĚJE NA DOŽITÍ	37,8	41,0	44,5	46,6	44,5	44,2
	POPUL.RŮST %	2,2	2,4	3,0	2,9	2,7	2,3
POBŘEŽÍ SLON,	KOJENECKÁ ÚMRT.	163,1	141,8	121,2	111,0	117,8	117,6
	NADĚJE NA DOŽITÍ	42,5	47,4	52,4	53,5	47,5	46,2
	POPUL.RŮST %	3,6	4,3	4,7	3,9	2,6	1,8
SENEGAL	KOJENECKÁ ÚMRT.	199,1	172,1	137,0	98,1	77,7	65,4
	NADĚJE NA DOŽITÍ	35,3	37,6	44,3	51,6	54,8	57,1
	POPUL.RŮST %	2,7	3,1	2,7	3,0	2,6	2,5
SIERRA LEONE	KOJENECKÁ ÚMRT.	226,3	209,0	193,3	176,3	174,7	158,4
	NADĚJE NA DOŽITÍ	31,6	34,1	36,8	39,5	39,6	41,9
	POPUL.RŮST %	1,6	1,9	1,9	2,6	1,8	2,0
TOGO	KOJENECKÁ ÚMRT.	170,8	145,3	120,2	102,4	96,2	88,7
	NADĚJE NA DOŽITÍ	41,2	46,8	52,9	57,0	55,5	55,8
	POPUL.RŮST %	1,8	4,4	2,6	3,3	3,6	2,6
ECOWAS	KOJENECKÁ ÚMRT.	180,4	159,3	138,8	123,6	116,0	106,0
	NADĚJE NA DOŽITÍ	37,9	41,2	44,9	47,7	46,8	47,3
	POPUL.RŮST %	2,3	2,6	2,9	3,1	2,8	2,7

Zdroj: FAOSTAT, 2008

* na 1000/obyv.

Příloha 3. Rozšíření nemoci AIDS v Africe v roce 2001

Zdroj: upraveno podle <http://www.lib.utexas.edu/maps/africa.html>

Příloha 2. Vývoj počtu obyvatel ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004 (1000/obyv.)

Stát	1980	1985	1990	1995	2000	2004
Benin	3 459	4 014	4 651	5 470	6 222	6 918
Burkina Faso	6 820	7 731	8 921	10 302	11 905	13 393
Gambie	653	773	936	1 115	1 312	1 462
Ghana	11 043	13 216	15 277	17 518	19 594	21 377
Guinea	4 688	5 330	6 122	7 322	8 117	8 620
Guinea-Bis.	793	891	1 016	1 190	1 367	1 537
Kapverdy	289	316	349	392	435	472
Libérie	1 869	2 172	2 135	2 129	2 943	3 487
Mali	7 044	7 957	9 047	10 356	11 904	13 408
Niger	5 587	6 534	7 651	9 036	10 742	12 415
Nigérie	64 325	74 044	86 018	99 717	114 746	127 117
Pobřeží slon.	8 427	10 460	12 505	14 365	15 827	16 897
Senegal	5 538	6 375	7 345	8 338	9 393	10 339
Sierra Leone	3 239	3 583	4 054	4 082	4 415	5 169
Togo	2 519	2 974	3 456	3 869	4 562	5 017
ECOWAS	126 293	146 370	169 483	195 201	223 484	247 628

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Kapitola 7.

Příloha 1. Export kávy ze států ECOWAS a porovnání s Afrikou a světem v letech 1980 – 2004

<i>kakao export (tun)</i>	<i>1980-84</i>	<i>1985-89</i>	<i>1990-94</i>	<i>1995-99</i>	<i>2000-04</i>
Benin	3 679	7 073	5	49	10
Burkina Faso	-	-	-	-	236
Ghana	186 202	203 877	242 003	295 598	399 557
Guinea	4 000	3 180	2 681	6 115	3 388
Libérie	5 378	3 426	1 173	1 083	1 827
Mali	-	-	-	-	90
Niger	-	-	-	-	3
Nigérie	160 382	139 605	141 214	153 433	196 111
Pobřeží slon.	357 022	507 883	699 499	959 311	1 030 442
Sierra Leone	9 034	8 864	5 625	3 060	3 703
Togo	14 675	10 031	6 365	8 253	10 656
ECOWAS	740 372	883 938	1 098 565	1 426 902	1 646 024
Afrika	846 225	1 004 209	1 205 723	1 549 118	1 786 190
Svět	1 241 219	1 625 247	1 907 933	2 206 392	2 547 018

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 2. Export arašídů ze států ECOWAS a porovnání s Afrikou a světem v letech 1980 – 2004

<i>arašidy export (tun)</i>	<i>1980-84</i>	<i>1985-89</i>	<i>1990-94</i>	<i>1995-99</i>	<i>2000-04</i>
Benin	15	-	1	166	20
Burkina Faso	473	2 433	768	1 252	1 140
Gambie	31 310	13 952	13 736	25 167	21 174
Ghana	-	-	-	49	4 943
Guinea	3	-	-	8	41
Guinea-Bissau	7 035	3 143	703	266	0
Kapverdy	-	-	-	-	-
Mali	1 663	4 261	5 960	4 353	2 813
Niger	125	158	69	2 008	628
Nigérie	617	68	184	1 389	269
Pobřeží slon.	33	102	-	402	306
Senegal	9 837	2 914	10 795	9 018	1 901
Togo	-	5 741	8	41	897
ECOWAS	51 109	32 773	32 224	44 120	34 131
Svět	763 593	903 951	1 133 860	1 231 931	1 238 279
Afrika	151 576	100 650	89 990	110 644	104 051

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 3. Export bavlníku ze států ECOWAS a porovnání s Afrikou a světem v letech 1980 – 2004

bavlník (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	6 173	30 705	84 543	136 790	44 262
Burkina Faso	200	4 524	7 361	9 906	15 986
Ghana	-	1 180	7 595	7 997	9 380
Guinea	-	-	4 208	7 760	4 238
Guinea-Bissau	-	440	258	1 059	1 695
Mali	15 289	6 700	5 860	10 580	10 541
Niger	-	320	1 020	1 695	458
Nigérie	1 767	2 374	2 095	4 538	10 680
Pobřeží slon.	30	161	1 887	757	39 371
Senegal	-	2 239	7 366	863	890
ECOWAS	9 453	13 176	4 571	11 364	30 756
ECOWAS	32 913	61 819	126 763	193 309	168 257
Svět	200 169	310 281	605 429	918 527	1 274 471
Afrika	52 071	103 775	166 751	251 049	222 602

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 4. Produkce palmového oleje ve státech ECOWAS a porovnání s Afrikou a světem v letech 1980 – 2004

palm. olej (mil tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	0,30	0,30	0,14	0,20	0,23
Gambie	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Ghana	0,87	0,87	0,86	0,98	1,09
Guinea	0,60	0,60	0,71	0,82	0,83
Guinea-Bissau	0,10	0,10	0,07	0,08	0,08
Libérie	0,12	0,12	0,12	0,16	0,17
Nigérie	5,20	5,20	6,79	7,82	8,51
Pobřeží slon.	0,98	0,98	1,39	1,36	1,47
Senegal	0,07	0,07	0,05	0,06	0,07
Sierra Leone	0,25	0,25	0,24	0,22	0,19
Togo	0,13	0,13	0,12	0,13	0,12
ECOWAS	8,65	8,65	10,52	11,86	12,79
Svět	34,06	49,99	70,17	98,68	139,41
Afrika	10,75	11,51	13,11	14,53	15,57

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 5. Produkce cukrové třtiny ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

cukrová třtina (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	-	15 344	31 853	36 026	67 249
Burkina Faso	334 000	350 000	396 000	400 000	434 000
Ghana	98 040	110 000	110 000	135 220	140 000
Guinea	220 000	194 000	218 000	240 000	274 000
Guinea-Bissau	5 300	5 440	5 500	5 500	5 500
Kapverdy	10 200	14 410	17 812	12 800	14 200
Libérie	155 000	206 000	225 000	247 000	254 000
Mali	124 278	231 868	288 510	298 148	325 903
Niger	144 940	111 240	78 220	129 119	214 280
Nigerie	865 400	885 800	848 400	647 200	732 400
Pobřeží slon.	1 587 240	1 295 794	1 335 884	1 182 898	1 102 000
Senegal	658 000	737 769	811 327	885 980	833 592
Sierra Leone	56 000	70 000	53 900	21 000	59 200
ECOWAS	4 258 398	4 227 665	4 420 406	4 240 891	4 456 324

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 6. Produkce kukuřice ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

kukuřice (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	298 560	387 558	455 098	655 685	737 885
Burkina Faso	96 502	182 174	307 348	343 875	565 970
Gambie	11 360	17 751	17 880	13 106	26 426
Ghana	394 800	641 360	823 102	1 017 372	1 159 379
Guinea	92 000	81 933	81 981	85 561	98 838
Guinea-Bissau	10 850	9 664	12 630	15 799	25 676
Kapverdy	4 225	12 173	9 998	12 916	13 031
Libérie	-	-	-	-	-
Mali	79 865	194 402	250 350	383 309	340 949
Niger	7 624	4 827	1 303	3 459	6 259
Nigerie	864 200	4 052 800	6 122 000	5 691 000	4 589 800
Pobřeží slon.	428 000	455 800	512 237	616 542	759 150
Senegal	77 381	124 635	119 379	73 179	213 795
Sierra Leone	14 000	11 213	10 300	8 794	10 188
Togo	161 342	212 885	307 113	394 841	491 472
ECOWAS	2 540 709	6 389 175	9 030 718	9 315 439	9 038 817

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 7. Produkce rýže ve státech ECOWAS v letech 1980 – 200

rýže (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	8 062	8 422	11 051	27 194	57 838
Burkina Faso	41 849	38 199	49 584	93 711	94 411
Gambie	33 840	23 742	18 739	20 127	25 930
Ghana	63 200	79 800	136 600	203 578	256 783
Guinea	450 800	342 293	502 418	719 741	834 222
Guinea-Bissau	83 030	105 707	125 423	104 183	86 924
Libérie	276 800	293 298	101 000	144 950	129 680
Mali	148 859	260 219	408 694	624 847	808 799
Niger	40 700	64 521	69 777	57 263	67 831
Nigérie	1 232 200	2 002 064	2 895 600	3 172 400	3 231 400
Pobřeží slon.	426 800	585 000	670 880	1 119 000	1 124 520
Senegal	110 926	148 044	176 773	168 188	203 045
Sierra Leone	500 167	486 293	475 483	346 809	243 827
Togo	14 662	22 917	34 810	76 337	66 288
ECOWAS	3 431 894	4 460 520	5 676 832	6 878 329	7 231 497

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 8. Produkce batátů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

batáty (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-2004
Benin	31 697	36 610	37 473	55 570	59 647
Burkina Faso	29 664	25 028	14 144	12 522	35 077
Ghana	-	-	-	67 380	90 000
Guinea	68 780	61 274	112 106	133 376	95 308
Kapverdy	3 560	9 484	5 622	3 379	3 960
Libérie	16 180	17 900	15 800	17 200	18 400
Mali	10 501	11 472	12 589	21 581	62 829
Niger	32 880	36 444	39 800	40 471	33 219
Nigérie	100 000	97 200	241 800	1 630 000	2 495 200
Pobřeží slon.	12 400	24 600	36 000	39 800	43 000
Senegal	7 530	5 732	2 138	2 368	35 226
Sierra Leone	12 560	13 560	20 253	40 860	25 907
Togo	2 000	3 423	9 697	5 594	3 313
ECOWAS	327 751	342 728	547 422	2 070 101	3 001 088

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 10. Produkce sóji ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

sója (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	-	160	707	1 807	5 343
Burkina Faso	300	1 590	1 970	3 162	3 596
Libérie	1 940	2 000	1 700	2 200	3 000
Nigérie	64 000	137 000	171 600	357 000	443 200
Pobřeží slon.	2 005	740	4 682	2 940	3 000
Senegal	68	-	-	-	-
ECOWAS	68 313	141 490	180 659	367 109	458 140

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 9. Produkce luštěnin ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

luštěniny (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	34 512	48 876	66 184	80 970	107 223
Burkina Faso	143 882	220 067	277 110	312 227	370 201
Gambie	4 000	4 020	4 000	3 840	3 060
Ghana	14 580	16 400	14 660	15 100	15 000
Guinea	41 600	51 400	60 000	60 000	59 000
Guinea-Bissau	2 040	2 152	2 356	2 220	2 300
Kapverdy	3 991	9 200	4 965	2 669	4 740
Libérie	3 060	3 290	1 800	2 300	3 500
Mali	28 845	42 772	73 664	113 851	107 424
Niger	251 007	250 897	351 612	398 843	444 873
Nigérie	601 400	862 000	1 497 600	1 984 000	2 258 200
Pobřeží slon.	8 000	8 000	8 000	8 000	8 740
Senegal	17 516	40 342	24 045	41 158	28 001
Sierra Leone	31 860	34 934	37 073	44 752	56 554
Togo	29 005	29 256	28 609	47 984	48 872
ECOWAS	1 215 298	1 623 607	2 451 678	3 117 915	3 517 688

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 11. Stav praset ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

prasata/mil. ks	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	0,49	0,53	0,52	0,41	0,29
Burkina Faso	0,29	0,46	0,67	1,07	1,73
Gambie	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Ghana	0,38	0,46	0,43	0,34	0,31
Guinea	0,04	0,02	0,03	0,05	0,06
Guinea-Bissau	0,27	0,29	0,30	0,34	0,35
Kapverdy	0,05	0,08	0,15	0,17	0,20
Libérie	0,11	0,13	0,12	0,12	0,13
Mali	0,05	0,06	0,06	0,06	0,07
Niger	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
Nigérie	1,06	2,32	3,69	4,49	6,00
Pobřeží slon.	0,32	0,34	0,38	0,31	0,34
Senegal	0,18	0,13	0,15	0,20	0,29
Sierra Leone	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05
Togo	0,22	0,32	0,41	0,30	0,30
ECOWAS	3,56	5,23	7,03	7,97	10,18

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 12. Stav velbloudů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

velbloudi/ks	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Burkina Faso	11 000	11 600	12 557	13 537	14 593
Mali	229 400	225 722	246 485	374 013	469 200
Niger	375 400	377 800	365 800	392 000	416 000
Nigérie	17 580	17 950	18 000	17 597	18 000
Senegal	6 040	8 400	5 000	4 380	4 010
ECOWAS	639 420	641 472	647 842	801 527	921 804

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 13. Stavy oslů ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

osli/ks	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	500	500	500	500	594
Burkina Faso	310 000	387 400	482 010	645 897	865 505
Gambie	31 000	40 202	33 674	32 457	35 000
Ghana	20 200	12 274	11 766	13 403	13 560
Guinea	2 560	1 636	1 590	1 921	1 960
Guinea-Bissau	3 020	4 010	4 874	4 900	4 900
Kapverdy	6 000	7 252	12 692	13 383	14 000
Mali	595 840	438 903	589 745	652 024	696 000
Niger	454 200	362 880	458 740	527 005	578 000
Nigérie	706 000	830 000	979 200	1 000 000	1 010 000
Senegal	212 800	239 800	345 380	372 200	403 328
Togo	1 060	2 899	3 300	3 300	3 300
ECOWAS	2 343 180	2 327 756	2 923 471	3 266 989	3 626 148

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 14. Stavy drůbeže přepočtené na obyvatele ve státech ECOWAS v letech 1980 – 2004

drůbež (ks)/obyv.	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	3,5	3,3	1,5	1,4	1,4
Burkina Faso	1,8	2,1	2,0	2,0	2,0
Gambie	0,5	0,6	0,5	0,4	0,3
Ghana	1,5	1,5	1,6	1,4	1,5
Guinea	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Guinea-Bissau	11,1	8,2	10,3	12,7	16,9
Kapverdy	20,2	20,8	22,0	24,1	27,6
Libérie	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5
Mali	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4
Niger	2,2	2,8	2,4	2,2	2,1
Nigérie	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Pobřeží slon.	9,5	9,7	9,0	8,0	7,5
Senegal	1,4	1,6	1,8	2,0	2,3
Sierra Leone	1,3	1,4	1,5	1,4	1,4
Togo	0,7	1,3	1,4	1,5	1,5
ECOWAS	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Kapitola 8.

Příloha 1. Produkce mořského rybolovu ve státech ECOWAS v letech 1980 - 2003

moř.rybolov (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-03
Benin	3 648	8 534	6 966	8 946	9 226
Burkina Faso	-	-	-	-	-
Kapverdy	11 723	7 968	7 157	9 437	9 049
Pobřeží slon.	67 362	71 382	65 792	57 875	57 500
Gambie	9 316	11 762	19 256	26 822	34 044
Ghana	206 351	287 057	322 438	371 900	337 431
Guinea	22 560	32 700	50 800	66 652	97 736
Guinea-Bissau	3 408	4 205	5 170	6 086	4 800
Mali	-	-	-	-	-
Libérie	9 655	11 428	4 095	6 224	7 453
Niger	-	-	-	-	-
Nigérie	152 223	166 505	182 180	283 140	300 263
Senegal	224 704	245 099	324 195	379 948	386 790
Sierra Leone	34 575	36 102	49 703	50 921	68 464
Togo	9 118	11 788	8 549	11 234	18 468
ECOWAS	754 642	894 529	1 046 302	1 279 184	1 331 222

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 2. Produkce sladkovodního rybolovu ve státech ECOWAS v letech 1980 - 2003

říční rybol. (tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-03
Benin	32 960	30 713	30 024	33 637	29 102
Burkina Faso	7 118	7 760	7 303	8 015	8 630
Gambie	2 700	2 700	2 500	2 503	2 500
Ghana	41 545	53 630	55 973	71 756	79 110
Guinea	1 441	2 702	3 783	3 498	4 000
Guinea-Bissau	34	122	220	230	200
Kapverdy	-	-	-	-	-
Libérie	4 010	4 004	4 000	4 000	4 016
Mali	70 649	59 724	67 027	108 251	103 104
Niger	6 038	2 774	2 734	6 440	29 147
Nigérie	113 254	104 815	105 827	136 191	190 037
Pobřeží slon.	20 964	28 268	17 603	12 382	17 967
Senegal	15 001	15 809	23 700	28 078	20 626
Sierra Leone	15 936	16 116	14 220	14 563	14 015
Togo	3 508	3 717	5 359	5 047	5 617
ECOWAS	335 157	332 855	340 272	434 590	508 070

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 3. Produkce palivového dříví ve státech ECOWAS v letech 1980 - 2004

palivové dř.(tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	5,06	5,34	5,68	5,87	1,30
Burkina Faso	7,99	8,63	9,66	9,90	7,00
Gambie	0,34	0,40	0,48	0,50	0,62
Ghana	11,07	12,60	15,53	20,68	20,68
Guinea	8,63	9,42	8,69	10,30	11,54
Guinea-Bissau	0,42	0,42	0,42	0,42	0,42
Kapverdy	2,10	2,85	3,11	3,39	5,14
Libérie	2,10	2,85	3,11	3,39	5,14
Mali	3,28	3,73	4,16	4,56	4,85
Niger	4,21	5,16	6,15	7,23	7,17
Nigérie	45,48	49,91	53,01	58,08	60,08
Pobřeží slonoviny	4,80	4,80	4,55	4,89	5,38
Senegal	4,21	4,52	4,81	5,01	5,18
Sierra Leone	4,80	4,80	4,55	4,89	5,38
Togo	3,95	4,31	4,90	5,31	5,35
ECOWAS	108,77	119,39	129,29	144,82	143,29

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 4. Produkce průmyslového dřeva států ECOWAS v letech 1980 - 2004

prům.dř.(mil tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Burkina Faso	0,3	0,4	0,4	0,5	0,9
Gambie	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Ghana	0,9	1,0	1,6	1,2	1,2
Guinea	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7
Guinea-Bissau	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Libérie	0,6	0,9	0,9	0,3	1,0
Mali	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
Niger	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4
Nigérie	7,7	7,9	8,3	8,9	9,4
Pobřeží slon.	4,8	3,3	3,1	3,1	2,3
Senegal	0,5	0,6	0,7	0,8	0,8
Sierra Leone	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Togo	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2
ECOWAS	16,4	15,8	17,0	17,2	18,1

Zdroj: FAOSTAT, 2008

Příloha 5. Průmyslové dřevo jdoucí na export ze států ECOWAS v letech 1980 - 2004

prům.dř.(tun)	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
Benin	-	-	63	262	11 007
Burkina Faso	-	-	-	-	1 718
Gambie	-	-	49	6	470
Ghana	68 760	233 020	328 455	34 980	489
Guinea	10 380	8 000	17 066	30 300	29 958
Guinea-Bissau	-	2 847	7 200	11 092	10 321
Kapverdy	-	-	-	82	409
Libérie	273 400	452 040	372 934	85 600	723 037
Mali	-	-	-	1 377	3 472
Niger	-	-	3	211	1 783
Nigérie	49 360	28 994	7 191	10 431	12 100
Pobřeží slon.	2 404 160	821 800	350 641	189 640	108 451
Senegal	-	-	108	108	-
Sierra Leone	-	-	213	68	425
Togo	-	-	273	19 720	19 250
ECOWAS	322 760	483 881	387 922	128 607	770 388

Zdroj: FAOSTAT, 2008

SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ

Literatura:

- Adeymo, Tokunboh: Africa's Enigma. In: Belshaw, D., Calderisi, R., Sugden, Ch., (ed.) (2001): Faith and Development – Partnership between the World Bank and the Churches of Africa, Regnum Books Int., Oxford
- Africa South of The Sahara 2002, Europa Publications, London
- Afrika dnes, 1980 PressFoto, Praha
- Baar, V. , Rumpel, P., Šindler, P.: Politická geografie, Ostrava, Učební texty Ostravské university 1996
- Baar Vladimír, Hospodářský zeměpis, Regionální aspekty světového hospodářství , 2002, Česká geografická společnost, Praha
- Bičík (1982) : Ekonomická geografie 1 – Geografie zemědělství, Praha
- Bičík a kol. (2003) : Hospodářský zeměpis, Globální geografické aspekty světového zeměpisu., 2 Afrika, Amerika, Austrálie, Polární oblasti, oceány, globální systémy, Praha, Česká geografická společnost 1994
- Buckle Colin (1996) : Weather and Climate in Africa, London
- Cihelková a kol. (1996) : Světová ekonomika – základní nárys a nový vývoj (Vysoká škola ekonomická v Praze)
- Cleaver, K. M., Donovan, V. G., Poverty and Polici Reform in Sub- Saharan Africa, Washington, D.C., The World Bank 1995
- D. Hoore, J.L., (1968) : The classification of tropical soils. In : The soil resources of tropical Africa, Cambridge Univ. Press
- Gedlu Mesfin (1998) : Subsaharská Afrika. Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů, Ústav mezinárodních vztahů, Praha
- Häufler Vlastislav 1957 : Afrika: Nástin geografie kontinentu, SPN, Praha
- Honzák František, Pečenka Marek : Státy a jejich představitelé, Libri, Praha, 1994
- Hrbek Ivan (1996) : Dějiny Afriky. Kniha 1, Praha, Svoboda 1966
- Iliffe John (2001) : Afrika a Afričané, Vyšehrad, Praha
- Jelínek Petr (2002) : Kontinentální a regionální integrace v postkoloniální Africe, rigorozní práce, Universita Karlova, Filozofická fakulta, Praha
- Kandert Josef (1984) : Afrika, Mladá Fronta , Praha
- Kostrowickij,J.,(1986), Geografia rolnictwa swiata, Warszawa
- Lacina Karel (1987) : Nejnovější dějiny Afriky, Svoboda, Praha

- Lacina, K. a kol. : Subsaharská Afrika po druhé světové válce. 2, Praha, Orientální ústav ČSAV 1980
- L. Dudley Stamp (1964) : Africa : A Study in Tropical Development, University of London
- Ludvíková Lenka (2004) : Integrační tendence v subsaharské Africe, magisterská práce, Universita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha
- Nálevka Vladimír (2004) : Čas soumraku: rozpad koloniálních imperií po druhé světové válce, Triton, Praha
- Nálevka, V. : Světová politika ve 20. století 2, Praha, Nakladatelství Skřivan 2000
- Pobuda Michal (1998) : Nábožensko – geografická charakteristika subsaharské Afriky, magisterská práce, Universita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha
- Skokan, L., Hrala, V., Vitvarová, I. (1988) : Geografie světového hospodářství, SNTL, Praha
- Spousta Petr (2002) : Vybrané socioekonomické faktory ovlivňující zdravotní stav obyvatelstva v subsaharské Africe, magisterská práce, Universita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha
- Votrubec Ctibor (1973) : Afrika, SPN, Praha
- Vraný Jan (1985) : Západní Afrika I. Obchodně-ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu, Pressfoto, Praha
- Vraný Jan (1986) : Západní Afrika II. Obchodně-ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu, Pressfoto, Praha
- Michalec Zdeněk (1977) : Člověk a rostliny, Edice Kotva, Praha
hospodářství, Česká geografická společnost, Praha
- Vine, H. (1966) : Tropical Soils. In: Agriculture in The Tropics. Longman Group LTD., London
- Webster, C.C. – Wilson, P.N., (1980) : Agriculture in The tropics. Longman Group LTD., London
- Wolf Josef (1984) : Abeceda národů, Horizont, Praha

Články v časopisech:

- Bortel Lukáš (2001) : „Mezinárodní společenství a veřejný dluh“, Mezinárodní politika, č. 6
- Frajer Václav (2001) : „Afrika – jak dál?“, geografické rozhledy, č. 5
- Gedlu Mesfin (2004) : „Globální politika a úskalí africké obnovy“, Britské listy 3.2.2004
- Gedlu Mesfin (2003) : Afrika a válka proti terorismu, Mezinárodní politika. ročník. 27, č. 4
- Matulová Petra (2007/2008) : „HIV s subsaharské Africe“, Geografické rozhledy, č. 1

Statistické zdroje:

African Development Indicators 2005, Washington D.C., The World Bank
(Private Sector Development and Economic Division, Africa Technical Department)
Handbook of Statistics, UN Konference on Trade and Development (www.unctad.org.)
International Trade Statistics 2008, WTO (www.wto.org. – oficiální stránky WTO)
faostat.fao.org

internetové zdroje :

www.worldbank.org. – oficiální stránky světové banky
www.uneca.org - oficiální stránky ECA (Economic Commission for Africa)
www.uemoa.int – oficiální stránky UEMOA
www.sadc.int – oficiální stránky SADC
www.mzv.cz – oficiální stránky Ministerstva zahraničních věcí ČR
www.ecowas.int – oficiální stránky ECOWAS
www.comesa.int – oficiální stránky COMESA
www.aidsandafrika.com-stránky
www.africa-union.org – oficiální stránky věnované Africké unii
www.worldatlas.com/webimage/countries/africa
www.unctad.org
www.nepad.com – oficiální stránky věnované organizaci NEPAD
www.columbia.edu
www.cia.gov
www.africaonline.com
www.atlapedia.com
www.zemepis.com
www.wikipedia.org

www.irn.org

nejčastěji používané internetové zdroje:

Lucie Beranová: Africe ubývá dřevo, spásu hledá v uhlí, 2.11.2004

Jamborová Monika, 2008, Zadluženost rozvojových zemí, www.rozvojovka.cz

Hugo Charvát ,BBC: Tropické pralesy stojí v cestě nové zemědělské půdě, 15. 6. 2008,
www.ekolist.cz

Zdeněk Kliment, Hydrologická politika na africkém kontinentě, 10. 04. 2001,
www.afrikaonline.cz

Jaromír Němec: Historie otroctví v Africe I., www.afrikaonline.cz, 25.5. 2001

Jaromír Němec: Jezero Čad, www.afrikaonline.cz, 06. 05. 2001

Jaromír Němec: Tropické lesy nadále mizí, 08. 10. 2001, www.afrikaonline.cz

Zdeněk Mihalco, aktualne.centrum.cz/priroda, Niger vysychá. Africké vlády tomu chtějí
zabránit, 18.5.2008

Rebecca R. Michel, (2004): The Integration of West Africa, www.uwlax.edu

David Müller ,www.globalpolitics.cz/clanek/africa-jednota.htm , 23. 10. 2001

www.businessinfo.cz/cz/podrobne-vyhledavani/

Eva Reinöhlová, Zemědělství rozvojových zemí: Industrializace versus udržitelnost?, 2001,
www.kap.zcu.cz/opory/studijni_texty

www.un.org/esa, Economic and Social Conditions in West Africa in 2004 and 2005

www.uneca.org, Recent Economic Trends in Africa and Prospects for 2005

wikipedia.org/wiki/African_Economic_Community

www.fondad.org/publications/africaworld Africa in the World Economy: The National,
Regional and International Challenges

www.eia.doe.gov (Energy information administration)

oceans.greenpeace.org/cs/our-oceans/spravedliv-rybolov

www.wto.org/english/docs_e/gattdocs_e.htm

www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServe

www.eia.doe.gov/emeu/cabs/ECOWAS

aktualne.centrum.cz/priroda, Zemědělství v Africe čeká revoluce. Za milióny dolarů

www.agronavigator.cz,

Atlasy, mapy na internetu:

Jelínek, R. – Tomeš, J. a kol. (1996) : Školní atlas Dnešní svět, Terra, Praha

Bičík a kol. (2000) : Školní atlas dnešního světa, Terra, Praha

Kapesní atlas světa, Kartografie Praha a.s.,2003

hismap.wz.cz/afrika

www.lib.utexas.edu/maps/africa.html

www.atlas-ouestafrique.org

www.lib.utexas.edu/maps/africa

www.worldatlas.com